32109/B

vol 2 only A xxx Lan

Stadt-Bibliothek
zu
Burgdorf.

1812.

111.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30529542_0002

JO. MARIÆ
LANCISII
Archiatri Pontificii, & Intimi Cubicularii

OPERA

Quæ hactenùs prodierunt, omnia;

DISSERTATIONIBUS NONNULLIS

adhuc dum ineditis locupletata, & ab ipſo AUCTORE, recognita atque emendata.

Collegit ac in ordinem digeſſit.

PETRUS ASSALTUS

in Romano Archilyceo Botanices Profeſſor

TOMUS SECUNDUS

GENEVÆ

Sumptibus FRATRUM DE TOURNES.

M. DCC. XVIII.

Cum Privilegio SACRÆ CÆSAREÆ MAIESTATIS.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

JO. MARIÆ
LANCISII

A' Secretiori Cubiculo, & Archiatri Pontificii

DISSERTATIO HISTORICA
DE
BOVILLA PESTE,

Ex Campaniæ finibus anno MDCCXIII
Latio importata:

DEQUE PRÆSIDIIS
PER SANCTISSIMUM PATREM
CLEMENTEM XI.
PONTIFICEM MAXIMUM

Ad avertendam aëris labem, & Annonæ caritatem opportunè adhibitis.

Cui accedit Conſilium de Equorum Epidemia, quæ Romæ graſſata eſt Anno MDCCXII.

COLONIÆ ALLOBROGUM.
Sumptibus FRATRUM DE TOURNES.

M. DCCXVIII.

ILLUSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO

PRÆSULI
ANTONIO BANCHERIO
PROTONOTARIO APOSTOLICO,
Et Sacræ Conſultæ à Secretis Meritiſſimo.

JO: MARIA LANCISIVS
Felicitatem.

CUM primùm SANCTISSIMI PRINCIPIS imperio tuis in Ædibus, Vir Ampliſſime, delectorum Præſulum conventus fieri cœperunt ad comparanda præſidia pro avertendis Bovillæ peſtis detrimentis; atque ipſe ego inter eximios Viros poſtremum locum tenerem; ſtatim non inutile futurum reputavi, ſi, quæ in ſingulis congreſſibus excuſſa eſſent, ac definita, properè in ſchedis, Te quoque vidente, & non improbante, exararem. Iam tum autem ab initio ea res mihi animum excitavit, ut ex adverſariis hiſtoriam texerem. Quod cùm facere decreviſſem, Tu mihi præ cæteris digniſſimus viſus es, cui opella nuncuparetur, quippe quæ

tota propemodum tua eſt, tuô nimirum in ſinû nata, tuis conſiliis educata, & inſtructa, tuô denique favore aucta, atque illuſtrata; ut illa mihi ſuô jure ad Te properare videatur, qui in tantâ negotii difficultate, atque aſperitate, egregium Te, ut ſemper aliàs, SVMMI PONTIFICIS, *& Eminentiſſimorum Cardinalium, Conſultationibus rerum Status Eccleſiaſtici præpoſitorum, Miniſtrum præbuiſti. Itaque publicum, Illuſtriſſime Præſul, grati in Te animi mei, ſtudii, cultuſque teſtimonium accipe Bovillæ cladis hiſtoriam, quam fortaſſe Poſteri non ſinè aliquô voluptatis ſenſû luſtrabunt, certè cum fructû, ſi unquam idem recurreret (quod Deus avertat) infortunium: nam actorum fidei omnem pro viribus diligentiam, uſumque, Te quoque monitore, paſſim adjunximus. Vale.*

Ex Muſeolo in Quirinali X. Kal. Octobris MDCCXV.

IMPRIMATVR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

N. Archiepiſcopus Capuæ Vicesgerens.

Commentarium *de Bovilla Peſte &c.* à celeberrimo Viro Io: Maria Lanciſio ſubtiliter, eleganter, eruditeque conſcriptum, demandante Reverendiſſimo P. F. Gregorio Selleri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro, accuratè perlegi; neque in eo quidquam deprehendi, quod orthodoxæ Religioni, aut Chriſtianæ diſciplinæ adverſetur. Qui autem typis edatur digniſſimum cenſeo, ut tam Viri Principes ad ſubditorum calamitates opportunè ſoliciteque propulſandas ab incredibili providentia, vigilantia, & liberalitate Sanctiſſimi Pontificis CLEMENTIS XI. quàm Scriptores omnes curandæ tuendæque laboribus ſuis publicæ ſalutis & utilitatis à commendatiſſimis Illuſtriſſimi Lanciſii ſtudiis ſibi ſumant exempla.

E' Bibliotheca Vaticana XVII. Kal. Decembres MDCCXV.

Carolus Majellus Bibl. Vatic. Prim. Cuſtos.

IMPRIMATVR.

Fr. Gregorius Selleri Ord. Præd.
Sac. Palatii Ap. Magiſter.

PRÆFATIO

PRÆFATIO

AD

LECTOREM

Scriptoris propoſitum.

VT Hiſtoriam ſcriberem Bovillæ Peſtis, quæ Latium nuper afflixit, rerumque ſapienter, opportunèque geſtarum, quibus gliſcenti malo obviam feliciter itum eſt, non me laudis amor, aut fama eruditionis adduxit. Sentio enim quàm incultum, ac deproperatum ſit commentarium hoc, quod inter aſſiduas muneris mei, & Aulæ curas emitto. Sed publica me duntaxat utilitas, ac debita Sanctiſſimo Principi commendatio, necnon poſteritatis incitamentum impulerunt.

Quid ad publicam utilitatem conferat hæc hiſtoria.

E're igitur publicâ futurum duxi, ſi ab ipſis invaleſcentis mali primordiis originem calamitatis repetens illata detrimenta, propoſita conſilia, adhibita præſidia, actaque omnia colligerem, & collecta literis conſignarem; ut indè rerum publicarum curatores, ſi quando eadem labes (quod Deus avertat) emerſerit, quid ſibi gerendum, ac decernendum ſit, arceſſere valeant. Præſertim cùm Latio pleraque omnia remedia tam feliciter ceſſiſſe viderint, ut inter ipſam boum ſtragem neque aëris labe, neq; carnium optimarum inopiâ, neq; rei frumentariæ penuriâ laboraverit: malumque teterrimum, quod finitimas regiones diu, multumque vexavit, mirificâ celeritate depulerit. Ea verò non confusè perturbatèque, ut ab antiquis factum eſt, referre & deſcribere ſuſcepi, ſed ſingula quæque documenta, & decreta eô, quô manarunt, ordine

Quinam ordo in ſcribendo ſervatus.

digerere

digerere conſtitui: ſive quæ ad pietatem, ſive quæ ad juriſprudentiam, & politiam, ſive quæ ad artem Medicam, ſive quæ ad liberalitatem Optimi Principis pertinerent, eâ prorſus methodô, quam Cardinalis Gaſtaldus eximiâ cum laude in ſuis de humanâ peſte commentariis executus eſt.

Summi Pontificis facta commendantur.

Par etiam, æquumque judicavi illuſtria incredibilis ſolicitudinis exempla, quæ Sanctiſſimus Pater CLEMENS XI. edidit, omnium oculis intuenda, & admiranda proponere, & explicare; ut illi non ſolùm in hanc ætatem, ſed in longam quoque poſteritatis memoriam laus ſingularis munificentiæ, conſiliique proveniat; quem in magnis ſubditorum ſibi populorum periculis, & prementibus neceſſitatibus maximâ Dei Providentiâ datum nobis fuiſſe ex eô apertiſſimè intelligimus, quòd, bovillâ graſſante epidemiâ, non conſueta ſolùm juſſerit; verùm etiam quæ ſupra ſpem afflictarum Civitatum, adverſus ſubitam calamitatem præſentiſſima, quà temporalia, quà ſpiritualia non ſinè propriæ valetudinis periculô attulerit auxilia; luculenter oſtendens, Imperium Sacerdotale revera curam eſſe, ac ſolicitudinem utriuſque ſalutis alienæ. Quamobrem eadem ſtrages, quæ alios Italiæ populos per integros annos malè habuit; quinimò ſemel extincta rurſum revixit, armentaque vehementiùs populata eſt, apud nos ſummo Dei beneficiô, & noſtri Principis vigilantiâ novem duntaxat ſpatiô menſium deſæviit, ac penitùs abolevit. Hanc autem laboris partem ipſa muneris mei ratio mihi impoſuiſſe videtur; cui Summi Principis humanitas eam provinciam demandavit, ut malis ejuſmodi avertendis pro meâ fide, ac ſolertiâ, quantulacunque ſit, multis cum eximiis, peritisque viris huic negotio præpoſitis operam aliquam pro Archiatri officiô, ſtudiumque conferrem. Fruere itaque, amice Lector, meis hiſce lucubrationibus, quibus certè ſemper Tibi ſatisfactum à me arbitrabor, utilitate quidem, ſi bonas, obſequio ſaltem, ſi contrà judicaveris.

Imperium Sacerdotale tam corporum, quàm animarum ſalutis cura eſt.

Totius operis diviſio in partes tres.

Ad majorem verò operis perſpicuitatem diſſertationem hanc in tres partes diſtribuendam duximus; quarum prima complectatur hiſtoriam eorum, quæ Romæ, atque in finitimis oppidis totô hujuſce peſtilentiæ tempore contigerunt; altera edictiones, ac decreta à Summô Pontifice, & Sacrô Conſiliô Romæ eô, quô promulgata fuerunt, tempore, ac ordine. Tertia autem diſquiſitio erit Philoſophico-medica ſingularium phænomenôn, eorumque ſigna, cauſas, ac rationes explicabit.

Clariſſimo

Clariſſimo Doctiſſimoque Viro

D. JO.

FANTONO

Med. & Anat. Profeſſori Taurinenſi.

JO: MARIA LANCISIUS.

NEminem latet, Vir Ornatiſſime, cùm cæteros Cives, tum præcipuè Archiatros oportere ſic affici, ut ſe magis publicæ omnium, quàm ſingulorum conſervandæ Valetudini obſtrictos intelligant. Hâc itaque ratione impulsus ſum ad ſcribendam edendámque hiſtoriam *illius* peſtis, quæ Latiales Boves non ſinè metu annonæ caritatis, & humanæ peſtilentiæ annum ferè vexavit. Et quamquam laborem meum à te, quippe amicitiâ mihi conjunctiſſimo, optimisque, ac ſuaviſſimis moribus prædito, minimè detrectandum fore ſperaverim: commendandum tamen ob id præſertim diffiteor, quod in eâ forte peccaverim, ut nullum ſpecificum tam diræ Luis pharmacum in maximâ omnium ingeniorum vexatione inventum fuiſſe propoſuerim. Sed ea eſt quorumdam malorum vis, atque impetus, ut venientibus quidem obviam ire, eáque profligare poſſimus, illata verò non niſi cum ægrorum pernicie depelli non poſſint. Sunt enim verò magnorum vaſorum & vulnera, & aneurysmata, quæ declinare utique, antequàm læſerint, in noſtrâ quaſi

¶¶ dixerim

dixerim voluntate poſitum eſt; e contrario cùm facta jam ſunt, nulli cedunt medicamini. Sic micantes ſcintillas è veſtigio, minimóque negotio ſuffocamus, gliſcentem ſecùs ignem latèque diffuſum per ſylvas, ædesque incendium nemo uſquam niſi ſolâ ruinâ, & cinere reſtinxit. Quid? quod quale nobis, tale quidem aliis etiam regionibus commune fuit infortunium, ut idcircò Clariſſimus M.Gerbezius in Epiſtolâ ad Franc.um Fabæum amarè doleat, nullum adhuc inventum fuiſſe remedium contra ejuſmodi malum. Verùm dices, quam igitur utilitatem capiet ex tuo Commentario poſteritas? Magnam, ſi mea me non fallunt, repono: Lucrum etiam in rebus humanis non exiguum eſt habere certum, atque exploratum quod vitemus. Nam a tenui peſtis initio commercium, & contagium illicò eſſe intercipiendum, & cùm illud avertere nequeamus, ſaltem mala omnia, quæ bovillam ſtragem conſequi ſolent, antevertenda demonſtramus. Lege, ſi placet, & alterum, quòd ad Te mittimus, exemplar trade humaniſſimo, doctiſſimoque Viro D. Richa. Vale.

Romæ Imo. Kal: Maij M. D. CCXVI.

Ampliſſimo

Ampliſſimo Viro

D. JO: MARIÆ

LANCISIO

A' Secretiori Cubiculo & Archiatro Pontificio

JO: FANTONUS S. P.

AD manus tandem meas pervenêrunt elegantes Tui, atque eruditiſſimi de Bovillâ Peſte Commentarij, quorum lectione ſuperioribus diebus mirificè delectabar. Ea nimirùm narrare, & edocere aggreſſus es, quæ ad Boum cladem pertinentia in Latio contigêrunt, ijs planè ſimilia, quæ nos ipſi hìc vidimus, noſtroque experimento, atque infortunio didicimus. Quanquam verò longè latèque vagata Peſtilitas in Pedemontio magis quàm in Latio numeroſa delevit armenta, nósque aliena primùm mala commiſerati, poſtmodùm in luctu & timore ærumnas noſtras ferebamus, extinctâ jam penitùs labe, & ad humanum genus, pro ſingulari Dei clementiâ, nequaquam perductâ, præteritas calamitates placidè ac libenter in mentem revocamus: * cùm tantam potiſſimùm vim eſſe eloquentiæ intelligam, ut quæcumque nos ipſi vidimus, non minùs luculenta videantur dicente Te, quàm nobis quondam ſpectan-

* *Habet enim præteriti doloris ſecura recordatio delectationem.* Cic. in Epiſt. ad Lucceium.

ſpectantibus. Sed plurima inſuper à Te diligenter expoſita ſunt, & animadverſa, quæ cæterorum ſolertiam omninò latuerunt. Quare in ſcriptis tuis utrumque habemus: quod vetuſtate ſimul & novitate docet, quodque facundiâ delectat.

Nonnulla eſſe, Vir Præclariſſime, noveris, quæ intimiùs animo hærent, poſteaquàm perlegimus; atque de his dicam breviſſimè. Peſtilentiæ cauſa cùm ignota Philoſophis ſit, hanc generatim ſic explicuiſti, ut præcipua morbi phænomena perbellè complectatur oratio. Ac eos ſanè rideo, qui ad ſyſtemata ſua Numinis ſcientiam, & Arcana Naturæ ſic conantur referre, veluti digito ſingula attigerint. Hinc eam medendi normam tradunt, quæ ſuis principiis conſentiat, eàque pharmaca pro veris venditant, quorum vanitatem, perſæpè noxam in peſtilentibus epidemiis ſive Animalium, ſive Hominum experti ſunt hi, quibus fides habenda eſt, Medici prudentiâ, doctrinâ, experientiâque ſpectatiſſimi.

Præclarè hìc admonebas, quod in univerſum Hippocrates tradidit: Non ſaturari cibo, & impigrum eſſe ad laborem oportere. Equidem ſuccorum in canalibus redundantiam, & carnium farcimen veneficæ luis pabulum eſſe, vel ſubjectum comperimus: quod præcipuè pinguium Boum numerosâ ſtrage oſtenditur. Neque aliter Hominibus accidere, qui molliſſimè vivunt, & menſas, ut Virgiliano utar verbo, conſumunt, ſæpiùs adverterunt Practici. Fuit antè annos aliquot [quod certè memineris,] hyems funeſta ſtirpibus, ac ferè dixerim, peſtifera, cùm altera pars in ſtipite ſolùm, altera in radicibus brumali afflante veneno contabuerit. Loca erant præſertim montana juniorum arborum ordinatâ ſerie ſpectabilia, quarum una ſpecies erat: Pars maxima radicitùs ſtetit, quam Cultor neglexerat: Ædibus propinquiores, quarum eleganti incremento aſſidua nimiùm cura adhibita fuerat, cùm benè ſaturæ, ac ſucco pleniores eſſent, epidemico morbo ſingulæ periêrunt. Scio brumale venenum (ſic enim appellare libet) aliter ſtirpibus, ac virus peſtilens animantibus, eſſe mortiferum: tamen analogia quædam eſt ad utraque ſubjecta pertinens; undè vaſorum in iis turgentiam pari periculo laborare compertum eſt. Hoc animantes in plenitudine perfugium habent, corpora motibus exercere, quibus humorum

fluxilitas

fluxilitas, recrementorum ſecretio, perſpirabilitas, quæ tanti momenti eſt, promoventur. Quâ in re effatum, quod allegabas, eximij Viri Palamedis adhuc meminero: *opus eſt*, inquit, *peſtifera declinantibus tenui dietâ, motùque concitato.*

Cæterùm neque in Peſte avertenda, neque in profliganda, tutum, ut ais, remedium Medicina pollicetur. Diligentiſſimè cavendum: vis contagii infringenda, & repellenda. Timendum quàm maximè, ac tecum repeto, plus quàm ratio incutere metum debere videatur, pertimeſcendum. Nullus utilior in tanto periculo, quàm, cùm nimius fuerit, metus. Reliquum Palamedis præceptum apprimè Romani docente Te, ac perorante in Bovillâ Epidemiâ implevêrunt: *Omnia* (ſic adjiciebat) *ſapientiâ comprehenduntur.* Equidem Medicina non, ut Matheſis, aut ſingularis pars ejus Geometrica, quæ ſuos intrà cancellos firma ſatis conſiſtit, adminicula quæque & ornamenta contemnit: Medicina inquam, vel aliis ſcientiis illuſtrata adhuc imperfecta eſt, niſi comitem habeat, imò ducem ſapientiam. Quæ ſcilicèt Arcanis ſuperbit, vana Ars eſt, frequenter pernicioſa: Quæ in Aphoriſmis unicè verſatur, mutila & parùm fida; ſic etiam quæ rationi tantum, vel experimento innititur. Sapiens omnia complectitur, ſingula perpendit: non facilè aſſentitur, non temerè negat: inania rejicit, in dubiis diſputat, veriſimilia ſequitur, veritatemque in omnibus unam inquirit. Vetera rursùs cum novis comparat: Meliora ſeligit, utraque non rarò conciliat. Similitudo rerum ſapientem non fallit, neque diſſenſus deterret. Fit enim, ut in his, quæ ſuperficie tenùs differunt, latentem analogiam deprehendat. Denique cum ægrotantibus multa Medico intercedunt: Exteriora hæc appellamus: quæ quidem ſunt explicatu difficillima. Ac nemo eſt, qui, cùm Medicam Artem profeſſus ſit, quàm latè pateat ejuſmodi ſapientia, non ſatis intelligat. Ad ſummam de perito Medico ſtatutum ſic eſt, ut munus ubique ſuum ſapientia dirigat. Ac ſi prudentiæ interdùm ſuæ grave negotium committere nolit, ad extremum ſapientiæ gradum pervenit. * Quis, quæſo, in rebus ijs adminiſtrandis, quæ ad Bovillam Peſtem coërcendam, tuendamque hominum valetudinem pertinebant, imparem Te unum fuiſſe putaverit? Tamen adhibita præſtantium Virorum conſilia ma-

* *Ne innitaris prudentiæ tuæ.* Salomon.

gni uſûs fuêrunt: nihilque non ſolum ab eorum judiciis tuæ detractum eſt virtuti, atque peritiæ: quin majorem idcircò laudem conſecutus es, quòd ea etiam in conſilium detuleris, quæ tuo arbitratu confici potuiſſent. Hinc ea ſanè video, undè ſint profecta, quæ in Cætibus veſtris diſcuſſa fuêrunt, & pro Reipublicæ ſalute præſcripta. Vos inanes de Peſtilentiæ cauſis ſententias rejeciſtis: futilia ac pernicioſa remedia damnaſtis: providè ſapienterque ſerpentem contagionem intercepiſtis, medicis tempeſtivè præſidiis utentes, quæ vel innocua penitùs, vel per repetitas obſervationes utilia comperiebatis. Inchoante morbo, tum etiam augeſcente, tam morbidos quàm ſuſpectos confeſtim Boves interficiendos eſſe non dubitamus; Neque id aptiùs, quàm ictu ſclopeti, ut ſemel iterùmque admonebas, perfici poſſe arbitramur. Superioribus annis in Britannicæ Inſulæ Provinciâ exortam Armentorum Peſtem celerrimè præfocatam audivimus, non alio ſanè artificio, quàm infectorum, cœterorùmque de recenti contagio ſuſpectorum boum internecione. Commercium inſuper cum ejuſdem Provinciæ Incolis omninò ſublatum eſt. Unus hic communis morbi, quem ex Galliâ illuc allatum navibus putavêrunt, primus ad nos nuncius, ſimùlque poſtremus pervenerat. Atque ex Epiſtolis Amicorum, quibus rei fidem relinquebamus, quùm hiſtoriam audivimus, Anglorum [quæ vigil ac ſtrenua gens eſt] in tanti ponderis negotio deliberando, ſtatuendoque providentiam, firmitatemque admirabamur. Non impar aliarum Nationum timor erat: Virtus & Conſtantia in declinando contagio non omnibus una. Conſiliis ineundis id temporis impendebatur, quo pecudum greges turmatim ad mortem feſtinabant; Hâc Conſulentium tarditate graviſſimæ olim Peſtilentiæ in humanum genus irrepsêrunt, cujus immenſam ſtragem nulla civilis prudentiæ, nulla Medicæ Artis præſidia poterant ultrò cohibere. Id unum iis ſupererat, ut Funerum Spectatores eſſent, ipſique ſe ad communia fata ſubeunda pararent.

Bovillæ inprimis Peſtilentię multis de cauſis, quę dilucidè in Commentariis tuis enarrantur, diligentiſſimè proſpiciendum erat, ne citiùs ſerperet, latiſſimèque vagaretur. Atque illud erat quam maximè cavendum, ne ad cætera animantia, homineſque traduceretur, ſaltemque his qualemcumque noxam inferret. Venefico ut primùm

tabo

tabo confici armenta cæpérunt, de Contagii viribus, quarum exempla proferuntur, perpauci diſputant. Poſteà verò cùm totam gregem morbo correptam minimè videant, atque in diſſitis ſalubribuſque locis inopinatè exortam luem intelligant, multos audimus, qui fabulam eſſe Contagium volunt, communeſque in aëre, in aquis, in paſcuis cauſas inquirunt. Hæc magnarum origo frequens ærumnarum, iis neglectis Legibus, quæ à Magiſtratu ſtatutæ ſunt. Cum morbido pecore ſanum retinetur, vel non ſatis cautè, plerumque ſeriùs alterum, ab altero ſejungitur: Commercia inter homines, inter bruta, cum mercimoniis ſervantur: Cadavera peſtiferorum Pecudum ſub dio relinquuntur, vel aquis immerguntur, vel tardè aut minùs profundâ, publiciſque viis atque oppidis diſſitâ parùm ſcrobe humantur. Adde uſum liquidi aut concreti lactis, Corii, Carnium, Adipis, quæ à Medicis damnari, furtim retineri conſueſcunt. Ab uno fonte omnes errorum rivuli emanant. Neque pecudi noxium, neque homini contagium ejuſmodi cenſere ſeriò, vel ſimulanter videntur, ſive præjudicio victi, ſive lucri cupidine. Mortiferi afflatûs exemplum ex putrido bovis cadavere unum à Te relatum lego; Cætera ignota manent ruri, vel fortè ſilentur, vel minimè fuêrunt animadverſa. De carnium eſu, quæ annotaſti, damna, alii ſimilia obſervârunt, etiam nobis comperta. Ruſticos novi, qui morbidis bobus medelam ferentes, vel eos contrectantes, vel dilaniantes, malignis puſtulis, atque carbunculis tentati fuêrunt. Hi tempeſtivè curati ſunt. Atque hujuſmodi eventa, paucis in Civitate ſcientibus, Magiſtratui non deferebantur. Omnis Vulgi cura & ſollicitudo in perquirendis ab Empiricorum ſectâ arcanis verſabatur, quæ modò inania, modò pernicioſa non mediocri ſibi pretio comparabant: alterum præſidii genus in præſervandis gregibus, quod tutius erat, & conſtanter adhibendum, prioribus jam curis defatigati, aſpernabantur. Veſtræ profectò ſolertiæ nihil quicquam adjici potuiſſe videtur; neque ab ullo aptius codice, quàm tuo, quæ poſteris ſint imitandæ leges, deſumi poterunt: cùm nihil circà Bovillam peſtem avertendam completum magis deſiderari queat: nihil ſcriptis contineatur tuis, quod ad ceterorum animantium tutelam, curationemque in pari calamitate non pertineat: nihil demùm, quod ad homines ipſos ingruente qualicumque Peſtilentiâ non inſerviat.

ſerviat. Nam ea prætereo, quæ ad pietatem excitandam, ad ſuſtentandos populos, ad propagandum Pecus, ad rem agrariam ſpectantia providè fuêrunt, magnóque a Vobis ſtudio præſcripta. Quod verò maximum in hoc negotio, omninoque arduum videtur, expertæque ſunt incredibili damno Nationes quædam , id ipſum egregiè fœliciterque præſtitiſtis Romæ. Vos enim ſapienter conſilia dediſtis domi, ſapientiſſimèque effeciſtis, ut ea exequi nemo negaret foris. Quæ res planè ſingularis, & admiranda non tam recta Judicum Conſilia, Adminiſtrorum vigilantiam, docilitatem plebis, quàm clementiam, & liberalitatem Principis ſeveritate conjunctam oſtendit; Utrumque enim totis viribus agendum eſt celerrimè: Nolentes cogere, impotentes ſublevare.

Atque ego has Litteras, Vir Ampliſſime, tumultuario ad Te ſtylo dedi; neque ordinem ſervavi ſcribendo diverſum ab eo, quem extemporalis habere ſolet oratio. Neque etiam Liber tuus, quem rurſùm viderem, aderat. Amico miſimus, poſteaquàm ſemel perlegimus: Expectare Te velim cetera, quæ de hoc argumento ſcripturus ſum; nam Genevenſium Medicorum Tractatum , quô hîc careo, propediem habebo. Alterum , quod ad nos miſiſti Bovillæ Peſtis exemplar , ex voluntate tuâ ad Dni Richa manus pervenire curavimus, qui pro tanto munere gratias Tibi referre ſuis ipſe Litteris pollicitus eſt. Vale.

E' Ripulenſi Caſtro V. Kal. Auguſti
M. D. CCXVI.

INDEX

INDEX
CAPITUM, ATQUE EDICTORUM
Quæ in præſenti Opere continentur.

PARS PRIMA.

CAP. I. *Initium Bovillæ Luis apud Italos anno MDCCXI.* Pag. 1.
Cap. II. *Principium Bovillæ Peſtis in Latio.* 2.
Cap. III. *Quid Conſilii à Principe, Sacrâ Conſultâ, necnon à Miniſtris ſuſceptum, ſtatim ut innotuit Bovillam Peſtem intrà Urbem inductam fuiſſe.* 3.
Cap. IV. *Per Sacram Conſultam interdicitur armentorum, paſtorumque commercium; infectarum carnium, & pellium uſus; necnon pecorum nundinatio.* 7.
Cap. V. *Quid ad Opem Divinam implorandam ſæviente boum epidemiâ Sanctiſſimus Pontifex edixerit.* 8.
Lit. A. *Edictum, quo Sacerdotes juſſi ſunt recitare preces pro peſte animalium avertenda.* 12.
Lit. B. *Edictum Indulgentiarum tempore bovillæ peſtis.* 13.
Lit. C. *Conceſſio Indulgentiarum Chriſti fidelibus Italiæ, & Inſularum adjacentium.* 19.
Lit. D. *Edictum ad excitandos Chriſti fideles, ut proximi Adventus tempore ad Sacras Ædes confluant, in quibus Stationes fiunt, amplioresque Indulgentiæ promittuntur iis, qui conſuetas preces ad ſonitum campani æris recitaverint.* 22.
Cap. VI. *Proviſum, nè ullo modo carnes infectorum boum, ſed optimæ tantùm, ac ſalubres venales proſtent.* 25.
Cap. VII. *Novis rationibus comprobatur tutiori conſilio nos Romæ uſos fuiſſe, prohibendo eſum carnium, & detractionem ab infectis bobus pellium, adipis, & ſevi: occurritur etiam quorundam objectionibus.* 26.
Cap. VIII. *Cadavera ſeveriſſimè ſignificari jubentur; eorundem ſepeliendorum, aut cremandorum curatio ad Illuſtriſſimum Præſulem Imperialem à Summo Pontifice defertur. Ratio, & modus certis regulis ſtatuitur.* 30.

Exemplar Literarum Apoſtolicarum, ſeu Chirographi, quo Illuſtriſſ. Præſul Iulius Imperialis conſtituitur Generalis Curator ad ſepelienda cadavera boum. 36.

Cap. IX. *De admirabili munificentiâ, qua Summus Pontifex uſus eſt in eos, qui tempore bovillæ peſtis ad egeſtatem redacti fuerant.* 38.

Cap. X. *Quo pacto proviſum fuerit, nè boves colendis agris in poſterum deeſſent.* 39.

Cap. XI. *Quid præterea in Præſulum conventu fuerit diſcuſſum ad impendentem ex bovilla clade Annonæ caritatem avertendam.* 41.

Cap. XII. *Quid in peculiari Eminentiſſimorum Cardinalium Cœtu rurſum ad annonam explicandam deliberatum ſit.* 44.

Cap. XIII. *Agricolæ ad faciendam ſementem in annos præſertim* 1713. 1714. *à Summo Pontifice præmiis incitati: pecunia iis præbitæ mutui nomine: nova iiſdem beneficia conceſſa. Opportuna ratio antevertendæ arationis proponitur.* 47.

Cap. XIV. *Quibus regulis exortæ lites propter bovillam peſtem inter Agricolas, ac Dominos de minuendo prædiorum vectigali, & reſcindendis locationibus, aliæque inter paſcuorum Dominos, & Paſtores compoſitæ ſint.* 50.

Cap. XV. *Bovillæ Peſtis exitus intrà IX. menſes, & pecudum peremptarum ſumma.* 52.

Partis Primæ Anacephalæoſis. 53.

PARS SECUNDA.

P*Roœmium.* pag. 56.

EDICTA.

Num. I. *Interdicitur, nè ex lue notatis Provinciis boves Romam adducantur.* 58.

Num. II. *Mortuorum boum pelles, aut carnes vendi prohibentur, mandaturque ut integra cadavera ſepeliantur.* 60.

Num. III. *Interdicuntur nundinæ boum, & vitulorum.* 62.

Num. IV. *Rurſus bovillæ nundinæ prohibentur.* 63.

Num. V. *Formula remediorum, quæ utilia quidem deprehenſa ſunt priuſquam morbus peſtilens evaſiſſet; poſtea verò irrita fuerunt. Hîc autem aſſeruntur, ut ſi quando benignior ægritudo recurrat, uſui eſſe poſſint.* 64.

Num. VI. *Edictum, quo Archipresbyter, & Canonici Vaticanæ Baſilicæ vetant in prædium ſuum S. Petri in Formis, vulgò* Campo Morto, *boves exteros introduci.* 66.

Num. VII. *Edictum Eminentiſſ. Cardinalis Spinulæ Summi Pontificis juſſu promulgatum, quo Pauli V. motus proprius confirmatur, boum aratorum, vitularumque annicularum cædes interdicitur, & certus vitulorum numerus educari jubetur.* 72.

Num. VIII. *Imperatur omnibus, ut mortuos boves ſignificent, quò ſtatim ſepeliantur, ac humandorum, cremandorumque forma præſcribitur.* 76.

Num. IX. *Iubentur Agricolæ, ac Domini agros ſuos conſerere: quod ſi nolint, Annonæ Præfecto renunciare, ut aliis locari poſſint.* 79.

Num. X. *Carnes explorari, & notâ quadam ſignari jubentur, nullæque aliæ vendi permittuntur.* 82.

Num. XI. *Graviſſimarum pœnarum minis interdicitur, nè cadavera inſepulta relinquantur.* 84.

Num. XII. *Impunitas ac præmia promittuntur delatoribus eorum, qui legem de ſignificandis ſepeliendiſque boum cadaveribus violarint.* 86.

Num. XIII. *Prorogatur Edictum de faciendâ ſemente, deq; vaccarum albarum numero in cenſum referendo.* 88.

Num. XIV. *Subſidii ſpe invitantur Agricolæ ad proſcindendas glebas ineunte Martio anni inſequentis* 1714. 90.

Num. XV. *Iubentur Agricolæ profiteri numerum frumenti ac frugum, quem in Agro Romano ſeverint ſuperiore anno* 1713. *quotque jugera excolere deſtinarint pro meſſe ſequentis anni* 1714. 92.

Num. XVI. *Citantur Agricolæ, ſive Conductores, ac Domini ad dicendam cauſam de reſcindendis locationibus, minuendoque vectigali prædiorum.* 94.

Num. XVII. *Edictum Pontificium, quo excitantur Agrorum Cultores ad faciendam ſementem in ann.* 1715. *promiſſa largiori frumenti diſtributione, ejuſdemque extrahendi facultate remiſſo vectigali* 5. *denariorum, pecuniæque ſubſidio ad emendos boves.* 97.

Num. XVIII. *Edictum Cardinalis Camerarii. Eadem, quæ in ſuperiori Edicto, conſilia à Summo Pontifice, & conventu inita ad rem agrariam promovendam ſignificantur.* 103.

PARS TERTIA

P*Roœmium.* pag. 107.

Cap. I. *Bovillam Peſtem apud Priſcos interdum inceſſiſſe Hiſtoricorum monumentis comprobatur.* 108.

Carmen Severi Sancti, ideſt, Endeleichi Rhetoris de Mortibus boum. 111.

Cap. II. *Veram Peſtem fuiſſe morbum, qui noſtrâ ætate Latiales boves depopulatus eſt. Signa, ac ſymptomata cum iis, quæ in illorum cadaveribus inventa ſunt, breviter exponuntur.* 116.

Cap. III. *Cur peſtiferum miaſma ſolos boves, non cæteras animantes afflaverit.* 119.

Cap. IV. *Eventa nonnulla obſervatu digna, in diverſis boum ſpeciebus, ac temperamentis, quorum rationes afferuntur.* 121.

Cap. V. *Rumor per Vrbem manat aliam nullam eſſe bovillæ ſtragis cauſam, quàm inſectum nomine Bupreſtin. Res diligenter expenditur; & refellitur.* 123.

Cap. VI. *Altera morbi idea proponitur, & refellitur, videlicet Vermem quendam in naribus prope cranium enaſcentem, ejus cauſam habendum eſſe.* 130.

Cap. VII. *Bovilla peſtis num oriatur à peculiari ſpecie inſectorum contagionem promoventium.* 131.

Cap. VIII. *Auctoris opinio de causâ bovillæ peſtis, deque modo, ac viis, per quas intrà eorundem animalium corpora per contagium, vel fomitem ſeſe inſinuat.* 133.

Auctoris Epistolaris Dissertatio *ad doctiſſimum Virum Antonium Mariam Borromæum è Theatinorum* Familia, *nunc verò Epiſcopum Iuſtinopolitanum meritiſſimum, de Bovilla Peſte Veneta Armenta depopulante, ab Hetruſco in Latinum ſermonem converſa.* 137.

Cap. IX. *Nullum compertum eſt bovillæ peſtis certum, ac ſpecificum remedium: pauca inter ea, quæ adhibita fuere, viſa ſunt innoxia; pleraque periculoſa; quod poſteros noviſſe convenit.* 158.

Cap. X. *Certum, atque unicum antevertendæ peſtis remedium fuit tam affectorum boum, quàm aliorum corporum indè inquinatorum cum ſanis commercium dirimere. Diæta pariter utilis fuit.* 165.

Cap. XI. *Appendix, & Summa Conſiliorum, quibus bovilla contagio poſt hac quàm citiſſimè depelli poſſit.* 167.

De Eqvorvm Epidemia, *quæ Romæ graſſata eſt toto Vere anni* 1712. 171.

Duæ ſectiones equorum, una quidem jam interempti; altera verò nondum mortui, ſed ſpirantis in graſſante epidemia. 181.

Morbi finis. 184.

DISSER-

DISSERTATIONIS HISTORICÆ DE BOVILLA PESTE PARS PRIMA.

CAPUT PRIMUM.

Initium Bovillæ Luis apud Italos Anno MDCCXI.

INTER æſtivos ardores Anni MDCCXI. in Patavinum (*a*) Agrum malis avibus pedem intulit fatalis ille, navi ex Hungariâ advectus bos, à quô peſtiferâ lue affectô, veluti primâ neglectâ ſcintillâ, per totam latè Italiam contagionis incendium exarſit. Initiô enim Patavina, ac ſenſim reliqua Venetæ dominationis armenta; mox Ager Mediolanenſis; tum finitimæ uſque ad Ferrarienſem ditiones; denique duobus ferè ab hinc annis Neapolitanum Re-

Luis initium ab Hungarico bove in Italiam advecto.

[a] *Vide Ramazzinum in Diſſert. de Cont. Epidemia. P. Borromæum è Theatinor. Familia in Relat. hiſt. Epid. Bovina. P. A. Michelottum in ſuis conjecturis. Alioſque multos.*

gnum eôdem igne conflagravit. Interim verò, cùm Eccleſiaſticæ prope Urbem regiones alieni exitii miſeratione collugerent, & propriam incolumitatem inter ardentes utrinque terras vehementer mirarentur; atque ipſe ego, ut externorum ſaluti quôquô modô proſpicerem, (*a*) Diſſertatiunculam vernaculô noſtrô idiomate exaraſſem; confeſtim irrumpente è Campaniâ bovillô contagiô miſerè correpti fuimus.

CAP. II.

Principium Bovillæ Peſtis in Latiô.

Nundinæ Fruſinonis interdictæ ad avertendum Contagium.

MEdiâ æſtate Anni MDCCXIII. Romam pervaſerat rumor, fore ut ad Nundinas Fruſinonis (quod oppidum eſt Campaniæ Neapolitano Regno proximum) non exiguus infectorum boum numerus ex ejuſdem Regni mediterraneis regionibus ad nos compelleretur: eapropter Decreto (*b*) S. Congregationis Conſultationibus Civitatum, & Terrarum Dominii Eccleſiaſtici præpoſitæ, quam vulgò *Sacram Conſultam* appellant, & nos in poſterum vocabimus, ſapienter cautum fuit, nè ullô pactô Nundinæ illæ celebrarentur, neve ulla armenta in eum locum admitterentur. At mercatores de conceptâ ſpe depulſi, per viarum diverticula clam ad Urbem boves adduxerunt, qui non ſine aliquâ (ut plerique opinati ſunt) Miniſtrorum, & Cuſtodum negligentiâ in Forô Boariô cum noſtris, alioquin ſanis, admiſti peſtem illicò afflarunt. Etenim, cùm mercatores exteri ſuos boves procul dubio perituros, quàm minimô vendendos mandaſſent; urbani verò laniones in ſuſpicionem fraudis nondum adducti jacere in campo eorum pretium deprehendiſſent, illos Romæ bonâ fide nundinati ſunt; atque è veſtigiô occulta hæc contagionum ſemina huc illuc ad ſua quique armenta per Agrum Romanum diviſerunt. Innotuit autem tantummodo ſubſequentibus Nundinis, videlicet die X. Auguſti, boves Romam octo ante dies ex Campaniæ

Mercatorum avaritia nihil profectum.

E' Campania in Agrum Romanum peſtis irrepſit.

(a) *Edita primùm Venetiis poſtea etiam Neapoli* 1712. *quam latinè redditam huic operi atteximus.*

(b) *De quo per literas è veſtigio admonitus fuit Gubernator Campaniæ.*

Campaniæ finibus adductos, pernicioſâ lue eſſe pollutos; quod magnopere adauctus illinc eorum numerus ſummam vilitatem induxerat: atque id primus ipſe inter Pontificis Aulicos reſcivi à Sebaſtiano Tamanti Chirurgiæ Profeſſore, & Cubiculario Ampliſſimi Abbatis Alexandri Albani, Sanctiſſimi Pontificis ex Fratre Nepotis; ſtatimque, quod acceperam, Beatiſſimo Patri ſignificavi, ratus in peſtiferis, & contagioſis morbis omnia, tametſi validiſſima, fruſtrà adhiberi remedia, niſi illicò, ac ſub initia admoveantur.

CAP. III.

Quid Conſilii à Principe, Sacrâ Conſultâ, nec non à Miniſtris ſuſceptum, ſtatim ut innotuit, Bovillam Peſtem intrà Vrbem inductam fuiſſe.

VBi verò Sanctiſſimus Pater triſtiſſimum nuncium accepit, pro incomparabili ſuâ in populos vigilantiâ, continuò imperavit; ut Eminentiſſimos Cardinales Paulutium à Secretis Status Eccleſiaſtici, & Albanum Sanctiſſimi Principis alterum ex Fratre Nepotem adirem, collatiſque conſiliis cum Illuſtriſſimo Præſule Bancherio Sacræ Conſultæ pariter à Secretis, nec non D. Illuſtriſs. Jacobatio Viro in criminalibus præſertim peritiſſimo, & Fiſci Patrono, videremus quid facto opus eſſet, ſi malum invectum fuiſſet: ſaltem nè latiùs vagaretur, ſimulque facinoris auctores graviter punirentur. Cùm autem morem geſſiſſem, unanimi conſensû conſtitutum fuit, nihil bonô jure peragi poſſe, niſi nobiſcum conveniret Illuſtriſſimus Præſul Ghezzius alimentorum copiæ, noſtratibus *della Graſcia*, in Urbe Præſes; cui ſanè munus delatum eſt ſingulis nundinis in mactandorum animalium qualitatem, & pretium diligenter inquirere. Quarè, nè momentô quidem temporis intermiſſô, Illuſtriſſimus Bancherius hâc de re illum per epiſtolam commonefecit, qui ſe id infortunium jam reſciviſſe, reſpondit, eique pro virili parte obviàm iviſſe. Segregaverat enim eôdem die, eôdemque in

Quid decreverit Summus Pontifex propulſandæ luis cauſa.

Primùm ægri boves ab integris ſegregati, & ſepto circumvallati.

in forô nonaginta, & amplius boves cum aliquot vitulis, qui ex Supinô, Toffiâ, aliiſque oppidis, peſtiferâ lue tunc notatis, contra interdictum commercium huc traducti fuerant: eoſque unum in locum murô circundatum ad radicem Palatini Collis diligentiſſimè cuſtodiri mandaverat. Alios verò ex noſtris armentis productos numerô quinquaginta circiter ſupra centum, in quos exigua apud ignaros, ſed tamen probabilis ſuſceptæ per externorum afflatum contagionis ſuſpicio cadere poterat, intrà aliud ſeptum juxta templum Pacis includi juſſit, cautumque ſimiliter fuerat, nè quiſquam cuſtodum ab unô ad alterum ſepimentum commearet. Mercatores interim, qui vetitum commercium dolô malô violaverant, in carcerem conjecti fuerunt, debitis pœnis opportunè puniendi.

Mercatores doloſi in vincula conjecti.

Sed nimiùm tarda ut plurimùm ſunt in ejuſmodi caſibus humana conſilia. Nam, præterquàm quòd ante hebdomadem (ut ſuperiori capite monuimus) lues clam, & ferè quaquaverſus per Agrum Romanum jam irrepſerat, inſequenti breviſſimâ nocte ſex boves unô cum vitulô ex iis, qui ab interdictis locis venerant, mortui ſunt; indeque ex iis, qui ſupererant, nunc quini, nunc plures in ſingulos dies interierunt. Neque alium ſanè nacti ſunt exitum cæteri; qui licèt nullâ labe contacti ab aliquibus crederentur, ad ſua tamen paſcua redire prohibiti fuerunt, atque idcircò alterô ſtatim in ſeptô concluſi. Etenim ipſos quoque ſpatiô quindecim circiter dierum, exceptis ſolis quindecim à peſte ſuperſtitibus, omnes mortuos vidimus: quanquam Decretô Sacræ Conſultæ, quæ habita eſt poſterô die, nempe Veneris XI. Auguſti, ſtatutum fuiſſet in ampliorem, atque herbidum locum illos deducendos eſſe. E veſtigiô enim electum fuit pratum oblongum extra Portam Capenam, & juxta Baſilicam S. Sebaſtiani, quod antiquô pariete vallatum noſtratibus *caſtrenſis ludicri circus* creditur, diciturque *la Gioſtra*. Adeò verum fuit peſtilens hoc miaſma per nudum non modò contactum, ſed etiam ſimplicem afflatum in Forô boariô ab unô infectô in ſanos boves commigraſſe, eoſque veluti peſſimum fermentum contemerare, & corrumpere potuiſſe.

Latiùs opinione diſſeminatum eſt malum.

At

At enimverò ſilentiô hìc prætεriri minìmè debet, ſedulò agitatum fuiſſe apud Eminentiſſimos Patres, an foret è Republicâ boves omnes tam notâ contagione affectos, quàm ſolâ ſuſpicione laborantes, cùm primùm in Rom. Forum compulſi forent, occidere. Ejuſmodi porrò conſilium ipſemet ad ferendam meam utcunque ſententiam in Ampliſſimum Purpuratorum cœtum adire juſſus, ſub initium demiſsè propoſueram: putabam enim, ſi iidem lentè mori ſinerentur, multa illinc mala impendere, tum Apoſtolico ærario ob impenſas diù erogandas in cuſtodes, Veterinarios, pharmaca, aliaque ad pecorum alimentum neceſſaria; tum vel maximè proximis ſanis adhuc per Romanum Agrum diviſis armentis, quæ ob vicinum contagium contaminari, ac perire poterant. Neque ſanè defuit inter graviſſimos Patres, qui exequendum id validiſſimis rationibus urſit, atque inculcavit. *Magnum primâ fronte*, ajebat, *crudelitatis exemplum videbitur; publicâ tamen utilitate rependendum. Nam conſiliis ſubitis, certiſque, ubi peſtis imparatos adoritur, non ſegnibus, ac dubiis, quæ pœnitentiam plerunque comitem habent, utendum eſt.*

Dubitatum an boves omnes ſive morbo affecti, ſive ad eam ſuſpicionem pertinentes occidendi forent.

Laudatum ab auctore conſilium.

Reſpondetur objectionibus.

Verùm potior Patrum pars in mitiorem ſententiam diſceſſit, putavitque ſervandos, & cuſtodiendos eſſe boves, tentandamque, ſi quæ ad illorum morbum depellendum, valida inveniretur medela: præſertim cùm minimè deeſſent qui per id temporis, ſe eos omnes ſanaturos ultrò pollicerentur. Sed quemadmodum in humanâ peſte contingit, non ſingulos, quos lues invadit, interire, naturæ potiùs, quàm remediorum beneficio; ita in hâc boum peſtilentiâ aliquos per ingenitum potiùs ipſorum robur, quàm per ullam medicamentorum vim ſalvos, & incolumes, ut ſuô locô (*a*) dicetur, ſpectavimus. Luctuoſiſſimum utique fuit paulò poſt cernere armenta, quæ in bovilibus per viam Appiam diſtributis verſabantur, (quippe quæ propiora erant Loemocomiô affectorum boum juxta Ædem S. Sebaſtiani excitatô) pleraque omnia, ut verebamur, contagionis incendium ſuſcepiſſe.

Mitiùs tamen conſultum eſt.

Non omnes interibant. Naturæ potiùs vi, quàm pharmacorum ope aliqui ſalvabantur.

(a) *Vide Part. II. num. V. & Part. III. cap. VIII. formulas remediorum, quæ plerunque inutilia fuerunt.*

Sed dum hæc agebantur, ſcilicet ut primùm confirmata eſt fama adductæ in Latium, Urbemque peſtilentiæ, Sanctiſſimus Pater mentis ſuæ aciem quaquaverſùm intendens, tum de placandâ irâ Dei per propria, atque aliorum Sacrificia, preceſque ſine ullâ intermiſſione cogitavit, ut ſuô locô fuſiùs oſtendemus; tum de conſtituenda peculiari Congregatione, in quâ ea omnia diligenter expenderentur, quæ à Sacrâ Conſultâ, innumeris, iiſque graviſſimis ſemper diſtricta negotiis, non rarò integrè perfectèque examinari nequiviſſent. De conſiliô itaque Eminentiſſimorum Patrum bis ſingulis hebdomadibus, die nimirum Dominicâ, ac Jovis indicta fuit Congregatio habenda in Ædibus Illuſtriſſimi Præſulis Bancherii. Delecti verò fuerunt ex omni ferè Prælatorum, Patritiorumque ordine, ut variis agitandis, procurandiſque rebus, per eorundem Ampliſſimorum Cardinalium Decreta conſtitutis, apti, pareſque forent. Etenim cùm ex bovillâ ſtrage hominibus magna immineant pericula, tum ex malâ valetudine, tum ex annonæ caritate; quæ quidem pericula hiſce in caſibus non ſolùm prænoſcere, ſed pro virili parte antevertere oportet: idcircò in peculiarem hunc cœtum jure optimô cooptati fuerunt Illuſtriſſimi Præſules Antonius Bancherius, qui ampliſſimi illius Tribunalis mandata nobis promeret, & ſuffragia, ſua quidem proferre, noſtra verò colligere poſſet; Nicolaus Judice, qui cùm ex ſenioribus Cameræ Apoſtolicæ Clericis ſummô ingeniô, judicioque præditus, Annonæ Præfecturam gereret, ea, quæ impenderent diſcrimina ex Aratoriorum boum interitû, cùm verti, ſerique arva non poſſent, maturè provideret; Leonardus Ghezzius Cameræ, pariter Clericus, & diligentiſſimus Abundantiæ Præſes (vulgò *della Graſcia*,) ut carnium in Macellis venalium ſalubritati ſimul, & copiæ conſuleret; Julius Imperialis ejuſdem Cameræ Clericus, & cum omnium laude viarum Præfectus Ædilis, ut ad avertendam aëris labem, ſepeliendos quàm citiſſimè boves contagione interemptos curaret. His verò adjuncti fuere tres Patritii ordinis Viri, Prior Vareſius Canonicus Vaticanæ Baſilicæ, Tiberius Cincius, & Angelus Gabriellius, omnes quidem rei agrariæ ſimul, & pecuariæ

Summus Pontifex peculiarem conventum in eam rem inſtituit.

Quinam in hunc conventum delecti fuerunt.

cuariæ

cuariæ peritiſſimi. Cùmque peſtis negotium agitaretur, in quô & mala, & conſilia, & remedia plurimùm ab Arte Medicâ exquirenda ſunt, tenuem quoque operam meam eò adhibendam Sanctiſſimus Pater, & Eminentiſſimi Cardinales cenſuerunt.

CAP. IV.

Per Sacram Conſultam interdicitur armentorum, paſtorumque commercium; infectarum carnium, & pellium uſus; necnon pecorum nundinatio.

INterea cùm longè, latèque vagaretur incendium, ita ut in provinciis Campaniæ, & Maritimæ, quas vocant, proxima quæque armenta miſerandum in modum conflagrarent, convertit in ſe omnium oculos, animoſque; ac præ cæteris Sanctiſſimus Princeps potiſſimam curarum ſuarum, & providentiæ partem ad extinguendam ejuſmodi flammam derivavit. Ipſius itaque auctoritate à Sacrâ Conſultâ proviſum eſt, promulgatumque Edictum (*a*) Cardinalis Paulutii nomine, die 16. Auguſti 1713. nè quis ex Maritimâ provinciâ, atque Campaniâ boves, aut vitulos Romam adduceret; quique aliter feciſſet, non ſolùm pecorum damnô mulctaretur; verùm etiam pro criminis gravitate, aut in perpetuum triremibus addiceretur, ſi Eccleſiaſtici eſſet ordinis; aut, ſi Laicus foret, capite plecteretur. Iiſdemque pœnis interdictum, nè quis pecora è conſuetis intrà earum Provinciarum fines ſtabulis, ac paſcuis aliò traduceret, nève ipſi armentorum Cuſtodes aliò commigrarent; cùm meritò timeri poſſet, nè per illos latiùs malum diſſeminaretur.

Prætereà die 23. ejuſdem menſis (*b.*) acerrimè vetitum, nè quis mortuorum boum pelles, cornua, carnes, adipem detraheret, venderet, uſurparet; juſſumque eſt integra cadavera in altiſſimas ſcrobes conjectâ calce obrui, injectâque humô tumulari.

(a) *Interdicitur nè ex lue notatis Provinciis boves Romam adducantur. Vide Edictum Par. II. nu. I. Vide etiam Part. eadem n. VI.*

(b) *Nè quis Romæ pelles, carnes &c. à mortuis detraheret, ſed integros tumulare deberet. Vide Part. II. num. II.*

lari: quâ de re inferiùs (*a*) nobis luculentius eſt diſſerendum.

Eâdem de causâ die 30. dicti jam Menſis cùm Monaſteriorum (*b*) Cryptæ Ferratæ, & alterius vulgò *Caſamare* nundinæ immi-nerent, eôdem planè modô interdictum; nè qui boves, aut vituli quâvis de causâ ad Mercatum, aut in proxima loca com-pellerentur.

Idemque prorſus 2. Septembris (*c*) imperatum eſt, appe-tentibus nundinis Farfenſibus, Sanctæque Mariæ ad Quercum in pagô Campitelli, & S. Euſtachii in Oppidô noſtratibus *Poli*. Neceſſariò enim futurum providerant, ut, traductis huc illuc bobus ex infectis regionibus, cæteri quoque ad eam diem inta-cti mortiferum virus exciperent. Hæc itaque prudentiſſimè ſub luis initium, præeunte Summi Pontificis Oraculô, à Sapientiſſi-mis Patribus conſtituta ſunt. Cætera nunc ordine, ac ſubtiliter pro viribus exequemur.

CAP. V.

Quid ad Opem Divinam implorandam, ſæviente boum epi-demiâ, Sanctiſſimus Pontifex edixerit.

Eccleſiaſticæ Ditionis prærogati-va.

INter præclara, atque eximia Divinæ benignitatis in Eccle-ſiaſticas Civitates argumenta, maximum ſanè illud eſt, quòd earum populis illum Deus cum imperiô præfecerit, quem Sum-mum etiam Sacrorum Antiſtitem eſſe voluerit; quique Civium vitæ, incolumitati, ac fortunis amantiſſimè conſulendo, Prin-cipis perſonam, parteſque ſuſtineat; & fauſta omnia illis à Deô ſuis precibus impetrando, Pontificis Maximi munus efficiat. Si quando enim humana conſilia, in eam rem inſtructa, ad nihi-lum planè reciderint, eô tunc Patronô, ac deprecatore pate-bit aditus ad commune illud Divinæ Miſericordiæ perfugium; unde multò certiſſima auxilii ſpes ſubminiſtratur. Idque noſtrâ hâc

(a) *Nimirum Cap. VIII. hujus Partis.*
(b) *Nè nundinæ in finitimis locis celebrarentur. Vide Part. II. num. III.*
(c) *Vide Part. II. num. IV.*

hâc ætate mirum in modum celerrimâ bovillæ cladis depulſione comprobatum eſt: cujus certè beneficii memoriam poſteri ſtudiô colent, ac laudibus ſempiternis. Enimvero, cùm nullus luctuoſiſſimæ calamitati modus inveniretur, Sanctiſſimus Pontifex CLEMENS XI. & præſentium malorum gravitate, & imminentium acerbitate permotus, continuò ad divinam opem, ac ſubſidium implorandum omnium animos, & vota excitavit, probè ſciens peſtilentias (*a*) noſtrorum potiſſimùm criminum eſſe pœnas.

Summi Pontificis cura, & vigilantia.

Primò igitur univerſis hujuſce Urbis Sacerdotibus per Edictum à Cardinali Carpineô Generali Vicariô promulgatum (*b*) imperavit, ut quotidie, dum Sacris operarentur, conceptis verbis precationem ad avertendam animalium peſtem, & pro quâcumque neceſſitate alteram recitarent.

Quidnam edixerit, ac ipſe perfecerit publicæ ſalutis ſtudio.

Haud ita multò poſt indixit ſolemnem ſupplicationem ad pridie Nonas Octobris, cui omnes Eccleſiaſticos ordines intereſſe juſſit. Quartô autem Nonas ejuſdem menſis ampliſſimum Summi Pontificis Edictum (*c*) ab eôdem Eminentiſſimô Cardinali propoſitum eſt, quô verè optimus ille Chriſtianorum Pater Eccleſiæ Theſauros omnibus largiebatur, utì faciliùs Dei pacem, ac veniam expoſcerent, procurarentque; eâ tamen lege, utì quos peccatorum ex animô pœniteret, quique præſtitutâ die habendæ ſupplicationi interfuiſſent; ac poſtridie, & confeſſione criminum, & Euchariſtiæ Sacramentô, atque jejuniô omnem animi labem eluiſſent: ij tantùm præclariſſimi hujus beneficii participes forent, quô pleniſſimam erratorum veniam conſequerentur.

Publica ſupplicatio.

Cæterùm præſcripta quoque, & conſtituta eſt Litaniarum formula, atque adeò typis evulgata.

Itaque pridie Nonas Octobris Sanctiſſimus Pontifex, qui cæteris verbô præit, & exemplô, quamvis affectâ valetudine, ab Æde Deiparæ Virginis ad Diocletiani Thermas, quam Angelorum dicunt, tum Sacrô Purpuratorum Patrum Collegiô, tum cunctis Eccleſiaſticorum Ordinibus de more præeuntibus, ad Libe-

Pontifex ſupplicationi pedibus incedens adfuit: tametſi affectâ eſſet valetudine.

(a) *Levit. cap. 29. v. 24.*
(b) *Vide inferiùs Lit. A.*
(c) *Vide Lit. C.*

Liberianam Baſilicam pedibus ire perrexit: quippe qui ad egregii illius Paſtoris ſimilitudinem imitationemque compoſitus, haud ullum ſuarum ovium causâ ſubeundum diſcrimen reformidantis, privata incommoda, præſenſque periculum, in quod ſeſe fractis debilitatiſque morbô viribus commiſſurus erat, infra publicam ſalutem utilitatemque ducebat. Verùm enimvero cùm ſeſe forti, magnôque animô frigido Cœlo (quòd coortus pridem boreas acerrimè circumflaret) objeciſſet, ac per humentia Perettani Viridarii ambulacra iter eſſet ingreſſus; pectoris anxietatem quæ ſummo manè Sanctiſſimum Patrem fuerat adorta, ſenſit ingraveſcentem. Neque id tamen aut invictam illius firmitatem labefactare, aut ardentiſſimum publicæ ſalutis, quô mirificè tenetur, ſtudium inhibere potuit, quò minùs, & veri Pontificis munere fungeretur, & inſtitutam ſupplicationem perageret, uti Divinam in nos Miſericordiam acceptiſſimis precibus concitaret; atque iis certè malorum remiſſionem acceptam referre debemus.

Sub idem tempus alia quoque precationis formula, haud ita multò poſt Solis occaſum peragendæ, cùm ſcilicet ære campanô ſignum dari ſolet, in publicum emiſſa eſt.

Decretum Indulgentiarum per univerſam Italiam evulgatum.

At verò Sanctiſſimus Pontifex haud ignarus quàm conſpirantes in commune Chriſtianorum omnium preces fructuoſæ ſint, iiſque adeò tanti momenti negotium committendum ratus, pridie Idus Octobris Apoſtolicas (*a*) literas, ſive Decretum per Italiam omnem, adjacenteſque inſulas promulgavit, quô ejuſmodi rem univerſis Chriſti Cultoribus commendaret. Atque, ut facilior iiſdem daretur aditus ad Divinam Clementiam exorandam, Indulgentiarum theſauros liberaliſſimè dilargitus eſt.

Similiter omnes Chriſti fideles per alterius Edicti (*b*) exemplar excitati ſunt, ut Sacri Adventus tempore ad æris ſonitum preces ad eumdem extinguendæ peſtis finem recitarent.

Hæc autem documenta, tum quòd Sacra ſunt, & ad divinam opem implorandam pertinent, tum quòd tam graviter ac diſertè, tam piè religioſèq; conſcripta fuerunt, ut & Summô Pontifice digniſſi-

(a) *Vide Lit. C.*
(b) *Vide Lit. D.*

digniſſimas, & ad lectores erudiendos, eorumque animos ad Dei cultum, ac pietatis ſtudium vehementer inflammandos aptiſſima cenſeamus; ideo à reliquis politico œconomicis Edictis ſejungenda, atque hìc ſimul exſcribenda, & afferenda putavimus.

Exſcribentur in calce capituli Edicta, quæ ad res Sacras pertinent, appoſitis Literis.

Cætera verò eximiæ pietatis argumenta hôc in locô exhibere ſuperſedemus: partim quòd in communi, frequentique uſû poſita ſunt, & cunctis notiſſima, quemadmodum Litaniæ, & nonnullæ aliæ preces; partim nè volumen ultra juſtam magnitudinem creſcat.

EDICTA

Ad res Sacras pertinentia.

Edictum, quo Sacerdotes juſſi ſunt recitare preces pro peſte animalium. Lit. A. *pag.* 12

Edictum Indulgentiarum tempore bovillæ peſtis editum. Lit. B. *pag.* 15

Conceſſio Indulgentiarum Chriſtifidelibus Italiæ, & Inſularum adjacentium. Lit. C. *pag.* 19

Edictum ad excitandos Chriſtifideles, ut proximi Adventûs tempore ad Sacras Ædes confluant, in quibus ſtationes fiunt, ampliores que indulgentiæ promittuntur iis, qui conſuetas preces ad ſonitum campani æris recitaverint. Lit. D. *pag.* 22

Lit. A.

EDICTVM

Quô Sacerdotes juſſi ſunt recitare preces pro peſte animalium.

GASPARO per la miſericordia di Dio Veſcovo di Sabina della Santa Romana Chieſa Cardinal di Carpegna della Santità di Noſtro Signore Vicario Generale &c.

LA Santità di Noſtro Signore conſiderando quanto ſia neceſſario d'implorare il Divino ajuto nella corrente morboſa influenza degl' Animali Bovini, che fattaciſi prima vedere da lontano, e poi avvicinataciſi, ſi va ora ſempre più avanzando non meno nell Agro Romano, e in Roma ſteſſa, che in altri Luoghi dello Stato Eccleſiaſtico; Ordina, e comanda, che in tutte le Meſſe, che ſi celebraranno nelle Patriarcali, Baſiliche, Collegiate, Parochiali, e altre Chieſe tanto Secolari, quanto Regolari di queſt' Alma Città ſi reciti da' Sacerdoti ſino a nuovo ordine la Colletta, pro peſte Animalium, *come ſta nel Meſſale Romano, oltre l'altra ſolita Colletta,* pro quacumque Neceſſitate, *quale in tanti, e sì urgenti biſogni della Chriſtianità, e della Chieſa non può, ne deve tralaſciarſi. Eſſorta in oltre la Santità Sua tutti gl' altri Fedeli, e ſpecialmente li Regolari dell'uno, e dell'altro ſeſſo ad accreſcere per tal cagione con ogni maggior fervore le loro divote orazioni a Sua Divina Maeſtà, affinche ſi degni per ſua infinita miſericordia di liberarci da queſto nuovo, e ben grave flagello. Dato dalla noſtra ſolita Reſidenza queſto dì 4. Settembre* 1713.

G. Card. Vicario.

N. A. Canonico Cuggiò Segr.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

EDI-

Lit. B.

EDICTVM

Indulgentiarum tempore bovillæ peſtis editum.

EDITTO, ET INDVLGENZE.

GASPARO per la miſericordia di Dio Veſcovo di Sabina della Santa Romana Chieſa Cardinal di Carpegna della Santità di Noſtro Signore Vicario Generale, &c.

INſin da quando giunſero alla Santità di Noſtro Signore le prime infauſte notizie, che in alcuni Luoghi dello Stato Eccleſiaſtico, e poi anco in Roma ſteſſa ſi foſſe cominciato a provare il flagello di quella morboſa influenza d'Animali ſpecialmente Bovini, che da qualche tempo in quà, con copioſa ſtrage de' medeſimi Animali, ha miſeramente afflitte, e tuttavia affligge molte altre Provincie, tanto dentro, quanto anco fuori d'Italia; non mancò la Santità Sua di prontamente accorrere a un sì urgente biſogno con tutte quelle più provide precauzioni, che dalla ſua indefeſſa vigilanza alla publica ſalute furono giudicate neceſſarie; e ſuſſeguentemente non laſciò anco di accreſcerle, maſſime in ſollievo de' poveri, ſecondo gl' impulſi, che ne ricevette dalla ſua paterna Carità verſo li amatiſſimi ſuoi Sudditi, come a tutti è aſſai noto, e come chiaramente appariſce dalle proviſioni ſopra di ciò di ſuo ordine promulgate.

Nell' iſteſſo tempo però, conoſcendo molto bene la Santità Sua, che vana, & inutile ſarebbe riuſcita qualunque umana diligenza, ove prima di ogn' altra coſa non ſi foſſe fatto ricorſo al Divino ajuto, mentre ben ſi ſa non eſſere l'accennato flagello, che uno di quei mezzi, de' quali ſuole valerſi il Signore Iddio per correggere inſieme, e chiamare a penitenza li peccatori più contumaci, come appunto leggiamo nell' Eſſodo al cap. 9. avere S. D. M. praticato con Faraone, Ecce erit manus mea ſuper Agnos tuos; & ſuper EQUOS, & Aſinos,

 & Ca-

& Camelos, & BOVES, & Oves, peſtis valde gravis, *non traſcurò per tal ragione la Santità Sua di ſtrettamente ingiungere, e commandare ſin d'allora, che in tutte le Meſſe, quali ſi foſſero celebrate nelle Patriarchali, Baſiliche, Collegiate, Parochiali, & altre Chieſe tanto Secolari, quanto Regolari di queſt' Alma Città, ſi recitaſſe da' Sacerdoti ſino a nuovo ordine la Colletta,* pro peſte animalium, *come ſta nel Meſſale Romano; e in oltre da tutti gl' altri Fedeli, e ſpecialmente dalli Regolari dell' uno, e dell' altro ſeſſo, ſi foſſero fatte ferventi orazioni a Sua Divina Maeſtà, affinche ſi degnaſſe per ſua infinita Clemenza di liberarci da queſta nuova calamità, ancorche giuſtamente meritata da' noſtri peccati.*

Ma perche appunto detti noſtri peccati ſono quelli, che armando la Divina Giuſtizia contro di noi, ci ritardano gli effetti di quella miſericordia, che imploriamo: e perciò continuamo tuttavia a ſoffrire ſenza intermiſſione i colpi di quel flagello, che ci percuote, e che quantunque graviſſimo per ſe ſteſſo, può nondimeno molto temerſi, che ſia per avere più funeſti progreſſi, non ſolo per li pregiudizii, che poſſono riſultare alla coltura de' Campi dalla mancanza degl' Animali a tal' opera neceſſarii, ma molto più per quelle più orribili ſciagure, che, ſecondo l'eſperienza più volte avutane ne' paſſati Secoli, poſſono eſſer ſequela del caſtigo, che preſentemente proviamo. Quindi è, che la Santità Sua, acciò li fedeli con opere di pietà, e di vera penitenza poſſano renderſi degni di conſeguire da Sua Divina Maeſtà il perdono delle loro colpe, e con tal mezzo abilitarſi a impetrare con le loro preghiere la ceſſazione di quelle calamita, che ſoffriamo, e la preſervazione da quelle maggiori, che temiamo: nè laſciando inſieme di conſiderare quanto ſiano più accette al Signore, e in conſequenza più valevoli a ottenere quel, che bramiamo, le communi Orazioni de' medeſimi Fedeli, come in occaſione di ſomiglianti pubbliche neceſſità ha ſempre coſtumato la Chieſa di pratticare; Ha determinato di portarſi a tal' effetto con ſolenne Proceſſione, e con l'accompagnamento de' Signori Cardinali, Veſcovi, Prelati, e di tutto il Clero Secolare, e Regolare di Roma, la mattina del Venerdì proſſimo ſei del corrente meſe d'Ottobre dalla Chieſa di Santa Maria degl' Angeli, dove appunto in quel giorno ſi celebrarà la Feſta del Glorioſo S. Brunone Fondatore dell' Ordine Certoſino, alla Baſilica di Santa Maria Maggiore; E perciò

perciò concede Indulgenza plenaria, e remiſſione di tutti li peccati a tutti li Fedeli dell' uno, e dell' altro ſeſſo, che divotamente accompagneranno la detta Proceſſione, con porgere in tal' occaſione à Dio le loro preghiere, come ſopra, e in oltre nel giorno immediatamente ſeguente di Sabbato digiuneranno, e veramente pentiti, e confeſſati li loro peccati, prenderanno riverentemente in qualſivoglia Chieſa a loro arbitrio in uno de' ſudetti giorni di Venerdì, e di Sabbato, overo anco nella Domenica immediatamente ſeguente il Santiſſimo Sagramento dell' Eucariſtia, con dare à poveri qualche elemoſina, ſecondo che a ciaſcheduno ſuggerirà la propria divozione.

L'iſteſſa Indulgenza acquiſtaranno quelli, che in alcuno delli ſudetti giorni di Venerdì 6., Sabbato 7., e Domenica 8. del corrente meſe viſitaranno la predetta Baſilica di Santa Maria Maggiore, ove in detti tre giorni ſtarà eſpoſto l'Auguſtiſſimo Sagramento, e inſieme l'altra di Santa Croce in Gieruſalemme, o almeno una di eſſe, & ivi per qualche ſpazio di tempo pregaranno Sua Divina Maeſtà, come ſopra, e ſimilmente digiuneranno il Sabbato, confeſſandoſi, e communicandoſi in qualſivoglia Chieſa in uno de' medeſimi tre giorni, e dando qualche elemoſina à poveri, come parimente ſi è detto.

Si compiace in oltre la Santità Sua di ſtendere la medeſima Indulgenza a tutti quelli, che dentro la ventura Settimana adempiranno l'opere ſopradette, includendovi a tal' effetto anco il giorno della Domenica immediatamente ſeguente, che ſarà alli 15. del corrente.

Affinche poi maggiormente ſi accenda, come ſommamente bramiamo, la divozione de' Fedeli, e ſi accreſca in eſſi la fiducia di eſſere eſſauditi con l'opportunità di quei mezzi, che alla loro pietà ſi propongono, non poſſiamo quì tralaſciare di far ſapere à medeſimi li particolari motivi, che ſi ſono avuti dalla Santità Sua in preſciegliere per la preſente occaſione le predette due Chieſe di Santa Maria Maggiore, e di Santa Croce in Gieruſalemme; quali ſono ſtati, riſpetto alla prima il riflettere, che eſſendo il Noſtro Signore GIESV CHRISTO il ſupremo Mediatore tra Dio, e gli huomini, e avendo noi biſogno per ottenere quelle grazie, che cerchiamo, di eſſere aſſiſtiti preſſo un sì gran Mediatore di qualche altra efficace mediazione, non poſſiamo per verità trovarne altra più potente di quella della ſua Santiſſima Madre: Opus eſt enim Mediatore ad Mediatorem

diatorem iſtum, (*come ſcriſſe San Bernardo*) nec alter nobis utilior, quàm MARIA; *Riſpetto poi all' altra Chieſa di Santa Croce in Gieruſalemme, il motivo che ha avuto la Santità Sua di ſpecialmente deſtinarla per eſſere viſitata nelle correnti neceſſità, è ſtato quel, che dall' Eruditiſſimo, e piiſſimo Cardinal Baronio ſi racconta ne' ſuoi Annali Eccleſiaſtici eſſer occorſo nell' Anno del Signore trecento ſettantaſei, nel quale eſſendo ſeguite tali, e tante calamità, che poterono far credere a Sant' Ambrogio eſſer già vicino il fine del Secolo, e fra quelle eſſendoſi ſingolarmente diſtinta la mortalità de' Bovi, come ne fa teſtimonianza l'iſteſſo Santo Dottore, furono nondimeno miracoloſamente liberati tutti quei Bovi, a' quali fu applicato in fronte il Segno della Sacratiſſima Croce: alla viſta del qual miracolo ſi convertirono anco alla vera Fede di Gieſù Chriſto moltiſſimi Gentili, come riferiſce il medeſimo Cardinal Baronio, con riportare à queſto propoſito li ſeguenti verſi di un antico Poeta Chriſtiano, del quale fa menzione anco S. Paolino Veſcovo di Nola nell' Epiſt. 9.*

Signum, quod perhibent eſſe Crucis Dei,
Magnis qui colitur ſolus in Vrbibus,
Chriſtus, perpetui gloria Numinis,
Cujus Filius unicus.
Hoc ſignum mediis frontibus additum
Cunctarum Pecudum certa ſalus fuit.
Sic verò Deus hoc nomine præpotens
Salvator vocitatus eſt.
Fugit continuò ſæva lues greges.
Morbis nil licuit. Si tamen hunc Deum
Exorare velis: credere ſufficit.
Votum ſola fides juvat.

Ricorra per tanto ciaſcuno con ſincera fede, e con vera compunzione di cuore al Supremo Padre delle miſericordie, e ſperi per l'interceſſione della Beatiſſima Vergine, e in virtù del Sacroſanto Segno della Croce del noſtro Salvatore di ottenere quanto chiediamo.

Di più perche da' Fedeli ſi abbiano a recitare con maggior divozione per il ſopradetto fine dal giorno della ſudetta Feſta di San Brunone ſin tutto il corrente meſe di Ottobre, anzi ſino al primo giorno di Novembre,

nel

nel quale ſi celebrarà la Feſta di tutti li Santi, incluſivè, li cinque Pater noſter, *e cinque* Ave Maria, *che tuttavia ſi continuano a dire ogni ſera, quando a un'ora, e mezza di notte ſi ſuonano le Campane di tutte le Chieſe di Roma, la Santità Sua accreſce per il tempo ſudetto l' Indulgenza altre volte conceduta di ſette anni, e altre tante quarantene, a dieci anni, e altretante quarantene per ogni giorno. E in oltre concede Indulgenza plenaria, e remiſſione di tutti li peccati per una ſola volta dentro il medeſimo tempo a quelli, che continuando in tutti li giorni dal detto dì ſei del corrente ſino al primo dì del futuro meſe incluſivè la divozione ſudetta, confeſſati, e communicati in uno de' medeſimi giorni, & in qualſivoglia Chieſa a loro arbitrio, viſitaranno le tre Baſiliche di S. Giovanni in Laterano, di S. Pietro in Vaticano, e di S. Maria Maggiore almeno una volta, e anche in giorni diverſi dentro il ſudetto tempo, ed ivi imploreranno il Divino ajuto, come ſopra, ſecondo la pia mente di Sua Beatitudine; quale di più permette, che durante detto tempo per il conſeguimento dell' accennate Indulgenze in vece delli ſoliti cinque* Pater noſter, *e altretante* Ave Maria *da chi così voleſſe, poſſino recitarſi la Colletta,* De Cruce; *e l'altra,* Pro peſte Animalium, *con le loro Antifone, come ſtanno impreſſe in piè del preſente Editto.*

Tutte, e ciaſcuna delle ſopranominate Indulgenze concede la Santità Sua, che poſſino applicarſi per modo di Suffragio alle Anime del Purgatorio.

Finalmente la Santità Sua vuole, che alle Monache, Oblate, Zitelle, & altre Donne Secolari dimoranti con le debite licenze ne' Monaſterii, Conſervatorii, & altri ſimili Luoghi pii approvati di queſta Città, come anco alli Regolari chiuſi in perpetua clauſura, & a tutti gl' altri fedeli dell' uno, e dell' altro ſeſſo, che ritenuti nelle Carceri, o impediti da infermità corporale, o da qualunque altro impedimento, doppo eſſerſi confeſsati, e communicati non potranno viſitare le Chieſe, come ſopra deſtinate, o adempire alcun' altra delle opere ingiunte per il conſeguimento delle ſudette Indulgenze, poſſa farſene loro la commutazione da' Confeſſori da Noi approvati in altre opere di pietà, che eſſi ſiano capaci di adempire.

Eſortiamo però tutti ad intraprendere con vero ſpirito, e con tutte le neceſſarie diſpoſizioni di queſte Sante opere, fidandoſi della parola di Dio,

che non può fallire, Invoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. *Così ſia. Dato in Roma dalla noſtra ſolita Reſidenza queſto dì* 4. *Ottobre* 1713.

G. Card. Vicario.

N. A. Canonico Cuggiò Segretario.

ORAZIONI DA RECITARSI.

DE CRVCE.

Antiph. Per ſignum Crucis de inimicis noſtris libera nos Deus noſter.

℣. Salva nos Chriſte Salvator per virtutem Crucis.

℟. Qui ſalvaſti Petrum in mari, miſerere nobis.

OREMVS.

PErpetuâ nos, quæſumus Domine, pace cuſtodi; quos per Lignum Sanctæ Crucis redimere dignatus es.

PRO PESTE ANIMALIVM.

Antiph. Homines, & jumenta ſalvabis Domine: quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam Deus.

℣. Aperis tu manum tuam.

℟. Et imples omne animal benedictione.

OREMVS.

DEVS, qui laboribus hominum, etiam de mutis animalibus ſolatia ſubrogaſti, ſupplices te rogamus: ut ſine quibus non alitur humana conditio, noſtris facias uſibus non perire. Per Dominum Noſtrum Jeſum Chriſtum &c.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

SS.MI

Lit. C.

SS.MI D. N. D. CLEMENTIS
DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XI.

Conceſſio Indulgentiarum Chriſtifidelibus Italiæ, & Inſularum adjacentium, Divinam opem pro præſervatione, ſeu liberatione à graſſante in præſens Epidemicâ Animalium lue implorantibus.

CLEMENS PAPA XI.
AD FUTURAM REI MEMORIAM.

INter diuturnas, ac ſanè graviſſimas, quibus ab eô propemodum die, quô humilitatem noſtram ad Supremi Apoſtolatûs faſtigium evocavit Altiſſimus, undequaque premimur, Chriſtianæ Reipublicæ calamitates, eâ noviſſimè, quâ Deus viſitare Nos voluit ærumnâ, dirâ ſcilicet Animalium, ac præſertim Boum Epidemicâ lue, paternæ noſtræ Charitatis ſtudiô vehementer commoti, ad Supremum miſericordiarum Patrem, illum ſcilicet, qui laboribus hominum, etiam de mutis Animalibus ſolatia ſubrogavit, totô corde clamavimus, & adhuc elatâ magis voce clamare non ceſſamus, ut ſine quibus non alitur humana conditio, noſtris faciat uſibus non perire. Indictis idcircò nuperrimè publicis precibus, Chriſtifideles in Almâ Vrbe noſtrâ, quam manus Domini tetigit, ac etiamnum graviter tangit, degentes ad iram Dei, quæ peccatis hominum aſſiduè laceſſitur, per ſalutaris pœnitentiæ lamenta, ac jejunia, & eleemoſynas, ſincerasque, & unanimes obſecrationes, atque orationes placandam, Spiritualium gratiarum, quarum diſpenſationem fidei noſtræ commiſit Divina dignatio, elargitione excitare ſtuduimus. Id ipſum verò nunc ut & reliqui etiam Chriſtifideles Italiæ univerſæ, & Inſularum illi adjacentium; quippe qui ejuſmodi flagelli, aut metû anguntur, aut ſenſû afflictantur, ſciſſis per veram pœnitentiam cordibus, ac auctis per jejuniorum labores, & eleemoſynarum largitiones viribus orationis facere connitantur, eos omnes, & ſingulos paternè

adhortandos, & monendos, eorumque pietatem erogatis itidem Cœleſtium gratiarum theſauris incitandam, atque fovendam eſſe arbitramur: Itaque Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Archiepiſcopis, & Epiſcopis, aliiſque Eccleſiarum Prælatis, & Ordinariis Civitatum, & Diœceſum, Oppidorum, Terrarum, & Locorum univerſæ Italiæ, & Inſularum ei adjacentium hujuſmodi, ſeu eorum Vicariis in Spiritualibus Generalibus per præſentes committimus, & mandamus, ut ſtatim atque ipſarum præſentium Literarum tranſumpta, ſeu exempla, etiam impreſſa ad eos pervenerint, Proceſſiones in ſuis reſpectivè Civitatibus, Oppidis, Terris, & Locis inſtituant, publicaſque preces pro illorum à flagello prædicto præſervatione, ac liberatione reſpectivè indicant; Nos enim omnibus, & ſingulis utriuſque ſexûs Chriſtifidelibus verè pœnitentibus, & confeſſis, ac Sacrâ Communione refectis, qui Proceſſionibus hujuſmodi reſpectivè interfuerint, vel Eccleſias à qua, & ad quam aliqua Proceſſio hujuſmodi fiet, eodem, vel aliquo ex ſeptem ſubſequentibus diebus devotè viſitaverint, ibique Divinum Auxilium (ut præmittitur) imploraverint, ac inſuper peracto unius diei jejunio Eccleſiaſtico, aliquam Eleemoſynam, prout unicuique ſuggeret devotio, pauperibus erogaverint, plenariam omnium peccatorum ſuorum Indulgentiam, & remiſſionem per unumquemque Chriſtifidelem ſemel tantùm lucrifaciendam, miſericorditer in Domino concedimus. Præterea iiſdem Chriſtifidelibus, qui recitationi Litaniarum Omnium Sanctorum, cum Collectis, & precibus conſuetis in aliqua ex Eccleſiis Civitatum, Oppidorum, Terrarum, & Locorum prædictorum per memoratos Locorum Ordinarios reſpectivè deſignandis, menſe à die publicationis earumdem præſentium computando durante dumtaxat, itidem devotè interfuerint, ibique, ut ſupra dictum eſt, oraverint, quocumque die interim id egerint, decem annos, & totidem quadragenas de injunctis eis, ſeu per eos quomodolibet debitis pœnitentiis in formâ Eccleſiæ conſuetâ relaxamus, necnon, ut omnes, & ſingulæ Indulgentiæ, ſeu peccatorum remiſſiones, & pœnitentiarum relaxationes prædictæ Animabus fidelium, quæ Deo in charitate conjunctæ ab hac luce migraverint, per modum ſuffragii applicari poſſint, concedimus pariter, & indulgemus. Cæterùm Regularibus utriuſque ſexûs in perpetuâ clauſurâ viventibus, necnon aliis Chriſtifidelibus quibuſcumque in carcere exiſtentibus, vel aliquâ corporis infirmitate, ſeu aliquo quocumque impedimento detentis,

qui

qui ſupra expreſſa, vel eorum aliqua præſtare nequiverint, ut illa Confeſſarius ex jam approbatis à Locorum Ordinariis ante præſentium publicationem, ſeu approbandis; eis in alia pietatis opera commutare, vel in aliud proximum tempus differre, eaque injungere poſſit, quæ ipſi pœnitentes adimplere poterunt, ſimiliter indulgemus. Volumus autem, ut earumdem præſentium Literarum tranſumptis, ſeu exemplis, etiam impreſſis, manu alicujus Notarii publici ſubſcriptis, & Sigillo Perſonæ in Eccleſiaſticâ Dignitate conſtitutæ munitis, eadem prorſus fides habeatur, quæ haberetur ipſis præſentibus, ſi exhibitæ forent, vel oſtenſæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem ſub Annulo Piſcatoris die XIV. Octobris MDCCXIII. Pontificatûs Noſtri Anno decimotertio.

F. Oliverius.

Anno à Nativitate D. N. JESU Chriſti milleſimo ſeptingenteſimo decimotertio, Indictione ſextâ, die verò decimaquartâ Octobris, Pontificatûs SS. in Chriſto Patris, & D. N. D. Clementis divinâ providentiâ Papæ XI. Anno ejus decimotertio, ſupradictæ Literæ Apoſtolicæ affixæ, & publicatæ fuerunt ad valvas Baſilicæ SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli, Cancellariæ Apoſtolicæ, in Monte Citatorio, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Vrbis per me Andream Grecum Apoſt. Curſ.

Laurentius Chriſtallinus Pro-Mag. Curſ.

ROMÆ, Typis Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ, MDCCXIII.

Lit. D.

EDICTVM

Ad excitandos Chriſtifideles ut proximi Adventûs tempore ad Sacras Ædes confluant, in quibus Stationes fiunt, amplioreſque Indulgentiæ promittuntur iis, qui conſuetas preces ad ſonitum campani æris recitaverint.

EDITTO

Per eccitare li Fedeli à concorrere alle Stazioni in tempo del proſſimo Avvento, con accreſcimento d'Indulgenze per quelli, che durante detto tempo reciteranno ogni ſera le Preci preſcritte al ſolito ſuono delle Campane.

GASPARO per la miſericordia di Dio Veſcovo di Sabina della S. R. C. Cardinal di Carpegna della Santità di Noſtro Signore Vicario Generale &c.

BEn ſapendoſi quanto l'antico coſtume delle Sacre Stazioni foſſe valevole a deſtare veri ſenſi di pietà negli animi de' Fedeli di queſt' Alma Città di Roma, mentre in quelle concorrendo li Chriſtiani a venerare i glorioſi Sepolcri de' Santi Apoſtoli, e le celebrate memorie di tanti fortiſſimi Martiri di Gieſù Chriſto, con Inni, e con Cantici lodavano divotamente il Signore, e co' ſalutevoli Sacrificii dell' Oſtia Immaculata ſi conciliavano la Divina Miſericordia; E all'incontro pur troppo vedendoſi quanto preſentemente ſia diminuita, e raffreddata la frequenza delle ſudette Stazioni, e maſſime di quelle, che ſi celebrano in tempo dell' Avvento, che pure è tempo accettabile, come ripieno di Sacri Miſterii, e come ſantamente iſtituito dalla Chieſa per prepararci a degnamente ſolennizzare la memoria della Naſcita del Noſtro Salvatore; Quindi è, che la Santità di Noſtro Signore, per ravvivare, come altre volte ha procurato di fare, in tempi sì calamitoſi, e ne' quali abbiamo tanto biſogno di ricorrere al Divino ajuto, l'oſſervanza d'un sì pio, e lodevole Iſtituto, a Noi tramandato da' primi Secoli della Chieſa, e ſommamente

com-

commendato dall' eſempio di tanti Santiſſimi Pontefici, eſorta con tutta l'efficacia maggiore del ſuo Spirito tutti li Fedeli dell' uno, e dell' altro ſeſſo a voler concorrere con divota, e modeſta frequenza alle Sante Stazioni del proſſimo Avvento del Signore nelle Chieſe ſolite, che per maggior commodo de' medeſimi Fedeli ſi ſpecificaranno in piè del preſente Editto, per ivi acquiſtare le antiche Indulgenze Stazionali, e a tale effetto porgervi fervoroſe preghiere a S. D. M. per implorare dalla ſua infinita Clemenza non ſolo la ceſſazione delle calamità, che ci affliggono, e fra queſte dell' epidemica influenza negli Animali, ſpecialmente Bovini, che con tanto danno de' privati, e del publico tuttavia continua; ma anche la preſervazione da altri più gravi caſtighi, che per le noſtre colpe potiamo giuſtamente temere. Affinche poi le loro Orazioni ſi rendino grate, & accette al Signore Iddio, e poſſano meritare d'eſſere da lui eſſaudite, ricorda a tutti, che le accompagnino con opere di vera, e ſincera penitenza, quale ſola può aver forza di torre di mano alla Divina Giuſtizia quei flagelli, co' quali ci percuote; riducendo perciò alla memoria di ciaſcheduno l'avvertimento dato già da S. Gregorio, Ut ad aures Dei viam precibus faciamus, vigilantiùs ſtudendum eſt, ut voces actibus adjuventur: nam inanis fit oratio, ubi prava eſt actio.

In oltre, acciò durante il ſudetto tempo dell' Avvento ſino alla Feſta proſſima dell' Epifania, incluſivè, ſi abbiano da' fedeli a recitare con maggior divozione per li fini ſudetti li cinque Pater Noſter, *e cinque* Ave Maria, *che preſentemente continuano a dirſi ogni ſera, quando a un' ora, e mezza di notte ſi ſuonano le Campane di tutte le Chieſe di Roma; La Santità Sua accreſce per il tempo ſudetto l'Indulgenza altre volte conceduta di ſette anni, & altrettante Quarantene, a dieci anni, & altrettante Quarantene per ogni giorno, purche alla recita delli ſudetti cinque* Pater Noſter, *e cinque* Ave Maria *ſi aggiunghino durante detto tempo anche cinque* Gloria Patri &c.; *E di più concede Indulgenza Plenaria, e remiſſione di tutti li peccati per una ſol volta dentro il medeſimo tempo a quelli, che continuando la divozione ſudetta in tutti li giorni, che decorreranno dalla prima Domenica dell' Avvento ſino alla ſudetta feſta dell' Epifania incluſivè, e che confeſſati, e communicati in uno de' medeſimi giorni, & in qualſivoglia Chieſa a loro arbitrio, viſitaranno una delle tre Baſiliche di S. Giovanni Laterano, di S. Pietro in*

Vati-

Vaticano e di S. Maria Maggiore almeno una volta dentro il ſudetto tempo, & ivi divotamente imploreranno il Divino ajuto per li biſogni di ſopra eſpreſſi, ſecondo la pia mente di Sua Beatitudine.

Queſta medeſima Indulgenza Plenaria, oltre le ſudette Stazionali, conſeguiranno anche le Monache, Oblate, e le Educande, e Secolari, che con licenza della Santa Sede dimorano ne' Monaſterii, e Conſervatorii approvati di queſt' Alma Città, ſe confeſſate, e communicate viſitaranno nel ſudetto tempo le loro Chieſe, o Oratorii, & ivi pregheranno, come ſopra.

Eſſortiamo però tutti ad approfittarſi de paterni, e ſalutari ricordi della Santità Sua, & a non traſcurare l'acquiſto di sì abbondanti teſori Spirituali. Datum Romæ ex Ædibus noſtris hac die primâ Decembris 1713.

Chieſe, dove ſono le Stazioni in tempo dell' Avvento ſino all'Epifania.

Santa Maria Maggiore	Domenica Prima.
Santa Croce in Gieruſalemme	Domenica Seconda.
San Pietro	Domenica Terza.
Santa Maria Maggiore	Mercordì delle 4. Temp.
Santi Apoſtoli	Venerdì delle 4. Temp.
San Pietro	Sabbato delle 4. Temp.
Santa Maria Maggiore al Preſepio.	La Vigilia, e notte della Natività del Signore.
Sant' Anaſtaſia	La Meſſa in Aurora.
Santa Maria Maggiore.	Giorno della Natività.
San Stefano nel Monte Celio, detto S. Stefano Rotondo	San Stefano.
Santa Maria Maggiore	San Giovanni.
San Paolo	Santi Innocenti.
S. Maria in Traſtevere	Circonciſione del Sign.
San Pietro	Epifania.

G. Card. Vicario.

N. A. Canonico Cuggiò Segr.

In Roma, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Provi-

CAP. VI.

Proviſum, nè ullo modo carnes infectorum boum, ſed optimæ tantùm, ac ſalubres venales proſtent.

NE cui dubium ſit carnes brutorum, quæ vel per ſe impura, atque immunda ſunt, vel propter ægritudines malè affecta, hominum valetudini, vitæque vehementer officere: ſatìs id exploratum fore arbitramur, ſi inter cætera Dei Optimi Maximi præcepta, quæ electo abs ſe populo dedit, illud etiam adnumerari demonſtremus, quod in ſedulo ciborum, carniumque delectu verſatur. Ait autem Deuteronom. 14. v. 11. *Omnes aves mundas comedite, immundas nè comedatis*, & v. 21. *Quidquid autem morticinum eſt, nè comedatis.* Tantus porrò fuit Summi Creatoris in humanum genus, quod ſuis ipſe manibus finxerat, amor, tantumque, nè diſſolveretur, ac periret, ſtudium, ut illos à fraceſcentibus quoquo modo carnibus abſtinere voluerit. Quantò igitur majori diligentiâ eorum animalium carnes vitare debemus, quæ non ſuapte ſponte, naturalive morbo, ſed ob contractam peſtiferam luem certò ſunt interitura? Meritò igitur Eminentiſſimi Sacræ Conſultæ Patres poſtquam explorandarum, probandarumque carnium curam idoneis, peritiſque hominibus impoſuiſſent, Summi Pontificis juſſu laniis omnibus tam Romæ, quàm in cæteris urbibus edixerunt, ut probatos à Chirurgis boves, vitulos, bubalos, iiſdem inſpectantibus, in grandia fruſta dividerent; quorum ſingulis certum ſignum ignito metallo imprimendum foret, quod teſtimonio eſſet emptoribus innoxias ſibi, ac ſaluberrimas carnes offerri. Eam itaque notam extremis partibus inuſtam ad finem uſque ſervandam incolumem; quouſque ſcilicet fruſtum illud conciſum diſtraheretur: ita ut nè tantillum quidem carnis vendi poſſet, niſi publicâ veluti fide, atque auctoritate comprobatum. Interdictum præterea, nè quis è morbidarum pecudum carnibus ſalitis, fumoque duratis, ac minutatim conciſis lucanicas, farcimina, aut ſalſamenta conficeret; quique dicto audiens non

Carnes brutorum quæ aut immunda, aut malè affecta ſunt, valetudini officiunt.

Deuteronomii præcepto id comprobatur.

Iuſſum eſt carnes explorari, in grandia fruſta dividi, ac certa nota conſignari, itaque divendi.

Vetitum eſt nè è morbidis carnibus lucanicæ, aut ſalſamenta fierent.

non fuiſſet, pro cujuſque merito conſtitutis in Edicto (a) pœnis mulctaretur. Hoc autem ſuppliciorum metu coërcendi omnes fuerunt, utì publica ſalus tutiſſimis undique cuſtodiis muniretur.

CAP. VII.

Novis rationibus comprobatur tutiori conſilio nos Romæ uſos fuiſſe, prohibendo eſum carnium, & detractionem ab infectis bobus pellium, adipis, & ſevi: occurritur etiam quorundam objectionibus.

Magiſtratus publicæ ſecuritati conſulere debent.

QUoniam qui Magiſtratus gerunt, ita populo, rebuſque publicis præeſſe debent, ut recta ſemper, atque utilia pro temporum ratione ſtudeant præſcribere: meritò propterea ſuam nunc deſiderat animadverſionem, quòd Eminentiſſimi Patres ſeverè juſſerint, carnes ægrotantium boum omnino à macellis arceri; neque pelles, adipem, aut ſevum ab emortuis detrahi: rebus enim utrinque accuratiſſimè perpenſis, longè ſanè publicam ſecuritatem cuivis privatorum commodo præferendam duxerunt. Nam licèt non defuerint qui contenderent eas carnes ſine ullo humanæ valetudinis metu uſurpari poſſe; immo alicubi impunè adhibitas fuiſſe; pelles itidem, adipem, ſevumque ſubjectorum utilitati in tantâ armentorum clade opportunè ſuccurriſſe; ac proinde inſtarent, nè ſenſim magnâ inductâ & carnium, & coriorum, & ſevi penuriâ, præſentibus malis pejora in poſterum adderentur: nihilominus, cùm Ampliſſimorum Patrum animis obverſarentur teſtimonia tum apud Priſcos de bovillâ peſte in humanam tandem vertente, tum apud æquales noſtros, qui ſparſim per Italiam poſt integros annos nondum ab ejuſmodi bovillo contagio vindicare ſe poſſunt; rationi magis conſentaneum putaverunt imperare, nè quis aut affectorum animalium carnes menſis apponere, aut pelles, vel adipem ab iiſdem auferre auderet.

Carnes, coria, ac ſevum morboſarum pecudum humanæ peſtilentiæ metu interdicta ſunt

Ex unius generis animalium peſtilentia alterius ſubnaſci poteſt.

Porrò me non latet veneficum bovillæ peſtis principium, animatum

(a) *Vide Part. II. Edictum num. X.*

animatum ſit, vel inanime, rectà ac proximè in boves duntaxat vim ſuam exercere; reliqua verò animalia, atque homines ipſos intactos relinquere: hoc enim peculiare habent ſingulares vegetabilium, animalium, atque ipſorum etiam hominum ſpecies, ut non à quolibet, ſed à præcipuo veneno plerunque lædantur: quo fit, uti peſtes nunquam in omnia ſimul viventia ſævitiam ſuam exercuerint. Satis tamen perſpectum habeo, remotè atque obliquè ab unius generis peſtilentiâ alteram ſuboleſcere poſſe, tandemque mala hominibus importari: quod faciliùs accideret, quotieſcunque circumfuſus aër putore cadaverum labefactaretur, vel eſu contaminatarum carnium humana etiam corpora paulatim magis, magiſq; polluerentur; & licèt ſubinde homines non eâdem mali ſpecie, quâ boves cum oris, fauciumque ulceribus ad interitum urgentur, ſed longè diversâ ægrotaturi eſſent; hoc parum refert, modò ipſi quoque morbo plectendi ſint: negotium enimvero non hìc ad dialecticam, ſed ad phyſicam pertinens agitamus.

Et quidem ideò Eminentiſſimi Patres permoti ſunt, ut vetarent eſum carnium illorum boum, quos certò conſtaret febri correptos, taboque jam inquinatos fuiſſe: (nam de iis, qui ſolâ ſuſpicione notati eſſent, tacitam lanionibus mactandi facultatem impertiti ſunt; modò neque nigror in carnibus, neque abſceſſus in viſceribus à delectis inſpectoribus animadverterentur) quia ſatis conſtat quidquid à nobis in eſcam aſſumitur, ſuam indolem non exuere; ſed uſque ad permutationem in ſanguinem utcunque ſervare: unde ortum eſt recentiorum Medicorum axioma. *Quale eſt alimentum, talis eſt chylus; qualis chylus, talis ſanguis; qualis tandem ſanguis, tales ſunt ſpiritus.* Si itaque boum caro, quæ non tantummodo ad ſpontaneam fracedinem proclivis, ſed peculiari lue, ac peſtilenti febri confecta eſt, comedatur, jam non poterit putidum ſulphur ac morbidos ſuos ſales in ſtomachum, atque per lacteas venas, & Pecqueti ductum in ſanguinea vaſa non importare: quæ ſanè particulæ, tametſi robuſta, & magnis exercitationibus aſſueta corpora raro contaminent, quia è veſtigio per ſudorem ſolent eliminari; delicatos tamen,

Quibus conditionibus ſuſpectos contagionis boves ad publicum uſum mactare permiſſum ſit.

Medicorum axioma de alimentis.

Quibuſnam ejuſmodi carnes noceant, quibus ſecus.

ſtudiiſque deditos (cujuſmodi in Vrbe ſunt plurimi) magnopere lædere valent: quod certè reſpexiſſe viſus eſt Joannes Baptiſta Sidonius cùm Tract. 8. ſuorum Miſcellaneorum ſcriptum nobis reliquit *Carnibus boum contagio peremptorum veſci abſque contagionis periculo poſſunt homines, ſed* (notentur verba, quæ ſubnectuntur) *pro ſalutis tutelâ melius eſt abſtinere.* Jure itaque nos abſtinuimus; neque culpandi certè erimus, quod tutiorem viam ſequuti ſimus. Laudamus propterea Clariſſimum Langium Epiſt. Med. 68. & 79. qui, quanquam aſſerat per vim ignis diſſlari, atque evaneſcere venenum, nihilominus arbitratur ex talium carnium eſu homines facilè ad morbos diſponi.

Exempla, quibus hæc interdictio confirmatur.

Sed multis non eſt opus rationibus, ubi hypotheſim experimenta confirmant. Etenim non tantùm legimus Venetiis, ac Patavii pullos, qui fæces, vel interanea infectorum boum devoraſſent, cum alvi fluxu interiiſſe; ſed nos etiam Romæ vidimus nonnullos propter ejuſmodi carnium uſum diarrhæâ, febrique correptos: & qui hoc forſitan impunè tentarunt, ii quidem robuſti, ſummiſque artuum laboribus exerciti fuere. Neque autem quod clam, atque indiligenter factum fuit, impudenter, incautèque publico decreto permittendum eſt.

Carnium copia ſævienœ adhuc peſtilentiâ.

Neque interim graſſante bovillâ peſte carnium raritate in Vrbe laboravimus. Nam ad multitudinem ſaturandam tum boves planè incolumes, & ſani ex provinciâ Vmbriæ, quam labes hæc non tetigerat, paſſim venerunt; tum vel maximè ingens, quæ per id tempus agnorum, vervecumque vis ſuperis benignè faventibus adoleverat, non tantùm ſuffecit, ſed abundavit: divitum verò menſas ubertas omnis generis pullorum, & volatilium extruebat: ita ut per id temporis nullus planè noſtrorum Civium penuriam carnium ſenſerit.

Pelles ac ſevum detrahi vetitum eſt.

Qua de cauſa id factum ſit.

Similiter prudens timor fecit, ut publico Edicto cautum fuerit, nè pelles, aut ſevum à boum cadaveribus demerentur. Nam nulla forſitan pars in affecto bove reperitur, quæ ſuæ ſemina peſtis tenaciùs retineat, & quaquaverſum ſpargere poſſit, quàm cutis, ad quam in iis, qui aliquando convaleſcunt, morbida cauſa compelli ſolet. Præterea, cùm ad detrahendam pellem,

& ſevum

& ſevum colliquandum non parum temporis inſumendum ſit; majora ſemper, ac deteriora effluvia per aërem ſpargentur, quàm ſi, non exuto corio, omnique prætermiſſo adipe, ſtatim contumulentur. Itaque ad aërem purum integrumque ſervandum plus certè conducet à deglubendis bobus abſtinere, quàm per avaritiam inquinandi aëris periculum incurrere; præſertim in Agro Romano, in quo, cùm Auſtrinis ventis ſit objectus, cadavera citiùs, ac deteriùs quàm alibi corrumpuntur, eorumque fœtor ad Vrbem citiſſimè permanare conſuevit.

Momentum verò maximum ad negandam in Latio facultatem deripiendi boum pelles addidit, quod paucis in locis, ubi ejuſmodi animalia intereunt, coria detergeri, & condiri poſſunt; ſed per longiſſima plerunque itinera ad paratas officinas deferenda ſint: unde malignum, ac peſtilens inquinamentum facilè huc illuc ad regiones contagione adhuc intactas propagaretur. Non enim Romanus Ager, propter aëris à deſidibus aquis inclementiam, oppidorum, aut ſaltem vicorum frequentiâ donatur, in quibus diligenter armenta cuſtodiri, atque adeò artifices, & officinæ præſto eſſe queant, cùm & morientium pecudum numerus, & Cœli inſalubritas paſtores maximè urgeat, interdum etiam perdat. Quamobrem ſumma cum hominum, tum ædificiorum infrequentia in cauſâ eſt, ut majori diligentiâ apud nos utendum ſit, quàm apud Tranſpadanos; qui, cùm ſparſim frequentiſſimos vicos habeant, in agris, coriarias etiam officinas ubique locorum conſtruere poſſunt, ac laniones eâ lege conducere, ut ab aliis armentis, quinimo à bobus eodem in armento nondum infectis, quàm diligentiſſimè caveant. Non enim dubitamus, quin lixivium ex vivâ calce paratum, & pulvis myrti, & ſodæ, quibus pelles abſterguntur, & condiuntur, peſtiferum miaſma poſſint corrigere. Jure igitur, ac meritò placuit Eminentiſſimis Patribus in re admodum periculoſâ certam viam inire: cùm in peſtilentiæ negotio tutiorem ſemper, non verò probabilem duntaxat ſententiam, & prodere, & ſequi teneamur. Scribant verò, ac ſentiant alii quidquid volunt, qui magnam boum jacturam ſolo coriorum lucello rependi poſſe putant: etenim nos Latinis

Ager Romanus infrequens ob deſides aquas.

In ejuſmodi rebus tutior ſententia tenenda eſt.

ingenti lucro ſtetiſſe gratulamur, quòd horribiliora mala ejuſmodi legum ſeveritate valuerint evitare. Nuſquam enim citiùs, quàm in Agro Romano, atque etiam in Latio, ubi religioſiſſimè ejuſmodi mandatis obtemperatum eſt, bovilla peſtis deſævit.

CAP. VIII.

Cadavera ſeveriſſimè ſignificari jubentur: eorundem ſepeliendorum, aut cremandorum curatio ad Illuſtriſſimum Præſulem Imperialem à Summo Pontifice defertur. Ratio, & modus certis regulis ſtatuitur.

Inſepulta, putidaque animalium cadavera viventibus noxam inferunt.

NEminem eſſe arbitror, qui ignoret inſepultis, corruptiſque putore animalium cadaveribus perpetuò cœlum contaminari; atque inde morbidam vim, in hominum corpora illapſam, longè majorem vaſtitatem afferre. Quod facilè herclè foret exemplis ex omni penè memoria repetitis oſtendere; ſed pauca tantùm ſeligam, nè longiùs evagetur oratio. Ac primò quidem in exercitu Pompeii Magni apud Apolloniam peſtis exorta eſt ob putida equorum corpora; cujus luculentam ſanè deſcriptionem, ac poëticis luminibus colluſtratam vide ſis apud Lucanum (*a*). Ac ſimilis prope clades ſub Conſtantini Magni dominatu populos divexavit ob inſepulta eo bello cadavera, cujus meminit Ammian. Marcellinus (*b*). Nec prorſus aliâ de cauſâ cùm Carolus V. (*c*) rerum potiretur, Papiæ primò coorta, in alia deinde loca pervaſit peſtilentia; quorum eventuum exempla, ſi plura cupis, habebis apud Eminentiſſimum Gaſtaldum (*d*). Quod ſi autem ipſa miſtorum, ſed viventium adhuc omnis generis animalium in Vrbem accepta colluvies, tetro atque inſolito odore contagionem parit; qualis ea, quæ Coſſ. (*e*) L. Æbutio Helva, P. Servilio

Exemplis id confirmatur.

(a) *Pharſal. lib. 6.*
(b) *Lib. 19.*
(c) *Gratiol. in Catal. de Peſte.*
(d) *De avertendâ, & proflig. peſte cap. 249. nu. 50. & ſeq.*
(e) *Titus Livius Decad. 1. Lib. 3.*

Servilio Priſco, V. C. anno CCXCI. Romanas opes afflixit; quid fluentium cadaverum tabem, ac ſaniem effecturam exiſtimandum eſt? Sanè hoc tempore Romam perlatum eſt Piſauri contigiſſe, ut relicto, & computreſcente juxta viam inſepulto bovis cadavere, ob maligni halitus copiam inde effluentem, præteriens viator ſubitò fuerit exanimatus.

Quo pacto proviſum fuerit, ut mortuæ animantes ſignificarentur ſepeliendi gratiâ.

Eam itaque ob rem hac tempeſtate, nè latiùs malum ſerperet, confectæ morbo animantes, quemadmodum Edicto (*a*) Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii 23. Auguſti 1713. fuerat imperatum, partim Sacræ Conſultationi, partim Abundantiæ Præfecto Illuſtriſſimo Ghezzio, renunciabantur, qui potiſſimùm inferendas ſtatim humo, obruendaſque curabat. Verùm, ubi lues increbreſcere, ac morientium pecudum numerus in dies augeri cœpit; ita ut quàm plurimæ aut in Agris deſertæ jacerent, aut parum altè defoſſâ tellure humarentur, Sanctiſſimus Pontifex, cujus providentiam, vigilantiamque pro merito nullus unquam prædicabit, elegit ad id munus Illuſtriſſimum Præſulem Julium Imperialem, cui pro Ædilis officio, quod ſummâ cum laude gerebat, negotium iſtud incumbere putaverat: nam illius curationis eſt vicorum, publicarumque viarum purgatio, atque mundities.

Præſul Imperialis à Sanctiſſimo Patre huic negotio præficitur cum facultatibus Commiſſarii Generalis.

Primum itaque vivæ vocis oraculo XIV. Kal. Octobris huic Præſuli peculiariter in mandatis dedit, ut nè quid omitteret, quod huic malo avertendo utile exiſtimaret: mox verò, quò majori auctoritate eidem negotio curam adhiberet, Apoſtolico diplomate, quod Chirographum appellant, firmiſſimè munivit VIII. Kal. ejuſdem menſis. Chirographi autem formulam in calce hujus Capituli exhibemus.

Exſcribitur Chirographum in calce capituli.

Statim igitur Vir Ampliſſimus, Summi Pontificis juſſis obtemperans, ad id conſilium perficiendum, in quo prora, & puppis publicæ ſalutis poſita eſſet; vias omnes iniit, quas tempus ac neceſſitas poſtulare videbantur. Quapropter ad Præfectos Oppidorum, quæ in Romanæ Vrbis territorio, & quæ longiùs univerſo in Latio ſita ſunt, literas dedit, ut omni operâ, atque ſtudio pollutas eo morbo pecudes, aut certè ſuſpicioni obnoxias præcaverent;

Studium adhibitum nè peſtis augeretur.

(a) *Vide Part. II. Edict. num. II.*

verent, quo nè unquam illuc pedem inferrent: ac ſi quæ irrepſiſſent, actutum ſegregari; & tandem peremptas humo defodi, quanta maxima fieri poſſet accuratione, juberent; quarum ſummam ſepteno quoque die ad ſe perferri ſtuderent.

Nè inſepulta cadavera relinquerentur.

Curatores ei negotio præfecti, qui ſingula diligenter inſpicerent.

Præterea non paucos ei negotio curatores præfecit, quos pro re natâ mittebat in oppida, jubebatque extinctarum pecudum explorare numerum, an nè omnino cum peculiaribus ſummis conveniret; ac diligenter inſpicere, num altè cadavera ſepulta forent; an integrè flammis abſumpta; num ſcrobes tetrum halitum expirarent; ac præcipuè ſi quæ inſepulta, nec penitùs defoſſa inveniſſent, altiùs inferri, obruique imperarent: tum quotidie, aut ſi longius iter conficiendum eſſet, bis ſepteno quoque die ad ſe comperta, atque obſervata referrent.

Summi Pontificis munificentia pauperum inopiam ad tumulandos boves ſublevavit.

Sanctiſſimus verò Pater, dum interea ſingula ſecum reputaret, in eam cogitationem venit, non paucos ſcilicet tenuioris fortunæ homines eſſe, aut qui pecoribus amiſſis, atque adeò re familiari ad egeſtatem redacti forent: quorum herclè facultates, ſi quas haberent, neceſſariis ad foveas, & calcem ſumptibus ſubſiſtere planè non poſſent. Horum igitur fortunas commiſeratus ſingulari admodum, atque inauditâ benignitate ſtatuit eorundem inopiam ſublevare. Quamobrem Illuſtriſſimo Viro, quem ejus muneris curatione dignatus fuerat, continuò mandavit, ut ad pauperum boves ſepeliendos reſervatam eo conſilio pecuniam impenderet; ita ut miſeris nihil oneris prorſus incumberet; præterquam ut pereuntes tantùm pecudes illico nunciarent. Ea ſanè beneficentia, quò inuſitatior (novum quippe ad exemplum inſtituta) eò majorem ubique gentium admirationem, amplioremque gloriam promeretur. Enimvero nihil unquam ejuſmodi aut in Eccleſiaſticâ ditione, aut apud exteras nationes hactenus factitatum accepimus, apud quas privati homines non ſolùm impenſas omnes, verùm & curatoribus quoque ſtipendia ſuppeditare coacti ſunt.

Quocirca Vir Illuſtriſſimus eximiam Summi Pontificis Clementiam, humanitatemque publico omnibus Edicto (*a*) teſtatam

(a) *Vide Part. II. num. VIII.*

tam voluit, quod 30. Septembris 1713. promulgavit: in quò præter cætera ſubtiliùs ſepeliendi pecoris modum, rationemque perſequitur. Nam primò quidem cadavera in quatuor partes dividi, aut ſaltem media diffindi jubet, utì calcis vis undique interiores partes penetret, atque perurat. Deinde verò in ſcrobem denûm pedum altitudinis, & à publicâ viâ remotam inferri: poſtremò calce obrui, ac terram aggerari. Quòd ſi calcis inopia fuiſſet, duodenûm pedum ſcrobes effodiendas ſtatuit, aggeſtamque humum fiſtucis, aut malleis undique comprimendam. *Ratio ſepeliendorum cadaverum ſtatuitur.*

Cæterùm poteſtas data eſt urendi corpora, ubi id commodè fieri poſſit; modò nè rogum ſtruant propiùs Urbem decem paſſuum millibus, tribus verò pagos, atque Oppida; queis nullus ſcilicet ſaltus, aut mons prætendatur; quorum ſi quis objectus ſit, nihil cauſæ eſſe, cur longiùs ignem accendant. Noſtra autem eâ in re monita, ac præcepta ſervata ſunt, quæ ſæpius Illuſtriſſimo Bancherio Sacræ Congregationi communicanda tradidimus. Enimvero in Latio erant olim loca parallelogramma rectangula, alto, craſſoque pariete protecta, quæ ab uſu Uſtrina appellabantur: in iis enim cadavera cremari ſolebant. Quod, nequis intrà XV. ab Vrbe lapidem faceret, Auguſtus lege appoſitâ apud Dionem lib. 48. ſtatuit. Atque hinc legimus apud Gruterum pag. DCLVI. 3. DCCLV. 4. & MXLIV. 7. 8. ex antiquis inſcriptionibus non licuiſſe Uſtrina monumentis applicare: immo verò pœna conſtituta erat, ut ex Fabretto ſuarum Inſcription. cap. 3. n. 608. pag. 230. colligere eſt. *Tum etiam concremandorum.* *Olim appoſitâ lege cremari cadavera intrà XV. ab Vrbe lap. prohibebantur.*

Severè inſuper, graviterque Illuſtriſſimus Imperialis interdixit, nè quis eadem cadavera in foſſas, aut paludes, aut Tiberim, aut ſtagna projiceret, juſſitque mortuos boves indicari, ac vicinos quoſque acerbiſſimis comminationibus coëgit, inſepulta cadavera incuriâ Dominorum veſtigare; quod ni facerent, Eccleſiaſtici quidem ad remigum ordinem traducerentur, reliqui verò pœnas morte dependerent. *Nè mortui boves alicubi inſepulti relinquerentur, minis, pœniſque proviſum.*

Inter hæc quidquid pecudum in agro Romano, finitimiſque locis interibat, ad eundem Illuſtriſſimum Præſidem ab armentorum Dominis, aut Oppidorum Præfectis, aut Curatoribus, qui- *Mortuæ pecudes ad Illuſtriſs. Præſidem referendæ.*

bus id muneris impoſitum erat, referebatur; ac bis ſingulis hebdomadibus, coacto apud Illuſtriſſimum Præſulem Bancherium conventu, ipſemet Ampliſſimus Præſes mortuarum pecudum numerum, & Dominos, ac loca docebat: quarum ſummam in album relatam non ſolùm univerſam Sacræ Conſultæ, verùm etiam, qua parte carnium penuriam tangere poterat, altilium Abundantiæ, qua verò ad agricolarum boum jacturam pertinebat, Annonæ Præfectis mittere conſueverat, ut quiſque pro tempore ad publicam utilitatem conſilia ſua, & cogitationes poſſet intendere. Præ cæteris verò ad Sanctiſſimum Patrem ſtatis diebus hæc omnia, Dominicis ſcilicet, ac Mercurii quàm diligentiſſimè deferebantur.

Quomodo cautum fuit, quo minus pecorum cadavera in Tiberim dejicerentur.

Sæviente tamen lue, atque in dies ingraveſcente, paſſim cadavera in foſſas, & ſtagna, ac in Tiberim dejici, quo ſumptibus parceretur; multique avaritiâ ducti pelles, & cornua detrahere, & carnibus veſci cœperunt. Quamobrem 28. Octobris 1713. à Sacrâ Conſultâ alterum Edictum manavit in vulgus, quod graviſſimas (*a*) pœnas iis, qui in eâ re delinquerent, comminabatur.

At verò Illuſtriſſimus Præſul Imperialis, cùm nihil hujuſmodi ſanctione profectum iri videret: nam vel nulla, vel admodum obſcura extabant veſtigia, quæ ad criminis auctores indagandos adducerent; præſertim quòd, eraſis notis, quibus pecora ad nates compungi ſolent, in Tiberim boves projiciebantur, ita ut nè Domini quidem ſuos noſcitare poſſent: hæc, inquam, ſecum reputans, accepto Sanctiſſimi Patris oraculo, aliud emiſit Edictum (*b*) 31. Octobris 1713. quo viginti ſcutatos nummos, impunitatemque pollicebatur, ſi quis ejuſmodi pecorum heros indicaſſet, quanquam ipſemet eadem projeciſſet, aut inuſtam illis notam Dominorum juſſu deleſſet. Quibus tandem veſtigiis ad certiſſima indicia perventum eſt: multique in eo crimine deprehenſi meritas pœnas exſolverunt, quorum aliquot in perpetuum triremibus addicti ſunt: quamobrem cæteri ſuppliciorum, atque occultorum etiam delatorum metu perterriti in officio continebantur.

Nihil

(a) *Vide Edictum Part. II. num. XI.*
(b) *Vide Part. II. Edict. num. XII.*

Nihil adhuc omiſſum eſt, quo deſerta undique cadavera tumularentur, Apoſtolico ærario ſumptus ſuppeditante; ac præcipuè ut, ignoratis Dominis, quæ in alveo fluitarent, cymbis excepta ad terram traherentur: quod non ſine magno labore, ingentibuſque impenſis perfici poterat. Eâque de causâ Illuſtriſſimi Præfecti juſſu cymbæ certis in locis velut in ſtatione locatæ fuerunt, in Aniene ſcilicet, ad Pontem Milvium, ad ripam minorem Tiberis, ad Navalia; præter eas, quæ deditâ operâ Tiberis alveum ad Oſtium uſque peragrabant, ut ſi quæ ad oras cadavera offendiſſent, ubi plerunque in vado, atque in arenis deſtituta jacebant, inde revellerent, quò deducta in profluentem facilè ad terram pertrahi, obruique poſſent. Quin etiam, nè quid miniſtrorum negligentiâ peccaretur, ipſemet Illuſtriſſimus Vir diverſa in loca, atque interdum longiùs ab Urbe profectus eſt, exploraturus, an nè omnia fierent ex præſcripto.

Cymbæ certis fluminis locis ſtatuuntur, quibus cadavera per Tiberim fluitantia in terram reveherentur.

Fuit qui percontaretur, num cadavera boum, qui in litorali ora deceſſiſſent, in mare projicere liceret. Licere id quidem, longè tamen à litore, reſpondi, ſi antea, aperto thorace, pulmones ab iiſdem detracti fuiſſent. Eo enim fore ut prohiberentur, nè rurſus emergerent, atque in litus rejicerentur. Etenim pulmones, cum in morientibus diſtendantur aëre, qui per tabidam cadaveris fermentationem magis, magiſque rareſcit, corpus ab imo ad ſummum attollunt, atque undis circumferendum, tandemque in arenam repellendum præbent.

In mare etiam, & cur detractis pulmonibus projici poſſint.

Exemplar Literarum Apoſtolicarum, ſeu Chirographi, quo Illuſtriſſimus Præſul Julius Imperialis conſtituitur Generalis Curator ad ſepelienda cadavera boum.

Monſignor Giulio Imperiali Chierico della Noſtra Camera, e Preſidente delle Strade.

Richiedendo il paterno amore, che abbiamo per i noſtri Sudditi, che attentamente s'invigili da Noi alla loro conſervazione, come abbiamo ſempre fatto in paſſato, e ſiamo diſpoſtiſsimi a fare in avvenire, non omettendo niuna di quelle coſe, che condurre ci poſſono al fine ſudetto; Quindi è, che apprendendo Noi potere dalla morboſa influenza, che regna preſentemente negli animali bovini, e bufalini, naſcere qualche danno maggiore, qual' ora non ſi uſi tutta l'attenzione, e ſollecitudine poſsibile in dare pronta ſepoltura a' predetti beſtiami, a miſura che cadono morti, con averſi a cuore, che o per eſſer mal ſotterrati, o per laſciarſi troppo tempo ſopra terra, l'aria non ſia dalla puzza, e fetore, che ſogliono generare, guaſta, e corrotta, ſiamo perciò venuti in ſentimento di appoggiare alla voſtra diligenza la cura d'invigilare con la ſolita attenzione, che tali cadaveri ſieno prontamente, e bene ſotterrati, e benchè tale incombenza vi appartenga per l'obbligo, che vi corre per ragione del voſtro uffizio di mantenere le Strade della Città, e Conſolari nette, & eſpurgate da ogni immondezza, che poteſſe cauſare infezzione d'aria, tuttavia perchè non ſi poſsa in conto veruno dubitare delle voſtre legittime facoltà, col preſente Chirografo, in cui abbiamo per eſpreſſa ogni, e qualunque coſa neceſſaria, da eſprimerſi, di noſtro moto proprio, certa Scienza, e pienezza della noſtra Poteſtà, commettiamo, ed ordiniamo a Voi, che per il fine di far ſepellire li cadaveri di tutte le beſtie bovine, bufaline, e di qualunque altra ſpecie, che andaſſero morendo nel noſtro Agro Romano, Luoghi Baronali, ed altri a noi immediatamente ſoggetti, con tutte le dovute cautele invigiliate, con dare quegl' ordini, che ſtimarete neceſſarii, ed opportuni; dandovi tutta la piena facoltà di publicare Bandi, & Editti per l'adempimento degl' ordini, che darete, e fare precetti generali, e particolari colla comminazione delle

delle pene, che giudicarete proprie da procedere per Voi ſteſſo, o per mezzo del Giudice, e con l'opera del Notaro, che vi pareſſe bene di eleggere, & aſſumere contro tutte le perſone di qualunque ſtato, grado, condizione, & quanto ſi voglia privilegiate, & eſenti, benchè Eccleſiaſtiche, Secolari, e Regolari anche mendicanti delle noſtre undici Congregazioni, della Campagnia di Giesù, Cavalieri di Malta, Reverendiſſimi Cardinali, Arciveſcovi, e Veſcovi, Chierici della noſtra Camera, Camerali, Sant' Offizio, e ſuoi Patentati, e qualſivoglia altre perſone degne di ſpeciale, ed individua menzione, che in qualunque modo in tal maniera contraveniſſero a' voſtri ordini, & alla dichiarazione dell' incorſo delle pene comminate ne' medeſimi Editti, Ordini, o Precetti, che farete, come anche nelli Bandi, & Editti, che ſopra di ciò ſono ſtati fin' ora publicati dalla Conſulta, e ſi publicheranno in avvenire, ſe trovarete alcuna perſona di qualſivoglia ſorte come ſopra, che aveſſe contravenuto alli medeſimi, ed alla loro intiera, e totale Eſecutione, ſenza che vi ſi poſſa opporre difetto di giuriſdizione, o inſufficienza di facoltà, ſanando noi d'adeſſo preventivamente ogni difetto, e concedendovi con larga mano tutta la giuriſdizione, facoltà, & autorità in qualunque modo neceſſaria, diſpenſandovi per tal' effetto dall' incorſo d'irregolarità, e d'ogni altro Canonico impedimento; poichè così è mente, e volontà noſtra preciſa; volendo, e decretando, che queſto noſtro Chirografo vaglia, e debba avere ſempre il ſuo pieno effetto, eſecuzione, e vigore colla noſtra ſemplice ſottoſcrizione, nè ſe gli poſſa opporre di ſubrezione, obrezione, nè di verun' altro vizio, o difetto della noſtra volontà, & intenzione, non oſtanti le coſe premeſſe, la regola della noſtra Cancellaria de Jure quæſit. non tollen., *e qualſiſiano altre Coſtituzioni, & ordinazioni Apoſtoliche noſtre, e de' noſtri Predeceſſori, Leggi Civili, e Canoniche, Concilii generali, e Provinciali, Statuti, riforme, uſi, ſtili, conſuetudini, & ogni altra coſa, che faceſſe, o poteſſe fare in contrario; alle quali tutte, e ſingole avendone il tenore quì di parola in parola inſerto queſta volta ſola, & all' effetto predetto amplamente deroghiamo.*

Dato dal noſtro Palazzo Apoſtolico di Monte Cavallo queſto dì 24. *Settembre* 1713.

CLEMENS PAPA XI.

CAP. IX.

De admirabili munificentiâ, qua Summus Pontifex uſus eſt in eos, qui tempore bovillæ peſtis ad egeſtatem redacti fuerunt.

Pauperies, penuria, ac fames à bovillâ peſte timenda.

Quo pacto eadem à Civibus Sanctiſſimus Pater magnis ſubſidiis depulerit.

Rarum Pontificiæ Munificentiæ exemplum.

CUm interim tot, tantæque armentorum ſtrages per Latium cederentur, neceſſe fuit, quàm plurimos, quorum cenſus omnis in pecoribus erat, ad extremam redigi inopiam, magnoque cum rei frumentariæ detrimento agros, & arva inculta deſtitui: unde graviſſimæ miſeriarum omnium penuria, ac fames obortæ eſſent: quod ita prorſus eveniſſet, niſi tam atrox, ac difficile tempus in hujus Pontificis ætatem incidiſſet. Sanctiſſimus autem Pater non tantùm impendentia mala propulſavit, verùm nè ullam quidem eorum ſuſpicionem reliquam fecit. Namque tum egentibus agricolis pecuniam emendis bobus, ac frumentum, ut agros de more colerent conſererentque, benignè ſuppeditavit (quod loco ſuo latiùs exponemus) tum acciſas inſuper importunâ clade multorum opes humaniſſimè ſublevavit: qui planè ſumptus in tantâ temporum calamitate fidem videntur excedere. Inter cæteros enim, quorum rem domeſticam peſtifera lues ad perniciem profligarat, Sanctiſſimo Patri renunciatum fuit ab Illuſtriſſimis Præſulibus Bancherio, & Judice, unum extitiſſe mercatorem Jo: Baptiſtam Lutium ex oppido Capiſtrello in Marſenſi Diœceſi honeſtum admodùm virum, atque induſtrium; cujus hìc præcipuam mentionem facere conſentaneum mihi viſum eſt: huic etenim pluſquam octingentos boves quàm ocyſſimè peſtis interemerat: quapropter in pauperiem ſubitò dejectus omnium commovit miſericordiam; præſertim verò cùm per annos quadraginta ſtrenuam navaſſet operam, nè unquam Romana Civitas carnis penuriâ laboraret. Meritò igitur Sanctiſſimus Pontifex everſas hominis fortunas commiſeratus, qui tot, tantiſque ærumnis nullo proprio crimine affectus (quippe qui incredibili

ſemper

ſemper integritate mercaturam fecerat) miſerrimam vitam cum uxore, ac liberis toleraret; uni ex ejus filiis nomine Nicolao officium Cuſtodis aquæ, ut ajunt, Felicis, annuoſque ſexaginta ſcutatorum nummorum reditus conceſſit: alteri autem Dominico Antonio ad Eccleſiaſticæ vitæ inſtitutum propenſiori, annuos pariter ſexaginta ſcutatorum reditus ex ſolvendis penſionibus benigniſſimè largitus eſt. Luculentam igitur Summi Pontificis munificentiam poſteritas omnis intuebitur, æterniſque laudibus proſequetur: unde & Principes exemplum petant juſtiſſimæ commiſerationis, benignitatiſque in eos, qui propter rerum viciſſitudines ex ampliſſimis opibus ad ſummas miſerias nullâ quidem ſuâ culpâ, aut improbitate commeritas deturbati ſunt: & ii, qui ſedulam, fidelemque operam reipublicæ præſtant, certiſſimæ ſpei atque fiduciæ in Principum humanitate & clementiâ collocandæ; qua afflictas fortunas ſuas, ut par eſt, levatum iri confidant.

Qui mercaturam probè exercent, ſuis in infortuniis humanitatem, opemque à Principe poſſunt præſtolari.

CAP. X.

Quo pacto proviſum fuerit, nè boves colendis agris in poſterum deeſſent.

INterea temporis propter bovillam cladem agrorum ſterilitas, civiumque fames jure ac meritò eventura timebatur; præſertim quòd noſtris in regionibus ob ſoli tenacitatem, atque duritiem terra non niſi bobus verſari, & conſeri poteſt; cùm in variis Germaniæ, Galliæque provinciis vel aſini, vel equi ad glebas proſcindendas aratro ſubjugantur: nam mollior illic humus facilè quovis conatu finditur ac dimovetur. Itaque boum interitus populis illis non tantum exitium afferre ſolet, quantum Italis, apud quos eorundem ſtrages non carnis ſolùm, & lactis inopiam, verùm frumenti etiam caritatem ſecum trahit. At enimvero, nè quid interim res agraria detrimenti caperet, ſummo ſtudio proviſum eſt, graviſſimoſque omnium metus cu-

Boves in Italia ad arandum apprimè neceſſarii.

Penuriæ metus Principis vigilantiâ diſcuſſus eſt.

raſque

raſque diſcuſſit una Principis vigilantia atque prudentia. Ac primò quidem Illuſtriſſimo Præſuli de Judice diligentiſſimo Annonæ Præfecto datum eſt negotium, ut ſub hyemis initium ruricolas boves, ac juvencos colendis agris idoneos è montanis paſcuis ad maritima traduceret eâ adhibitâ cautione, ut nè ulla in prata ſive prædia, in quæ vel minima caderet ſuſpicio, & conſulari tantùm viâ devitatis omnino diverticulis agerentur. Idemque præterea, ad quem pro ſuo munere agrariæ artis curatio in latiſſimis Cornetanis campis bubulo cæteroqui pecore refertiſſimis pertineret, modos omnes excogitavit, quibus illius ditionis ſpatia à quavis peſtis labe vindicaret, cùm armenta è montibus in plana deducerentur. Ante igitur quàm illuc pedem inferrent per quadraginta dies, ut mos obtinet, finibus arcebantur, explorandi ſcilicet gratiâ, num in iis pernicies aliqua lateret.

Quàm cautè boves è montibus in plana deducti ſint.

Præter hæc diſpoſiti ſunt ingenti numero cuſtodes, qui potiſſimùm ad Magni Hetruriæ Ducis, quin etiam ad Nurſiæ, Caſciæ, aliorumque oppidorum viciniam excubarent. Harum autem rerum perficiendarum labor atque cura Rectori Artis agrariæ in Cornetano territorio injuncta eſt: quem ſanè Rectorem Romanus Annonæ Præfectus legere conſuevit. Iis itaque rationibus atque conſiliis non Corneti ſolùm, ſed & Montis Alti, & Centum Cellarum agri ab omni luis periculo prorſus immunes fuerunt. Quod non ſine ingenti providentiæ commendatione memorare debemus.

Ager Cornetanus, Centumcellenſis &c. impedito ingreſſu affectorum boum, ſervatur immunis.

Verùm, cùm nihilominus in Latio malum ingraveſceret, Sanctiſſimus Pontifex eidem Illuſtriſſimo Præſuli de Judice mandavit, ut quantam maximam poſſet curam adhiberet, qua illata Agrariæ rei, vel inferenda per hanc contagionem damna ſarciret, ac propulſaret.

Hic igitur egregius Summi Pontificis Miniſter 25. Septembris anni 1713. de vaccarum albarum ſingulis in prædiis verâ ſummâ intrà menſis ſpatium ad ſe referendâ Edictum (*a*) promulgavit, vetuitque, nè quis boves ad arandum idoneos venderet, eme-

Summa Vaccarum albarum ad Annonæ Præfectum deferri jubetur.

(a) *Vide Part. II. num. VII.*

emeretque cædendos in lanienis; nève Romanis agris educeret: atque ita ad uſum revocata eſt Pauli V. Pont. Max. (*a*) Sanctio, quam motu proprio in eorum gratiam edidit, qui non ſolùm prope Urbem, verùm etiam in Latii, Campaniæ, maritimiſque provinciis agriculturæ dant operam: quo planè in decreto illud inter cætera de vaccarum fœtura ad boves ruricolas ſupplendos obſervatione digniſſimum eſt. Jubentur enim armentorum domini ex quoque centenario vaccarum numero vicenos quinos vitulos ad agrorum culturam quotannis educere. Quod hoc quoque tempore omnibus imperatum eſt: cautumque præterea fuit, nè eodem anno vitulæ à lacte jam depulſæ, (vulgò *aſſeccaticcie*) quæ videlicet in ſequentes annos utero concipere, & fœtus renovare poſſunt, ullo modo ad lanienam ducerentur: quinimo eodem Decreto interdictum, nè cui liceret aut extrahere, aut vendere lactentes vitulos, atque etiam juvencos bubalos, niſi impetrata priùs facultate ab Illuſtriſſimo Annonæ Præfecto. Ita ſanè non levis boum aratro admovendorum jactura prohibita eſt.

Lex prodiit, ut XXV. vituli quotannis aratro admovendi ex centum vaccis ſerventur.

Similiter nè juniores fœmina laniis vendantur.

Cæterùm ejuſmodi Edicto excepti fuerunt boves emeriti, vel aliâ de cauſâ ad arandum prorſus inepti, quos mercatoribus, ac laniis vendere licitum erat.

Emeritos, & impotentes tantummodo boves mactandos eſſe ſtatuitur.

CAP. XI.

Quid præterea in Præſulum Conventu fuerit diſcuſſum ad impendentem ex bovillâ clade Annonæ caritatem avertendam.

CUm multa, ut ſuperiori capite innuimus, ex uno boum interitu accepta detrimenta ſequuturos in annos magnam rei frumentariæ penuriam minarentur; idcirco VIII. Kal. Februarii anni MDCCXIV. apud Illuſtriſſimum Præſulem Bancherium S. Conſultæ à Secretis de ſubſidiis populo ferendis, maliſque propulſandis diligenter actum eſt: ſumma enim eorundem animalium paucitas, magna agricolarum ad novos emendos

Quid actum ſit in conventu apud Illuſtriſs. Bancherium

(a) *Pauli V. de non mactandis bobus aratoriis Sanctio renovata, quæ inſeritur enunciato Edicto num. VII.*

emendos boves inopia, ipſorum dominorum attritæ quoque fortunæ propter ſuperioris anni horrea penè exhauſta, atque innumeras lites prædiorum dominis à colonis illatas omnium animos ſuſpenſos ſolicitoſque detinebant.

Prima ſententia, Coëmendos à Principe boves eſſe, & Agricolis diſtribuendos.

Exploditur.

Primùm itaque eo in cœtu non defuit qui cenſeret coëmendos eſſe à Principe boves aratris mox ſubjiciendos: abſque enim novis bobus ſementem nullo modo inchoari poſſe putabat ab iis, quos eorundem clades perculerat. Sed hæc rejecta fuit ſententia, non ſolùm quòd inter eos, qui bovillam ſtragem paſſi fuerant, multi erant divites, ac Magnates, qui boves proprio ære ſibi pariter, & colonis poterant, & debebant comparare; verùm etiam quia, tametsì pro pauperibus duntaxat coëmptio facienda eſſet, hæc procul dubio impenſa, cùm non minoris, quàm 200. millium ſcutatorum futura eſſet, publicum ærarium jam ſatìs labefactatum ſine ullâ Pontificis laude, ac ſubjectorum beneficio exhauſiſſet: cùm certum diſcrimen impenderet, ne armenta longinquis è terris huc deducta ob peſtem noſtris in agris nondum extinctam interirent.

Altera Sententia, Boves plauſtrarios aratro ſubjugandos.

Alii præterea conſentaneum rationi duxerunt, ut ſuperſtites boves, qui trahendis plauſtris, & curribus paſſim adhibentur (ſunt enim non pauci ejus generis, quibus clades illa pepercit) aratris etiam admoverentur: habuiſſemus profectò multa, eaque laboribus aſſueta juga; cùm alioquin ad uſum plauſtrorum bubali pariter, atque equi facilè ſubſtitui poſſint.

Tertia Sententia, Cogendos eſſe dominos ad conſerenda inculta jugera.

Utile quoque conſilium expoſuerunt, qui, cùm omnibus compertum eſſe noverint, pleriſque eâ calamitate ad colendum Romanum agrum vires ademptas; ideo ſingulos illorum dominos ad ſerendam eam ſaltem camporum partem, quæ ab agricolis conductoribus ſubigi mollirique nequiret, adigendos, urgendoſque exiſtimarunt. Nam, cùm ipſa terra ad alendos homines data ſit, æquum pariter eſt, ut qui plus telluris habent, plus etiam comparandis rebus ad hominum victum vitamque neceſſariis teneantur.

Quarta Sententia, Majorem ſolito jugerum in

Erat etiam qui arbitraretur, in Eccleſiaſticis propiùs Urbem ditionibus, quas bovilla peſtis non afflixit (fuit verò Cornetanus potiſſi-

potiſſimùm, Centumcellanus, & Montaltinus ager) ſolito majorem numerum conſerendorum jugerum hoc anno dominis ſuis aſſignandum, compenſandi ſcilicet gratia defectum illorum, in quibus boves deſiderabantur: atque hac in re plurimùm elucere potuiſſe Principis charitatem, & munificentiam, ut imperio ſubſidia jungeret.

intactis regionibus numerum à Dominis excolendum.

Nonnulli verò negotium altiùs repetentes ejuſmodi pretium in ſingulas frumenti menſuras noſtratibus *rubla* judicarunt eſſe ſtatuendum, octonos ſcilicet ſcutatos nummos: nam tametſi piſtoribus minori lucro ea res ceſſura foret; frumentariis tamen, & colonis animos erectura eſſet, ut latiora camporum ſpatia conſererent colerentque. Ea tamen opinio nullo modo probata eſt: nuſquam enim gentium id fieri ſolet; cùm pro anni proventu carius, aut vilius frumentum eſſe conſueverit: tum quod egentibus piſtoribus calamitoſum id futurum erat.

Quinta Sententia de ſtatuendo frumenti pretio rejicitur.

Omnes autem in id conſenſerant, ſupplicandum eſſe Pontifici, ut ſuæ munificentiæ theſauros aperiret, opportunè ſcilicet ſubveniendo agricolis: quod à Clementiſſimo Principe facilè, ut mox dicemus, impetratum fuit. Interim verò die 30. Septembris ſuperioris anni 1713. nec non die 23. Januarii anni 1714. Edicta emanarunt ab Eminentiſſimo Cardinali Camerario, atque ab Illuſtriſſimo Annonæ Præſide, tum ad agrum Romanum, tum ad diſtrictum, ut ajunt, Urbis directa, ut unuſquiſque frumentarius conferret, & deduceret rationes ſuorum agrorum, ſive jugerum, quæ ipſo jam autumno conſeviſſet, vel ſub initium tunc inſtantis Veris mollire, atque oblimare, & in proximum autumnum conſerere cogitaſſet; ex firmis enim, ac ratis ejuſmodi diviſionibus facilè conſtaturum tum cui Principis beneficentiâ opus eſſet, tum vel maximè quæ nobis ſpes futuræ meſſis affulgeret. Nam, ſi minora invenirentur colendorum agrorum jugera eo anno ad ſerendum deſtinata, quàm ut inde ſuffectura Romano Populo meſſis colligi poſſet; tunc quidem apud Sanctiſſimum Principem Romani Populi indigentia minimè fuiſſet reticenda. Neque ſanè dubitabamus (experti jam aliàs noſtris in neceſſitatibus propè divinam Sanctitatis Suæ ſolicitudinem)

Edicta, quibus jubentur agricolæ colendorum agrorum ſpatia ſignificare.

Vide Edicta in II. Parte n. IX. & n. XV.

quin Pontifex omnium vota ſuis beneficiis eſſet præventurus: ex finitimis enim gentibus frumentum Romanis horreis inferendum citiſſimè juſſiſſet. Illud utique tacito omnium conſenſu firmatum fuit, ut, ſi quando frumentum aliunde eſſet transvehendum, potius ex Piceno, quàm ex vicinis aliorum Principum ditionibus eſſet coëmendum; hac enim ratione ad ſubjectos Sedi Apoſtolicæ populos utilitas non exigua derivaretur: quod quidem eò facilius factu in poſterum erit, quod quatuor circiter ante annos in Annonæ Romanæ anguſtiis ex eâdem Picenâ provinciâ Illuſtriſſimi Præſulis Nicolai Judice curâ, ac diligentiâ frumentarii commeatus ſubvecti ſunt. Quæ ſanè res, cùm olim perardua, & maximis difficultatibus diſtricta cenſeretur, per eximiam tamen ejuſdem Præſulis ſolertiam tam feliciter expedita eſt, ut ſucceſſoribus ejus admirationi ſimul futura ſit, & exemplo.

Ex Piceno potius, & Flaminia frumentum convehendum.

CAP. XII.

Quid in peculiari Eminentiſſimorum Cardinalium Cœtu rurſum ad annonam explicandam deliberatum ſit.

POſt hæc Sanctiſſimus Pater, cum ab Illuſtriſſimo Præſule Bancherio accepiſſet (Illuſtriſſimus enim Judice Annonæ Præfectus, cujus erat id ad Summum Pontificem referre, adverſâ valetudine decumbebat) rem inter ancipites, fluctuanteſque ſententias verſari, continuò Purpuratos Patres, ac Præſules ad novum conventum vocari, ac Me quoque intereſſe juſſit IV. Nonas Februarii anno MDCCXIV. in Ædibus Eminentisſimi Camerarii.

Cardinales, & Præſules aliquot huic negotio præpoſiti.

Quatuor autem Cardinales ad id conſilium adhibiti fuerunt, videlicet.

Eminentisſimi Patres Spinula Camerarius.
Paracianus
Imperialis
Origus.

Quinam fuerint.

Queis ſex Præſules adjuncti. Scilicet Illuſtriſſimi Jo: Patricius Archiepiſcopus Seleuciæ, Summus Ærarii Apoſtolici Quæſtor, quem Generalem Theſaurarium dicunt. Ferdi-

Ferdinandus Nuptius Archiepiſcopus Nicænus Congregationis Epiſcoporum, & Regularium negotiis præpoſitæ à Secretis.

Antonius Bancherius Protonot. Apoſtolic. Sacræ Conſultæ, hujuſque peculiaris Conventus à Secretis.

Nicolaus de Judice Cam. Apoſtol. Clericus, & Annonæ Præfectus, qui abfuit, adverſâ quippe valetudine impeditus.

Leonardus Ghezzius Cam. Ap. Clericus, & Abundantiæ Curator.

Julius Imperialis Cam. Ap. Clericus, & Ædilium Præfectus.

Præterea tres Romani Patricii, Rei Agrariæ admodum periti; nempe

Illuſtriſſimi D. D.
) Prior Vareſius Baſilicæ
) Vaticanæ Can.
) Tiberius Cincius, &
) Marchio Angelus Gabriellus.

Factâ igitur dicendi poteſtate, Illuſtriſſimus Præſul Bancherius perſpicuè, eleganterque more ſuo præfatus eſt: Sanctiſſimum Pontificem paternâ, qua ſubjectos ſibi complectitur pietate, & charitate flagrantem mandare, utì conſociatis omnium tum eminentiſſimorum Patrum, tum quotquot ibi adeſſent Illuſtriſſimorum Virorum conſiliis, ſtudiiſque, publicæ incolumitati quoquo modo proſpiceretur. Monitos autem nos velle, nè eâ ratione, & viâ procederet deliberatio qua unius vitandi periculi gratiâ in multa ſimul offenderemus incommoda. *Illuſtriſs. Bancherii ad conventum præfatio.*

At quoniam non vanus nobis impendebat metus; ſcilicet quòd ob illatam, graſſantemque adhuc in Latio boum perniciem, aſpirante jam veris initio, deſtinata futuræ ſementi agrorum jugera vix molliri, ac ſubigi poſſent; totius orationis Summam Illuſtriſſimus Præſul ad duo quæſita revocavit. *Orationis Summa.*

Primum quidem, an Domini ad colendos agros compelli deberent, quos miſerrimi aratores acceptâ boum clade per ſeipſos colere prohibebantur. Quod ſi ita viſum fuiſſet, utrum ad eam ſolùm partem, quam colonis eo anno conſerendam locaverant; an verò ad æs, & libram, ita ut qui majorem agri modum poſſideret, latiùs etiam ſerere teneretur. *I. An Domini cogendi ſint ad agros arandos.*

 Alterum

II. An pretium frumento conſtituendum.

Alterum verò an ad erigendas tam colonorum, quàm Dominorum ſpes frumenti pretium ad certam pecuniæ ſummam conſtituendum eſſet, quæ culturæ ſumptus potuiſſet compenſare. An Aliter colonorum paupertati ſuccurrendum.

Poſt hæc data eſt unicuique dicendi copia quidquid in re tanti momenti neceſſarium, aut opportunum fore exiſtimaret. Multaque, ac longè diverſa in eâ diſputatione jactata ſunt; ſed nè longum faciam, omnia ſubtiliter perſequendo, hæc præcipua deliberationis capita enarrabo.

Quid de hiſce rebus deliberatum ſit.

I. Neque Dominos, neque Conductores, neque agricolas ad ruſtica opera facienda compelli debere, neque frumenti pretium ſtatuendum.

II. Alliciendos tamen omnes lucri ſpe, ac Principis permiſſu tribuendam gratìs iiſdem facultatem extrahendi peregrè quintam collectarum frugum partem: modò tamen triticeæ menſuræ, vulgò *rubli* pretium ſcutatos nummos ſeptem non exceſſerit.

III. Rogandum præterea obſecrandumque Sanctiſſimum Patrem, ut ad exemplum Motus proprii Pauli V. Pont. Max. novum promulget Edictum, jubeatque apud Sacrum Pietatis Montem, ac Nummulariam Menſam S. Spiritus in Saxia ſcutatorum millia quinquagena utrobique deponi, ita ut agrorum Dominis, conductoribus, aut agricolis quantum cuique opus fuerit, tribuatur. Et quoniam nonnulli, quod ſæpe accidit, per ſummam fraudem, ac malitiam vel egeſtatem fingere, vel publica ſubſidia in pravos uſus vertere potuiſſent; idcirco in eam ſententiam ventum fuit, ut Sanctiſſimus Pontifex lectiſſimorum Virorum cœtum ad imitationem Pauli V. inſtitueret, in quo diligenter expenderentur ſingulorum, qui pecuniam accepturi forent, conditiones, cautioneſque præſtandæ. Huic autem negotio præficiendos Theſaurarium Generalem, Annonæ Præfectum, abundantiæ Præſidem, Archinoſocomii S. Spiritus in Saxia Præceptorem, in locum ſcilicet Jo: Baptiſtæ Coſtaguti, cujus in Motu proprio Pauli V. fit mentio, & R. C. Apoſt. Commiſſarium.

Conſilia per Summum Pontificem approbata.

Hæc porrò conſilia prid. Nonas Martii per Illuſtriſſimum Annonæ Præfectum ad Sanctiſſimum Patrem relata, quanquam

Pontifex

Pontifex ferè omnia probaverit, eadem tamen maturiùs, atque accuratiùs diſcuſſit, ac limatiſſimo ſuo judicio perfecit. Itaque ſequenti capite ſigillatim exponemus quid, quoque modo effectum ſit, ut exoptata omnibus ſecuritas redderetur.

CAP. XIII.

Agricolæ ad faciendam Sementem in annos præſertim 1713. 1714. *à Summo Pontifice præmiis incitati: pecunia iis præbita mutui nomine: nova iisdem beneficia conceſſa. Opportuna ratio antevertendæ arationis proponitur.*

EA porrò magis magiſque in dies Sanctiſſimi Patris animum cura, atque ſolicitudo verſabat, conſerendorum ſcilicet agrorum in venientes annos, ſervandæque rei frumentariæ, quippe in qua publicæ ſalutis cardo verteretur. In hanc igitur cogitationem intentus, & multa in mandatis dedit Illuſtriſſimo Annonæ Præfecto, qui omnia diligentiſſimè eſt executus, & rem tanti momenti Purpuratorum Patrum, ac Præſulum, de quibus ſuperiùs mentionem fecimus, judicio permiſit. Quamvis autem omnium animi imminentis exitii metu ad celeriores deliberationes erecti ſeveriſſima aliorum Principum Edicta ſpectarent, quibus illi ſe militari more animadverſuros minitabantur in eos, qui non intrà paucos dies conſeviſſent agros ſuos; cùm tamen Benigniſſimus Princeps tutiora, atque humaniora conſilia prætuliſſet, in hanc ſententiam publica cum laude diſceſſit.

Quid conſtituerit Summus Pontifex ad ſervandam rem frumentariam.

Ac I. quidem ut ad faciendam ſementem excitarentur agricolæ, promiſſâ egentioribus copioſiore frumenti diſtributione ex Annonæ horreis, aut conceſſâ iiſdem extra Romam coëmendi facultate.

Frumenti diſtributione Agricolæ allecti.

II. Ut qui agros incultos habuiſſent, eoſque ſub annum 1713. conſerere nequirent, ante diem 20. Octob. ejuſdem anni Illuſtriſſimo Annonæ Præfecto nunciare juberentur: ita ut aliis opportunè locari poſſent. Quod ſi neque Dominus, neque Villicus

Qui agros conſerere nollent ſignificare jubentur.

Vide Edicta Parte II. n. IX. & XIII.

eam

eam rem ſignificaſſent, haud ullum ſe ex agris ſuis emolumentum percepturos ſperarent. Quinimmo villicus Annonæ Romanæ, quaſi cum eâ initis conditionibus, integrum vectigal mulctæ loco perſolveret, quod cæteroqui Domino ſoluturus fuiſſet. Is verò, qui ſubigenda novalia, vulgò *maeſe*, aut culta prædia conduxiſſet, dimidium tantùm Annonæ dependeret, cæteriſque fructibus tanquam propriis uteretur.

Si qui verò ſibi faciendæ ſementis poteſtatem non eſſe renunciaſſent; ſimiliter aliis prædia locarentur: & Dominis quidem à Conductoribus dimidium vectigal penderetur: ipſi verò agricolæ omni prorſus onere, & conventionis vinculo, vel jurejurando obſtricti ſolverentur.

Dominis autem, & Colonis conſerere agros ſuos detrectantibus Illuſtrisſimus Annonæ Præfectus curâ, impenſiſque ejuſdem Annonæ neglectos agros conſerendos ſuſciperet.

Quod ad cultos autem agros ſpectat, omnia in integro relinquenda, nec quidquam innovandum cenſuerunt. Qua de re ab Annonæ Præfecto 30. Septembris 1713. edictum eſt Decretum, quod exhibemus *part. II.* *Num. IX.*

Mutua pecunia data eſt aratoribus ad boves emendos.

Cæterùm inſequente anno 1714. cùm ſæviret adhuc peſtis, jam vertendorum agrorum in venientem 1715. tempus appetebat. Igitur Sanctisſimus Pater, quò animos adderet agricolis ad ſtrenuam Reipublicæ operam navandam, Annonæ Præfecto mandavit, ferret opem (*a*) miſeris, mutuamque daret pecuniam, ſolvendique Annonæ debiti diem prorogaret. Quin etiam Pauli V. Pont. Max. Bullam motus proprii, de qua ſuperiùs, confirmavit. Deinde verò ampliavit, auxitque conceſſa jampridem agricolis beneficia ac privilegia.

Præterea laudatum jam ſuadentibus Cardinalibus conventum inſtituit, in quem Illuſtrisſimos Præſules Theſaurarium Generalem, ejuſque Commiſſarium, Annonæ, Abundantiæque Præfectos, & Archinoſocomii S. Spiritus in Saxia Præceptorem cooptavit, iiſque poteſtatem fecit præbendæ aratoribus pecuniæ mutui nomine ad glebas ſcindendas, aliaque opera ruſtica facienda

(a) *Vide Edictum n. IV.*

facienda in annum inſequentem 1715. Quapropter in eam rem quinquaginta ſcutatorum millia in Sacro Pietatis Monte, totidemque altera in S. Spiritus Nummulariâ Menſâ deponi: nec ullum ab agricolis pignus, ut aliàs à Paulo V. præſcriptum fuerat, expoſci juſſit; nè quid impedimento foret, quo minùs omnia quàm citiſſimè ad optatum exitum perducerentur. Delectis tamen hiſce Patribus ad Pauli V. Pont. Max. exemplum curam impoſuit exquirendi ſingulorum conditiones, neceſſitateſque, & cautiones, quas afferrent ſubſidium rogantes: quibus deinde facta ab Annonæ Præfecto poteſtate ad operas conducendas, & emendos boves pecunia ſuppeditaretur.

Nullum ab Agricolis pignus captum.

Ad hæc Benigniſſimus Pater novum planè ac ſingulare beneficium agricolis contulit: quandoquidem iis quintam percipiendarum frugum partem deducto ſemine è Romanâ ditione extrahendi facultatem dedit, remiſſo inſuper conſueto quinque juliorum denariorum vectigali, quod Paulus V. Apoſtolico Ærario attribuerat. Neque quidquam tunc de pretio ſtatuendum putavit, ſed in præſens tempus cognitionem diſtulit, cùm ex variis rerum caſibus conſilia capienda eſſent. Hæc autem omnia fuſiùs explicata videbis *part. II.* ubi integra, quæ ad rem ſpectant exhibentur Edicta.

Quæ inſuper beneficia agricolis conceſſa.

Vide Edicta num. XVII. & XVIII.

Verùm animadvertens paulò poſt Illuſtriſſimus Annonæ Præfectus imminutum adeò boum numerum, ut deeſſent qui glebas aratro proſcinderent, nec Dominos conceſſâ ſibi pecuniâ ad novos emendos uti velle: nam decedentibus bobus, quod frequentiſſimum erat, verebantur nè ea ſibi beneficia noxæ futura eſſent; ita ſingulari, atque admirabili planè conſilio rem tot, tantiſque impeditam difficultatibus explicavit. Nimirum arationis tempus ſeſquimenſe propemodum anteverti, hoc eſt à Septembri, poſtquam egentioribus agricolis boves ſuppeditati fuiſſent, manum operi admoveri juſſit. Is autem in eâ re ordo ſervatus eſt; ut ſcilicet boum juga, quæ unum aliquem agrum excoluiſſent, ac feriari aliàs conſueſſent, cæteros etiam è veſtigio mercede conducta excolerent. Hac igitur ratione ſementes ſummo ordine factæ ſunt, atque exeunte Novembri menſe prope-

Qua ratione ſementes factæ ſint.

Arationis tempus optimo conſilio præventum eſt.

modum abſolutæ non minori quàm antea agrorum latitudine, eoque cum fructu, quem nemo hodie non admiratur; ut ubi in Latio bos non erat, tamen *plurimæ ſegetes (a) fuerint*, cùm fortitudo jugorum deſideratam multitudinem ſuppleviſſet.

CAP. XIV.

Quibus regulis exortæ lites propter bovillam peſtem inter agricolas, ac Dominos de minuendo prædiorum vectigali, & reſcindendis locationibus, aliæque inter paſcuorum Dominos, & Paſtores compoſitæ ſint.

POſtquam hæc omnia Sanctiſſimi Patris juſſu rectè, atque ordine adminiſtrata fuerunt ad afflictas cum ruſticorum, tum Dominorum fortunas ſublevandas; ejuſdem Summi Pontificis auctoritate agitari cœpta ſunt conſilia, quibus exortæ inter prædiorum conductores, & Dominos lites tollerentur. Maxima verò, graviſſimaque de minuendo pretio, reſcindendiſque locationibus contentio exarſerat: quapropter Beatiſſimus Princeps ejuſmodi cauſas à quibuſvis judicibus avocavit, earumque cognitionem ad Illuſtriſſimos Præſules doctrinâ ſimiliter, atque exiſtimatione in Romanâ Curiâ magni nominis, tanquam ad Judices Commiſſarios rejecit. Fuerunt autem delecti Archiepiſcopus Seleuciæ Generalis Theſaurarius, Cyriacus Lancetta Sacræ Rotæ Auditor, & Nicolaus Judice Annonæ Præfectus, apud quos adempta omni provocatione, remiſſoque litigantibus honorario, quod cauſæ cognitoribus ſententiæ jure deberent, æquo judicio res ſtatueretur. Hi ergo antequam quidquam aggrederentur, 10. Martii 1714. emiſerunt Edictum, quo agrorum, & prædiorum Dominos, Conductores, Agricolas, alioſque, quorum intererat, cujuſvis ordinis, & conditionis Romam ad cauſam dicendam, aut per ſeſe, aut per Procuratores ſuos evocarunt. Si qui autem intrà proximos decem dies non adfuiſſent, nihilo ſecius ſe de eorum cauſâ cognituros judicaturoſque profeſſi ſunt. Demum

Alia inſtituta eſt Congregatio ad dijudicandas Dominorum, & Colonorum lites.

Exemplar Edicti, quo citantur litigantes, exhibetur Part. II. num. XVI.

(a) *Proverb. c. 14. v. 4.*

Demum auditis prædiorum Conductoribus, ac Dominis, decreverunt locum non eſſe reſciſſioni locationum: minuenda tamen onera iis, qui damnum cepiſſent, modò ſe æquum bonumque habere in ſingulis caſibus demonſtraſſent. Et quidem conſtabat boum interitu haudquaquam deperiiſſe prædiorum ſubſtantiam; cùm gramen integrum remaneret, quo commodè atque opportunè Conductores uti potuiſſent ad alius generis pecudes, equos ſcilicet, verveces oveſque paſcendas. Iis itaque rationibus magno cum Dominorum, & Agricolarum commodo lites omnes, ac negotia deciſa ſunt, aut amicè tranſacta.

Decretum non eſſe locum reſciſſioni locationum.

Sed quoniam plerique Coloni verſutiis ſuis, ac fraudibus veritati tenebras offundere, ut fieri aſſolet, conabantur; quippe qui ſæpe numero boum exitium cauſati ſunt, nè debita jam ante peſtis initium vectigalia penderent; propterea judices accuratè diſtinxerunt tempora, ſolvendaque ſine ullâ controverſiâ Dominis ſtipendia repræſentari juſſerunt; cæteraſque contentiones è ſtatutis antea regulis dijudicarunt.

Quo pacto Conductorum fraudibus obviàm itum ſit.

Ad hæc ſub initium, atque in progreſſu bovillæ peſtis non leves quoque altercationes inter paſcuorum Dominos, & paſtores armentorum exarſerunt: dum hi ineunte hyeme depulſa à montibus pecora ad mollius cœlum, tepidioraque vallium, & camporum in Latio paſcua deducerent. Illi enim ſemitarum, & tranſverſorum callium iter paſtoribus intercludebant, nè ex infectis bobus ad ſuos quoque contagio derivaretur: nec ſecus ii, qui ad mare paſcuis utebantur, longiùs inde novos, extraneoſque armentarios proturbabant; ita ut à nemine reciperentur: quod magno iſtis erat incommodo, nec minori pecoribus, ac Reipublicæ detrimento.

Lites inter Paſcuorum Dominos, & paſtores ſub hyemis initium.

Ad dirimenda autem ejuſmodi certamina decretum eſt I. ut per Conſulares vias, & quàm citiſſimè agerentur armenta, nè interiores à lateribus objectæ regiones fortè contagio polluerentur.

Quibus regulis ſublatæ ſint.

II. Si res ad concordiam adduci poſſet, ita ut paſcuorum Domini externos paſtores amicè reciperent; id quidem laudandum, neque ullo decreto opus eſſe. Quod ſi pertinaciter obſi-

ſterent, qui latiora paſcua poſſidebant, certum in iis ſpatium determinare cogebantur, quod advenis paſtoribus mercede locarent.

Similes altercationes in reditu ad montana ſedatæ ſunt. Eædem porrò contentiones exeunte vere, ac per æſtatis initium in reditu ad Montana ſerebantur. Sed iiſdem regulis obviàm itum eſt, liteſque compoſitæ. Hoc itaque pacto turbæ omnes in tranquillum redactæ ſunt.

CAP. XV.

Bovillæ peſtis exitus intrà IX. menſium intervallum, & pecudum peremptarum Summa.

Ejuſdem peſtis remiſſio intrà ſpatium IX. menſium. ET quoniam eò ventum eſt, ut bovillæ peſtis hiſtoriam, quod ad politico-legales cautiones, pertinet abſolverimus; non abs re fuerit ſubtexere quæ ſumma peremptarum pecudum colligi poſſe videatur. Quis enim certam omnino exploratamque mortuorum boum rationem, ubi tot fraudes, tot etiam caſus decedentium abditis in ſylvis, vallibus, ac fluminibus, habere potuit? Certum utique eſt Aprili menſe inſequentis anni 1714. acerbiſſimam cladem penitùs ceſſaviſſe novem ſcilicet menſium ſpatio, cùm ea ad nos è Campaniæ finibus Auguſto menſe præcedentis anni fuerit importata. Deus ſiquidem Summi Sacerdotis precibus ardentiſſimis exoratus recondidit in vaginam gladium, quem ad ſcelera noſtra vindicanda diſtrinxerat: itaut Majo menſe nullum uſquam hujus peſtis veſtigium appareret, quæ non integrum quidem annum Romanæ ditionis armenta populata fuerat; cùm cæteras gentes ſæviſſimè diutiſſimèque vexaverit; immo verò apud Tranſpadanos nondum extincta ſit. Quod ſanè beneficium ſingulare admodum, ac præter ſpem à nobis acceptum eximiæ Sanctiſſimi Patris pietati erga Deum, benignitati & providentiæ erga ſuos abſque dubio tribuendum eſt.

Epidemia ſæviente quot circiter boves interierint. Summa verò abſumptarum ejuſmodi morbo pecudum novem menſium ſpatio tricies mille circiter capita colligere videtur: quandoquidem eorum numerus, quæ duntaxat Illuſtriſſimo Præſuli

ſuli Imperiali à XIV. Kal. Octobris, quo die hujus negotii curationem ſuſcepit, ſignificata ſunt, 26252. conficit, ut videre eſt inferiùs, ubi exactam eorum rationem exhibemus. Quòd ſi illa adnumeres, quorum interitus ab initio peſtis Abundantiæ Præfecto nuntiatus eſt, aliaque innumerabilia quæ in cenſum minimè relata ſunt, haud hercle longiùs à vero hæc ſumma aberrare videbitur.

Numerus pecudum ejuſmodi lue interemptarum, quæ ad eundem Illuſtriſſimum Præſulem Imperialem delatæ ſunt.

Summa cadaverum in ſingulis boum ſpeciebus, quæ Illuſtriſſimo Imperiali innotuerunt.

Boves agricolæ, ac jugales	8466.
Vaccæ albæ	10125.
Vaccæ rufæ	2816.
Tauri	108.
Juvenci	427
Vetuli, atque emeriti boves	451.
Vituli	2362.
Vituli ex bubalis orti	635.
Bubali tam feminæ, quàm mares	862.
	Summa 26252.

PARTIS PRIMÆ
ANACEPHALÆOSIS.

NIſi tandem hujus hiſtoriæ exitum perſcribamus, haudquaquam perſpicuè docebimus poſteros (quorum gratia laborem ſuſcepimus) quænam ex allatis præſidiis proſperè ceſſerint, eventuque ipſo comprobata ſint, quænam ſecus: ut, ſi quando opus fuerit, opportunioribus uti poſſint: hunc enim fructum ex ejuſmodi opere perceptum iri ſperavimus. Non ingratum itaque Lectoribus nos facturos arbitramur, ſi coronidis loco ſum-

Propoſitum hujus Operis.

mam, ac ſpicilegium faciamus eorum, quæ huc uſque ſparſim à nobis aut enarrata, aut prætermiſſa, aut leviter duntaxat adumbrata fuerunt.

Malæ, quæ ex bovilla contagione ortum habent.

Quoniam igitur à bovillâ peſte hæc infortunia timebantur.

I. Pernicies armentorum omnium.

II. Hominum peſtilentia ex cadaverum ſanie, ac fœtore.

III. Carnium penuria.

IV. Difficultas citò reparandæ cladis armentorum.

V. Demum Annonæ caritas.

Sublato commercio peſtis inhibita.

Primo quidem ſeveriſſimis legibus obviàm itum eſt, quibus mutua ſocietas, & commercium cum infectis regionibus, & bubilibus interdicta ſunt: atque adeò hercle profectum, ut non ſolùm multæ Eccleſiaſticæ ditionis provinciæ, verùm etiam non pauca in Latio, ubi debacchata eſt lues, armenta communi calamitate fuerint intacta.

Celeriter ſepultis boum cadaveribus cautum eſt nè in homines peſtis invaderet.

Secundo autem proviſum eſt ſummâ ſedulitate, ac diligentiâ quàm citiſſimè, altiſſimèque ſepeliendo cadavera. Nam pellium, adipiſque detractio præterquam quòd latiùs mali ſemina ſpargit, in causâ eſt, ut diutiùs cadavera in aëre detineantur; qui proinde putidis, infeſtiſque vaporibus contaminatur. Id itaque celerrimè comburendo, aut ſepeliendo, aut in altum mare eadem deportando vitatum eſt.

Vt carnium penuria devitata fuerit.

Quod ad tertium attinet, nemo propemodum carnium ſenſit penuriam, caritatemve: agebantur enim ex Umbriâ, & Cornetanâ regione boves, quorum magna quoque vis in Latio peſtem effugerat: tum ingens præter ſolitum fuit agnorum, & vervecum copia, quorum greges extra omnem periculi aleam poſitæ fuerunt.

Vt iterum bubilia armentis frequentata.

Quarto. Mirum ſanè eſt, ut extinctâ peſtilentiâ confluxerint undique armenta ad exhauſta bubilia frequentanda: ita ut nihilo nunc minor, quàm antea bubuli pecoris multitudo campos, prataque noſtra depaſcatur. Etenim non ſolùm finitimæ gentes multo plures quàm antea boves in Latium compulerunt; quod ubique locorum, in quibus mercium penuriâ laboratur, uſu venire ſolet: edictum quoque ſapienter fuerat, nè vitulæ anni-

culæ

culæ cæderentur; immo verò ut certus vitulorum numerus ſingulis in armentis educaretur.

Quinto. Diligentiſſimè ſementes factæ, præſtantiſſimoque prævertendæ arationis conſilio annona ſervata eſt; ita ut in Agro Romano tantâ ſtrage perculſo vilior longè ſit, quàm in Piceno hoc, quo ſcribimus anno 1715. cùm tamen ea regio bovillæ calamitatis expers fuerit.

Anteverten-do arationis tempus ſementes facta, ut antea.

His ergo rationibus in eum locum res deducta eſt, ut nihil, Deo bene juvante, timendum ſuperſit. Qua in re ſingulariter eluxit Sanctiſſimi Principis non modò prudentia, ac perſpicacitas penè divina; verùm etiam ſumma benignitas, ac liberalitas in ſubjectos ſibi populos; quos ut è fati propè faucibus eripuit depulsâ contagione, ac re frumentariâ reſtitutâ; ita tot, tantiſque beneficiis cumulavit, ut nullo unquam tempore majora, aut paria fuerint deſideranda. Neque merita laude fraudandi ſunt Eminentiſſimi Patres, Illuſtriſſimique Præſules, qui incredibili vigilantiâ, ſtudioque tantarum rerum adminiſtrationi præfuerunt.

Laudes Summi Pontificis, & Miniſtrorum.

Illud verò minimè reticendum, ſed poſterorum memoriæ commendandum videtur; multa ſcilicet, quæ in conventibus propoſita, digeſta, ac decreta fuerant, quanquam tunc ſaluberrima exiſtimarentur, tamen ipſa faventibus ſuperis locum non habuiſſe. Quod quidem etſi mirum nonnullis videri poſſit; eo nihilominus edoctus ſum rem ſanè, quam paſſim cum in Civilibus, tum in Medicis negotiis veriſſimam comperi: ſcilicet minora ſemper nobis obvenire mala, quæ opportunè, ſolicitèque formidavimus. Timor enim aſſiduè vigiles, cautos, & in conſiliis capiendis diligentiores nos facit; quàm cum nimiâ confidentiâ in rebus agendis ignavè, improvidèque verſamur. Eſt enimvero præſentior Deus diligentibus, negligentibus abeſt, ut de Vineæ Dominicæ culturâ ajebat (*a*) Ambroſius.

Malorum metus diligentiores nos facit, ac ſervat.

(a) *Homiliar. lib. 9. in cap. 20. Lucæ.*

DIS-

DISSERTATIONIS HISTORICÆ DE BOVILLA PESTE

PARS SECUNDA,

In qua continentur Edicta ad contagionem, & rem frumentariam pertinentia.

PROOEMIUM.

QUANDOQUIDEM hujuſce contagionis hiſtoriam, ac rerum geſtarum ſeriem quantâ maximâ potui diligentiâ atque accuratione pertexui; partitionis ratio, quam hujus operis initio propoſui, nunc poſtulat, ut Summi Pontificis, Sacræque Conſultæ, ac Miniſtrorum Sanctiones atque Edicta, quæ carptim pro re natâ ſuperius attigi, hoc loco integra, iiſdemque quibus concepta ſunt, verbis adſcribam. Et quidem hanc operam Poſteris noſtris fructuoſiſſimam fore cenſeo, ut, ſi quando ſimilis clades in eorum tempora inciderit (quod omen DEUS Opt. Max. in Chriſtianæ, & Catholicæ Religionis hoſtes

avertat)

avertat) hæc ſibi Decreta veluti exempla propoſita habentes, iſtinc aut extinguendæ luis, aut propulſandæ penuriæ rationes, remedia, ac certiſſima documenta poſſint repetere. Licèt enim illa in Romanâ ditione ingentem ſtragem ac vaſtitatem fecerit, nihil eſt tamen, quod eam cum cæterarum regionum calamitate contendas, ſive peſtis acerbitatem, acceptumque detrimentum, ſive temporis diuturnitatem ſpectes: ſiquidem nec bonarum carnium inopiâ, nec frumentorum caritate laboratum eſt. Haſce nimirum incredibiles, ut tum erant tempora, felicitates Romano Populo attulerunt in primis diuturnæ preces Sanctiſſimi Principis, deinde indefeſſa vigilantia, & paterna benignitas: hic fuit ſapientiſſimorum ejuſmodi decretorum, eorumque obſervantiæ fructus, hæc utilitas aliis omnibus anteferenda. Non immeritò igitur hìc eadem ſub unum conſpectum damus; & ſanè non ſolùm eo temporis, & argumentorum ordine digeſta, quo edita fuerunt; verùm etiam vernaculo impreſſa ſermone, quo primùm concepta ſunt, ne quidquam immutetur: præſertim cùm Italica lingua exteris penè omnibus latinè ſcientibus facillimè intelligatur, & nemo ferè inter eruditos ſit, qui ejuſdem ſcientiam ſoleat prætermittere. Ac primò quidem, cùm ea jam propoſuerimus Par. I. Cap. IV. quæ ad opem divinam implorandam à Sanctiſſimo Patre peracta fuerunt, exſcribemus modò quæ ab humanâ potiſſimùm prudentiâ, & charitate Pontificis petita ad arcenda, aut vitanda contagii mala contulerunt. Secundò autem, quæ ad reſtituendam etiam rem frumentariam, & agrorum cultum ex Principis maximâ liberalitate profluxerunt.

Interdicitur nè ex lue notatis Provinciis boves Romam adducantur.

Num. I.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

Dilatandoſi ſempre più ſecondo gli accertati rincontri, che ſe ne hanno, l'influenza del mal Bovino in varii luoghi della Provincia di Marittima, e Campagna, la Sacra Conſulta, che ſopraintende alle materie di Sanità per impedire che sì orribile flagello non abbia più funeſti progreſſi, dopo aver fatta matura rifleſſione a' provedimenti neceſſarii da prenderſi in un affare di tanta importanza, con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore ordina, e vuole per mezzo del preſente Editto che neſſuna perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, & in qualſiſia modo privilegiata, & eſente, ancorche Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare traſporti, o faccia traſportare dalla ſudetta Provincia di Marittima, e Campagna, compreſovi anche i Luoghi Baronali, Beſtie Bovine, Vaccine, e Vitellame in Roma ſotto pena della perdita del Beſtiame, & altre corporali da eſtenderſi ſecondo la qualità de i caſi, e delle circoſtanze ſino alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici di ſopra mentovati, & anche alla Vita quanto a i Laici. Anzi per maggior ſicurezza sì di Roma, che degli altri Luoghi, i quali ſono immuni dalla medeſima influenza, ordina parimente, e vuole che neſſuna delle perſone di ſopra eſpreſſe muova, o faccia muovere ſenza licenza di eſſa Sacra Conſulta, o di Monſignor Preſidente della Graſcia detti Animali eſiſtenti nell'accennata Provincia di Marittima, e Campagna da i Paſcoli de i Territorii, dove preſentemente ſi trovano ſotto le già enunciate pene, le quali nell'iſteſſa maniera s'incorreranno da chiunque terrà mano, e coopererà che dette Beſtie s'introduchino in Roma, o che ſi muovino da i Paſcoli di quei Territorii, ne i quali adeſſo ſi trovano. E perche ſi può temere

che

che li Bovari, Buttari, e Cuſtodi, che aſsiſtono alla cura, e governo delle Beſtie infette, andando, o paſſando ne i luoghi, ove ſono le ſane, poſsino communicare l'infezzione alle medeſime, non dovrà alcuno di loro ſotto le pene comminate, come ſopra, muoverſi, o partire dalle Mandre, che governa, per trasferirſi alle ſane, ſiccome quelli, che aſsiſtono alle Mandre ſane non dovranno in modo alcuno trasferirſi all'infette ſotto qualſiſia preteſto, o colore, per ritornare poi al luogo d'onde ſono partiti. E complendo finalmente alla publica ſalute nel corrente emergente della ſudetta influenza avere eſatta notizia d'ogni accidente, e male, che poteſſe ſopragiungere agli Animali ſudetti eſiſtenti nelli Procoi, o Mandre della Campagna di Roma, la medeſima Sacra Conſulta ordina, e comanda a tutti i Padroni, Paſtori, e Cuſtodi de' medeſimi d'invigilare con ogni attenzione, & oculatezza ſopra la ſalute di detti Animali, e ſcuoprendo a queſti qualche male, farne ſubito conſapevole l'iſteſſa Sacra Conſulta, o Monſignor Preſidente della Graſcia ſudetto, avvertendo che in caſo di contravenzione, anche di ſemplice omiſsione incorreranno nelle pene, come ſopra, nè gioverà a' Padroni allegare ſcuſa, o ignoranza alcuna, con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma, e ne' luoghi ſoliti abbia l'iſteſſa forza, come ſe foſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno, come ſe gli foſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma li 16. Agoſto 1713.

F. Cardinal Paulucci.

A. Banchieri Secretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Jacobum Vaſellum SS. D.N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Magiſter Curſorum.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Mortuorum boum pelles, aut carnes vendi prohibentur, mandaturque ut integra cadavera ſepeliantur.

Num. II.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

LA Sacra Conſulta, che ſopraintende alle materie della Sanità, riflettendo a tutti gli accidenti, che poſſono eſſere di detrimento alla publica ſalute, e particolarmente al grave pregiudizio, che può apportare alla medeſima il fetore, che naſce non ſenza pericolo d'infezzione d'aria da i cadaveri inſepolti degli Animali Bovini, che muojono della corrente morboſa influenza, com'anco il permettere che ſiano vendute, e mangiate le carni di tali Animali, e volendo a ciò dare opportuno provedimento con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore col mezzo del preſente Editto ordina, e comanda che neſſuna perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, & in qualſiſia modo privilegiata, & eſente, ancorche Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare ſotto le pene corporali da eſtenderſi ſecondo la qualità, e circoſtanze de' caſi ſino alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici, e della Vita quanto a i Laici, ardiſca tanto in Roma, come in tutti i Luoghi, ove preſentemente regna tal morboſa influenza, di ſcorticare, o far ſcorticare i cadaveri degli Animali Bovini morti di ſimil male, e di conſervare le Pelli delli medeſimi, e molto meno permettere, che ſian vendute, e mangiate le loro carni; ma vuole che ſubito morti che ſaranno tali Animali, ſi debbano da i Padroni, Bovari, e Cuſtodi de' medeſimi ſepellire, e far ſepellire immediatamente intieri, e ſenza detrarne coſa alcuna in foſſe profonde ricoperti con calce; nè gioverà a' Padroni degli Animali in caſo di contravenzione allegare ſcuſa, o ignoranza alcuna della morte delli medeſimi per non incorrere nelle pene comminate, come ſopra, dovendo incaricare a i Bovari, Buttari, e Cuſtodi ogni vigilanza, & attenzione per l'effetto ſudetto, avvertendo, che trovandoſi inſepolti i cadaveri di dette

te Beſtie, ſi procederà anche contro i Vicini alle pene corporali ad arbitrio dell' iſteſſa S. Conſulta, parimente ſecondo la qualità de' caſi da eſtenderſi fino alla Galera in perpetuo, per non aver data ſubito la denuncia all' iſteſſa Sacra Conſulta, o a Monſignor Preſidente della Graſcia. Con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma ne' luoghi ſoliti abbia la medeſima forza, come foſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno, come gli fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma li 23. *Agoſto* 1713.

F. Cardinal. Paulucci.

A. Banchieri Segretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Ludovicum Capellum SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Magiſter Curſorum.

In ROMA, nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Interdicuntur Nundinæ Boum, & Vitulorum.

Num. III.

EDITTO.

FABRIZIO del titulo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

PEr non tralaſciare nella corrente morboſa influenza inſorta negli Animali Bovini alcuna di quelle precauzioni, che poſſono preſervare quelli, che ne reſtano finora illeſi, ſi è riſoluto dalla Sacra Conſulta con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore di proibire con il preſente Editto, che alcuna perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione ſi ſia, ancorche Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare, & in qualunque altro modo privilegiata, & eſente poſſa nell' imminenti Fiere di Grotta Ferrata, e Caſa a Mare portare, o far portare, & introdurre Animali Bovini, Beſtie Vaccine, o Vitellame sì in dette Fiere, che in vicinanza delle medeme, tanto per farne vendita, che per qualſivoglia altro preteſto, ſotto le pene corporali da eſtenderſi ſecondo le qualità, e circoſtanze de' caſi alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici, & alla Vita quanto a i Laici, oltre alla perdita del Beſtiame in caſo di contravenzione. Con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma ne' luoghi ſoliti abbia la medeſima forza come foſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno, come gli fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma 30. *Agoſto* 1713.

F. Cardinal Paulucci.

A. Banchieri Segretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Ludovicum Capellum SS. D. N. Papæ Curſ.

Pro D. Mag. Curſ. Sebaſtianus Vaſellus.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Rurſus

Rurſus Bovillæ Nundinæ prohibentur.

Num. IV.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

Riconoſcendoſi ſempre più quanto nella corrente morboſa influenza degli Animali Bovini contribuiſca la preſervazione de i ſani il tenerli lontani, e ſeparati da quelli, che ſono infetti, o ſoſpetti d'infezzione, e conſiderandoſi che il traſporto di queſta ſpecie d'Animali da un Paeſe all' altro in occaſione di Fiere rende neceſſaria la communicazione de i primi con i ſecondi, e conſeguentemente indiſpenſabile l'infezzione di tutti, la Sacra Conſulta, che ſopraintende alle materie di Sanità con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore per mezzo del preſente editto eſpreſſamente proibiſce, che alcuna perſona di qualunque grado, ſtato, e condizione che ſi ſia, ancorche Eccleſiaſtica, e Regolare, e in qualſivoglia altro modo privilegiata, & eſente nell' imminenti Fiere di Farſa, della Madonna della Quercia di Campitelli, e di S. Euſtachio nella Terra di Poli introduca, o faccia introdurre Animali Bovini, Beſtie Vaccine, e Vitellame, non ſolo in dette Fiere, ma nè anco in vicinanza delle medeſime, tanto per farne vendita, quanto per qualſivoglia altro preteſto ſotto le pene corporali da eſtenderſi ſecondo la qualità, e circoſtanze de' caſi alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici, & alla Vita quanto a i Laici, oltre alla perdita del Beſtiame in caſo di contravenzione. Con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma ne' Luoghi ſoliti abbia la medema forza, come fuſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno come gli fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma li 2. Settembre 1713.

F. Cardinal Paulucci. *A. Banchieri Segretario.*

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Ludovicum Capellum SS. D. N. Papæ Curſ.

Pro D. Mag. Curſ. Sebaſtianus Vaſellus.

In ROMA, nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Num. V.

Formula remediorum, quæ utilia quidem deprehenſa ſunt priuſquam morbus peſtilens evaſiſſet; poſtea verò irrita fuerunt. Hîc autem afferuntur, ut ſi quando benignior ægritudo recurreret, uſui eſſe poſſint.

Eſſendoſi avuta notizia, che in varj Luoghi dello Stato Veneto di Terra Ferma, e del Mantovano ſiano ſtati uſati con molto profitto gl' infraſcritti Rimedj, e Preſervativi ſomminiſtrati alle Beſtie Bovine, ed altre dall' unghia bipartita in occaſione della morboſa Influenza ne' detti Animali colà inſorta, ſi è ſtimato che ſiano communi al Publico tali Preſervativi; acciochè in qualunque luogo inſorgeſſero ſimili mali, poſſa ogn' uno aver notizia de' Rimedj, che ſono ſtati uſati con profitto delle Beſtie inferme.

Rimedio per preſervare gl' Animali Bovini.

Si piglierà Zolfo mezz' oncia, Zucchero roſſo mezz' oncia, un poco d'Olio commune, un poco di Sale, ed il tutto ſi comporrà, o meſcolerà con Aceto forte, ponendovi entro anche bacche di Ginepro ammaccate, e Cipolla bianca ſottilmente tagliata in modo, che formi una ſcodella di compoſizione, quale ſervirà per un' Animale ſolo; e poi dopo queſto Medicamento ſe gli darà ſubito a bere dietro un' altra ſcodella d'Aceto puro.

Rimedio per preſervare gl' Animali Porcini.

Si piglia Zolfo, bacche di Lauro, Sale, parte eguale per ciaſcheduno, e ſe ne fa polvere, della quale ſe ne ſpargono nella Bevanda due oncie almeno per Animale, col diſtribuirgliela in due, o tre volte.

Caſo che venga ſotto la lingua del Bue, e vicino al nodo di quella un' enfiagione groſſa quant' è una nocciola, queſta in poco tempo degenera in Cancrena, del che da ſegno il Bue col reſtar di mangiare; Si piglia un pugno di Sale, un capo d'Aglio, ed un manipolo di Salvia, le quali

quali coſe ſi peſtano inſieme, e poi ſi ſtemperano con Aceto; indi ſi piglia un Panno roſſo, o un pezzo di Tela nuova, e s'inzuppa nella ſopradetta Compoſizione, e ſi frega quanto più ſpeſſo ſi può la lingua del Bue nella parte inferma.

Venendo poi due, o tre piccole Veſciche ſotto la lingua del Bue, ſi forano queſte con un' Ago da cucire, in cui ſia infilzata ſeta di color roſſo, avvertendo che nel far ciò deve tenerſi mediante l'ajuto d'una corda chino, e baſſo verſo terra il capo del Bue, affinchè l'umore, che eſce dalle Veſciche, non venga inghiottito, ed in appreſſo ſi bagna il luogo dove ſono le ſudette Veſciche con la compoſizione di ſopra eſpreſſa.

La ſudetta Compoſizione ſerve ancora di Preſervativo alli Bovi ſani, bagnando loro ogni ſera la lingua, in occaſione d'oſſervare ſe in quella ſi ſcopra alcuno de' ſudetti mali.

Altri Rimedj praticati ne' mali più acuti.

Si piglierà Aceto, & Acqua quanto baſti per farne la Bevanda ad un Bue, Fior di Zolfo, Olio commune, Aglio, Triaca, Sale, Bacche di Ginepro, e Farina d'Orzo, il tutto ſi fa bollire inſieme, e raffreddato ſi da al Bue infermo in bevanda.

Altra Bevanda.

Si piglia Fior di Zolfo un' oncia, Zucchero roſſo oncie tre, Aglio capi quattro, Vino, ed Aceto mezzo Boccale, il tutto ſi meſcola inſieme, e ſerve per la bevanda d'un Bue.

Profumi da Farſi per Preſervativo nelle Stalle delle Beſtie ſane, o inferme.

Incenſo, e Bacche di Ginepro parti eguali, e due capi d'Aglio.

Altro Profume.

Semi di Finocchio noſtrale, Bacche di Ginepro oncie ſei per ſorte, Incenſo oncie tre; Li ſudetti Profumi ſi fanno abbruciare lentamente tenendo ben chiuſe le Stalle.

Altri Rimedj praticati per le Beſtie Vaccine.

Ramerino, Salvia, Spigo, Sempre vivo, Aglio, Sale, e di tutto per egual porzione, il tutto poſto inſieme, e ſtemperato con Aceto forte, ſi taglino le Veſciche con Argento, ſi ſtrofini con dette robbe per un pezzo, tanto che penetri bene, dipoi ſi metta ſopra Farina di Cicerchie, e dopo ſi unga con Mele Roſato, con tenere le Beſtie un'ora ſenza mangiare.

IN Roma, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Num. VI.

Edictum, quo Archipresbyter & Canonici Vaticanæ Baſilicæ vetant in prædium ſuum S. Petri in Formis vulgò Campo Morto *boves exteros introduci.*

EDITTO

Archipresbyter, Capitulum, & Canonici Sacroſanctæ Baſilicæ Vaticanæ Principis Apoſtolorum de Urbe.

Domini Caſtri, & Territorii Jurifdictionalis S. Petri in Formis *Campo Morto* nuncupati.

Ancorche la Sagra Conſulta, che ſopraintende alle materie di Sanità con la ſolita vigilanza, atteſa la dilatazione del male Bovino, e Vaccino in varii luoghi di Marittima, e Campagna con ſuoi particolari Editti pubblicati in Roma li 16. e 23. del Cadente habbia pienamente proviſto per impedirne al poſſibile il progreſſo nelli luoghi immuni da tal' infezzione tuttavia; perchè a molti ordini generali ſecondo li luoghi, ove devono eſeguirſi per la loro puntuale eſecuzione, conviene aggiungerne anch' altri particolari, con il preſente (oltre gl'ordini preſcritti dalla Sagra Conſulta nell' altri ſopra indicati Editti da oſſervarſi inviolabilmente) comandamo a tutte, e ſingole Perſone di qualſiſia Condizione, ſtato, e grado l'oſſervanza delli ſeguenti, ſotto le pene in eſſi cominate.

Primo. Ordiniamo ch' eſſendovi per queſto noſtro Territorio molte Strade Conſolari, per le quali ſono ſolite paſſare delle Beſtie Vaccine, che calano dalle parti Superiori di Marittima, e Campagna, e da più Luoghi, non ſia permeſſo ad alcuno praticare dette Strade con ſimili Beſtie Vaccine, ſe non haverà licenza in ſcriptis *o della Sagra Conſulta, o di Monſignor Illuſtriſſimo Preſidente della Graſcia, ed in caſo contrario vogliamo che nell' entrare in queſto noſtro Territorio ſi debbano rimandare in dietro da' Noſtri Guardiani, & opponendoviſi li Padroni*

Padroni, Buttari, Vaccari, ed altre Perſone, che le conducano, ſi debbano immediatamente archibugiare, & ammazzare tali Beſtie, per poi doverle ſotterrare, come ſi dirà in appreſſo, e che le Perſone di ſopra eſpreſſe incorrino nella pena di anni ſette di Galera.

Nel Caſo poi habbino la licenza in ſcriptis *o della Sagra Conſulta, o di Monſignor Illuſtriſſimo Preſidente della Graſcia (della quale ſe ne doverà prender copia dalle Perſone da deſtinarſi da Noi a tal incombenza) comandiamo che non poſſino uſcire in verun conto fuori di ſtrada, e molto meno poſſino fermarſi a paſcere, ed abbeverare in veruna forma, nè per qualſiſia cauſa, e preteſto, ma debbino andar via di lungo, e per aſſicurarſi della ſtretta eſecuzione di queſto noſtro ordine vogliamo, che ſi accompagnino tali Beſtie ſino fuori di queſto noſtro Territorio da uno de' noſtri Guardiani a cavallo, che ſi troverà ſempre a tal effetto, sì di giorno, che di notte al principio di dette ſtrade, ed in caſo di contravenzione s'incorrerà dalli Contraventori nelle pene ſtabilite come ſopra.*

Secondo. Eſſendo ſtile, che condotte le Capate nel Campo di Roma, & anche altrove ſi rimandino poi li Mannarini indietro accompagnati ſolamente ſino fuori della Porta, per la quale ſono entrati, e poi ſi laſcino andare ſenz' alcuna accompagnatura a loro balia, e vantaggio; rendendoſi perciò ſimili animali più ſoſpetti di tutti gl'altri per ſtare in campo vicini ad altre beſtie Vaccine, e Bovine credute ſane, ma fors' infettate, come l'eſperienza ha inſegnato, e per poterſi come non accompagnati da alcuno fermare a paſcere a loro voglia, e dove tal volta haverà paſciuto la Beſtia infetta, o attualmente vi paſcerà, vogliamo perciò, & eſpreſſamente comandiamo che trovandoſi ſimili Animali per il noſtro Territorio ſenz' eſſer accompagnati da alcuna Perſona, ed anche accompagnati fuori di ſtrada, immediatamente ſi archibugino, e ſi amazzino, per poi ſotterrarli come ſi diſpone in appreſſo.

Terzo. Eſſendo il noſtro Territorio aperto, e potendovi entrare le Beſtie Vaccine da tutte le parti, anche ſenz' eſſervi condotte, come alla giornata ſuccede; e potendo queſte per diſgrazia eſſere delle infette, perciò vogliamo, e comandiamo che trovandoſi per il noſtro Territorio Beſtie Vaccine, che non ſiano di quelle, che vi ſono attualmente, immediatamente ſi archibugino, & ammazzino, e ſucceſſivamente ſi ſotterrino.

Se poi ſaranno di quelle, che di preſente vi ſi trovano, e che uſcite dal loro paſcolo vanno vagando per lo ſteſſo noſtro Territorio, atteſo che mercè il favore Divino ſin ad ora ſono immuni da ogni mala infezzione, doveranno avviſarſi li Padroni, o Paſtori, e Buttari delle medeſime, perche le riportino, e reſtringhino al loro paſcolo: e mancando detti Padroni, Paſtori, e Buttari di farlo ſubito havutone l'avviſo in voce da uno de noſtri Vomini, la denunzia, e relazione del quale farà piena prova del ſudetto avviſo, vogliamo, e comandiamo che ſi archibugino, ed ammazzino come ſopra, dando facoltà per quelle poteſſero a noi ſpettare (preventivo l'avviſo ſudetto) a tutti, e ſingoli Padroni, e Paſtori di altre Beſtie Vaccine eſiſtenti nel noſtro Territorio di poter fare quanto di ſopra ſi è diſpoſto riſpetto alle loro Beſtie, volendo in queſta parte rimanere ſoggetti a quella ſteſſa legge, che ad altri imponiamo.

E ſe mai ſi conoſceſſe che non baſtaſſe per una, o due volte al più haver ricondotte ſimili Beſtie al loro tronco, e paſcolare, che tanto come Beſtie bandite, e brave ſe ne partiſſero, & andaſſero per il noſtro Territorio a loro balia, vogliamo che in tal caſo avviſati per una ſol volta in voce da uno de' noſtri Vomini come ſopra ſi è detto li Padroni, Paſtori, Buttari, che le guardano, ſe ſono ſane, e libere da qualſiſia infezzione, che le debbano far macellare in termine di due giorni doppo l'avviſo ſudetto ed in caſo contrario, comandiamo; che ſpirato il ſudetto termine ſimilmente ſi archibugino, ed ammazzino, e ſi ſotterrino, ſtimandoſi eſpediente il non ritenere ſimili Beſtie: mentre non fermandoſi nel loro paſcolo, ſe mai (che Dio non voglia) ſuccedeſſe l'infezzione in qualche Tronco delli eſiſtenti di preſente nel noſtro Territorio, potrebbero infraſcandoviſi, paſcendo nel loro paſcolo infettarſi, e ritirando poi al proprio Tronco portare in eſſo in tal forma il male.

Quarto. Ritrovandoci Noi in queſto noſtro Territorio vendute a diverſe Perſone per S. Angelo di Settembre proſſimo avvenire molte erbe per paſcolo del loro Beſtiame Vaccino, e Bovino, sì come eſſendo ſoliti molti Padroni di ſimili Beſtie mandarle in fida nel tempo ſudetto, & in altri tempi in varj quarti del medeſimo noſtro Territorio, non eſſendovi per anco di preſente dette loro Beſtie; vogliamo, e comandiamo che non poſſino introdurvele ſotto qualſivoglia preteſto, e colore ſenza eſpreſſa licenza in ſcriptis *del Noſtro Signore Canonico Camerlengo,*

che

che ſopraintende all' Azienda del medemo Territorio; ed in caſo di contravenzione vogliamo, e comandiamo che tutte, e ſingole Beſtie *foſſero per entrarvi ſenza che li Padroni delle medeme habbino la licenza come ſopra, immediatamente ſiano archibugiate, & ammazzate; e che tutte, e ſingole Perſone, che foſſero per condurvele incorrino nella pena di ſette anni di Galera, e nelle maggiori a noſtro arbitrio.*

E perchè puole temerſi che dalle Beſtie Vaccine infette ſi poſſa communicare alle ſane il male non ſolo con la communanza delle une, e dell' altre, e dal paſcere le ſane, ove poſſano haver paſciute l'infette; ma anco dall'abbeverarſi tanto le ſane quanto l'infette nelli medemi Abbeveratori, o di Fontanili, o de' Foſſi correnti: per provedere per quanto ci è permeſſo, che per tal Cauſa non ſi avanzi l'infezzione, ordiniamo, e comandiamo l'inviolabile oſſervanza ſotto le pene come in appreſſo.

Che ſi debbano deſtinare con bollettino ſcritto dal Sig. Ceſare Antonelli Miniſtro, con l'approvazione di Gioſeppe Nicolucci Fattore in queſto noſtro Territorio a tutti li Padroni Vaccari, Buttari, *ed altre Perſone di qualſivoglia ſorte, che vi habbino le loro* Beſtie *Vaccine, e reſpettivamente le guardino, li luoghi nelli quali doverà ciaſcheduno di loro abbeverarle, e farle abbeverare; ed aſſegnati che ſaranno gl' accennati abbeveratori come dalla nota da regiſtrarſi anche in piè del preſente, ciaſcheduno delli Padroni, e Paſtori di dette* Beſtie *debba abbeverarle nell' abbeveratore aſſegnatoli: ed in caſo di Contravenzione, vogliamo, che le* Beſtie *ſi archibugino, ed ammazzino, e che li Paſtori incorrino nella pena di tre tratti di corda irremiſſibilmente, ed in altre pene maggiori à Noſtro arbitrio.*

Per quelle da abbeverarſi alli Fontanili vogliamo, e comandiamo che alcuna Beſtia non poſſa bevervi, ſe non è accompagnata da Paſtore, e nelle ore che ſi preſcriveranno; e per l'oſſervanza di che, ſi terrà da Noi una guardia continua nelli Fontanili di S. Maria ſopra Neccia, che doverà, ſe ſaranno Beſtie Vaccine delle eſiſtenti nel noſtro Territorio, ſcacciarle, e rimandarle al loro paſcolo; e ſe ſaranno foraſtiere, archibugiarle, ed ammazzarle, e doverà anco ogni ſera ſpilare, pulire, e lavare in tutte le ſue parti li medemi Fontanili anche per il di fuori, ed in ſpecie nelli labri, e ſponde, e poi riatturarli: e ſe mai vi ſi condu-

ceſſe ad abbeverarſi qualche tronco di Beſtie Vaccine, o Bovine d'altro Territorio, vogliamo che le Beſtie immediatamente ſi archibugino, ed ammazzino, e che li Vaccari, Buttari, e Paſtori, che foſſero per portarvele, incorrino nella pena di anni ſette di Galera, ed altre maggiori a noſtro arbitrio.

Le Ore poi di doverle abbeverare giornalmente vogliamo ſotto la pena alli contraventori di tre tratti di corda, ed altre a noſtro arbitrio, che ſiano per adeſſo per le Beſtie Bovine, che abbeveraranno in eſſi Fontanili quelle, che ſaranno ſtabilite dalli noſtri Miniſtro, e Fattore con lo ſpatio del tempo dell' abbeveratura di un tronco di Beſtiame Bovino all' altro, di due ore; potendo riuſcire facilmente, non dovendo ivi abbeverarſi che dui ſoli Tronchi di Bovi diverſi: e ciò perchè le acque, nelle quali ha bevuto il primo, habbiano Campo di sbatterſi, e correre prima che vi ſi abbeveri il ſecondo, ordinandoſi all'effetto ſudetto alla Perſona, che aſſiſte alla guardia de' medemi Fontanili, che immediatamente che vi haveranno bevuto le Beſtie, con una pala sbatta le acque, e le porti verſo la corrente.

E' quanto ſi preſcrive riſpetto alli Fontanili di S. Maria ſopra Neccia, vogliamo che ſotto le ſteſſe pene, ed ordine ſi pratichi anco nel Fontanile del Laghetto.

Per le altre poi Beſtie Vaccine, che doveranno abbeverarſi alli Foſſi correnti, e nelli luoghi preciſamente aſſegnati a ciaſcheduno de' loro Padroni, o Paſtori come ſopra, vogliamo, e comandiamo che ſi abbeverino nelle ore, e con la regola, ed ordine come in appreſſo, & in Caſo di contravenzione che ſi debbano ammazzare le Beſtie, e che li Padroni, Paſtori, e Capi, che le guardano, incorrino nella pena di tre tratti di corda, ed altre maggiori pene a noſtro arbitrio.

Che ſi principino ad abbeverare la mattina per tempo, e debbano haverle abbeverate due ore dopo la levata del Sole, e prima dell'ora, che ſogliono prender la Moſca; ed il giorno ſi principino ad abbeverarle alle ore ventuna, e non prima: e ciò perchè potendo haver preſo la moſca qualche Beſtia forſe infetta, e ritirarſi al freſco de' foſſi, uſcendo poi da queſti nell' alzare de' Venti vi poſſa correre un intervallo di tempo, che le acque ſi purghino dalla mala qualità, che la Beſtia infetta gli haveſſe poſſuto mai communicare.

Alle

Alle ore ſudette doverà eſſere il primo ad abbeverare, e fare abbeverare quel Padrone, o Capo di Beſtie Vaccine, che ſtarà con le medeme nelle parti inferiori, ed alli confini del noſtro Territorio, ſecondo che ſcorrono le acque verſo Mare: qual Padrone, o Capo abbeverate che habbia le ſue Beſtie Vaccine doverà avviſare quell' altro Padrone, o Capo, che abbevera nello ſteſſo foſſo, e li reſta immediatamente di ſopra, perchè poſſa anch' eſſo abbeverare le ſue: e così ſucceſſivamente doverà portarſi l'avviſo da Capo in Capo alli altri Padroni, e Capi, che li reſtano immediatamente al di ſopra proibendoſi a ciaſcheduno di loro ſotto le pene comminate come ſopra, che ſenza il preventivo avviſo del ſudetto Padrone, o Capo di Beſtie Vaccine, che li reſta immediatamente al di ſotto, e nella parte inferiore del noſtro Territorio non poſſa in verun conto abbeverare le ſue.

Ed havendo finalmente diſpoſto in molti caſi delli ſopra eſpreſſi che ſi archibugino, & ammazzino sì Bovi, che Vacche, ed altre ſpecie di ſimili Animali, non dovendo queſti morti rimanere ſparſi per la Campagna, potendo infettare l'Aria, e l'altre Beſtie, che vi foſſero vicine; vogliamo, e comandiamo, che le Beſtie immediatamente ammazzate come ſopra ſi traſportino con una Barozza da tenerſi chiuſa, e ſeparata da tutte le altre, tirata da Bufoli, e non mai da Bovi, in uno de' foſſi fatti da Noi abbandonare, nel quale non corra più l'acqua, ed ivi ſenza ſcorticarle, dopo haverle incalcinate a tenore degl' ordini della Sagra Conſulta ſi ricoprino ſino all' altezza di dodici palmi con terra battuta, e calcata per doverſene in appreſſo ripartire la ſpeſa alli Padroni delle medeme Beſtie.

Avverta però ciaſcheduno di non contravenire, perchè doppo giorni tre della publicazione del preſente Editto, che doverà intenderſi dall' affiſſione dello ſteſſo alle due Porte principali di queſto noſtro Caſtello di San Pietro in Formis, ed alla ſua Chieſa Parochiale, ſi procederà irremiſſibilmente all' Eſſecuzione delle ſudette pene contro li Padroni, Vaccari, Buttari, Paſtori, & altri, che contraverranno come ſe foſſe ſtato perſonalmente intimato a tutti gl' Intereſſati. Dato in detto Caſtello queſto dì 15. Settembre 1713.

Aleſſandre Celli Gover. della Giuriſdizione del Caſtello di S. Pietro in Formis denominato Campo Morto.

Paulo Lelli Cancell. e Notaro deputato.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Edi-

Num. VII.

Edictum Eminentiſſimi Cardinalis Spinulæ Summi Pontificis juſſu promulgatum, quo Pauli V. motus proprius confirmatur, boum aratorum vitularumque annicularum cædes interdicitur, & certus vitulorum numerus educari jubetur.

BANDO.

Sopra l'aſſegne delle Maſſarie di Vacche bianche con la proibizione, che non ſi poſſino vendere, nè comprare per Macellare Bovi aratorii, & atti ad arare, nè eſtraere dal Territorio, e Diſtretto di Roma.

GIO: BATTISTA SPINOLA Prete Cardinal di S. Ceſareo della S. R. C. C. Camerlengo.

PRevedendo la Santità di Noſtro Signore colla ſua ſolita paterna vigilanza il grave danno, e pregiudizio, che arriverebbe all' Arte dell' Agricoltura dall' Influenza del male, che ſi dilata, e maggiore dovrebbe temerſi nelle Beſtie Bovine, quando non ſi accorreſſe con tutte le poſſibili, e pronte precauzioni al riparo di queſto nuovo flagello, deſideroſo che in un affare di tanta importanza ſi raddoppino le diligenze, e ſi adoprino tutti quei mezzi, che aſſicurino la coltura delle Campagne, e de' Seminati, quali col valevole ajuto della ſua beneficenza ſin dal primo giorno del ſuo Pontificato ha inceſſantemente procurato, che per privato, e pubblico beneficio ſi augumentino; Ordina, e preciſamente comanda che ſi richiamino alla puntuale oſſervanza tutte le lodevoli ſollecitudini, e diſpoſizioni de' ſuoi Predeceſſori, e ſpecialmente quelle della fel. mem. di Paolo V. il quale nel ſuo Motu proprio *di conceſſione di privilegii à favore di quelli, che eſercitano l'Arte dell' Agricoltura nel Territorio, e Diſtretto di Roma, e nelle Provincie del Lazio, Campagna, e Marittima publicato il dì* 19. *d'Ottobre* 1611. *l'Anno ſettimo del ſuo Pontificato così diſpone, cioè.*

Conoſ-

Conoſcendo Noi quanto ſiano neceſſarii li Bovi aratorii per coltivare le Terre, e conſervare l'Arte dell' Agricoltura di ſimile modo, ſcienza, e poteſtà a tutte, e ſingole Perſone tanto Eccleſiaſtiche, quanto Secolari, di qualſivoglia ſtato, e condizione, *etiam* Cardinali della S. Romana Chieſa, e Principi, Duchi, Baroni, & altri di qualſivoglia dignità, titolo, e prerogativa dotati ſtrettamente proibiamo, che non debbino comprare, e vendere Bovi Aratorii, overo atti ad arare, ancorchè non domati, e particolarmente minori di dieci anni per uſo de' Macellari di Roma, o di qualſivoglia altra Città, Terra, e luoghi alla Sede Apoſtolica mediatamente, o immediatamente ſoggetti, nè fare ſopra ciò contratto alcuno ad effetto d'ammazzarli incontinente, o in altro tempo, ſotto pena della perdita de' Bovi, e di 500. ſcudi d'applicarſi alla noſtra Camera Apoſtolica, & alli Doganieri, e Gabellieri ancora di Roma, e di qualſivoglia altra Città, Terra, e Luoghi ſudetti loro Offiziali, e Miniſtri, a' quali ſpetta, ſotto le pene di altri cinquecento ſcudi d'applicarſi, com' è detto, all' iſteſſa Camera, & altre pene *etiam* corporali da imporſi, e moderarſi ad arbitrio del Prefetto dell' Annona, ſecondo la qualità delle Perſone, e delli eccesſi, che non piglino aſſegna, nota, overo pagamento alcuno di Dogana, o Gabella per la vendita, o contratto di qualſivoglia Bovi, *etiam* che non ſiano aratorii, overo atti ad arare, ſe prima tanto eſſi, quanto il Commiſſario deputato a queſto dal Prefetto dell' Annona, non haveranno viſto diligentemente li Bovi, ſopra li quali ſarà ſtato fatto, e dove conoſceranno quelli aratorii, overo eſſer atti ad arare, che non ammettino ſotto la medeſima pena alcun contratto. Et alli Macellari, & altri, che ammazzano Animali, ſotto le medeſime pene, & altre pene *etiam* della fruſta ad arbitrio del ſudetto Prefetto dell' Annona, che non ardiſchino, o preſumino d'ammazzar Bovi aratorii, overo atti ad arare, come di ſopra, ſtrettamente proibiamo, e confermiamo, approviamo, & innoviamo qualſivoglia ordinazioni fatte, & emanate ſopra di queſto tanto da Noi, e noſtri Predeceſſori Romani Pontefici, quanto dalli Camerlenghi della Santa Romana

Chieſa, e Prefetti dell' Annona, havendo il tenor di quelle nelle preſenti *etiam* per eſpreſſo, & inſerto.

E li Mercanti, e qualſivoglia altri, che hanno Gregge, & Armenti di Vacche bianche, ordiniamo, e comandiamo che ſiano tenuti ad allevar nelli meſi di Marzo, Aprile, e Maggio ogn' anno venticinque Vitelli per ogni centinajo di dette Vacche per uſo dell' Arte dell' Agricoltura, & a notificare, & aſſegnare ogni principio d' anno al medeſimo Prefetto dell' Annona la vera quantità delle dette Vacche, che hanno, & a ciò fare ſiano coſtretti ſotto pena di cinquecento ſcudi, & altre più gravi pene ad arbitrio del medeſimo Prefetto.

Volendo dunque la Santità di N. Signore, che tutte le dette proviſioni ſi oſſervino eſattamente, e con ſpecialità nelle preſenti contingenze, & avendo perciò ordinato a Monſig. Prefetto dell' Annona l'oſſervanza inviolabile delle coſe predette: e di più che le aſſegne delle Mandre, o armenti, che devono darſi nel principio di ciaſchedun anno, ſi diano da tutti nel termine di un meſe al Prefetto ſudetto.

Che per ſupplire alla mancanza de' Bovi aratorii, che muojono alla giornata, non poſſano contrattarſi da' Mercanti vendite di Seccaticcie in queſt' anno, e che reſpettivamente i Macellari non poſſino macellarle, anche quando foſſero proprie ſotto l'iſteſſe pene.

Ed in oltre perchè nel Territorio, e Diſtretto di Roma rieſca meno ſenſibile la mortalità de' Bovi aratorii, non recedendo però dagli altri Bandi ſopra ciò pubblicati, anzi confirmandoli, eſpreſſamente di nuovo ſi proibiſce che non ſi poſſino eſtraere dal detto Territorio, e Diſtretto Bovi, o Giovenchi, etiam *Vitelli Bufalini, o altri Animali di vita, o da Macello, ſenza licenza* in ſcriptis *di Monſig. Prefetto dell' Annona ſotto le pene contenute nelle Bolle de' Sommi Pontefici, e* Ban*di ſopra di ciò pubblicati. Noi pertanto di ordine eſpreſſo di Sua* Bea*titudine datoci a bocca, e per l'auttorità del noſtro Offizio di* C*amerlengo, revocando ogni ordine dato in contrario, ordiniamo, e comandiamo a tutti li ſopradetti, che ſotto le pene comminate nel ſopradetto* Motu proprio, *& altre ad arbitrio di Monſig. Prefetto, debbano inviolabilmente oſſervare quanto in eſſo, e nella preſente proibizione ſi contiene. Dichiarando che li Macellari incorreranno nelle ſudette pene ogni volta,*

che

che detti Bovi ſaranno trovati appreſſo di loro tanto nelli Mdcelli, come nelle Rimeſſe, o ne' loro Paſcoli, nè ſi ſcuſeranno con dire, che li habbino preſi per rivendere, o per ſervizio dell' Arte dell' Agricoltura, che realmente faceſſero, ſe non haveranno ottenuto prima licenza di poterli comprare, o ritenere per ſervizio di detta Arte, per la quantità che eſſo Monſignor Prefetto giudicherà poterli biſognare.

E per il preſente Bando non intendiamo proibire il comprare, e vendere Camarroni, & altri Bovi evidentemente *non atti ad arare; Ma vogliamo che ad ogn' uno ſia lecito di comprare detti Camarroni, & altri Bovi, quali non ſiano atti ad arare, per uſo de' Macelli, come ſino al preſente è ſtato ſolito, e lecito ad ogn' uno.*

Avvertendo ciaſcheduno, che contro li traſgreſſori, & inobbedienti ſi procederà con ogni maggior rigore, etiamdio per inquiſizione, ſenza ammettere ſcuſa alcuna.

E perciò ordiniamo, che il preſente Bando ſi pubblichi nelli luoghi ſoliti di Roma, e di dette Città, Terre, e Luoghi dello Stato Eccleſiaſtico mediatè, & immediatè ſoggetti a queſta Santa Sede, e così publicato vogliamo, e decretiamo che aſtringa ogn' uno, come ſe gli foſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma in Camera Apoſtolica queſto dì 25. Settembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Gener.

Domenico Antonio Galoſi Segr. di Camera.

Die, menſe, & anno quibus ſupra, ſupradictum Bannimentum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In Roma, Nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica 1713.

Num. VIII.

Imperatur omnibus, ut mortuos boves ſignificent, quò ſtatim ſepeliantur, ac humandorum, cremandorumque forma præſcribitur.

EDITTO.

Sopra le denunzie da darſi degl' Animali morti, e ſopra la maniera di ſeppellirli.

Giulio Imperiali Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

LA provida mente di Noſtro Signore, che al comun bene de' ſuoi Sudditi è ſtata ſempre, & unicamente rivolta, prevedendo con gran ragione il graviſſimo male, anzi il ſommo de' mali, che a' medeſimi avvenir potrebbe dalla morboſa influenza, che regna negl' Animali Bovini, e Bufalini, qualora rimaneſſero inſepolti, o non ſi ſeppelliſſero in forma da sfuggirſi ogni infezione, e corruzione d'Aria, ſi è degnata d'incaricarci la maggior attenzione, e vigilanza, che dar ſi poſſa in ſimili materie, e di preſcriverci regole tali, ſpecialmente per quella parte, che riguarda la ſua ben degna commiſerazione verſo de' ſuoi poveri Sudditi, che ſicome ſon nate nell' animo Piiſſimo della Santità Sua, così potranno ſervire di lodevoliſſimo eſempio a' poſteri.

Inherendo dunque a i preſtantiſſimi Ordini ricevuti di viva voce da Noſtro Signore; e adempiendo all' obligo del noſtro Offizio, ſi come valendoci delle facoltà conceſſeci nel ſpeciale Chirographo ſegnato dalla Santità Sua li 24. del corrente Meſe, comandiamo, & eſpreſſamente ingiungiamo a qualunque perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, & in qualſiſia modo privilegiata, & eſente ancorchè Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare niuna eccettuata ſotto l'infraſcritte pene, di far ſeppellire nelle forme, che ſi diranno in appreſſo, e ſenza la minima dilazione quanti Animali Bovini, o Bufalini verranno a morire nel diſtretto dell' Agro Romano, nelle Terre Baronali, & altre alla Santa

Sede

Sede ſoggette. Ma perchè la Santità di Noſtro ſignore ſeguendo i movimenti del ſuo induſtrioſo amore verſo de' ſuoi Popoli, è paſſata a conſiderare, che alla giornata d'oggi potranno eſſervi di quei, o tanto miſerabili per loro medeſimi, o divenuti tali per le troppe mortalità ſofferte ne' loro Beſtiami, che non poſſano dare eſecuzione ad un ordine per altro così giuſto, e così neceſſario, ha quindi dichiarato, e dichiara per mezzo noſtro, che a queſti tali vuole, che la ſua Camera ſovvenga, e ſoccorra di maniera che non reſti a loro, che il puro peſo di dare a Noi, o a' noſtri Commiſſarj una immediata, e diſtinta notizia della mortalità de' loro Beſtiami, a miſura che anderà ſuccedendo; e mancando eſſi di dar ſubito à Noi, o a' noſtri Commiſſarj la dovuta, e tanto neceſſaria notizia, incorreranno nelle ſteſſe pene Corporali, come qualſivoglia altra perſona, che averà mancato di dare le denunzie, ſecondo ſi dirà in appreſſo.

E primieramente ſi ordina che ſubito ſeguita la morte di qualſivoglia Animale Bovino, o Bufalino immediatamente ſi debba farlo dividere in quattro parti, o almeno aprire nel mezzo, e farlo ſeppellire intiero con tutta la pelle, e ſenza ritenerne la minima coſa, nella foſſa che doverà farſi lontana dalle ſtrade, e foſſi ad eſſe adjacenti in profondità di palmi dieci almeno, e ſi debba farlo ricoprire con buona quantità di calce, con tutta la maggior diligenza poſſibile.

2. Che in quelle Tenute, e luoghi, dove non ſi può avere il commodo della calce, ſi debbano fare le foſſe profonde almeno dodici palmi, e ſeppellire in eſſe li detti Animali intieramente nella maniera preſcritta di ſopra, con ricoprirli di terra, calcandola, e premendola bene con mazze, in maniera che non poſſa traſpirar il minimo fetore.

3. Che in quelle Tenute, e luoghi, dove è il commodo di poter abbrugiare li detti Animali ſi dà la permiſſione di farli abbrugiare colla ſteſſa condizione, cioè che ſi abbrugino immediatamente, & intieramente ſenza levarne, o ritenerne la minima coſa che ſia, purchè le dette Tenute, e luoghi ſieno onninamente lontani da Roma per dieci miglia, e per tre miglia almeno da ogn' altro luogo murato, quando non vi ſia l'interpoſizione di qualche ſelva, o monte, nel qual caſo ſi potrà permettere l'abbrugiamento in maggior vicinanza.

4. Che niſſuno ardiſca ſeppellire li detti animali nelli foſſi, e molto

meno gettarli nel Tevere, *overo nelle Marane*, *Fiumare*, *o altri luoghi acquoſi*, *e paludoſi.*

5. *Che doppo morti che ſaranno li detti animali*, *ſi debba darne la denunzia a Noi*, *o a' noſtri Miniſtri ſubito*, *e ſenza la minima dilazione*, *con ſpecificare il numero*, *la qualità*, *ed il luogo*, *e ſe ſiano ſtati ſeppelliti overo abbrugiati.*

6. *Si dichiara*, *che non giovarà a' Padroni degl' Animali allegare ſcuſa*, *o ignoranza alcuna della morte delli medeſimi*, *dovendo incaricare a i Bovari*, *Buttari*, *e Cuſtodi ogni vigilanza*, *& attenzione*, *e trovandoſi inſepolti i detti animali ſenza averne date le dovute denunzie*, *procederà tanto contro li Padroni*, *quanto contro detti Bovari*, *Buttari*, *o Cuſtodi alle pene corporali*, *come appreſſo*, *ſecondo la qualità de' Caſi*, *& anche contro li vicini*, *li quali vedendo la negligenza delle ſopradette Perſone*, *doveranno darne ſollecitamente le denunzie.*

7. *Si avverte finalmente ciaſcheduno ad oſſervare con ogni eſattezza tutti gl'ordini ſopraſcritti*, *altrimenti contro chi contraverrà in qualunque maniera*, *ſi procederà in ciaſcuno de' caſi ſudetti alle pene corporali a noſtro arbitrio*, *ſecondo la qualità delle perſone*, *e de' caſi*, *da ſtenderſi fino alla Galera perpetua* incluſivè *quanto alli Eccleſiaſtici*, *e Regolari*, *& alla pena della Vita quanto a i Laici*; *E contro qualſivoglia perſona*, *& in ciaſcuno de' ſopradetti caſi*, *dichiaramo che ſi procederà con tutto rigore anche per Inquiſizione*, *& a noſtro arbitrio*, *affinchè li preſenti Ordini vengano inviolabilmente oſſervati.*

Et il preſente Editto publicato in Roma, *& affiſſo ne' Luoghi ſoliti vogliamo*, *che abbia la medeſima forza*, *come ſe foſſe pubblicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato*, *& immediato*, *e che aſtringa ciaſcheduno*, *come ſe gli foſſe ſtato perſonalmente intimato.*

Dato in Roma li 30. Settembre 1713.

Giulio Imperiali Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

Franceſco Nicola Orſini Notaro.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit per Urbem, & in aliis Locis ſolitis conſuetis Urbis per me Petrum Paulum Spereilum Illuſtriſs. Tribun. Viarum Mandatarium.

In ROMA, nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica, 1713.

Juben-

Iubentur Agricolæ, ac Domini agros ſuos conſerere: quod ſi nolint, Annonæ Præfecto renunciare, ut aliis locari poſſint.

Num. IX.

EDITTO, E PROVISIONI
SOPRA LE FUTURE SEMENTI.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di S. Ceſareo della S. R. C. Camerlengo.

Doppo eſſerſi con nuovo Editto, publicato il dì 25. del corrente meſe, rinovati gli Ordini, e dati li neceſſarii provedimenti per la preſervazione de' Bovi Aratorii, la mancanza de' quali ſarebbe riuſcita ſpecialmente nelle correnti calamità dell' influenza, e mortalità de' medemi, pregiudizialiſſima alla neceſſaria cultura delle Campagne.

La Santità di Noſtro Signore, che nelle preſenti anguſtie ha ſpecialmente a cuore il mantenimento dell' abbondanza di Roma, ſuo Diſtretto, e Luoghi ſottopoſti alla Santa Sede, per beneficio e commodo de' Popoli, ha comandato con il ſuo ſolito zelo, e paterno amore, con il quale non ſolo ſoccorre alle preſenti, ma previene le ſciagure, che poſſono accadere; ſi premeditino tutti gli opportuni rimedii, acciochè nell' anno futuro ſi conſeguiſca (a Dio piacendo) un copioſo raccolto, e li medemi ſuoi Popoli godano felicemente dell' affluenza di eſſo.

E perche queſta felicità ſpecialmente dipende dalla Semente, che deve farſi, perciò d'ordine di Sua Beatitudine datoci a bocca, e per l'autorità del noſtro uffizio di Camerlengo, inerendo alle diſpoſizioni fatte, & ordinazioni in altri tempi in caſi ſimili, facciamo intendere a tutti quelli, che hanno Maeſi, Luoghi colti, che attendino, e ſi applichino con ogni maggior cura al ſeminare, mentre da Monſignor Prefetto dell' Annona gli ſi daranno con ogni prontezza le licenze di proveder ſi di Grano, e di comprarlo fuori di Roma, ſomminiſtrandolo

anche

anche con maggior eſtenſione , & abbondanza del ſolito da' Granari dell' Annona alli più biſognoſi con le ſolite cautele , & ancora gli ſarà uſata ogni facilità poſſibile per tutto quello , che da lui dipenderà ; & al medeſimo doveranno ricorrere in qualunque loro biſogno, rimanendo a ſuo carico il ſecondare in tutto gli Ordini Clementiſſimi della Santità di Noſtro Signore , che per quanto gli è permeſſo, deſidera di contribuire al ſollievo , ſpecialmente degli Agricoltori nelle loro maggiori indigenze.

Et acciòche un' opera tanto proficua e neceſſaria per il publico bene non ſi ritardi, ordiniamo che ciaſcun Padrone e Lavoratore, che ha le Maeſi, e per mancamento di Grano, di denaro, di Beſtiame, o per qualſivoglia altro preteſto, titolo, o cauſa non può, o non vuole ſeminarle in tutto , o in parte , debba dentro il termine da decorrere fin alli 20. del meſe di Ottobre averlo denunciato , e dichiarato avanti Monſignor Prefetto dell' Annona, negli atti del Galoſi Notaro della Rev. Camera; ad effetto che poſſa, o in tutto, o in parte aſſegnarle, e concederle ad altri in tempo , che le ſemini : E non facendoſi tal denunzia, e dichiarazione, o dal Padrone, o dal Lavoratore, ſe ne farà da Monſignor Prefetto liberamente la conceſſione ad altri, con il ſolo peſo di pagare una mezza Riſpoſta all' Annona di Roma, ſenza che il Padrone, & il Lavoratore, che non averanno denunciato, nè dichiarato come ſopra, poſſano pretendere coſ' alcuna , nè per la Riſpoſta, nè per altro; anzi il Lavoratore ſarà condannato a pagare all' Annona quella Riſpoſta, che per altro ſarebbe ſtato obligato di pagare al Padrone , come ſe l'obbligo foſſe ſtato fatto a favore di quella, e non di queſto; e la perſona, a cui ſarà ſtata conceſſa, o aſſegnata la Maeſe , o Luogo Colto , dovrà pagare ſolamente la mezza Riſpoſta all' Annona, e nel reſto goderà intieramente del raccolto, proibendo Noi che non poſſa mai in alcun tempo, nè da qualſivoglia perſona eſſere moleſtato. E la ſudetta pena contro li non denuncianti s'intenderà incorſa eo ipſo, che per tutto il meſe di Ottobre corrente non averanno cominciato a ſeminare , o avendo cominciato non proſeguiranno.

In caſo poi che il Padrone, o il Lavoratore denuncierà, e dichiarerà di non potere, o volere lavorare o in tutto, o in parte, Monſignor

Prefetto

Prefetto ne farà ſimilmente la Conceſſione ad altri con il peſo di pagare una mezza Riſpoſta al Padrone, & il Lavoratore ſarà liberato, & aſſoluto da Monſignor Prefetto da qualſivoglia obbligo di Riſpoſta, che aveſſe fatto a favore del Padrone, non oſtante qualunque ſtile, patto, o convenzione benche fuſſe giurata di pagare anche nel caſo che non ſeminaſſe, nè poſſa perciò eſſer lui moleſtato, nè inteſo il Padrone.

E perche non naſca equivoco, o interpretazione alcuna intorno alli Colti, come ſi è oſſervato eſſere accaduto in tempo della fel. mem. d'Innocenzo X. Si dichiara, che con il preſente Editto non s'intende di diſporre ſopra li Colti, cioè ſopra le Terre, nelle quali furon fatte le Maeſi l'anno proſſimo paſſato, e vi è ſtato raccolto il Grano nel preſente anno; ma ſolamente ſopra le Maeſi come luoghi lavorati, e coltivati nel preſente anno: talmente che quanto alli Colti reſtino le coſe (e particolarmente le obbligazioni delli Lavoratori) nel medemo ſtato, nel quale erano prima della publicazione dell' Editto, nè s'intenda con eſſo fatta veruna novazione, o alterazione.

Vogliamo in oltre, che il preſente Editto, doppo che ſarà ſtato affiſſo, e publicato nelli ſoliti luoghi, aſtringa ciaſcuno, come ſe perſonalmente a tutti foſſe ſtato intimato. Queſto dì 30. Settembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Domenico Antonio Galoſi Secr. della R. C. A.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Carnes explorari, & notâ quadam ſignari jubentur, nullæque aliæ vendi permittuntur.

Num. X.

BANDO

Da oſſervarſi da' Macellari nel vendere le Carni de' Bovi, Vaccine, Vitelle, e Bufale.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di San Ceſareo della Santa Romana Chieſa Camerlengo.

Volendo Noi, e Monſignor Preſidente della Graſcia reſtar ſicuri che nella corrente influenza del male nel Beſtiame Vaccino, e Bufalino non poſſa venderſi dalli Macellari, o altri Carne inferma, o infetta; ma debba ſolamente ſpacciarſi quella, che ſarà ſtata riconoſciuta, e giudicata per perfettamente ſana: Quindi è, che d'ordine eſpreſſo di Noſtro Signore datoci a bocca, e per l'autorità del noſtro Uffizio di Camerlengato con il preſente publico Bando ordiniamo, e comandiamo a tutti, e ſingoli Macellari di Roma, & altri, sì Padroni, che Garzoni, niuno affatto eccettuato, che fatta la recognizione delle Beſtie Vaccine, Bufaline, e Vitelle bianche, e roſſe, mentre vivono, e doppo morte dalli Periti deputati dal medeſimo Monſignor Preſidente, come ſin' ora ſi è praticato, debbano eſſi Macellari alla preſenza attuale delli ſudetti Periti dividere in parti grandi le Beſtie, che dalli Periti ſopradetti ſaranno ſtate giudicate per buone e ſane, le quali parti doveranno immediatamente eſſere bollate e mercate dalli detti Miniſtri in un' Eſtremità di ciaſcheduna parte con il Bollo, o Sigillo, che ſarà a tale effetto deſtinato dall' iſteſſo Monſignor Preſidente.

E queſto Bollo poſto nelle Carni ſiano li Macellari tenuti moſtrarlo a ciaſcheduno de' Compratori prima di vendere, o tagliare quella quantità di Carne, che dalli medemi ſarà ſtata domandata, avvertendo di far reſtar ſempre in ultimo la parte dove ſtarà il Bollo, non oſtante l'uſo introdotto di tener la Carne in pezzi piccoli per dare le gionte, o altro. Comandiamo perciò, che ſi tagli tutta la Carne, che ſi darà a' Compratori

pratori, dalle parti ſudette bollate, o poca, o molta che occorra anche per le giunte, a ſegno che ritrovandoſi nelli Macelli, o in qualunque altro luogo appreſſo de' Macellari alcuna quantità di Carne benche minima, che non ſia bollata, s'intenderà li medemi incorſi in tutte le pene, che in appreſſo ſi diranno.

In oltre coſtumandoſi da' Macellari mandare per li loro Garzoni le Carni, che ſervono alli Luoghi Pii, vogliamo che l'iſteſſi Macellari, e Garzoni, o altri ſiano tenuti mandare, e reſpettivamente portare le parti bollate, quando non ſiano le dette Carni preſe nelli Macelli, & accompagnate ſempre dal ſolito Spenditore di detti Luoghi Pii.

Comandiamo ancora, che ni uno ardiſca di ſalare, sfumare, e molto meno tritare le Carni degli Animali infetti, per farne Mortatelle, e Salami, o altro, ſotto pena a chi venderà, o farà vendere Carni non bollate come ſopra, o contraverrà in alcuno de' ſopra enunciati Caſi, di tre tratti di Corda, & anche della Galera per dieci anni, e di mille Scudi d'oro d'applicarſi un terzo alla Rev. Camera Apoſtolica, un terzo all' Eſſecutore, & un terzo all' Accuſatore, che ſarà tenuto ſegretiſſimo.

Avverta per tanto ciaſcheduno d'ubbidire, perche contro li Traſgreſſori ſi procederà irremiſſibilmente alle pene ſopradette, anche per inquiſizione: anzi acciò ſia puntualmente oſſervato quanto di ſopra ſi è ordinato, dovrà ogni Macellaro tenere affiſſo il preſente Bando nel ſuo Macello, in luogo dove da tutti ſi poſſa commodamente vedere, e leggere, e perche non poſſino mai pretendere ignoranza alcuna, vogliamo che affiſſo, e pubblicato ne' luoghi ſoliti di Roma abbia forza, e vigore come ſe a ciaſcheduno fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma nella Camera Apoſtolica queſto dì 26. Ottobre 1713.

V. L. Antonio Ghezzi Preſidente della Graſcia.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Gio: Antonio Tartaglia Segretario di Camera.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Bannimentum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Franciſcum Bartolottum SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica MDCCXIII.

Graviſſimarum pœnarum minis interdicitur nè cadavera inſepulta relinquantur.

Num. XI.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

Benchè per ſecondare l'indefeſſa vigilanza, con la quale la Santità di Noſtro Signore ha ſin dal principio della corrente morboſa influenza degl' Animali Bovini impiegata tutta la ſua Paterna attenzione per impedirne la dilatazione, e per trattenere il corſo a molto più funeſte conſeguenze, che ſi potevano temere, ſia ſtato dalla Sagra Conſulta il dì 23. d'Agoſto proſſimo paſſato pubblicato un' Editto, con cui ſotto le pene in eſſo eſpreſſe, e dalla Santità Sua prudentemente approvate, vien proibito ad ogni Perſona, ancorchè Eccleſiaſtica, Secolare, o Regolare, e in qualſivoglia altro modo privilegiata, e eſſente di ſcorticare, o far ſcorticare i Cadaveri di detti Animali, di conſervarne le Pelli: e di permettere che reſtando ſopra terra le loro carni ſervino di cibo agl' uomini, & alle beſtie con manifeſto pericolo della privata, e pubblica ſalute: e in oltre ordinato, che ſubito ſeguita la morte di qualcheduno di eſſi Animali, ſia ſeppelito nella forma dell' accennato Editto preſcritta. Eſſendo nondimeno giunto alla notizia dell' iſteſſa Sagra Conſulta che varie perſone con fiducia di poter tenere occulta la propria contravenzione traſcurano l'oſſervanza di tali ordini egualmente giuſti, che neceſſarii alla commune preſervazione, rendendo anche più colpevole, e più nociva la loro diſſubbidienza con naſcondere i Cadaveri de i mentovati Animali ne i foſſi, e gettarli anche nel Tevere, per mezzo del preſente Editto, col quale non intende di derogare a quello di ſopra enunciato, nè a qualunque altro ſopra tal materia pubblicato, volendo che tutti reſtino nel loro intero vigore, e con la precedente approvazione di Sua Beatitudine, ordina nuovamente a tutte le Perſone di già

eſpreſſe,

eſpreſſe, benchè Eccleſiaſtiche, Secolari, e Regolari, e in qualſiſia modo privilegiate, & eſſenti, di ſeppelire, o far ſeppelire detti Animali in foſſe profonde palmi dieci, e ben coperti di Calce viva, e di palmi dodici ne' luoghi, ne i quali non ſi poſsa commodamente trovar detta Calce; permettendo loro però, ſicome con altro Editto emanato ſotto li 30. Settembre proſsimo paſſato, è ſtato permeſſo di potergli abbruſciare nella diſtanza da Roma, e nel modo, e forma in eſſo Editto ſtabilita, & ordinata; e di più vuole che a neſſuna di loro ſia lecito di ſcorticare, o far ſcorticare i medemi Animali, e di ritenerne le Pelli, e molto meno di gettar i loro Cadaveri nel Tevere, nelle Marrane, nelle fiumare, ne i foſsi, & in altri luoghi Paludoſi, & acquoſi ſotto le pene di già comminate nel mentovato Editto pubblicato li 23. Agoſto ſudetto, & anco d'altra pecuniaria ad arbitrio dell' iſteſsa Sagra Conſulta ſecondo la qualità delle perſone, de' caſi, e delle circoſtanze, la quale ritratta che ſia, apparterrà per la terza parte all' Accuſatore, alla di cui denuncia da darſi a Monſig. Segretario della medeſima Sagra Conſulta, o a Monſig. Imperiali Commiſſario, ſarà oſſervata un' eſattiſsima ſegretezza. Dichiarando in oltre che il preſente Editto affiſſo, e publicato in Roma ne' luoghi ſoliti habbia la medeſima forza, come ſe foſſe ſtato pubblicato in qualunque luogo dell' iſteſſo Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringa, come ſe foſſe a ciaſcuno perſonalmente ſtato intimato. Dato in Roma 28. Ottobre 1713.

F. Cardinal Paulucci.

A. Banchieri Segretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Franciſcum Bartolottum SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

IN Roma, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Impunitas ac præmia promittuntur delatoribus eorum, qui legem de ſignificandis ſepeliendiſque boum cadaveribus violarint.

Num. XII.

EDITTO

D'impunità, e premio per le Denuncie contro li Traſgreſſori degl' Ordini dati ſopra la maniera di far ſeppellire li Animali Bovini, e Bufalini.

GIULIO IMPERIALI Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

Avendo la Santità di Noſtro Signore giudicato che al noſtro Vfizio di Preſidente delle Strade ſi ſpettaſſe la cura di far ſeppellire li Animali Bovini, e Bufalini, che vanno morendo della corrente influenza nell' Agro Romano, Terre Baronali, & altre alla Santa Sede immediatamente ſoggette, ſiccome la medeſima s'eſpreſſe in voce, e ſucceſſivamente in un ſuo Chirografo a Noi diretto ſegnato li 24. Settembre proſſimo caduto, nel quale a maggior cautela ci communicò tutte le opportune, e neceſſarie facoltà; Quindi è che Noi ſotto li 30. di detto Meſe d'ordine della Santità Sua pubblicammo un' Editto ſopra al modo da tenerſi nel dare a Noi, o a' Noſtri Commiſſarii le dovute denuncie dell' Animali morti, e ſopra alla maniera di ſeppellirli, al quale ci riportiamo, parendoci, che quando le regole, e gl' Ordini, che abbiamo in eſſo preſcritti, ſieno eſattamente eſeguiti, reſti à tutto baſtantemente proveduto.

Ma perchè ſi è oſſervato che non oſtante un contraſegno ſpecialiſſimo del paterno Amore di Sua Santità dato a' ſuoi Sudditi coll' eſentare dalla ſpeſa della ſepoltura i poveri, & i più biſognoſi, ſicome quelli, che per le troppe perdite fatte meritano compatimento a diſtinzione delli altri Principati, ne' quali le paghe degli ſteſſi Commiſſarii vanno a carico

de'

de' Popoli, e di quello, che ſi è praticato altre volte in queſto Stato iſteſſo in caſi ſimili; non ſi danno le dovute denuncie, e ſi gettano li Animali morti ne' foſſi, e ſpecialmente nel Tevere, con levare loro il Merco, acciò non poſſa riconoſcerſi il Malfattore; così per maggiormente provedere ad un sì fatto diſordine pregiudicialiſſimo al ben publico, ci ha la Santità di Noſtro Signore commandato di dare l'impunità a qualunque Bifolco, Buttaro, Lavoratore, Cuſtode, e Capovaccaro, che d'ordine del ſuo Principale averanno commeſſo, o commetteranno in avvenire ſimile mancamento, purchè avuta notizia di queſto Editto, vengano puntualmente a manifeſtarci l'errore commeſſo, con accordare in oltre a' medeſimi venti ſcudi di ricompenſa ſopra a quelle pene pecuniarie, alle quali ci riſerviamo di ſottoporre i Delinquenti, oltre alle altre già enunciate nel prefato noſtro Editto de 30. di Settembre; qual premio di venti ſcudi da prenderſi da Noi come ſopra dichiariamo che conſeguiranno ancora tutte quelle perſone, che denunciaranno Animali morti, e non denunciati, gettati in foſſi, marrane, e Tevere, laſciati ſenza Merco, mutilati in qualche parte, ſcorticati, overo ſepolti contro le regole preſcritte, con promeſſa inviolabile di eſſere tenuti ſegretiſſimi; avvertendo ogn' uno che il preſente Editto affiſſo che ſarà, e pubblicato in Roma ne' luoghi ſoliti averà la medeſima forza, come ſe foſſe ſtato pubblicato in qualunque luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, & aſtringerà ciaſcheduno, come ſe gli ſi foſſe perſonalmente intimato. Dato in Roma queſto dì 31. Ottobre 1713.

G. Imperiali Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

Franceſco Nicolao Orſini Notaro.

Die, menſe, & anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Petrum Paulum Sperellum Illuſtriſs. Tribun. Viarum Mandatarium.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica MDCCXIII.

Pro-

Prorogatur Edictum de faciendâ Semente, deque vaccarum albarum numero in cenſum referendo.

Num. XIII.

BANDO, E PROROGA

Sopra le Sementi da farſi, & Aſſegne delle Maſſarie di Vacche Bianche.

GIO: BATTISTA SPINOLA Prete Cardinal di S. Ceſareo della S. R. C. Camerlengo.

Doppo eſſerſi fatta avere ogni più puntuale eſecuzione agl' ordini, che dalla paterna Carità, è vigilanza di Noſtro Signore replicatamente furono dati ad oggetto di rendere meno ſenſibili a' ſuoi Sudditi le correnti calamità: Ha riconoſciuto la Santità Sua con ſuo particolar compiacimento come effetti delle ſue inceſſanti premure eſſerſi abbondantemente proveduti, e continuamente provederſi di grano a miſura delle richieſte, e del biſogno non ſolo tutti quelli Agricoltori, che ſeminano nell' Agro Romano; ma diſtintamente tutti gl'altri, che da luoghi anche remoti, ed inſoliti ſono ricorſi per ajuto a Monſig. Prefetto dell' Annona, come apparisce dalle note, e giuſtificazioni del grano diſtribuito da pertutto; eſſerſi accordate nuove dilazioni a tutti li debitori dell' Annona biſognoſi così in Grano, come in danaro; eſſere ſtati ſoccorſi con nuove rilevanti ſomme quelli, che impegnati in groſſe ſementi non havevano a cagione de' danni ſofferti danaro ſufficiente per perfezionarle, e ciò non come per l'addietro, ma ſenza il minore intereſſe, & aggravio loro ſupplendoſi con ciò all' obbligo naturale de' Padroni delle Tenute, che ſpecialmente riſentono il beneficio delle Culture de' proprii Terreni; eſſerſi finalmente impegnata ad ogni richieſta l'autorità anche eſteſa da Sua Beatitudine all' iſteſſo Monſig. Prefetto dell' Annona per ottenere da pertutto ciò che loro più conveniva, a fine o di togliere gl' impedimenti, che ricevevano gl' Agricoltori nel dover ſeminare, o di agevolare i loro lavori.

Ciò non oſtante non contenta la Santità Sua di queſte nuove, e non mai praticate diſpoſizioni con tanta beneficenza ed eſtenſione, deſideroſa ſempre

più

più che ſperimentino gl' Agricoltori in qualunque contingenza gl' effetti del Suo paterno amore, e della ſua continua ſollecitudine per il pubblico, e privato bene, ſi è degnata ordinare ſi proroghi a tutto il corrente meſe di Novembre la facoltà di ſeminare per conto proprio a tutti quelli Agricoltori, che avendo fatta la rinunzia negl' Atti delle loro ſementi, meglio conſigliati deſiderando poi di perfezionarle (come accade) non poſſono praticarlo, eſſendo ceſſata loro ogni azione ſopra le medeſime, reſtando in facoltà di Monſig. Prefetto dell' Annona di concederle ad altri a tenore delle diſpoſizioni del Bando pubblicato il dì 30. di Settembre proſſimo paſſato: e ciò perchè con evidenza maggiore ſi riconoſca che il fine de' provedimenti emanati non riſguardava, nè riſguarda che la ſicurezza di doverſi ſeminare le Campagne, e non mai o convenienza particolare dell' Annona, o preteſto per gratificare altri.

Inoltre comanda la Santità Sua ſi accordi, e proroghi ancora il termine prefiſſo a tutti quelli, che devono dare le Aſſegne delle loro Maſſarie di Vacche Bianche, volendo Sua Beatitudine che per loro maggior commodo, e ſenza incorrere nelle pene comminate nel Bando pubblicato il dì 25. Settembre proſſimo paſſato ſu queſto propoſito, poſſano eſeguirlo in tutto il meſe di Novembre corrente, ordinando però ſi pratichi con tutta la neceſſaria eſattezza dentro queſto nuovo termine, dovendoſi portare le Aſſegne o in mano di Monſig. Prefetto dell' Annona, o al Notaro di Camera Galoſi, non ſuffragando loro l'avere portate ad altri le note, convenendo che il ſudetto Monſig. Prefetto rimanga preciſamente informato della quantità, e qualità delle Maſſarie ſudette per il buon, e miglior regolamento dell' Arte agraria.

Noi intanto per l'autorità del noſtro uffizio di Camerlengo pubblicando gl' ordini datici a bocca dalla Santità Sua avvertiamo ogn' uno, che ſi approfitti delle proroghe benignamente accordate da Sua Beatitudine con la puntuale oſſervanza però di quanto in eſſe ſi preſcrive; dovendo il preſente Editto doppo che ſarà ſtato affiſſo, e pubblicato nelli luoghi ſoliti giovare a tutti, & aſtringere reſpettivamente ciaſcuno, come ſe perſonalmente foſſe ſtato intimato. Queſto dì 4. Novembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Gener.

Domenico Antonio Galoſi Segr. della R. C. A.

Die, menſe, & anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ. *Antonius Placentinus Mag. curſ.*

ROMÆ, Ex Typographia Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ. MDCCXIII.

Subſidii ſpe invitantur Agricolæ ad proſcindendas glebas ineunte Martio anni inſequentis 1714.

Num. XIV.

EDITTO.

Per la Cultura de' Campi, e Rómpitura de' Terreni nel futuro Marzo.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di San Ceſareo della Santa Romana Chieſa Camerlengo.

BEnche le precauzioni opportunamente preſe con gli ordini già pubblicati per comandamento di Noſtro Signore habbino prodotto tutto il deſiderato buono effetto, rimanendo quaſi perfezionate, & accreſciute le ſementi della preſente ſtagione in tanta quantità sì nell' Agro Romano, come in tutto il Diſtretto, e vicine Provincie non oſtante le correnti calamità, e ſtravaganze de' tempi, che può ſperarſi con la Divina aſſiſtenza un Raccolto ſuperiore a quello dell' Anno ſcorſo; e ciò col mezzo degli ajuti ſomminiſtrati per comandamento anche eſpreſſo di Sua Beatitudine a tutti gli Agricoltori biſognoſi, proveduti à miſura delle loro indigenze di grano e di denaro, tolerandoſi in oltre li loro debiti con l' Annona, e facilitandogliſi tutti i mezzi per ſupplire al danno ſofferto nella mortalità de' Bovi aratorii; tuttavia la Santità Sua continuando verſo li medeſimi Agricoltori quella paterna Carità, con la quale li ha finora riguardati, e dubitando che la mancanza de' Bovi Aratorii morti nella corrente influenza poſſa diſanimare e difficultare loro riſpettivamente in avvenire il proſeguimento della Cultura de' Campi; a fine di prevenire queſto grave e poſſibile diſordine ſi è degnata ordinare s'invitino tutti a rompere nel futuro Marzo quelli Terreni, che dovranno poi ſeminarſi ſecondo il ſolito nell' Autunno del 1714. così nell' Agro Romano e ſuo Diſtretto, come nelle vicine Provincie, e ſpecialmente di Marittima, e Campagna, offerendo loro tutta l'aſſiſtenza & ajuto, anche in denaro, che ſarà ſomminiſtrato da Monſignor Prefetto dell' Annona per erogarlo nella neceſſaria

ria proviſta de' Bovi, & altri Animali, che poſſino ſervire per la rottura de' Terreni, ſecondo la qualità, & impiego delle Perſone, e ſecondo le circoſtanze de' caſi da conſiderarſi da detto Monſignor Prefetto dell' Annona, di cui ſarà cura l'uſare quei modi, onde gli Agricoltori ſe ne poſſino opportunamente provedere.

Inherendo Noi dunque a queſto nuovo provido penſiero di Sua Beatitudine, ſperiamo che ogn' uno ſia per fare dal canto ſuo tutto ciò che gli ſarà permeſſo dalle proprie forze, cooperando in tal forma al publico e privato beneficio per renderſi più meritevole di queſta, & altre Grazie che potrà conſeguire dalla ſomma beneficenza di Sua Beatitudine. Dato in Roma queſto dì 9. Decembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Domenico Antonio Galoſi Segr. di Camera.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamp. della R. Cam. Apoſt. 1713.

Iubentur Agricolæ profiteri numerum frumenti ac frugum, quem in Agro Romano ſeverint ſuperiore anno 1713. *quotque jugera excolere deſtinarint pro meſſe ſequentis anni* 1714.

Num. XV.

EDITTO.

Sopra l'Aſſegne de' Grani, e Biade ſeminate nel Diſtretto di Roma l'anno ſcorſo 1713. E delli Terreni, che ſi doveranno rompere per la ſementa futura del preſente anno 1714.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di S. Ceſareo della S. R. C. Camerlengo.

DEſiderando la Santità di Noſtro Signore accertarſi della quantità de' Grani, e Biade ſeminati nell' anno ſcorſo 1713. *per la Raccolta del corrente anno* 1714. *ſicome anco delli Terreni che doveranno romperſi per poi ſeminarſi per la raccolta, del* 1715. *acciò Sua Santità poſſa opportunamente provedere alli biſogni del ſuo Stato, & augumento dell' Arte dell' Agricoltura. Noi d'eſpreſſo ordine di Sua Beatitudine datoci a bocca, e per l'autorità del noſtro Uffizio di Camerlengo di Santa Chieſa col preſente Editto ordiniamo e comandiamo a tutte e ſingole Perſone sì Eccleſiaſtiche, che Secolari, Cittadini e Contadini, di qualſivoglia ſtato e condizione, Monaſterii, Hoſpedali, & altri Luoghi Pii debbano dentro al termine di cinque giorni dopo la pubblicazione del preſente Editto in ciaſcuna Città, Terre, Caſtelli, Caſali, e altri Luoghi del Diſtretto di Roma, tanto mediatamente, quanto immediatamente ſoggetti alla Santa Sede, cioè dentro lo ſpazio di quaranta miglia attorno haver dato vera e reale nota, deſcrizione, & aſſegne di tutta la quantità de' Grani, e Biade che ciaſcuno di loro haverà ſeminato in qualſivoglia Luogo, e Territorio nell' anno ſcorſo* 1713. *per la Racolta del corrente anno* 1714. *come anco delli Terreni che ciaſcuno di loro vorrà rompere, o è obligata di rompere in virtù degli affitti per la futura ſementa*

menta del corrente anno 1714. *per la raccolta del* 1715. *qual nota & aſſegna da ciaſcuno ſi dovrà fare in ſcriptis in mano de' Governadori, Podeſtà, & altri Superiori, quali haveranno carico di pubblicare il preſente Editto con eſpreſſione della quantità de' Grani, e Biade ſeminati, e ſpecificazione de' Terreni e Luoghi dove ſon poſti, ſotto pena di cinquanta ſcudi per ciaſcheduno da applicarſi alla Camera Apoſtolica.*

Et ordiniamo a detti Governatori, Podeſtà, & altri Superiori ſudetti, che uſino in ciò ogni eſquiſita diligenza, & havute dette aſſegne ſubito le debbano indrizzare, e mandare a Monſignor Prefetto dell' Annona.

Volendo & ordinando, che il preſente Editto pubblicato che ſarà ne' luoghi ſoliti di dette Città, Terre, Caſtelli, & altri Luoghi del ſudetto Diſtretto, vaglia, & aſtringa ciaſcuno come ſe li foſſe ſtato intimato in perſona. Dato in Roma nella Camera Apoſtolica queſto dì 23. *Gennaro* 1714.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Domenico Antonio Galoſi Secr. della R. C. A.

IN ROMA, Nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIV.

Citantur Agricolæ, ſive Conductores, ac Domini ad dicendam cauſam de reſcindendis locationibus, minuendoque vectigali prædiorum.

Num. XVI.

EDICTUM CITATORIUM.

Ioannes Patritius Archiepiſcopus Seleuciæ SS. D. N. Papæ, & Rev. Cameræ Apoſtolicæ Theſaurarius Generalis, Cyriacus Lancetta Sac. Rotæ Auditor, & Nicolaus de Iudice Cameræ Apoſtolicæ Clericus, & Annonæ Præfectus Iudices Commiſſarii à Sanctiſſimo deputati.

Noverint univerſi, & ſinguli has præſentes viſuri, lecturi, legique pariter audituri, quòd cùm Sanctiſſimus in cauſis ſuper reſciſſione contractuum, atque defalchis ob notam mortalitatem Animalium inter Agricolas, & Mercatores, alioſque intereſſe habentes, ac Dominos Patronos Caſtrorum & Tenutarum, alioſque pariter intereſſe habentes vertentibus, ſeu verſuris ad petitionem & inſtantiam eorundem Mercatorum, aliorumque litis &c. Nos in Iudices deputaverit cum ſpeciali commiſſione Sanctitatis Suæ manu ſignatâ tenoris ſequentis videlicet: Romana: Beatiſſime Pater, Agricolæ, & Mercatores Vaccinarum, aliique intereſſe habentes devoti S.V. Oratores non valent amplius ſuſtinere Affictus Caſtrorum, Tenutarum, & aſportationis fenorum per ipſos conductarum in Agro Romano, & Diſtrictu, neque eiſdem uti, ac frui ob peremptionem majoris partis Animalium causâ illorum peſtis de anno præterito in præfatis locis, aliis Provinciis tam Status Eccleſiaſtici, quàm exterarum Ditionum graſſatæ, de quibus propter continuationem ejuſdem morbi, eorumque inopiam juſtè timent, nec valent ſibi aliunde providere, & nihilominus Domini dictorum Caſtrorum, & Tenutarum eos vexant, & vexare ſeſe jactant pro illarum Affictibus, partim coram A. C., & partim in aliis Vrbis Tribunalibus, in quibus poſſunt ſuper reſciſſione illorum contractuum, & reſpectivè defalchis

falchis oriri Sententiæ contra Sententias in grave detrimentum ipſorum Oratorum, quorum valde intereſt pro eâdem re, & causâ non vexare, neque jura, & exceptiones ferè omnibus communes tueri coram tot diverſis Iudicibus; Supplicant propterea iidem Oratores humiliter S.V. quatenus dignetur cauſam, & cauſas hujuſmodi coram quibuſvis veſtræ Romanæ Curiæ Iudicibus promotas, & promovendas in Statu, & terminis, in quibus reperiuntur omnes ad ſe avocare & unire, illasque ſic avocatas ac unitas unà cum omnibus ſuis incidentibus, dependentibus, & emergentibus annexis connexis, totoque negocio principali, clauſula quam, & quas, &c. Congregationi particulari RR. PP. Theſaurarii Generalis, Lancettæ, & de Iudice per reſcriptum Sanctitatis Veſtræ in calce ſupplicis libelli eorumdem Oratorum deputata audien. cognoſcen. & deciden. fineque debito terminan., tam per Sententias & Decreta univerſalia, quàm particularia in ſingulis controverſiis & cauſis, ita tamen, ut per diſſinitionem unius non ceſſet, neque expiret eorum juriſdictio quoad alias ſummariè, ſine ſtrepitu, ac figurâ judicii de plano, ac ſolâ facti veritate inſpectâ, omni & quacumque appellatione, recurſu, ac reviſione penitùs remotis privativè quoad omnes alios Iudices per acta Secretarii Cameræ abſque ſolutione propinæ, & regeſtri committere, & mandare cum poteſtate ejuſdem Congregationis arbitrio procedendi etiam extrajudicialiter, ac citandi, & inhibendi etiam per ſimplices Edicta & Notificationes in Curiâ & extra ſingulis diebus & horis, præterquam in honorem Dei feriatis, quos, quibus, quoties, ubi, & quando opus fuerit etiam ſub cenſuris, & pœnis ejus arbitrio imponen. aliaque geren. & docen. ac determinan. quæ in præmiſſis, & circa ea erunt quomodolibet neceſſaria, & opportuna, præmiſsis necnon privilegiis, ac indultis prædictis Tribunalibus, vel unicuique Perſonæ, ſeu loco conceſſis etiam in corpore juris clauſis, conſenſu in juriſdictione dictorum Iudicum, Legibus quoque, & Statutis Vrbis, & aliorum locorum etiam juramento vallatis Conſtitutionibus, & Ordinationibus Apoſtolicis, ſtilo Palatii, & Curiæ, cæteriſque contrariis non obſtantibus quibuſcumque. Statum &c. pro plenè &c. De mandato Sanctiſsimi D. N. Papæ audiant Magiſtri Theſaurarius Generalis, Lancetta, & de Iudice citent, etiam per Edictum, inhibeant, etiam ſub cenſuris procedant, ut petitur appellatione remotâ, &c. I. F. Columna: F. Regens: Placet

I. F.

I. F. Nos itaque in præmiſſorum executionem per hoc præſens publicum Edictum, ſive Notificationem ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, aliiſque locis ſolitis Vrbis, ac etiam ad valvas Civitatum, Caſtrorum, & aliorum quorumcumque Locorum, vel eorum Majoris Eccleſiæ, aliisque locis ſolitis, & conſuetis, ut moris eſt, affigen. & publican. monemus, citamus, citarique & moneri mandamus omnes, & ſingulas Perſonas tam Eccleſiaſticas, quàm Seculares cujuſvis ſtatus, gradus, & conditionis, de & ſuper præmiſſis, & præmiſſorum causâ quomodolibet intereſſe habentes, ſeu habere putantes, & prætendentes, quatenus infra decem dies proximos legitimè compareant Romæ coram Nobis per acta infraſcripti Secretarii Cameræ per ſeſe, vel eorum legitimos Procuratores ad dicendum, & excipiendum quidquid verbo, vel in ſcriptis dicere, opponere, vel excipere voluerint contra præinſertam commiſſionem, contentaque in ea juxta commiſſionis formam procedi videndum, nec non conſtituen. in Vrbe Procuratorem, ſeu Procuratores reperibiles, & acceptantes eorum jura defenſuros, & allegaturos, quoniam Nos dicto termino elapſo etiam nullâ aliâ monitione, ſeu citatione præmiſſâ, nec alio termino ſervato ad omnia & ſingula in præinſertâ commiſſione contenta, aliaque deſuper neceſſaria & opportuna uſque ad omnimodam præmiſſorum omnium executionem, cauſa, & cauſarum hujuſmodi expeditionem, & terminationem juxta facultates nobis in d. commiſſione conceſſas procedemus, ipſorum omnium quomodolibet intereſſe habentium contumaciâ, & abſentiâ non obſtantibus, neque attentis, avocando inſuper, & reaſſumendo ab omnibus, & quibuſcumque Iudicibus non obſtante conſenſu coram eis fortaſſe præſtito omnes, & ſingulas cauſas permiſſu, & ab eis dependentia quomodolibet concernentes. Inhibendo etiam eiſdem, nè in cauſis prædictis audeant ſeſe ingerere, nec intromittere quovis ſub prætextu &c. quod ſi ſecus &c. id totum &c. In quorum fidem &c. datum Romæ hac die 10. *Martii* 1714.

Jo: Archiep. Seleuciæ Theſ. Gen. & Jud. Comm.
Cyr. Lancetta S. R. Auditor Jud. Commiſſ.
Nic. Judice C. A. C. & Annonæ Præf. J. Comm.

Io. Antonius Tartaglia R. C. A. Secretarius.

Edictum Citatorium vigore commiſſionis.

ROMÆ, Typis Rever. Cam. Apoſtolicæ 1714.

Exci-

EDICTUM PONTIFICIUM

Num. XVII.

Excitantur Agrorum Cultores ad faciendam ſementem in annum 1715. promiſſâ largiori frumenti diſtributione, ejuſdemque extrahendi facultate remiſſo vectigali 5. denariorum, pecuniæque ſubſidio ad emendos boves.

CLEMENS PP. XI.

Motu proprio &c. Inter graviſſimas Paſtoralis officii noſtri curas, quibus jugiter premimur, in illam peculiari ſtudio incumbimus, ut hæc noſtra Alma Urbs, ad quam quotidie tanquam ad Principis Apoſtolorum Sedem, & communem omnium Chriſtifidelium Patriam, Catholicæ omnes Nationes confluunt, & quam Nos quantum in Domino poſſumus, ac miſera præſentium temporum conditio patitur, commodis omnibus, atque ornamentis inſtruere, & augere jugiter ſatagimus, non ſolùm rei frumentariæ inopiâ nequaquam laboret, ſed feliciori in dies ubertate perfruatur.

Dudum ſiquidem fel. rec. Paulus Papa V. Prædeceſſor noſter, ut proſpero Annonæ, & Graſciæ ejuſdem Urbis regimini opportunè conſuleret: potiſſimùm verò Artem Agriculturæ in illius Territorio, ac Diſtrictu, necnon Latii, Campaniæ, & Maritimæ Provinciis reſtitueret, ac ampliaret, ſpecialem Congregationem nonnullorum Prælatorum, & aliorum Virorum, in qua ſcilicet tunc, & pro tempore exiſtentes Theſaurarius Generalis, Annonæ Præfectus, Graſciæ Præſes, Cameræ Apoſtolicæ Commiſſarius Generalis, ac ulterius q. Io: Baptiſta Coſtaguta ejuſdem Pauli Prædeceſſoris Familiaris intereſſe deberent, ibique potiſſimùm de Arte Agriculturæ reſtituendâ, & augendâ, necnon de ſtatu Annonæ, & Graſciæ hujuſmodi, rebuſque omnibus illas concernentibus invicem conferrent, tractarent, & diligenter perpenderent, eidemque Paulo Prædeceſſori quicquid ab ipſis reſolutum fuiſſet, referrent, erexit, atque

inſtituit; Ac ſubinde alia plura eodem conſilio diſpoſuit, & ordinavit; inter cætera verò, ut Agriculturæ artem exercentibus, quò faciliùs arti hujuſmodi incumbere, pecuniaſque minori interuſurio habere poſſent, opportunâ aliqua ſubventione ſuccurrere volens, tunc exiſtentibus Proviſoribus, ac Miniſtris Sac. Montis Pietatis Vrbis diſtricte mandavit, ut cuilibet Agricultori uſque ad ſummam mille ſcutorum monetæ, ſeu aliam ab eodem Annonæ Præfecto ordinandam, recepto emolumento duorum pro centenario nomine meriti, ſeu aliàs ab aliis ratione expenſarum ſolvi conſueto, necnon accepto idoneo, & ſufficienti pignore, aliiſque ejuſdem Montis legibus, & inſtitutis adimpletis, & obſervatis, de licentia Præfecti Annonæ prædicti ſubminiſtrari deberent. Ac inſuper omnibus Agricultoribus, Mercatoribus, & Colonis, qui tam in propriis, quàm in alienis, & conductis Terris in Territorio, & Diſtrictu Vrbis, necnon Latii, Campaniæ, Maritimæque Provinciis hujuſmodi Agriculturam exercuiſſent, & ſementem feciſſent, ſingulis annis, quibus pretium, & valor frumenti communiter in eâdem Vrbe per ipſos Agricultores, & Mercatores vendendi à tempore meſſis, & recollectionis uſque ad Kalendas Martii cujuslibet anni ſummam juliorum quinquagintaquinque in ſingula rubra non exceſſiſſet, quintam partem totius frumenti per ipſos eodem anno recollecti, deducto tamen ſemine, ad quævis loca, præter Infidelium, & S.R.E. hoſtium, terrâ, marique liberè extrahendi, & tranſportandi, ſeu extrahi, & tranſportari faciendi facultatem conceſſit: prævio tamen Chirographo ab eodem Paulo Prædeceſſore ſubſignando, ac ſolutis priùs Cameræ noſtræ Apoſtolicæ, tunc ſuæ juliis quinque pro quolibet rubro extrahendo, & aliàs prout in Cedula Motus proprii memorati Pauli Prædeceſſoris deſuper expeditâ, ac die XIX. Octobris 1611. publicatâ, cujus tenorem præſentibus &c. pro plenè &c. volumus, uberiùs continetur.

Cùm autem noviſſimè, nempe à menſe Septembris anni mox elapſi, peccatis noſtris graviores in dies calamitates promerentibus, non ſine ingenti paterni cordis noſtri dolore mortiferâ Boum peſtilentiâ per Vrbem, illiuſque Diſtrictum, ac Provincias prædictas immaniter graſſante, integra penè armenta interierint, adeò ut peremptis animalibus, de quibus ineffabilis Dei Providentia laboribus hominum ſolatia ſubrogavit, agrorum culturam planè deſeri, terraſque in proximè præterito

Autumno

Autumno minimè ſeri contigiſſet, niſi Nos tam frumento, quàm pecuniis per dilectum filium Annonæ Præfectum abunde ſubminiſtratis, Agricultorum inopiam ſublevaſſemus, aliiſque opportunis, ac ſalubribus proviſionibus ei, quam benedicente Domino ſperamus, futuræ meſſis ubertati conſuluiſſemus; tempus verò, quo agri ſerendis frumentis pro venturi anni 1715. *meſſe deſtinati aratro proſcindi debent, jam advenerit: Domini tamen prædiorum, Mercatores, Coloni, aliique artem Agriculturæ prædictam exercentes ob ingentia damna, quæ ex ſuorum animalium jacturâ paſſi fuerunt, novo indigeant paternæ providentiæ noſtræ ſubſidio, ut expenſas pro emendis Bobus, & laboreriis neceſſariis faciendas ſubire valeant.*

Hinc eſt, quòd Nos publicæ cauſæ nullâ ex parte deeſſe, noſtrorumque, & Apoſtolicæ Sedis ſubditorum commodis per amplius providere volentes, motu ſimili, ac ex certâ ſcientiâ, & maturâ deliberatione noſtris, deque Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, cedulam motus proprii Pauli Prædeceſſoris ſupradictam, quoad ea, quæ præſentibus non adverſantur, ac uſu recepta reperiuntur, earumdem tenore præſentium approbamus, confirmamus, & innovamus, illiſque inviolabilis, & irrefragabilis Apoſtolicæ firmitatis vim, robur, & præſidium adjungimus.

Præterea motu, ſcientiâ, deliberatione, & poteſtatis plenitudine ſimilibus Congregationem Prælatorum à Præfato Paulo Prædeceſſore, ſicut præmittitur, inſtitutam, cui ſcilicet dilecti filii nunc, & pro tempore exiſtentes Theſaurarius noſter Generalis, Annonæ Præfectus, Graſciæ Præſes, Commiſſarius Generalis Cameræ noſtræ prædictæ, ac loco q. Io: Baptiſtæ Coſtaguta ab eodem Paulo Prædeceſſore deputati Præceptor Archihoſpitalis S. Spiritus in Saxia intereſſe debeant, harum ſerie renovamus, ac quatenus opus ſit, de novo erigimus, & inſtituimus. Eidemque Congregationi toties, quoties opus fuerit, habendæ, facultatem concedimus, & impartimur, ut iiſdem Agricultoribus, Mercatoribus, & Colonis, aliiſque artem Agriculturæ prædictam exercentibus, ac ſive proprios, ſive alienos, & conductos agros in Latii, Campaniæ, & Maritimæ Provinciis prædictis colere, & ſerere volentibus pecunias neceſſarias pro novis terris proſcindendis, aliiſque laboreriis perficiendis pro meſſe dicti venturi anni milleſimi ſeptingenteſimi decimi

 quinti

quinti à dilectis filiis Proviſoribus, & Miniſtris S. Montis Pietatis, necnon Menſæ Nummulariæ S. Spiritus in Saxia uſque ad ſummam centum millium ſcutorum monetæ, nempe medietatem ex dicto Monte Pietatis, & aliam medietatem ex dicta Menſâ Nummulariâ Sancti Spiritus, cum licentiâ ab eodem Annonæ Præfecto ſubſcribendâ, ac Proviſoribus, & Miniſtris Montis, & Menſæ Nummulariæ prædictis dirigendâ ſubminiſtrari curent, & faciant, unicuique ſcilicet pro eâ ſummâ, quæ juxta cujuſque Agricultoris, & aliorum prædictorum indigentiam, & idoneitatem eidem Congregationi congrua, & opportuna videbitur, ac cum cautionibus pro indemnitate Montis Pietatis, & Menſæ Nummulariæ hujuſmodi ab iis, qui pecunias acceperint, præſtandis, ac à præfatâ Congregatione (citra tamen illius periculum, ſeu damnum) recognoſcendis, & approbandis.

Cæterùm, ut faciliùs ſubminiſtratio dictarum pecuniarum Agricultoribus, & aliis prædictis fieri poſſit, volumus, & mandamus, ut pro eâ quantitate, quæ ejuſdem Congregationis arbitrio, intrà tamen ſummam dd. centum millium ſcutorum monetæ, Agricultoribus, & aliis prædictis ſubminiſtranda erit, ſolvi debeant quotannis uſque ad reſtitutionem ſummæ ſubminiſtratæ Monti Pietatis, & Menſæ Nummulariæ prædictis ſcuta duo pro quolibet centenario nomine meriti, ſeu expenſarum, quas tam Mons Pietatis, quàm Menſa Nummularia hujuſmodi pro ſalariis Miniſtrorum, & Officialium ſuſtinere coguntur.

Demum Agricultoribus, & aliis prædictis, ut alacriùs laboreria neceſſaria pro ſerendo frumento in proximè futuro Autumno perficere, ac complere valeant, quintam partem frumenti (detracto tamen ſemine) in ſubſequenti meſſe anni milleſimi ſeptingenteſimi decimi quinti per ipſos recolligendi ad quævis loca, præter Infidelium, & S.R.E. hoſtium, Terrâ, Marique liberè extrahendi, & tranſportandi, ſeu extrahi, & tranſportari faciendi gratìs, & abſque ullâ ſolutione Tractæ Cameræ noſtræ Apoſtolicæ ſolvi ſolitæ, expedito tamen priùs Chirographo per Nos ſignando, ac ſolutis emolumentis Officialibus, & Miniſtris Cameralibus pro ejuſmodi licentiarum expeditione debitis, licentiam concedimus, & impartimur; Dummodo tamen ſive pretium, & valor frumenti tunc currens, ſive aliæ temporum circumſtantiæ eidem paternæ charitati, quâ Subditorum noſtrorum commodis conſulere cupimus, aliter

aliter non ſuadeant. Sicque, & non aliter per quoſcumque Iudices &c. ſublata &c. judicari, & definiri debere, ac irritum &c. decernimus.

Mandantes etiam Congregationi, & Deputatis prædictis, ac præſertim Annonæ Præfecto, ut præſentes noſtras Literas, & in eis contenta quæcumque obſervent, & exequantur, & ab aliis, quantum in eis erit, condignâ pœnarum inflictarum animadverſione, aliiſque opportunis Iuris, & facti remediis firmiter, & inviolabiliter obſervari faciant, & curent. Dantes eis, ac præcipuè eidem Annonæ Præfecto in præmiſſis, & circa ea plenam, & omnimodam facultatem, & poteſtatem.

Non obſtantibus, quatenus opus ſit, noſtrâ, & Cancellariæ Apoſtolicæ Regulâ de jure quæſito non tollendo, ac rec. mem. Pii PP. IV. etiam Prædeceſſoris noſtri de gratiis qualecumque intereſſe Cameræ prædictæ concernentibus in eâdem Camerâ intrà certum tempus præſentandis, & regiſtrandis, itaut præſentes Literas ibidem præſentari, & regiſtrari nunquam neceſſe ſit, aliiſque Conſtitutionibus, & Ordinationibus Apoſtolicis, necnon Vrbis, Provinciarum, Civitatum, Terrarum, Oppidorum, & Locorum quorumcumque, ac montis Pietatis, & Menſæ Nummulariæ Sancti Spiritus prædictorum, aliiſve quibuslibet etiam juramento, confirmatione Apoſtolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis Statutis, Conſuetudinibus, Reformationibus, Decretis, Privilegiis, Indultis, & Literis Apoſtolicis Vrbi, Provinciis, Civitatibus, Oppidis, Terris, & Locis, ac Sac. Monti, & Menſæ Nummulariæ præfatis, illorumque reſpectivè Communitatibus, Vniverſitatibus, Miniſtris, Officialibus, & aliis perſonis quibuslibet à Sede prædicta, vel à Nobis forſan conceſſis, ac etiam confirmatis, approbatis, & innovatis, quæ eis, quoad præmiſſa nolumus ſuffragari, & quibus omnibus, & ſingulis, etiamſi &c. illorum tenores &c. pro ſufficienter expreſſis, & inſertis habentes hac vice, ad effectum præſentium duntaxat, illis aliàs in ſuo robore permanſuris, ſpecialiter, & expreſsè, ac latiſſimè derogamus, cæteriſque contrariis quibuſcumque.

Volumus etiam, quòd præſentium ſola Signatura ſufficiat, etiam abſque aliâ datâ, & regiſtraturâ, regulâ quacumque contrariâ pariter non obſtante. Et nihilominus literæ in quavis formâ expediri poſſint cum clauſulis opportunis.

Præſentiumque Literarum deſuper forſan expediendarum tranſumptis etiam impreſſis, manu unius ex Cameræ noſtræ Apoſtolicæ Notariis ſubſcriptis, & ſigillo alicujus ex Congregatione prædictâ obſignatis in Iudicio, & extra plena fides adhibeatur.

Placet Motu Proprio I. F.

Anno à Nativitate D. N. Jeſu Chriſti milleſimo ſeptingenteſimo decimoquarto, Indictione ſeptimâ, Pontificatus Sanctiſſimi D. N. Clementis Papæ XI. Anno decimoquarto, die verò 24. Martii, ſupradicta Cedula Motus proprii publicata, & affixa fuit in Magna Curia Innocent. Montis Citatorii, in Acie Campi Floræ, & in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis Apoſt. Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

ROMÆ, Ex Typographia Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ MDCCXIV.

Eadem

EDICTUM CARDINALIS CAMERARII

Eadem, quæ in Superiori Edicto, conſilia à Summo Pontifice, & conventu inita ad rem agrariam promovendam ſignificantur.

Num. XVIII.

NOTIFICAZIONE, ET EDITTO

Sopra li nuovi provedimenti preſi per la rompitura de' Terreni, da cominciarſi nel preſente meſe di Marzo.

GIO: BATTISTA SPINOLA Prete Cardinale del titolo di S. Ceſareo della Santa Romana Chieſa Camerlengo.

Non ceſſando ancora del tutto per le noſtre colpe la maligna influenza nel Beſtiame Bovino, per la quale rimane ozioſa gran parte degl' Aratri con graviſſimo danno degl' Agricoltori, e non minor timore in tutti di una proſſima Careſtia, & arrivando il tempo di rompere i Terreni per l'anno 1715. *credè Sua Beatitudine doverſi ſempre più rinvigorire la ſua Paterna ſollecitudine, e che foſſe un nuovo contraſegno di eſſa il dare nuovi, e validi ajuti a tutti quegl' Agricoltori, che aveva invitati, & animati con Editto pubblicato il dì* 9. *Decembre a proſeguire la neceſſaria cultura de' Terreni; onde ſempre più contenta di ſentire che per le providenze date ſi fuſſero terminati i lavori dell' anno corrente, da' quali ſi ſpera con la Divina aſſiſtenza un' abbondante raccolto; e queſto non ſolo per aver fatto ſomminiſtrare tutto il Grano neceſſario per le ſementi già fatte in quantità*

tità maggiore del ſolito; ma anche col mezzo degl' ajuti in denaro diſpenſato per ſuo ordine da Monſignor Prefetto dell' Annona agl' Agricoltori più biſognoſi, e ſimilmente con le dilazioni accordate ad altri Debitori, tuttochè aveſſero goduto nelle paſſate ſtagioni col beneficio della diminuzione del pagamento delle Tratte altri rilevantiſſimi vantaggi; deſideroſa di continuarli anche per l'imminente rompitura de' Terreni, ſi compiacque deſtinare una particolare numeroſa Congregazione, la quale doveſſe proporgli tutti i modi più proficui, e convenevoli per aſſicurare il futuro raccolto dell' anno 1715. *Ed eſſendoſi queſta a tenore degl' ordini di Sua Beatitudine unita con avere maturamente ponderato ciò, che più conveniva per l' adempimento delle benefiche intenzioni di Noſtro Signore; ſupplicò Sua Beatitudine, che non doveſſe forzare nè Padroni diretti, nè Affittuarii, nè Coloni de' Terreni, che doveano romperſi, ma più toſto moltiplicando gl' Atti della ſua ſolita Clemenza, ſi degnaſſe continuare ad animarli, promettendo loro nel raccolto del* 1715. *la Tratta* gratis *della quinta parte del Grano da raccoglierſi (detratto il ſeme) quando il Grano ſi vendeſſe in Roma ſotto i ſcudi ſette, ed in oltre che ſi degnaſſe deputare una Congregazione ſimile a quella, che fu eretta dalla ſanta mem. di Paolo V. rinovando anche un Moto proprio ſimile a quello, che fu fatto dal ſudetto Pontefice in congiuntura della penuria, che ſoffrivano con la Città di Roma, e ſuo Diſtretto le vicine Provincie; e per ultimo diſapprovò che doveſſe preventivamente fiſſarſi il prezzo al Grano a ragione di ſcudi ſette, e mezzo almeno, cominciando dal preſente raccolto, come da alcuni pochi ſi pretendeva.*

Fatta da Monſignor Prefetto dell' Annona eſatta Relazione alla Santità Sua di quanto ſi era diſcorſo, e propoſto nell' accennata Congregazione, ſi compiacque Sua Beatitudine di approvare le riſoluzioni della medema in tutto; dichiarando ſolo, che in ordine alle Tratte da concederſi nel 1715. *ſi eſtendeſſe maggiormente la ſua Beneficenza, volendo concederle non ſolo ſenza il pagamento delli giulii cinque, quali volle a favore della Camera Apoſtolica la Santa mem. di Paolo V. ma nè pure reſtringendole, o regolandole con il prezzo minore, o maggiore, che correſſe nelle vendite de' Grani nel tempo di concederſi dette Tratte, e ſolo riſervandoſi a dover in quel tempo riflettere con paterna Carità*

all'

all' eventualità de' caſi, & alle circoſtanze de' tempi, che devono ſempre ſuggerire i più ſani conſigli.

Si diſpoſe inoltre a formare il deſiderato Moto proprio a tenore di quello della Santa mem. di Paolo V. volendo però in eſſo abolito il grave peſo di doverſi dagl' Agricoltori dare il Pegno al Monte, che ſomminiſtraſſe il denaro: circoſtanza, che averebbe difficoltato molto i bramati ſoccorſi, volendo che la Congregazione inſtituita da Sua Beatitudine ad imitazione di quella eretta dal citato Pontefice doveſſe (ſenza però ſuo riſchio, e pericolo) aſſumere in sè l'obbligo di eſaminare la vera neceſſità, la qualità delle perſone, e quella delle ſicurezze da offerirſi da coloro, che chiederanno ſoccorſo, per doverſi poi dal Prefetto dell' Annona far ſomminiſtrare il denaro da impiegarſi in compra de' Bovi per la coltura de' Terreni da romperſi.

Eſſendoſi però degnata la Santità Sua di ſegnare il detto nuovo Moto proprio già pubblicato con la rinovazione della Congregazione a ſimilitudine di quella dalla Santa mem. di Paolo V. ed avendo deſtinato la ſomma di ſcudi cento mila da diſtribuirſi, la metà dal Banco di S. Spirito, e l'altra metà dal Sacro Monte della Pietà, ſi notifica ad ogn' uno, che averà neceſſità di denaro per erogarlo in compra de' Bovi, da valerſene per li lavori da farſi, che ricorra da Monſignor Prefetto dell' Annona: mentre rimarrà a ſuo carico l' eſporre alla Congregazione l'iſtanze d'ogn' uno, la qualità delle perſone, l'idoneità delle medeſime, la quantità de' lavori, le ſicurezze, che daranno, e tutto quel di più, che converrà eſaminare; perchè poſſano liberamente godere del nuovo beneficio, del quale doveranno eſſere a parte non ſolo gl' Agricoltori dell' Agro Romano, e ſuo Diſtretto, ma anche quelli delle vicine Provincie, e ſpecialmente di Maritima, e Campagna, i quali nella maggior perdita degl' Animali hanno riſentito più grave danno.

Inoltre la Santità Sua inerendo alle ſuppliche degl' Affittuarii, e Coloni notabilmente danneggiati dall' influenze del male, ſi è compiaciuta d'inſtituire una Congregazione di tre Prelati, la quale dovrà eſaminare, e decidere tutte le controverſie eccitate dagl' Affittuarii, e Coloni de' Terreni appellatione remotâ, *per togliere le diſtrazioni, & i diſpendioſi litigii, che s'intentaſſero, sì a riguardo de' preteſi diſalchi, come di reſciſſioni di contratti, o d'altro, che riguardi queſte materie,*

come può eſattamente riconoſcerſi nell' Editto citatorio pubblicato per queſt' effetto il dì 10. *del corrente meſe di Marzo; Non intendendo però la Santità Sua, che queſta nuova Grazia, e facilità ſerva di preteſto per ritardare quei Pagamenti già maturati, e dovuti per gl' Affitti, o Subaffitti prima che cominciaſſe l'influenza del male.*

Procuri dunque ogn' uno di approfitarſi di tante, e sì ſpeciali Beneficenze di Noſtro Signore, perchè poſſa Sua Santità continuare nel contento di vedere ſempre più ſollevata nel ſuo Pontificato per mezzo delle continue Grazie l'Arte Agraria, ed opulenti di Grani non ſolo le Campagne di Roma, ma tutte le vicine Provincie, il che ſommamente rimane a cuore della Santità Sua per vantaggio de' ſuoi Popoli.

Vogliamo dunque, perchè ſempre più appariſca quanto la Santità di Noſtro Signore ha diſpoſto con la ſua ſolita provida Beneficenza, che il preſente Bando ſia pubblicato ne' luoghi ſoliti, acciò ſia a notizia d'ogn' uno quanto in eſſo ſi contiene. Queſto dì 24. *Marzo* 1714.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Gener.

Domenico Antonio Galoſi Secretario di Camera.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis Sanctiſſimi Domini Noſtri Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIV.

DIS-

DISSERTATIONIS HISTORICÆ DE BOVILLA PESTE

PARS TERTIA,

In qua morbi natura, ſigna, ſymptomata, cauſæ, ac medela philoſophico-medicis rationibus agitantur.

PROOEMIUM.

CUM primam, alteramque partem hujus operis fortaſſe non infeliciter abſolverim, ſupereſt, ut poſtremam aggrediar, in qua totius ferè negotii ſumma verſatur: nam ignoratis hujus epidemiæ naturâ, cauſis, effectis, curandique methodo, fieri non poteſt, quin conſilia, præſidiaque omnia Politico legalia, ſi rurſus utendi occaſio ſe dederit, vel planè inutilia, vel ſera certè contingant. Ut autem manum operi admoveamus, ab ipſius morbi vetuſtate initium dicendi facimus.

CAP. I.

Bovillam Peſtem apud Priſcos interdum inceſſiſſe Hiſtoricorum monumentis comprobatur.

Antiquiſſimis temporibus boum clades.

SI quis annales ſuperiorum temporum pervolutarit, in hujus, de qua loquimur, calamitatis memoriam ſæpius incurret: non raró ſiquidem exitiales morbi in boum armenta ingruerunt, tantamque ediderunt ſtragem, ut cùm ſibi propiùs ab exitio civitates abeſſe viderentur, ad Deûm pacem expoſcendam novos ritus, novaque ſacrificia inſtituerint, quo ſi quid admiſſum foret piaculum, procurarent. Enimvero neutiquam videtur dubitandum, quin Deus hominum impietatem, ac ſcelera crebrò hujuſcemodi pœnâ coërceat, quam Pharaoni quoque Ægyptiorum Regi comminatus eſt, ut inſanabile ejus ingenium flecteret, atque emolliret. Ait enim Exod. c. 9. v. 3. *Ecce manus mea erit ſuper agros tuos, & ſuper equos, & aſinos, & camelos, & boves, & oves peſtis valde gravis.*

A Deo iſta calamitas pœnæ loco infligitur.

Similiter apud antiquiſſimos Romanorum, qui ſummo ſtudio atque cura Religionem coluere, quamvis infinitis propemodum erroribus inquinatam, quippe qui in veri Numinis ignoratione verſarentur, ea tamen increbuerat opinio violatorum Deorum irâ ſe ſe hiſce incommodis, cladibuſque vexari: quam ob cauſam geſtandorum per Urbem ancilium, & canendorum ſaliarium carminum mos auctore Numâ inſtitutus, ut ait Plutarchus in ejus vitâ, & lectiſternium in Urbe Româ jam primùm celebratum eſt anno CCCLV. uti Livius lib. 5. fuſiùs narrat, cujus verba hîc deſcribenda duximus. *Triſtem hyemem ſive ex intemperie Cœli raptim mutatione in contrarium factâ, ſive alia qua de cauſa gravis peſtilens omnibus animalibus æſtas excepit. Cujus inſanabili pernicie quando nec cauſa, nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex S. C. aditi ſunt. Duumviri Sacris faciundis lectiſternio tum primùm in Vrbe Româ facto, per dies octo Apollinem, Lato-*

Romani nova Sacra eam ob cauſam inſtituerunt.

Exempla è Livio afferuntur.

namque

namque, & Dianam, Herculem, Mercurium, atque Neptunum, tribus quàm ampliſſimè apparari poterat, ſtratis lectis placavere. Ac lib. 3. ubi pecudum ſimul, hominumque perniciem, & decretas à Senatu ſupplicationes exponit. *Grave tempus, & fortè annus peſtilens erat Vrbi, agriſque, nec hominibus magis, quàm pecori*; ac paulò inferiùs *inopſque Senatus auxilii humani, ad Deos populum, & vota convertit. Iuſſi cum conjugibus, ac liberis ſupplicatum ire, pacemque expoſcere Deûm: ad id quod ſua quemque mala cogebant auctoritate publicâ evocati omnia delubra implent. Stratæ paſſim matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cœleſtium, finemque peſti expoſcunt.* Hujuſmodi autem peſtilentia regnante quoque Romulo Laurentes, ac Romanos invaſerat ob neglectam, ut *Ex Plutarcho.* tum opinabantur, Tatii ultionem injuriâ cæſi; qua de re Plutarchus in Romuli vitâ hæc habet. Ἐκ τούτου λοιμὸς ἐμπίπτει θανάτους μὲν ἀφνιδίους ἀνθρώποις ἄνευ νόσου ἐπιφέρων, ἁπτόμενος δὲ καὶ καρπῶν ἀφορίας, καὶ θρεμμάτων ἀγονίας, ὕσθη δὲ καὶ σταγόσιν αἵματος ἡ πόλις, ὥς τε πολλὴν προσγενέσθαι τοῖς ἀναγκαίοις πάθεσι δεισιδαιμονίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τε Λαυρεντὸν οἰκοῦσιν ὅμοια συνέβαινεν ἤδη παντάπασιν. *Subinde peſtilentia ingruit, quæ mortem ſubitam afferens non trahebat morbum. Vulgabatur & in fruges, pecudeſque, inde magna ſterilitas orta. Sanguine quoque in Vrbe pluit. Vnde præter fatales calamitates gravis animos inceſſit ſuperſtitio. Enimverò ubi eadem Laurentes lues infeſtavit &c.* Id verò præ cæteris animadvertendum, quod lib. 41. narrat Livius; luem ſcilicet, quæ in boves ingruerat, in homines poſtmodum invaſiſſe. *Pecorum lues in homines invadit.* *Delectus conſulibus eò difficilior erat, quòd peſtilentia, quæ priore anno in boves ingruerat, eo verterat in hominum morbos.* Quapropter Guillelmus Gratarolus in lib. de Peſtis deſcriptione inter hominum peſtilentiæ ſigna *quadrupedum, & natatilium multitudinis interitus* recenſet. Et quidem non Homero ſolùm auctore Iliad. 1. verùm etiam compluribus deinceps experimentis perſpectum eſt animantes, quæ naturâ pronæ ſunt, miſerrimâ clade abſumptas, priuſquam homines contagio adoriretur. Cæterùm plura de gregum, armentorumque peſtilentiis apud (*a*) Columellam legi poſſunt.

Inſequentibus autem ſeculis non adſimilem pecorum interne-

(a.) *Lib. 6. de Re Ruſtic. cap. 5.*

 cionem

Peſtilentia boum Carolo Magno regnante.

cionem hiſtoriarum monumenta memoriæ prodiderunt. Illa autem planè inſignita, ac præ cæteris graviſſima, quæ Carolo Magno regnante incidit; ita ut boves omnes ubique gentium, quæ illius imperio parebant, occidione occiſi fuerint. Ita Annales Fuldenſes ad annum 810. *Tanta fuit in eâ expeditione boum peſtilentia, ut penè nullus tanto exercitui ſupereſſet, quin omnes uſque ad unum interirent: & non ſolùm ibi, ſed etiam per omnes Imperatori ſubjectas provincias, illius generis animalium mortalitas immaniſſimè graſſata eſt.* Annales verò Metenſes, & Eginardus eodem anno penè iis ſimilia perſcribunt: cujuſmodi quoque fuerunt peſtilentiæ, quas in boves graſſantes ſuis temporibus narrant Fracaſtorius lib. 1. de Contag. cap. 12. & Joannes Wierius lib. 4. de Præſtig. Dæmon. cap. 30.

Ex hiſtoria Eccleſiaſtica ſimiliter exempla depromuntur.

Neque hercle quidquam inſtituto ſermoni inconſentaneum fecerim, ſi ex Eccleſiaſticæ hiſtoriæ Scriptoribus eximia quædam Miracula ſubjiciam, quæ ſummam Dei Benignitatem, atque clementiam teſtatam nobis reliquerunt; quippe qui piorum hominum precibus, & fide, ac Sanctorum Patrocinio, & deprecatione permotus miſerandam pecorum cladem averterit. Itaque Cardinalis Baronius anno 376. refert, cùm per omnem penè Europam ſæviente peſtilentiâ boves interirent; *eos tantùm incolumes ſervatos, quorum fronti Sanctiſſimæ Crucis ſignum fuiſſet inſcriptum, eoque miraculo non paucos Gentilium Chriſtianam fidem amplexos:* eamque in rem S. Severi, aut Endeleichi Rhetoris, cujus, meminit Paulinus Epiſt. 9. non contemnendam ſanè Eclogam affert, quam hoc loco integram lectorum utilitati, voluptatique conſulentes exſcribimus.

CAR-

CARMEN

Severi Sancti, id eſt, Endeleichi Rhetoris de Mortibus boum

ÆGON, BVCVLVS, TITYRVS.

ÆG. *Quidnam ſolivagus, Bucule, triſtia*
Demiſſis graviter luminibus gemis?
Cur manant lacrymis largifluis genæ?
Fac, ut norit amans tui.
Buc. *Ægon, quæſo, ſinas alta ſilentia.*
Ægris me penitùs condere ſenſibus.
Nam vulnus reſerat, qui mala publicat:
Claudit, qui tacitum premat.
Æg. *Contra eſt, quæ loqueris, recta nec autumas.*
Nam diviſa, minùs ſarcina fit gravis:
Et quidquid tegitur, ſæviùs incoquit;
Prodeſt ſermo doloribus.
Buc. *Scis, Ægon, gregibus quàm fuerim potens,*
Vt totis pecudes fluminibus vagæ
Complerent etiam concava vallium,
Campos, & juga montium.
Nunc lapſæ penitùs ſpes opis eſt meæ:
Et longus peperit quæ labor omnibus
Vitæ temporibus, perdita biduo.
Curſus tam citus eſt malis.
Æg. *Hæc jam dira lues ſerpere dicitur.*
Pridem Pannonios, Illyricos quoque,
Et Belgas graviter ſtravit: & impio
Curſu nos quoque nunc petit.
Sed tu qui ſolitus noſſe ſalubribus
Succis perniciem pellere noxiam:
Cur non anticipans quæ metuenda ſunt,
Admoſti medicas manus?
Buc. *Tanti nulla metus prævia ſigna ſunt,*

Sed

Sed quod corripit, id morbus & opprimit:
Nec languere ſinit, nec patitur moras.
Sic mors ante luem venit.
Plauſtris ſubdideram fortia corpora
Lectorum, ſtudio quo potui, boum,
Queis mentis geminæ conſona tinnulo
Concentu crepitacula.
Ætas conſimilis, ſetaque concolor:
Manſuetudo eadem, robur idem fuit,
Et fatum: medio nam ruit aggere
Par victum parili nece.
Mollito penitùs farra dabam ſolo.
Largis patris erat gleba liquoribus.
Sulcos perfacilis ſtiva tetenderat;
Nuſquam vomer inhæſerat:
Lævus bos ſubito labitur impetu;
Æſtas quem domitum viderat altera.
Triſtem continuò disjugo conjugem.
Nil jam plus metuens mali.
Dicto ſed citiùs conſequitur necem
Semper qui fuerat ſanus, & integer,
Tunc longis quatiens ilia pulſibus
Victum depoſuit caput.
Æg. *Angor, diſcrucior, mœreo, lugeo;*
Damnis quippe tuis non ſecus, ac meis
Pectus conficitur, ſed tamen arbitror
Salvos eſſe greges tibi.
Buc. *Illuc tendo miſer, quò gravor acriùs.*
Nam ſolamen erat vel minimum mali,
Si fœtura daret poſterior mihi,
Quod præſens rapuit lues.
Sed quis vera putet? prog niem quoque
Extinctam pariter, vidi ego cernuam
Iunicem gravidam: vidi animas duas
Vno in corpore perditas.

Hic fontis renuens, graminis immemor,
Errat ſucciduo bucula poplite,
Nec longum refugit: ſed graviter ruit
Leti compede claudicans.
At parte ex aliâ, qui vitulus modò
Laſcivus ſaliens texuerat vias,
Vt matrem ſubiit: mox ibi morbido
Peſtem traxit ab ubere.
Mater triſtifico vulnere ſaucia,
Vt vidit vituli condita lumina:
Mugitus iterans, ac miſerè gemens,
Lapſa eſt, & voluit mori.
Tunc tanquam metuens, nè ſitis aridas
Fauces opprimeret: ſic quoque dum jacet,
Admovit moriens ubera mortuo;
Poſt mortem pietas viget.
Hinc taurus ſolidi vir gregis, & pater
Cervicis validæ, frontis & arduæ,
Lætus dum ſibimet plus nimio placet,
Prato concidit herbido.
Quàm multis foliis ſilva cadentibus
Nudatur gelidis tacta aquilonibus:
Quàm denſis fluitant velleribus nives,
Tam crebræ pecudum neces.
Nunc totum tegitur funeribus ſolum.
Inflantur tumidis corpora ventribus,
Albent lividulis lumina nubibus;
Tenſo crura rigent pede.
Iam circum volitant agmina triſtium,
Dirarumque avium, jamque canum greges
Inſiſtunt laceris viſceribus frui.
Heu! cur non etiam meis?
Æg. *Quidnam, quæſo, quid eſt, quòd vario modo*
Fatum triſte necis tranſilit alteros,
Affligitque alios? en tibi Tityrus

Salvo lætus agit grege.

Buc. *Ipſum contueor. Dic age Tityre*
Quis te ſubripuit cladibus his Deus?
Vt peſtis pecudum, quæ populata ſit
Vicinos, tibi nulla ſit.

Tit. *Signum, quod perhibent eſſe Crucis Dei,*
Magnis qui colitur ſolus in Vrbibus:
Chriſtus, perpetui gloria numinis,
Ejus filius unicus.
Hoc ſignum mediis frontibus additum
Cunctarum pecudum certa ſalus fuit.
Sic vero Deus hoc nomine præpotens
Salvator vocitatus eſt.
Fugit continuò ſæva lues greges;
Morbis nil licuit. Si tamen hunc Deum
Exorare velis, credere ſufficit;
Votum ſola fides juvat.
Non ullis madida eſt ara cruoribus,
Nec morbus pecudum cæde repellitur,
Sed ſimplex animi purificatio
Optatis fruitur bonis.

Buc. *Hæc ſi certa probas, Tityre, nil moror,*
Quin veris famuler religionibus.
Errorem veterem diffugiam libens;
Nam fallax, & inanis eſt.

Tit. *Atqui jam properat mens mea viſere*
Summi templa Dei: quin age, Bucule,
Non longam pariter congredimur viam;
Chriſti & numina noſcimus.

Æg. *Et me conſiliis jungite proſperis:*
Nam cur addubitem, quin homini quoque
Signum proſit idem perpete ſæculo,
Quo vis morbida vincitur.

NO-

NOTÆ.

PETRUS PITHOEUS.

E*Mendationes*, *& monita in Epigrammata*, *& Poemata vetera pag.* 478.

Severi Attilii, ſive Cæcilii Severi poëtæ Chriſtiani ſub Valentiniano Auguſto meminit ex Sophronio Gregorius Gyraldus. Hic verò noſter, ut videtur, antiquior, &, niſi valde fallimur, Aquitanus: cujus carmen Eliæ Vineti Santonis, optimi, & doctiſſimi Senis beneficio debemus.

Præterea inter Divi Joannis Beverlacenſis miracula hoc etiam à Bollandiſtis enarratur nonis Maji. *Non eſt mirandum Sanctum Confeſſorem Iohannem multa commoda præſtitiſſe hominibus: nam etiam mutis animalibus commoda ſanitatis frequenter præſtat. Sæpe enim contingit, quòd peſtis mortalitatis animalia, & pecudes obtinet: ſed incolæ provinciarum circumjacentium munimen ſolent obtinere, quando vovent Sancto Iohanni de armento ſuo aliquod animal tali peſte depreſſum ad liberationem cæterorum: Solentque continuò convaleſcere, peſtiſque inde aufugere, hominibus vota apud Beverlacum patrono ſuo Sancto Confeſſori Iohanni perſolventibus. Hæc nobis ſolent atteſtari qui & hæc experti ſunt, & noverunt hujuſmodi vota multis conferre.* Similiter autem in vita S. Gerlaci Eremicolæ nonis Januarii hoc matronæ cujuſdam teſtimonium recitant. *In partibus*, inquit, *noſtris generali quodam peſtilentiæ mortifero contagio vaſtatæ ſunt oves, & boves, & univerſa pecora, & jumenta peccatis exigentibus uſque ad internecionem ſunt deleta. Eapropter B. Gerlaco de ſingulis capitibus pecorum meorum unum quadrantem me offerre devovi, & omnibus per totam regionem jumentis plagâ prædictâ morientibus, ego*, inquit, *omnia mea pecora B. Gerlaco patrocinante retinui.* Hæc autem iidem narrant VI. Idus Februarii 2. Parte inventionis, & Miraculorum S. Goslini Abbatis cap. 2. n. 18. *Domina Aſſiſia Vxor eximii Iuris utriuſque Doctoris Domini Iohannis de Banſiis, mulier veneranda, ac multùm religioſa armenti gregem infectum morbo*

Ex Sanctorum Vitis aliquot narrantur Miracula.

poſſidebat: quæ quum morientes vaccas conſpiceret, nec convaleſcentiæ remedium haberet, ſe humiliter B. Goslino commendavit, ut ejus armenta ſervaret, in quibus pietatis officia ſecundùm morem ſuum ſingulis diebus expleret: quæ quum jam vota peregiſſet, nullum deinceps jumentum perdidit. Ex iis igitur ſatis ſuperque conſtabit nihil hac noſtrâ ætate inſolens, aut inauditum prioribus accidiſſe. Quinimo immortali Deo Opt. Max. gratiæ agendæ ſunt, quòd præſens boum calamitas neque diuturnitate, neque acerbitate prioribus conferenda ſit, quæ non modò in cætera armenta, atque in greges, verùm etiam in homines ipſos deſævierunt.

CAP. II.

Veram peſtem fuiſſe morbum, qui noſtrâ ætate Latiales boves depopulatus eſt. Signa, ac ſymptomata cum iis, quæ in illorum cadaveribus inventa ſunt, breviter exponuntur.

NOn multis hìc morabor demonſtraturus Epidemiam, quæ per hæc tempora boves noſtros magnam partem perdidit, fuiſſe veram peſtem; cum iis omnibus palàm ſignis, & proprietatibus proceſſerit inſignita, quibus peſtifera lues ſtipari ſolet. Etenim primo loco febris comitabatur, quæ, quoniam ſimilis, & communis omnibus cum pernicie fuit, jure apud magnum Hippocratem (*a*) peſtis dicitur. *Sunt autem*, inquit, *febrium duo genera, quorum alterum commune omnibus peſtis appellatur, alterum propter malam diætam privatim iis contingit, qui eâ utuntur.* Neque verò quin febris affectos boves ureret dubitandum erat: namque non modò Veterinarii Medici, ſed ipſe ego in illorum arteriis carotidibus, & axillaribus ſummam ſemper, ac ſtatim ab initio celeritatem, ac frequentiam deprehendi. Præterea quanquam ob nimiam cutis craſſitiem neque exanthemata, neque carbunculi in externâ boum ſuperficie erumperent, ſingulis tamen, ubi teneriores ſunt membranæ, ſcilicet in ore, & faucibus phlogoſes, puſtulæ, ulcera, & maculæ è veſtigio apparebant. Inſuper

Febris communis peſtis eſt apud Hippocratem.

(a) *Lib. de Flatibus num. 7.*

Inſuper plerique boves hoc malo tentati peribant intrà diem ſeptimum, quod in peſte frequentiſſimum eſt: pauci verò per abſceſſum, ac decubitum, ut mox dicemus, evadebant.

Bovilla peſtis olim Malis appellata.

Illud tamen hìc tacere non licet à celebrioribus olim Veterinariis bovillam peſtem præcipuo *malidis* nomine fuiſſe vocatam, quod in epiſtolari quadam diſſertatione (*a*) mox ſubnectenda, fuſiùs oſtendemus.

Morbi ſigna, ac ſymptomata.

Quanquam verò (ut ad ſigna, ac ſymptoma veniamus, quibus miſerum hoc brutorum genus torquebatur) ſecundùm variam in animalibus fluidorum craſim, ac ſolidorum texturam (quas ſimul acceptas temperamenta vocant Medici) variæ quoque affectiones ex unâ, eâdemque cauſâ ſuboriri ſoleant; ſunt tamen quædam effecta, quæ in ſingulis prope affectis animalibus cernebantur. Utique vidimus interdum in nonnullis bobus primum indicium contractæ peſtis fuiſſe, fugam arripere, ululare, ſtertere, ac mille modis quaſi ſubito terrore percitos ſe ſe agitare; ſcilicet quòd venenum, cùm in iis volatilium ſalium ubertatem, miramque fibrarum nervearum in ſpaſmos proclivitatem inveniſſet, diverſos ſtatim convulſivos quà externos, quà internos motus induxit. Alios etiam ſpectavimus, tametſi rariùs, præcoci morte, quaſi fulmine tactos interiiſſe, eos videlicet, qui naturâ ſuâ jam enerves, ſpirituque fuerant deſtituti. Sed in pleriſque præcipua exceptæ luis ſigna extiterunt ſubito mœrere; caput demittere; è languidulis oculis lacrymas, è naribus, & ore mucum, & ſalivam fundere; atque interim febri cum horrore, vel horripilatione correptos, nauſeanteſque humi jacere: ſemper autem phlogoſes, puſtulæ, ut innuimus, hydatides, & ulcera linguam, & fauces ſummo cum ardore obſidebant. Principio ut plurimum ſitientes multum bibebant; poſtea verò à potu, ciboque penitùs abſtinebant; & idcirco cùm deglutire, ac ruminare non poſſent, inediâ, ſitique celeriùs etiam, quàm naturâ fortè morbi factum eſſet, ad interitum adigebantur; alvo ſæpe ſæpius lubricâ, dejectiſque fœtidis, variegatis, & interdum cruentis humoribus. Plerique tandem omnes putidi,

Frequentiora contractæ luis ſigna. (margin, beside "Sed in pleriſque")

(a) *Proſtat annexa cap.* 8. *tertiæ partis* §. *x.*

graviqùe cum anhelitu, non rarò etiam cum tuſſi intrà primam hebdomadem occidebant. Qui autem ad alteram pertingerent (erant autem perpauci) evadere conſueverant; præſertim ſi cadentibus pilis corium exaſperaretur, aut facto ad nates, & ad crura decubitu, nè liberè poſſent incedere, prohibiti fuiſſent.

Vermes à muſcis procreati.

Vermes interim in naribus, ad cornuum radices, in labiis, atque ore comperiebantur, quibus ſcilicet locis muſcarum agmina poterant confluxiſſe.

Quid obſervatum fuerit in diſſectis cadaveribus.

Quod verò ſpectat ad ea, quæ in boum cadaveribus detecta fuerunt; illud prænoſſe convenit, raro in peſte denatis certas, & perpetuas apud illorum viſcera affectiones deprehendi: etenim lues à liquidis primò excipitur, & ab iiſdem poſtea aut hæc, aut illa membra pro variâ eorundem conditione corripiuntur. Id ſanè evidentiſſimum apparuit in tribus extiſpiciis, quæ nos fieri curavimus; nam præter oris, fauciumque ulcuſcula, atque œſophagi, omaſi, pulmonumque à rubore ſubnatum livorem, ſeu gangrænam; quas quidem res in unoquoque penè ſimiles comperimus; diverſæ in ſingulis occurrerunt viſcerum læſiones. Etenim in primo, qui tertiâ morbi die perierat, animadvertimus in omaſo tum fœni duriuſculam maſſam, tum pilam illam, quam Plinius (a) *Iuvencarum tophum* apellat, ortam ſcilicet ex abraſis linguâ pilis, & mox deglutitis, ſubinde verò periſtaltici motus ope in modum filtri accedente ſalivâ coactis: cætera viſcera parum à ſtatu ſanitatis abfuerunt. In altero deinde, quoniam interierat 6. die, cùm hepar, & inteſtina, tum pulmones ſphacelo tentata erant. In tertio cor etiam, & cerebrum corruptum penè diffluebant. Neque quidquam in ipſorum liquidis conſtans, & memorandum obſervare licuit: ob peculiares enim fluidorum craſes, variam quoque illorum fluiditatem, & colores offendimus. Ut proinde nihil certi elicere illinc potuerimus: cæterùm omittimus hic referre, quod alio loco fusè monuimus, infida ſcilicet omnino eſſe judicia, quæ fiunt ex obſervationibus cadaverum illorum, qui acuto, malignoque morbo decedunt: multa enim viſceribus detrimenta, quæ

(a) *N. H. lib. 2. cap. 42. de ea quoque agit M. Mercatus in ſua Metallotheca.*

quæ principio aberant, tum ante, tum poſt mortem ab inquinatis liquidis hìc illìc ſubſiſtentibus afferuntur.

CAP. III.

Cur peſtiferum miaſma ſolos boves, non cæteras animantes afflaverit.

ABſtruſa illa, & philoſophicâ exercitatione digniſſima quæſtio mihi ſemper viſa eſt, quæ de peſtifero veneno inſtituitur, à nemine hactenus præter Hippocratem, quod ſciam, luculenter explicata. Et ſanè mirum videri poteſt lethiferum virus, quod bovillum genus per hoſce annos tot, tantiſque cladibus exhauſit, cæteris animantibus innoxium fuiſſe. Hujus autem difficultatis nodum Hippocrates (*a*) non infeliciter, ſi rectè intelligatur, ſolvere conatus eſt: ſic autem loquitur præclariſſimus Medicorum Princeps. *Communis itaque febris ideo talis eſt, quòd ſpiritum hujuſmodi omnes attrahant: ſimili verò ſpiritu ſimiliter corpori permiſta, ſimiles quoque morbi efficiantur. At fortaſſe*, ſubdit ſenex, *dicet quiſpiam, cur igitur non cunctis animalibus, ſed alicui ipſorum generi contingunt tales morbi? Cauſa eſt, propterea quòd corpus à corpore, natura à natura, nutrimentum à nutrimento differunt. Non enim omnibus animalium generibus incongrua eadem, vel congrua ſunt, ſed alia aliis conveniunt. Quando itaque aër hujuſmodi inquinamentis, quæ hominum adverſantur naturæ, repletus fuerit; tunc homines ægrotant; quando verò alicui alteri animalium generi aër incongruus extiterit, illa ſimiliter ægrotant.* Qui autem Hippocratis ſententiam exemplis illuſtrare aggreſſi ſunt, nimirum ſturnos cicutâ, coturnices veratro, turdos cantharidibus impunè veſci, quæ homini, aliiſque ferè animantibus adverſantur; ac inſuper animalia pleraque cœnoſo aëri aſſueta, ſi in ſalubriorem transferantur, brevi tempore interire; ita ut ſalubritas non abſoluta, ſed relativa dicenda ſit; ii certè rationem à magno Hippocrate indicatam neque explicarunt, neque, quod

Hanc quæſtionem acutè ſolvit Hippocrates.

Exemplis res illuſtratur.

(*a*) *Lib. de Flatib. num. 8.*

Hippocratis Sententiæ explicatio.

quod deterius eſt, deprehendiſſe videntur. Age igitur diſpiciamus qui fuerit Hippocratis ſenſus, cùm ait, Corpus à corpore, naturam à natura differre. Aër quidem ſecum defert, ſuſpenſaque habet innumera, diverſaque corpuſcula, ita ut quæ ſpiritum ducunt animantes, eadem ſimul hauriant ſemina, quæ deinde per corporis vias, & canaliculos permeantia pro cujuſque corporis texturâ, & humorum temperatione, mixtioneque cum illis non idem efficere conſueverunt. In aliquibus enim ita ſolidas partes extimulant, ac vellicant ob figurarum, viarumque diſſimilitudinem: ita fluidas miſcent, atque perturbant, quòd alia ſibi ſimilia corpora motu cieant, ut funditus illas immutent. Præterea ob viarum, & tubulorum corporis diverſitatem cum aëre, potu, vel cibo hauſta corpuſcula, multis modis percolata, atque diſpoſita longè diſſimiles ſuccos efficiunt, aut noxios ſcilicet, aut ſalubres.

Exemplum ex plantarum diverſitate repetitum.

Hoc autem apertiſſimo omnibus exemplo demonſtrare contendimus, nimirum ab iis, quæ ſub terrâ fiunt, ad ea quæ ſupra terram contingunt, ducentes argumentum. Enimvero in exiguâ telluris areâ quàm plurimas plantas ſibi proximas, quàm tamen inter ſe diverſas videmus enaſci; dulcibus enim, ſalubribus, & innoxiis deleteriæ, veneficæ, acres, atque amaræ adnaſcuntur; tum formâ, tum ſapore atque ingenio prorſus diſſimiles. Non aliâ profectò de causâ, quàm quòd diverſi hìc illìc halitus, ac ſucci è terræ ſpiraculis prodeuntes in radicum oſcilla, & plantarum viſcera illabantur: (quanquam nonnullæ illorum particulæ interdum, quòd meatibus non conveniant, excludantur.) qui mehercule ſucci, tametſi ejuſdem naturæ forent, ac poteſtatis, cùm deinde variis plantarum canaliculis, & tubulis excipiantur, variiſque in vaſculis percolentur, omnino neceſſe eſt innumeris modis figuram, & craſim immutent, & alias, atque alias induant naturas, ac diverſos ſubeant motus, & inclinationes. Quo fit, ut vegetabilium quoque fluida inter ſe oriantur diſſimilia.

Vnde diverſa plantarum qualitas oriatur.

Huc accedit, quod in cunctis ſeminum utriculis nativus quidam ſuccus ineſt, qui fermenti inſtar in ſuam naturam convertit

tit quidquid poſtea per analogiam in radicum oſcula excipitur, & aſſumitur.

Eâdem itaque ratione in animantibus tum ob ſalium, ſulphurum, ac ſpirituum, quæ cum aëre, ac pabulo recipiuntur, varietatem; tum ob diverſam ſolidarum partium texturam, & liquidarum temperationem, mixtionemque, tum ob nativorum ſuccorum fermentandi vim, eadem corpuſcula aliquando, atque in certo animalium genere ad veneni naturam evehuntur, mox interitum allatura. Unde, opinor, planum fit, cur per hæc tempora boves tantùm lue correpti pœnas dederint, nosque in tantas conjecerint anguſtias; unde divinâ primùm, ac deinde noſtri Principis benignitate ſumus expediti.

Qua ratione idem fiat in animalibus.

CAP. IV.

Eventa nonnulla obſervatu digna, in diverſis boum ſpeciebus, ac temperamentis, quorum rationes afferuntur.

ADeò rara ſunt, vulgique captum ſuperant, quæ in animantium peſte contingunt, ut niſi pleraque ad poſterorum memoriam literis prodita ſint, vix fidem apud illos inventura videantur. Ejus generis eſt quod Romæ in proxima hominum peſtilentia contigit: (*a*) nam veſpillones omnes, ac libitinarii, quamvis aſſiduo inter polluta, ac fluentia tabo cadavera verſarentur, intacti penitùs evaſerunt; non alia, ni fallor, de cauſâ, quàm quòd malis aſſueti, cùm tot ante oculos funera cernerent, nullo eorum ſenſu afficerentur, æquoque animo, atque hilari permanentes peſtifera ſemina celerrimo ſpirituum, ac ſanguinis motu partim diſpellerent, partim temperarent.

Cur Veſpillones tempore peſtis immunes fuerint.

In hac autem boum lue, qui cibo, otioque obeſiores cæteris, ac juniores erant, faciliùs morbo corripiebantur, ac citiùs interibant, quàm qui propter laborem graciliores erant, ac vetuli: unde emeriti, & qui plauſtra trahunt, minùs omnium laborarunt. Cujus rei cauſam ad majorem, minoremve fluido-

Quare boves pingues faciliùs labem exceperint.

(*a*) *Apud C. Gaſtaldium de Peſte c.* 40. *n.* 5. *fol.* 266.

rum copiam, & ad anguſtiores, patentioresque corporis meatus referendam crediderim. Enimverò peſtiferum fermentum, ubi majorem humorum vim, quàm ſuâ labe corrumpat, ac majus etiam viarum impedimentum nanciſcitur; ita ut foràs excurrere, atque expirare non poſſit, faciliùs immiſcetur ſanguini, & ſpiritibus, viſceribuſque adhæreſcit: quod ſanè in pinguibus ob eorum corporis ſtatum ſæpè ſæpius evenire conſuevit. Graciles contra, quanquam ipſi etiam venenum excipiant, indèque extinguantur; non rarò tamen fit, ut per apertos meatus promptiùs diſcludere ſoleant, ac diſſipare.

Quamobrem bubalorum Vituli interierint ſalvis matribus.

Alterum verò majorem admirationem habet: ſiquidem bubali fœminæ, quæ ſuis vitulis lac præbebant, majorem partem peſte correptæ evaſerunt; ſed iis mammarum papillæ exulceratæ ſunt; lactentes verò filii occubuerunt. Quod ſanè eam ob rem factum arbitror, quod erodens venenum naribus, atque ore à matribus hauſtum per obvias, ac patentes chyli, ſanguiniſque vias uſque ad mammarum tubulos pervenerit, ibique, cùm fortiùs papillas emungant vituli, ſalutarem veluti decubitum ſubſiſtendo produxerit: indè verò quoniam veneficum fermentum partim divertebatur in nati viſcera, quem utpote teneriorem necabat; partim in eorundem lactiferorum finibus hærebat, illoſque ob corrodendi vim facillimè exulcerabat; proinde matres ipſæ ſalutaribus hiſce plagis (quemadmodum in humanâ peſte ſuppurantibus citò bubonibus) identidem, ab interitu vindicabantur.

Occurritur objectioni.

Nè cui verò dubitationem afferat, quòd non matres filiis, ſed filii matribus labem attulerint, quatenus ſcilicet iidem, contemeratis antea peſtifero tabo faucibus ubera ſiccando labefactaverint: illud enim advertimus lactantes matres priùs mœſtas videri cœpiſſe & cum lacrymarum effuſione caput demiſiſſe, quàm natos, qui ſtatim atque luem excipiunt, à lactando propter dolentia oris ulcera deterrentur, atque deſiſtunt.

Accedit præterea, quod in bubalorum armentis obſervatum fuerit ſteriles animantes, vulgò *bufale ſode* peſtiferâ lue frequentiùs interiiſſe; nimirum quia eædem nec lac præbent, nec plau-

ſtra

ſtra trahunt; quamobrem ut ſaginatæ venenum faciliùs excepe-runt, ita, cùm lac non emittant, nec cribrum ad idem vene-num excernendum paratum habebant.

CAP. V.

Rumor per Vrbem manat aliam nullam eſſe bovillæ ſtragis cauſam, quàm inſectum nomine Bupreſtin. Res diligenter expenditur, & refellitur.

INterea dum teterrimæ ſtragis cauſa, atque principium, & adverſus eam præſidia modis omnibus exquiruntur, conſtans per Urbem fama diſſipatur, beſtiolam quandam Bupreſtin nomine, ab urendis bubus apud Græcos appellatam, ejus cladis auctorem extitiſſe. Eaque ſanè opinio per omnium animos pervaſerat, quemadmodum aſſolet fieri, cum hærentibus metu animis, & impendentium malorum gravitate perculſis torpent conſilia; ita ut abſurdiſſima quæque apud conſternatam multitudinem fidem inveniant: potiſſimùm verò, quòd Celeberrimus quidam Jure Conſultus doctiſſimuſque Patronus Pontifici Maximo luculentum planè libellum obtuliſſet, in quo ſæviſſimam ejuſmodi inſecti naturam, proprietateſque ex antiquis, ac probatæ fidei Scriptoribus quanquam brevi atque anguſtâ, dilucidâ tamen oratione recenſet, quam nos in hunc locum iiſdem verbis transferemus, ut noſtras ſubinde animadverſiones ſubjiciamus.

Manat in vulgus fama Bupreſtin hujuſce cladis auctorem eſſe.

Iure Conſultus quidam libellum offert Summo Pontifici, quo opinionem ejuſmodi confirmet.

BEATISS. PADRE.

N. *N. Vmiliſſimo Oratore della Santità Voſtra, avendo tempo fa a caſo inopinato appreſo nella profeſſione legale alcune ſpecie confacevoli al fatale caſo della mortalità corrente degli animali Bovini, gli è riuſcito ultimamente di raccoglierle di nuovo, e confrontarle con gl' Autori anco legali, eſploratori della cagione del male, e ſuo rimedio.*

Che però ad ogni buon fine di giovare al Publico mediante il Divino ajuto, riverentemente rappreſenta alla Santità Voſtra reſtringerſi le medeſime alla proprietà di quell' animale chiamato Bupreſte, *del quale ne fa menzione il* Teſto nella L. 3. §. Alio Senatus Conſulto. ff. ad Legem Corneliam de Sicariis.

Imperocchè i Buoi prima di morire infieriſcono, morti poi trovanſi col fiele travaſato, effetti ſoliti cagionarſi in individuo dal Bupreſte *ſecondo l'atteſtato* Catelliani, Cottæ Mediolanenſis Juris-Conſulti. Memorialia *pag.* 549. *verbo*, Pityocampæ §. memini &c. *ivi:* Bupreſtis animal traditur ſimillimum Scarabæo longipedi, rarum in Italiâ, fallit inter herbas bovem maximè, unde etiam nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat, teſte Plinio &c. *Ed eſſo Plinio nell' Iſtoria Naturale lib.* 30. *cap.* 4. *n.* 80. *ove Bupreſte è animale rado in Italia, e ſimile allo Scarafaggio di longhi piedi, inganna fra l'erbe maſſimamente il Bove, e di quì piglia il nome; inghiottito adunque dal Bove, toccandogli il fiele*, lo fa gonfiare in modo, che crepa.

L'iſteſſo afferma Alexander ab Alexandro Genialium Dier. lib. 2. *cap. X. nel fine, ivi:* Bupreſtis verò animal inventu rarum in Italiâ ſimillimum Scarabæo, qui inter herbas fallit ſæpe boves, quo devorato, ita concitantur rabie, ut actæ in furorem terrorem afferant, pauloque poſt rumpantur, ex quo perniciale virus confici dicunt, quod fœdiſſimè vexat, contra cujus exitium præſentaneo remedio Græci ſuccurri prodidere.

Da queſta più ampia aſſertiva dell' ab Alexandro naſce la differenza, perchè alcuni Buoi muojono ſenza gl' effetti ſudetti, derivando

ciò dal morire queſti non di Bupreſte immediatamente inghiottito, ma di veleno contagioſo generatoſi in quelli, i quali l'hanno poſitivamente inghiottito, argomentandoſi da quelle parole ex quo perniciale virus confici dicunt.

A' Profeſſori di Medicina ancorchè baſti averli indicato come ſopra la veriſimile cagione della Mortalità, nondimeno trovandoſi tale, ſuggeriſce loro alcuni rimedi Andreas Tiraquellus in annotatione al ſudetto cap. X. di Aleſſandro ab Alexandro, allegando Plinio, il quale nel lib. 23. *cap.* 1. *n.* 10. *e nel cap.* 2. *num.* 80. *e nel cap.* 4. *n.* 90. *dà per rimedj ſpecifici* il moſto, *o* la Sapa, *o l'Onfacino, queſto in ſpecie lodato aſſai dall' iſteſſo Tiraquello in detta Annotazione lettera* D. *ivi:* Omphacinum contra Bupreſtin per ſe potum, laudatiſſimum. *Et Deus &c.*

Hactenus igitur Vir Doctiſſimus. Ego autem, ut verum fatear, adduci nunquam potui, ut in ejus ſententiam diſcederem, quod longè aliter ſe ſe rem habere comperiſſem, ubi eam quanta maximè poteram attentione animi, curâ, atque vigilantiâ, cùm diuturnâ eventorum obſervatione, tum cauſas inter ſe, atque effecta conferendo inveſtigaſſem. Quo circa cùm hujuſmodi quæſtionem permagni intereſſe putarem, quippe quod in eâ rei cardo verteretur, unde ſcilicet ſalus omnium, ac fortuna penderet, nè levibus momentis ſuſpenſos animos gererent, quibus incumberet cura ingraveſcentem peſtilentiam quoquo modo propulſandi, atque ut certiori viâ, & ratione morbum aggrederentur, non ancipites, aut irritas curationes adhiberent; in conventu apud Illuſtriſſimum Virum Bancherium orationem habui, qua Eruditiſſimi Viri ſententiam (quod ipſius pace dixerim) cùm non privata laus, aut gloria, ſed publica ſalus ageretur, pro meâ virili parte labefactarem. His autem verbis concepta fuit oratio.

Quæſtio de morbi cauſæ magni momenti eſt.

Oratio habita apud Illuſtriſſimum Bancherium, quæ propoſita ſententia refutatur.

X. Kal. Decembris MDCCXIII.

Quoniam id mihi negotii à Summo Pontifice datum fuit, ut Doctiſs. Patroni libellum ſibi oblatum ſtudioſiùs expen-

derem, num ſcilicet quidpiam fructuoſi in rem præſentem afferret; quippe quod is ſe certas, exploratasque hujuſce contagionis cauſas è Juris-Conſultorum fontibus hauſiſſe profiteretur; commiſſam mihi, ſuſceptamque provinciam eâ, qua potui, accuratione confeci. Quod ſi minùs omnia, quæ ad rem illuſtrandam pertinebant, ob ingenii mei tenuitatem fuerim aſſecutus, haud quidquam tamen dubitandum eſt, quin prolixo, libentique animo quidquid opis, atque auxilii in me fuerit, in publicam cauſam, commodumque contulerim. Primo itaque Bupreſtin venenoſum, ac mortiferum animal ſub iis herbis latitare docet, quibus paſcuntur boves. Id herclè nobis minimè ignotum affirmamus, cum longè uberiorem meſſem è noſtris Scriptoribus, unde fortè Juriſperiti in ſuos elices aquam derivarunt, collectam ac paratam habeamus. Ejus enim beſtiolæ mentionem non Græci ſolùm, atque Arabes, verùm etiam Latini fecerunt, ac præſertim recentiores Naturalis Hiſtoriæ Scriptores, qui ſingula ſubtiliter ſunt executi. Ex iis igitur jure optimo, utpote qui ejus animalis naturam, ac proprietates curioſè deſcripſerint, ad noſtram ſententiam confirmandam teſtimonia proferemus. At verò inter omnes convenit, Bupreſtin inſectum quoddam eſſe Cantharidi cùm formâ, tum acerrimi, atque erodentis veneni atrocitate quam ſimillimum: ſenis quidem pedibus, & alis, & antennis inſtructum. In Italia planè infrequens, non Plinio ſolùm teſte, verum etiam Aldrovando, qui nunquam ſe ſe ejus generis beſtiolam oculis uſurpaſſe fatetur: cum contrà Mouſetus Marcellum Virgilium laudet auctorem, qui frequentiorem illam ibidem eſſe conqueritur, quàm agreſtium res, & fortuna patiatur.

Iuris Conſulti Bupreſtis mentionem faciunt.

Græci, Latini, atque Arabes, ac præſertim recentiores de Bupreſti ſcripſerunt.

Bupreſtis Cantharidi ſimilis, major Scarabæis.

In Italia infrequens eſt, ac perrarò viſitur. Marcellus Virgilius longè aliter ſentit.

Utrum autem immaniſſimæ boum cladis, quæ nunc omnes ſolicitos habet, ea demum ſit origo, jure merito in contentionem venit: ad illam enim averruncandam repertum quoque foret alexipharmacum, ſi morbi cauſa conſtaret.

Septem rationibus à Bupreſti ſuſpicio amovetur.

Sed quanquam primâ ſpecie Bupreſtis ſuſpicionem movere poſſit, quod unanimi Scriptorum omnium auctoritate confirmatum, comprobatumque ſit eandem bubus præcipuè infeſtiſſimam

mam eſſe, ejuſque lethiferum morſum incommoda quædam comitentur admodum illis ſimilia, quibus noſtri boves nunc temporis afficiuntur: hujuſce tamen internecionis cauſam in Bupreſtin minimè conferendam his potiſſimùm rationibus perſuaſum habeo. Enimvero cùm de ejuſmodi rebus, quæ ſub ſenſus cadunt, diſceptatio inſtituta ſit, haudquaquam conjecturâ, aut incertis opinionibus judicandum, ſed manifeſtiſſima quæque, ac ſenſuum judicio comprobata tenenda ſunt, & contraria omnino repudianda: nam ſæpenumero quæ ad veri ſimilitudinem accedunt, à veritate ipsâ quàm longiſſimè aberrant. Et quidem ſi Bupreſtis, ut ajunt, hanc bubus calamitatem importaret, non narium modò olfactu, verùm etiam oculis fuiſſet deprehenſa: cùm tamen id genus inſecti diu quidem in Agro Romano quæſitum, nondum planè fuerit inventum; quandoquidem Scarabæis nihil quidquam magnitudine concedit, cantharidas autem ſuperat, & intolerabili quadam odoris fœditate ſe prodit. Quapropter ſi neque oculorum aſpectu, neque teterrimo odore haſce beſtiolas in agris noſtris huc uſque deprehendimus, quî culpam in eas derivare poſſimus ſanè non video.

Quæ ſub ſenſus cadunt ſenſuum exploranda judicio.

I. Ratio. Bupreſtis & magnitudine & odore ſe prodit; nondum verò uſpiam eſt deprehenſa.

Huc accedit, quod qui de Bupreſti, ejuſque acerbitate ſcripſerunt, tanquam de peculiari quodam veneno, non de communi aliquâ peſtiferæ contagionis causâ agere videantur: quamobrem ea tantùm docent remedia, quæ uni, aut alteri pecudi morſu violatæ, non integris autem armentis, perinde ac ſi luem inde contraxerint, admovenda ſint. Neque verò illud ſilentio prætereundum eſt, haud unquam ſcilicet evenire, ut ſi boves aliquot Bupreſtis veneno fuerint contacti, ad cæteros ejus mali contagio pertineat: cùm è contrario morbus, de quo ſermonem inſtituimus, vulgari in pecora vel halitu, vel contactu ipſo conſueverit, ac ſæpe morboſæ unius pecudis vitio quàm plurimæ, ſi ad eam propiùs acceſſerint, quàm citiſſimè contaminentur. Cæterùm interire quidem ſolent à viperis, aut rabioſis canibus morſu appetiti: nullam tamen indè labem, qui ejuſmodi ægrotis aſſident, contraxere. Quapropter quæ de Bupreſti vulgò feruntur, explodenda ſunt, atque ejicienda.

II. Bupreſtis venenum contagionem non affert, ſed ſingulis tantùm nocet; at præſens morbus vicinitate ipſa contrahitur.

Verùm

III. Compertum eſt hujuſce contagionis initium è Campania primùm illata per infectos boves.

Verùm enimvero etſi quæſitas jamdiu beſtiolas reperiſſemus, longè fallerentur opinione qui in illas ſuſpicionem contulerunt; cùm revera conſtet è Campaniâ ac Neapolitani Regni finibus non inopinatò quidem, ſed conſideratam jam pridem, atque prævisam peſtilentiam huc importatam fuiſſe: cùm enim maximè contagium timeremus, haudquaquam vias adituſque omnes obſtruximus, quibus in nos poſſet invadere. Et quidem ut boum nundinæ ab Eminentiſſimis Patribus, qui ſubjectorum incolumitati modis omnibus provident, in Eccleſiaſticæ ditionis finibus interdictæ fuiſſent, nè huc quoque fœdiſſima lues ingrueret; quidam tamen calidiſſimi mercatores à conſulari viâ digreſſi per diverticula boves quamplurimos peſte contactos in haſce regiones induxerunt, noſtriſque bubus, ſanis cæteroqui, ac vigentibus permiſcuerunt; ac proinde non Bupreſtium vulneribus, aut volatu, ſed callidorum hominum avaritiâ planè deteſtandâ, quæ Reipublicæ labes, atque pernicies eſſe conſuevit, factum eſt, ut graviſſima contagionis ſemina in agris noſtris à primo diſperſa fuerint.

Avaritia Reipublicæ peſtis.

IV. Neceſſariò credendum eſt non aliquot ſed innumeras Bupreſtes tantam ſtragem ediſſe: atqui nullam huc uſque vidimus.

Ad hæc cùm tanta boum ſtrages edita ſit, ut trium penè menſium ſpatio quatuor ſupra viginti millia, quo numero centum aliquot, aut ducenti bubali continentur, interierint: non paucos ſanè Bupreſtes, atque ita latitantes, ut viſum fugerent, ſed frequentia earum examina ex uno in alium campum evolaſſe dicendum eſt: quod nemo quiſquam huc uſque animadvertit, tametſi bubulci omnes noctu, atque interdiu ad cuſtodiam armentorum excubent, vigilentque.

V. Aliquot armenta intacta fuerunt: id per Bupreſtin minimè licuiſſet.

Præterea ad amoliendam omnem Bupreſtis ſuſpicionem facit, quòd quædam armenta communi exitio prorſus intacta ſuperfuerint, non aliâ quidem de causâ, quàm quod diligentiſſimè proviſum eſt, quo nè ullo inquinatorum boum, aut canum, aut paſtorum, aut cæterarum ejuſmodi rerum contagio, aut fomite inficerentur. Ecquid enim Bupreſtis, aligerum animal, incolume, aut intentatum reliquiſſet, cui nemo quidem certè faciles aditus in campos, & prata omnia quamvis obſepta, & munita cuſtodiis potuiſſet intercludere? Quid? quòd

quòd non pauci boves ſuos in ſtabulis fœno duntaxat, aridiſque herbarum foliis alunt, ſe ſe aliquid in tantis malis profecturos rati; nihilo tamen minus eam perniciem effugere potuerunt, quod cæterarum rerum contactum, quæ contagione pollutæ fuerant, non herclè pari diligentiâ præcaverunt.

Præterea qui boves ſuos non gramine, ſed fœno, aridiſque frondibus alebant, nihil quidquam profecerunt.

Quis autem ignorat, quin Bupreſtis, ut ut plerunque boves interimat, alios etiam animantes, ut verveces (quemadmodum teſtatur Jacobus Grevinus de Venen. cap. 11.) & capras, & equos (uti Vegetius lib. 3. Artis Veterin. cap. 78.) quin etiam ipſos homines exitiali veneno aggrediatur, ut Scriptores cæteri omnes affirmant. Ac proinde, inquit Aëtius, volucrem iſtam adeò venenatâ naturâ præditam eſſe, ut non pecudes modò, ſed & homines à totâ ſubſtantiâ corrumpat. Hinc jure optimo Bupreſtin propinantes lege capitali teneri narrat in Pandectis Budæus. Lex autem ita ſancit. *Qui Bupreſtin, vel Pityocampen tanti facinoris conſcii, aut mortiferi quid veneni ad necem accelerandam dederit, judicio capitali, & pœnâ legis Corneliæ afficiantur.* Qui ergo fieri potuit, ut boves tantummodo Bupreſtis veneno læderentur, cùm iiſdem paſcuis permixtim equi, capræ, verveces, uterentur? Quinimmo ipſos etiam homines lues invaſiſſet, qui non ſolùm cichorio veſcuntur, quod conſuetum Bupreſtibus eſt alimentum, uti Bellonius animadvertit in Deſcriptione Montis Athos lib. 1. Obſ. 45. verùm etiam ſæpiſſimè boum carnes hujuſcemodi morbo interemptorum impunè cœnarunt? Et quidem compertum eſt homines aliquando in rabiem verti, cùm rabioſæ animantis carnes devoraverint, ut Clariſſimus Joſeph ex Aromatariis affirmat lib. de Rabie Contag. part. 2. partic. 1. pag. 23.

VI. Bupreſtis non boves ſolùm, ſed cæteras etiam animantes inficit. Atqui boves duntaxat intereunt.

Qui Bupreſtin propinarunt capitali lege tenentur.

Taraxacum Bupreſtium cibus.

Denique haud ullum ex iis ſignis, queis Bupreſtis venenum agnoſcitur, in hac contagione deprehendimus; non enim ægros boves dolor, & anxietas, ſed tacitus langor, vulgò *impuntatura*, corripit, atque interficit: neque ullum alexipharmacum adversùs Bupreſtin à Scriptoribus indicatum quidquam iis profuiſſe reſcivimus. Quid igitur reſtat, niſi ut candidè fateamur genus quidem cauſæ, è quo fonte iſta calamitas derivata eſt, aper-

VII. Nulla Bupreſtis veneni ſigna deprehendimus.

Cauſæ genus notum eſt, ſed ſpecies ignoratur.

apertiſſimum nobis eſſe, atque in erodentium partim, partimque coagulantium venenorum numero ponendum: ſingularem verò illius ſpeciem planè nos ignorare? Neque verò novum eſt *in animalium corporibus* (ut de Hydrophobia Cælius [*a*] Aurelianus tradidit) *ſinè manifeſta causâ peculiare venenum innaſci, quod poſtmodum cætera contagione corrumpat.*

CAP. VI.

Altera morbi idea proponitur, & refellitur, videlicet Vermem quendam, in naribus prope cranium enaſcentem, ejus cauſam habendum eſſe.

NEc ſanè defuit qui morbum, quo boves tunc temporis correpti interibant, non alium eſſe affirmaret, quàm qui vulgò dicitur *Accettone*, eumque ab inſecto quodam enaſci in narium cavitate prope cranium latitante, ita ut perdifficiliter diſſectis inveſtigari poſſit; idque ex hiſce indiciis apertiſſimè conſtare aſſeverabant; videlicet ſi bos ſtupidior ob vertiginem videretur, ac furentis inſtar pabulum devoraret. Morbum verò adeò celeriter animantes ad interitum adigere, ut bidui ſpatio, aut paulo minùs eaſdem proſterneret, niſi commodùm ea remedia fuiſſent adhibita, quibus equi *caſtronis* morbo, qui dicitur, curari conſueverunt. Eorum autem formula ſequens proponebatur.

℞. Myrtilli, abſinthii, roriſmarini, ſalviæ, allii, baccarum lauri, & juniperi ana partes æquales: miſceantur, & mediocriter contuſa imponantur igni ad ſuffitum boum naribus admovendum.

Hoc enim pacto vermem illum è narium latebris foràs ejici putabant: præſertim verò ſi grana aliquot ſalis in prunas injicerentur; tunc enim emicantibus indè ſcintillis, & crepitu boves perterrefacti, ac graviter proflantes naribus, faciliùs beſtiolam deliteſcentem eliminarent, quæ parùm longa, ſed admodum dura, ac fœtida tandem deprehenditur.

Hujus

(a) *Lib.* 3. *acut. Morb. cap.* 9.

Hujus autem opinionis falſitatem facillimè per ipſam experientiam aſſequuti fuimus. Etenim cùm aliquis ex affectis bobus per nares aſſertum vermem emiſiſſet, illum quidem nil aliud eſſe deprehendimus, quàm verum polypum ex ipſamet mucoſitate narium conflatum, qui deinde per ſuffitum paululum diſſolutus faciliùs ſtertentis bovis concuſſione expellitur.

Historia Bovillæ contagionis è marmoreo bovis capite profectæ, quid ſibi velit explicatur.

Sed quid fruſtrà commentitias hujuſce calamitatis cauſas expendimus, quum tam apertè falſitatis argui poſſe videantur, quæ de bupreſti, ac narium verme noſtrâ hac tempeſtate manarunt in vulgus, quàm riſu digna ſunt quæ Romano II. imperante in ſimili contagione à Græculis jactata fuerunt. Ajebant enim quum Romanus ſenior æſtivum palatium conditurus proximè Bovi ciſternam effodi juſſiſſet, inventum marmoreum bovis caput; quod à fabris in calcariam fornacem conjectum, ac in pulverem reductum fuit: atque exinde bubuli pecoris cladem occidionemque ad Romani uſque II. tempora. Verùm hæc planè jocularia, ac deridenda veriſſimam luis cauſam videntur innuere, ab infecto ſcilicet bove, non marmoreo quidem, atque inanimo, ſed viventi ad ejus generis armenta propagatæ. *Vide Cedrenum tom. 2. Rom. II. Imp. & Michaelem Glycam Annalium parte IV.*

CAP. VII.

Bovilla peſtis num oriatur à peculiari ſpecie inſectorum contagionem promoventium.

Bovillam peſtem inſtar ſcabiei à vermiculis progigni, & propagari putant aliqui.

CUm de iis affectionibus dictum ſit, quæ in bovillâ contagione partim nomine morbi, partim ſymptomatum apud Medicos appellari conſueverunt, ad ea nunc veniendum, quæ cauſarum locum tenent; quas inter nonnulli [a] recenſuerunt certa quædam perinde quaſi examina peculiarium vermiculorum, à quibus ut ſcabies ſævus inter contagioſos morbus oritur; ita bovillam luem proximè per contagium, vel remotè per fomi-

R 2 tem

(a) *Nimirum Carolus Franciſcus Cogroſſi, & Antonius Valiſnerius, alter Cremæ, alter in Patavino Lyceo Celeberrimi Medicinæ Profeſſores.*

tem de infectis in ſana pecora propagari veroſimilibus conjecturis exiſtimant. Et quidem huic opinioni citra omnem diſputationis contentionem, ut fieri debet, ſententiam meam adjungerem, ſi propriis ipſe oculis vermes in illorum ſanguine, aut quærere ſtuduiſſem, aut caſu ſaltem offendiſſem. Sed quoniam in eorum duntaxat cute, naribus, ore, & faucibus, quæ ſuperficies ſuas externo aëri contiguas habent, illos mihi cernere datum eſt; meritò idcirco tanquam de re, ut admodum probabili, ita apud nos nondum certâ quoquo modò hæſitamus, non dubitantes tamen, quin hujuſmodi hypotheſis ad eas ſit referenda, quæ, licèt nudis ſenſibus ſint imperviæ, eſſe tamen veræ, ac tempore, diligentiâque in clariorem lucem proferri & poſſunt, & ſolent.

Vermes in boum ſanguine nondum ab Auctore viſos.

Hæc tamen inter probabiles hypotheſes numerari poteſt.

Quod autem dicatur ab aliquibus in emiſſo ab affectis bobus ſanguine nudis, aut etiam microſcopio armatis oculis, vermes inſpectos fuiſſe; id nova rurſus egere animadverſione putamus; nam cruor poſtquam reſederit, atque in grumum converſus fuerit, ab aëriis inſectis ita infici poteſt, ut ocyſſimè confertiſſimâ quidem, ſed tamen omnino advenâ vermium familiâ ſcatere conſpiciatur. Qua de re animo diſcruciamur, quod nihil certi de ejuſmodi argumento à nobis decerni poſſit, quod alioquin, ut maximè veroſimile, excitatum, probatumque non tantùm à recentioribus, Kirckerio potiſſimùm, Fabro Chymiatro, Langio, Cogroſſio, & Valliſnerio, ſed à priſcis etiam graviſſimis auctoribus diligenter ſcriptis commendatum videmus. Etenim M. Varro, (*a*) & Columella, (*b*) ubi agunt de occultis, & peſtiferis morbis à paludum vicinitate ortis, ejuſmodi vermiculorum meminerunt. Varro enim in hæc verba loquitur. *Advertendum etiam, ſi qua erunt loca paluſtria; nam propter eaſdem cauſas, & quod areſcunt, creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpus per os, ac nares perveniunt, atque efficiunt difficiles morbos.* Columella verò clariùs adhuc ſententiam ſuam aperit, inquiens. *Nec paludem vicinam eſſe*

Occurritur objectioni, quod vermes ab aliis viſi ſint.

Antiquiſſimum eſt de verminoſo miaſmate placitum.

(a) *De Re Ruſtic. lib. 1. cap. 12.*
(b) *De Re Ruſtic. lib. 1. cap. 5.*

eſſe oportet ædificiis, quod caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus involant. Tum etiam natricum, ſerpentiumque peſtes, hybernâ deſtitutas uligine, cœno, & fermentatâ colluvie venenatas emittit, ex quibus ſæpe contrahuntur cæci morbi, quorum cauſas nè Medici quidem perſpicere queunt.

Sed quoniam ad publicam utilitatem perinde eſt in morbidis effectis, atque illatâ animalibus clade, ſi pro illorum causâ animatum in ſanguine ſeminarium, vel inanime prorſus miaſma ſtatuatur; quoties nihil ab uno, vel altero ad ſpecificum antidotum reperiendum deduci poſſit: Lugeamus nondum inventum fuiſſe vel apud Venetos, ac Mediolanenſes, ubi ſtrages hæc graviùs armenta, & diutiùs afflixit, verum, certumque præſidium; tametſi antielminthica, hoc eſt vermes necantia (quibus nos etiam inutiliter Romæ uſi ſumus) ſedulò adhibuerint. Lectores igitur ſatìs admonitos arbitramur, ſi dicamus in bovillâ peſte ſententiam de verminoſâ putredine iis adnumerandam eſſe, quæ probabiles utique, non verò extra omnem dubitationis aleam poſitæ ſunt; multùmque apud Rempublicam literariam præ cæteris promeritum fuiſſe doctiſſimum Valiſnerium, qui effatum hoc de vermibus in bovillâ peſte pluribus conjecturis explicaverit. *Inutilis Reipublicæ inquiſitio, quæ remediorum inventioni non favet.* *Clariſſimus Valiſnerius commendatur.*

CAP. VIII.

Auctoris opinio de causâ bovillæ peſtis, deque modo, ac viis, per quas intrà eorundem animalium corpora per contagium, vel fomitem ſe ſe inſinuat.

ILlud hoc loco præmonére inter neceſſaria ducimus, nihil eſſe, quod nobis ad res arduas pernoſcendas tutius, atque expeditius iter muniat, quàm illa veſtigandæ veritatis ratio, quæ à perceptis & cognitis ad minùs explorata mentem dirigit, ac paulatim quaſi involutam rerum intelligentiam explicat, atque illuſtrat. Propterea quærenti mihi probabiliores graſſantis apud nos bovillæ contagionis cauſas, nonnulla viſa ſunt præmit- *Quænam optima indagandi veri ratio.*

tenda, quæ, cùm per ſe dilucida ac perſpicua ſint, obſcuro huic argumento meâ quidem ſententiâ plurimùm poſſunt lucis afferre. Quanquam verò hæc omnia hìc illic noſtris in commentariis diſperſa inveniuntur, quò celerius tamen iſthæc, atque uno intuitu perſpici poſſint, eadem in unum diligenter collecta hìc exhibemus. Multa porrò ſunt, quæ certa, ac manifeſta repetitis obſervationibus in ejuſmodi lue deprehendimus.

Obſervationes certiſſimæ in hanc contagionem.

I. Cuncti boves non ſponte ſua, ſed contagio tantùm ægrotarunt.

I. Nullum armentum, ac nè unum quidem bovem communi morbo ſponte ſua, ſed per contagium, aut fomitem ſemper ægrotaſſe. Contagioni verò aditum aperuiſſe non polluti ſolùm bovis cujuſpiam, ſed longè frequentiùs paſtorum, aut veterinariorum, ſæpiſſimè verò canum, aliorumque animalium eodem tabo affectorum vicinitatem: hæc enim, aliaque multa, dum ab infecto ad ſanum armentum accedunt, ipſius peſtis ſemina, hoc eſt fomitem, ſecum deferre ſolent.

II. Luis venenum ex ore, naribus, & oculis in ſanguinem ſubit.

II. Mortiferum venenum, quod boves per contagionem adoritur, quamvis ſtatim ab initio ſedem ſuam, irritando, atque exedendo in ore, naribus, oculis, & faucibus figere videatur; propagari tamen in ſtomachum, & pulmones, ſimulque fœdam labem è veſtigio in ſanguinea, nerveaque vaſa diffundere oſtendunt multiplices hìc, atque illic tum liquidarum, tum ſolidarum partium affectiones, quæ partim in ægris per ſymptomata, partim in mortuis per diſſectiones apparuerunt.

III. Non tantùm febri, quantùm deglutiendi difficultate boves interibant.

III. Quæ intereunt, animantes pleraſque omnes non tantùm febris æſtu confici, quantùm mandendi, deglutiendi, ac reſpirandi difficultate. Unde in earum cadaveribus linguam, fauces, pulmones, primæque concoctionis officinas tumore, ulcere, inflammatione, ac ſphacelo labefactatas animadvertimus.

IV. Ii, quibus externi decubitus contigiſſent, interdum evadebant.

IV. Illos duntaxat boves, & quidem admodum raros mortem effugiſſe, quibus abſceſſus, ac decubitus in formam tuberculorum, ſcabiei, depilationis, vel rhagadum in uberum papillis, vel crurum imbecillitatis fieri contigerit: ita ut pauci prorſus boves per diuturnum morbum defuncti periculo fuerint, vitamque redemerint.

Quæ ſit bovillæ peſtis cauſa.

Hæc, arbitror, nos apertiſſimè docere non aliam eſſe bovillæ

læ peſtis cauſam, quàm corpus, ſive corporis particulas, quæ ſummâ quidem tenuitate, pernicitate, atque agendi vi prædita ad breviſſimum tamen moveantur intervallum, ita ut ab alio in aliud corpus, aut contactu, aut ſaltem per fomitem proximitate ipsâ deferantur, ac tranſeant.

Eſt quoddam peculiare venenum.

Similiter ex præmiſſis obſervationibus inferri poteſt tenuiſſima iſta corpuſcula contineri ſub genere irritantium, corrodentium, ac perturbantium texturam, motum, temperationemque tam ſolidarum, quàm liquidarum partium bovillæ naturæ. Quod ſanè idem eſt, ac ſi dicamus peculiaris veneni rabiem, indolemque redolere, cujus illud proprium eſt, ut dum animalium machinam labefactat, atque peſſundat, id quoque ſuopte ingenio moliatur; ut corpuſcula ſibi ſimilia maximâ copiâ ſano in corpore, quod invadit, recens excitet, explicetque, ac ſuo contactu multiplicet. Quamobrem non illæ duntaxat moleculæ, quæ ſub contagionis initium ab ægris in pecudes omnino incolumes tranſierunt, tot tantaſque edunt ſtrages; verùm etiam quæ noviſſimè ad illas adjunctæ, atque commotæ eandem veneficam vim adipiſcuntur. Enimvero evidentem hanc, & ſub oculos cadentem fermentorum accretionem obſervamus in panificio, dum exigua fermenti moles totam maſſam corrumpit, atque in ſui naturam convertit. In vini etiam dulciſſimi dolio, quod modico infuſo aceto ſtatim inaceſcit. Denique in corporibus à vipereo morſu fauciatis, quæ momento temporis tota eodem tabo turgeſcunt, ac labefiunt. Itaquè nihil mihi reliquum eſſe videtur, quo minùs luculenter intelligi poſſit bovillæ peſtis cauſam ejuſmodi corpori tribuendam, quod majoris perſpicuitatis gratia peſtiferum fermentum appellamus; cujus ea vis eſt, ut cùm primùm bovem attigerit, narium, oculorum, & oris (quæ viæ ſunt patentiores) texturam vellicet, atque extimulet: unde & mucus, & lacrymæ funduntur; indèque in ſanguinem, & nervorum genus per pulmones ſimul, & ſtomachum illabatur. Scimus enim illuc cum aëre, huc verò cum cibis, & potibus, quæ proxima, immixtaque ſunt, corpuſcula iter ſibi patefacere, ac proinde tum ulcera, phlogoſes, ac febres

Fermenta facilè multiplicantur.

Quibus viis venefica lues in bovilla corpora ſe inſinuet.

bres, tum virium languores, cæteraque ſymptomata efficere, quæ plerunque ideo boves citiùs etiam occidunt, quia cùm illorum fauces labefactent, impedimento ſunt, quo minùs poſſint deglutire: quare alimenti etiam penuriâ decedunt: enimvero corroſiva ſalia cibo, ac potu maximè dulceſcunt, ſuntque ſola præſidia, quibus vires reficiuntur, ac recreantur.

Hìc inſeritur diſſertatio ab Auctore data ad Antiſtitem Borromæum.

Sed quoniam multa, quæ pertinent cum ad peſtiferæ contagionis vim, & naturam, tum ad modum, & vias, quibus veneficum hoc fermentum in animalium corpora ſubrepit, & quaqueverſus ſe diffundit, tum etiam ad ejus effecta, caſuſque varios explicandos jam exarata utcunque habemus in Epiſtolari diſſertatione, quam de hoc eodem argumento dedimus ad illuſtriſſimum, ac Reverendiſſimum Antiſtitem Borromæum; poſtquam ſcilicet doctiſſimus hic Vir bovillæ luis in agro Patavino tunc graſſantis hiſtoriam ad me perſcripſerat; idcirco, nè actum rurſus agamus, atque ut reliqua, quæ à non paucis peritiſſimis in arte Viris in eâdem Diſſertatione haud planè ſpernenda habita ſunt, proponamus (cùm ſcilicet illam Hetruſco ſermone Venetis primùm, mox Neapolitanis Typis editam viderunt,) rem lectoribus non omnino ingratam nos facturos arbitramur, ſi nunc à præclariſſimo Scriptore latinè redditam hìc ſubnectemus.

JO:

JO: MARIÆ LANCISII
EPISTOLARIS DISSERTATIO
Ad Doctiſſimum Virum
ANTONIUM MARIAM BORROMÆUM
E Theatinorum Familiâ nunc verò Epiſcopum Iuſtinopolitanum meritiſſimum

DE BOVILLA PESTE
Veneta Armenta depopulante, ab Hetruſco in Latinum ſermonem converſa.

REVERENDISSIME PATER.

I. Mirificè tuis literis ſum delectatus, Vir cum primis Rever. non ſolùm quòd luculentam tuæ in me voluntatis, ac benevolentiæ ſignificationem habeant; verùm etiam quòd tuis in atrociſſimam boum luem obſervationibus, qua Venetis Provinciis acerbum vulnus, neque dum obductâ cicatrice, inflictum eſt, ita rem diligenter es perſequutus, ut præſentibus illæ, poſteriſque clariſſimam lucem præferre poſſint. Profectò ſi quis, neglectis rerum originibus, contagionumque in animalibus effectis, quæ ſymptomata Græcis nuncupantur, ſe poſſe putat in ipſarum cauſas penetrare, curandique remedia certâ lege proponere, in errorem turpiſſimè labitur, & ab Hippocratis doctrinâ, quo nemo prudentior in Arte Medendi, nemo doctior fuit, longiùs aberrat: *Ægrotos*, inquit ille, *conſiderare oportet ſtatim in conſtitutionis morborum principio.* Atque utinam hac ipſa eventuum ignoratione non ego quoque à veritate declinaverim, cùm ante duos menſes, jubente Cornelio Cardinali ampliſſimo, de hujuſmodi contagione pauca, & feſtinanter diſſerui. Verùm non is mihi animus eſt, quem pigeat, aut qui à Philoſo- *De affect. n. 2.*

pho alienum reputet ſententiam mutare. Id ſanè qui negligit, mavultque ingenii ſui fœtus deformitate obſoleſcere, quàm cenſorio ſtylo expolire, in eos utique novercale odium profitetur.

Reprobantur Medici, qui à medicina abhorrent Veterinaria, & quare.

II. Neque verò mihi probant Medicorum aliqui conſilium ſuum, qui delicati, ac faſtidioſi non perſonæ, & dignitatis eſſe arbitrantur, mentem, atque animos ad eam medicinæ partem demittere, quæ Veterinaria dicitur, Brutorumque valetudini inſervit. Quaſi genus hominum ſuæ præcepta ſalutis in ſcholis tradita, Animantium maximè documentis non debeat, quorum beneficio omnis illa profluxit curandorum corporum diſciplina, quæ Græco nomine ab experientia *empirica* appellatur. Enimverò cùm artem illam medendi complector animo, quæ ratiocinando adhibetur, cuique mihi gloriæ duco nomen dediſſe, eamque adultam, innutritamque video tum ſedula corporum ſectione, tum ſubtili, arduaque cognitione, ac ſcientiâ modorum, quibus ægritudines in aciem prodeunt; nequeo profectò erga bruta animantia, atque omne plantarum genus occultâ quadam animi vi non commoveri, è quorum viſceribus ferro ſejunctis diſſolutiſque manavit, ac propemodum abſoluta eſt ars illa incidendi, quam propterea quòd è cæterorum viventium extiſcipio progredimur ad cognoſcenda hominum viſcera, comparatam vocant. Quæ quidem ars præſtantiſſima non cuipiam è Recentiorum Schola, ſed antiquiſſimo, & primo ex omni memoria rationalis medicinæ inventori Hippocrati accepta referenda eſt. Is enim non uno in loco, & præſertim in eo libro, quem de Pueri naturâ inſcripſit, ita format, atque imbuit medicinæ artis alumnos, ut eos mente aſſequi velit cunctorum Animantium ſpeciem, qua perceptâ ad ſublimem hominum naturam inveſtigandam iter ſibi munire poſſint. At verò quàm mirificâ dicendi vi, quo verborum impetu eos urget, atque obteſtatur, ut, quæ ſatis laudari nequit, plantarum, ovaque parientium anatomen aſſiduâ exercitatione pertractent? Ipſius mehercule verba operæ pretium eſt audire, quamvis jampridem tibi, Vir ampliſſime, ſint compertiſſima. Igitur poſtquam doctis ſermonibus agitaverat, quæ ſeminum compago ſit, quæ arboribus nutriendi ratio,

Rationalis Medicina à Brutorum ſectione incrementum cœpit.

Brutorum anatomes laus, & uſus.

Ejus inventor Hippocrates.

Quin & Plantarum, & Ovorum incubatorum obſervationes.

ratio, quæ inſerendi, transferendique, id omne ad hominis fœtum traducit in utero adoleſcentis: *Quod ſi quis*, inquit, *conſiderare velit ea, quæ de iis dicta ſunt ab initio uſque ad finem, inveniet naturam omnem conſimilem eſſe, & ex terrâ naſcentium, & hominum.* *Loc. cit. à n. 23. ad 30.*

III. Et manet in ſententiâ Hippocrates, dum propoſitâ ovorum incubatorum ab altero ad vigeſimum diem obſervatione pulli ſeſe explicantis motus, atque incrementa nos in cognitionem deducere poſſe ait, quid agant in ovo, uteroque ſuo quadrupedum, atque hominum fœtus; quod cæteroquin in maximâ caligine deliteſceret. *Inveniet*, inquit, *omnia ſe habere juxta meum ſermonem, quomodo volucris naturam ab humanam conferri oportet.*

IV. Age verò ex hujuſmodi rerum contemplatione idnè ſolùm oritur utilitatis, quæ integrâ, ac firmâ hominum perquirendâ valetudine continetur? Enimverò ſi Hippocratem audiamus, longè hinc præſtantiori beneficio aucti ſumus. Quandoquidem ſectis, apertiſque Brutorum extis quandam conſpeximus non leviter adumbratam morborum imaginem, quibus homines conflictamur. Is enim primùm diligenter inſpecto, quo ægrotationis genere, deinde qua ſimul corporis parte Bruta debilitarentur, ad ſedem affectæ valetudinis, cùm eodem morbo concutimur, conſtabiliendam, aditum ſibi patefecit. Ut reliqua taceam, Capreas ſatis eſt commemorare, quarum capite diſciſſo reperit comitialem morbum ab acri, ſulphureoque humore, é vaſis in extimam cerebri partem diffuſo, ac ſtagnante, originem frequentiùs ducere. *Cognoverit autem*, ait, *hoc ipſum quis, & maximè ex Ovibus hoc morbo correptis, & præſertim Capreis; ita enim frequentiſſimè corripiuntur. Si enim caput ipſarum diſſecueris, reperies cerebrum humidum eſſe, & ſudore refertum, & malè olens.* *Ejus utilitas exemplis comprobatur.* *Lib. 6. de morb. ſac. n. 13.*

V. Hinc verò quis dubitet, eos procul à veri, utilis, honeſtique finibus digreſſuros, qui idcirco Medicorum aliquem objurgatione dignum exiſtimarent, quod mentem, cogitationemque ad graſſantis modò peſtilentiæ, ejuſque propagationis cauſas evolvendas adjiceret? Oſtenderent enim ſe longè ab Hippo- *A brutorum affectionibus deducuntur ſitus, & cauſa humanarum ægritudinum.*

cratis libris peregrinatos, ubi non rarò magnum iſtud medicinæ lumen Armentorum ægrotationibus noſtrorum morborum indolem, ſtatum, conditionemque declaravit. Proferre poſſem librum de Articulis, ubi luculenter luxati in bobus femoris experimentum affert; ſed modò exemplum eligere lubet aquæ intercutis, qua ſi quis neget propter diſruptas hydatides pectus laborare, illum bove diſſecto rei compotem fieri jubet: *Teſtimonium*, inquit, *habeo in bove, ſi enim diſſecueris, certiſſimè cognoveris.*

De intern. affect. n. 25.

Et Sacrorum Codicum auctoritate comprobatur.

VI. Quòd ſi Deuteronomii præceptum ſequutus, vel quantùm nobis eorundem, aliorumque haud paucorum quadrupedum viſcera colluſtrantibus obveniat emolumenti, dicendum ſuſciperem: (ſic enim uſu carnium ſalubriori ad tuendam valetudinem vteremur;) opus certè aggrederer inofficioſi hominis, ac laborioſi. Cùm enim Philoſophiæ, nedum Theologiæ cultoribus ad ſcientiam rerum clariſſimarum pateant Sacrorum Codicum fontes, qui tibi, Vir doctiſſime, ignoti eſſe poſſint, cùm ex utrâque diſciplinâ magnam tibi nominis famam comparaveris? At quid iſta ad rem noſtram? Ego quidem, ut verum fatear, hanc veluti de propoſitâ quæſtione diſſerendi arcem æquè mihi munire volui, ac tibi, cæteriſque Regionis veſtræ magno ingenio Viris, & præſertim familiari noſtro Cl. Ramazzino, quo plurimum Patavina ſplendet Academia. Hos enim rumor eſt in hoc ipſo argumento verſari, illudque ſummo ſtudio exponendum, enucleandumque ſuſcepiſſe.

Diviſio Diſſertationis, & ordo proponitur.

VII. Jam igitur, ut quæ mea de hujuſmodi Boum contagione ſententia ſit, perſpicuè aperiam, eam dividam in partes tres. Agam primò de morbi genere, ac novum nè ſit, an antea cognitum, quove appellatum nomine. Deinde cauſam inquiram, à qua profluxit, & quomodo in hanc Brutorum ſpeciem caſu, eventuque vario propagetur. Poſtremò quæ ratio eidem curando, præcavendoque adhibenda ſit, ut mea fert opinio, conabor oſtendere. Hæc legas quieto, ſedatoque animo velim, & ſi fors tulerit me ex hujuſmodi, quo nunc res involvitur, labyrintho explicatum iri; ut id felicitatis nonniſi obſervationum

tuarum

tuarum filo tribuendum erit, ita maximæ tibi jucunditati fore non dubito. Nec ſimilitudo, & color iſte dicendi frigidulus de fabulâ videatur; nam dum Boves noſtris ſermonibus agitantur, non eſt, cur eos inter ficta illa cretenſis Vacca, verusque Taurus locum ſibi opportunè non capiant.

VIII. Antequam verò de ipſa re dicere incipio, pro certo quidem ſtatuo, morbum iſtum nihil à vera peſte differre, qua nunc Armenta Boum tantummodo labefactantur. Nam in eorum ſingulis eædem communiter, aut parum diſſimiles conſpiciuntur notæ; eadem accidunt ſymptomata; tabes adeſt; contagione contrahitur; mortem denique celeriter obeunt, iſto quicumque morbo corripiuntur: Quæ ſanè genuinam peſtem conſtituunt, cùm præſertim nunquam diſcedat horror quidam febrilis, peſtiferæ febris nomine jure, ac meritò celebratus.

Graſſantem modò Boum luem, veram peſtilentiam eſſe probatur.

IX. Quod cùm ita ſe habeat, ut jam in ipſa quæſtione veſtigium faciam, opinor te mecum herculè reputare furentem modò Armentorum luem imaginem antiquiſſimarum cladium referre, quibus varia ſuperiorum ætatum memoria varia pariter Mundi plaga damnum tulit, quaſque hiſtoricâ fide Livius, Dionyſius Halicarnaſſæus, Armonius Monachus, & commodè à te nuncupatus Joannes Wierius poſteritatis memoriæ commendarunt; nè interim Virgilium commemorem, Lucretium, Ovidium, Siliumque Italicum, quos poetico afflatos Numine ad ciendam hominum admirationem malum auxiſſe dubitari poſſit. Ab iis tamen genus ipſum proditum nobis eſt, non caſus, ac præcipuè affectiones, quæ peſtilentiam ipſam conſectabantur. In id quoque ſi contuliſſent induſtriam ſuam, poſſemus quid inter noſtram, & illorum temporum calamitatem interſit, apertè cognoſcere, ac ſimul utramque comparare. Quocirca reliquis prætermiſſis in ea ſolùm morabor, quæ ante ducentos prope annos in Forojulienſibus orta, deinde in Veronenſem agrum digreſſa vaſtitatem intulit, & cuncta propemodum armenta voràvit inexplebili fame, vix diſpari eventorum, atque agendi acerbitate, qua modò ſævit. Res à Fracaſtorio literis tradita eſt, viro in universâ arte medicâ magni nominis, in peſtilentiæ verò libris celeberrimo.

Ipſius exempla ſæpius diverſis temporibus repetita.

Liv. Dec. 3. lib. 5. c. 20. & Dec. 5. lib. 1. cap. 21.
Dionyſ. lib. 9.
Armon. lib. 4. de geſt. Franc. c. 96.
VVier. lib. 4. de præſtig. Dæmon. cap. 3.
Virg. lib. 3. Geor.
Lucr. lib. 6.
Ovid. Metam. l. 7.
Sil. lib. 14.

Ac præcipuè narratur quæ anno 1514.

Lib. 1. de Contag. cap. 12.

Referemus, inquit, *etiam inſolitam anni* 1514. *contagionem, quæ in boves ſolùm irrepſit. Viſa primò circa Foro-julienſem tractum, mox ſenſim, & ad Euganeos delata, atque inde in agrum noſtrum. Abſtinebat primò bos à cibo ſine causâ aliâ manifeſtâ; Spectantibus autem in ora eorum bubulcis, aſperitas quædam, & parvæ puſtulæ percipiebantur in palato, & ore toto. Separare protinus infectum oportebat à reliquo armento, alioquin totum inficiebatur.* Fateor equidem perniciem, ac labem iſtam non adeò Fracaſtorii ætate, ut noſtrâ, infamem fuiſſe boum internecione. Nam tunc enitens Natura, morbi ſemina, peſtiferamque ſaniem ſæpe ad extremas partes relegabat, frangebatque lethalem vim; Quod nunc, niſi fortè me latet, contigerit hactenus nemini compertum fuit. *Paulatim*, ſubdit, *labes illa deſcendebat in armos, & indè ad pedes; Ac quibus ea permutatio fiebat, ſanabantur ferè omnes; Quibus autem non fiebat, plurima pars peribat.*

Variæ ipſius ſpecies Antiquis cognitæ, & quo nomine appellatæ.

X. Itaque Majoribus noſtris haudquaquam iſtud peſtilentiæ genus ignotum fuit. At quod ei nomen impoſuerint, id modò in animo eſt perſcrutari, nec alienum puto à re noſtra. Quamquam enim, quæ ſit rerum proprietas, ſtatus, conditio ex ipſarum deducere appellatione fallax, opinor, & lubricum ſit; cùm nomina haud Naturæ documento, ſed hominum placito data fuerint; attamen id prorſus nequaquam negligi debet. Nam cùm primum Sapientes ſua rebus nomina conſignarent, vel ea per analogiam, quæ Latinis proportio dicitur, ex aliarum rerum nuncupatione, quibuſcum aliqua intercederet ſimilitudo, derivarunt; vel plures una voce ſpecies complexi manifeſtè oſtenderunt eas inter ſe quadam proprietatum conjunctione conſociari. *Malis* igitur, ut à Geſnero, & Aldrovando accepimus, armentorum ægrotatio illa vocatur, quæ cibi faſtidio, & ceſſante ruminatione ſe prodit; quæ duo ſigna, à te Vir ampliſs. didici & adeſſe primum, & ſtatim indicare boves apud vos peſtilentiâ contabeſcere. Duplex eſt apud illos malidis genus, ſiccum, & humidum. Illud narium, atque oris ariditas conſequuntur. Iſtud mucus, & fluens ex ore pituita. Quatuor Græci aſſignant, commemorantque malidum ſpecies. (μάλις enim,

Geſn. lib. 1. de quadrup. cap. 43. Aldrovand. de quadruped. biſulc. lib. 1. cap. 1.

aut

aut μαλὶη Græcorum vox eſt) ὑγρὰν primam vocant, ſcilicet humidam; ξηρὰν alteram, ſeu ſiccam; tertiam ἀρθρῖτιν, articularem videlicet; Quartam denique ὑποδερματῖτιν, hoc eſt ſubcutaneam. Quatuor iſtas non caſu recenſui, ſed datâ operâ. Certum quippe mihi eſt eas omnes, ſi ab articulari diſcedas, in hujus temporis contagione ſe immiſcere. Nam ut nihil de ſiccâ, humidâque dicam, quæ in dubium revocari nequeunt; quid cauſæ eſt, cur ſubcutaneam excludamus? Nonne illam in omnium oculis ponunt & pelles tabe ad cutem depoſitâ depilatæ, & horror pilorum, & armorum, cluniumque tremor, maculis denique, & puſtulis infecta cutis? Adeout quibuſdam in mentem venerit cogitare, boves non lue, ut nunc res eſt, ſed ipſis puſtulis, quas variolas vocant, interire. Cùm tamen Bruta ab hujuſmodi vacare morbo Sebitius (*a*) ingenti argumentorum vi patefecerit. Mitto conſimilem boum cladem à Cedreno, & Glyca *crabam* fuiſſe appellatam: cùm indè non niſi nudum nomen inferri poſſit.

Quæ ipſarum cum hac noſtræ ætatis conveniant, & quare.

XI. Venio nunc ad alteram propoſiti mei partem, in qua non de verborum ſignificatione, ſed de maximis graviſſimiſque rebus dicendum eſt. Agitur enim primùm unde nam iſthæc exorta fuerit peſtilentia, cuive cauſæ tribuenda ſit. Non enim, quæ tua pariter ſententia eſt, facilè eſt definire, Pannonici nè Bovis contagione deducta ad vos fuerit, ita ut, hoc procul à finibus veſtris prohibito, nullâ tabe, nullâque peſte corripienda fuerint armenta; an ex affecto aëre, paſtione, aquarumque potu lethale vulnus acceperint, priùs quàm idem ille Pannoniæ Bos veſtras Regiones, veſtraque Rura peragraſſet; ſed hauſto priùs veneno febris ſuo tempore acceſſerit, in vitæque diſcrimen adducta fuerint. Non tamen in eo difficultas verſatur, iſtud nè morbi genus contagioſum ſit, quod apertiſſimè oculorum, ac mentis acie percipitur. Id igitur danda nobis eſt opera, ut videamus, an quiſpiam inveniatur, in quo lues iſta ſponte, ſuoque, ut ajunt, marte nata fuerit; vel aliunde transfuſa, & derivata? Equidem, ut meam ſententiam aperiam, transfuſam arbitror; quod

Quæ hujuſce peſtilentiæ cauſa, & quomodo propagata argumentis evincitur.

(a.) *Diſſ. 3. de Variol. n. 13.*

quod & ratio ſuadet, atque experientia, qua in primis magiſtrâ ſentimus, & ſapimus. Quid enim ſi bene, ut Philoſophum decet, cognoſcere velis ægrotationum genus, qualecumque illud ſit, conjecturis aſſequi ſtudeamus; quæ nihil plerumque ſunt aliud, quàm figmentum noſtræ mentis, quid caſu evenire potuerit excogitantis; Cùm certis, firmiſſimiſque argumentis res ipſa conſpiciendam ſe præbeat? Patet enim, ut tecum alii plures affirmant, quantumcumque quis velit, aërem, cibos, potum non accepto, ſed ipſis innato, inſitoque pridem veneno infecta, hoc ſolùm tempore, quæ ſatis ad nocendum forent, collegiſſe vires; patet, inquam nullum è bubus in Veneto Imperio hac teterrimâ peſte contabuiſſe, priuſquam Bos ille Pannonicus ad Comitum Borromæorum Villam digreſſus, veſtibulum penetraverit; quo ſane temporis momento, non antea; hoc ipſo in loco, non alibi incendium exarſit, quod poſtea cuncta propemodum armenta delevit. Dum verò hæc mihi ſententia probatur, vulgato, veriſſimoque Hippocratis (*a*) dicto morem gero: in re qualibet *Originis principium* animo, atque oculis, ſi fieri poſſit, contemplandum eſſe.

Oppoſitæ noſtræ ſententiæ difficultates diluuntur.

XII. Nec me illud terret, demittitque animum, quod ajunt, viſum aliquando peſtilentiam apud vos concepiſſe læta, atque integra armenta, quæ procul à morbidis paſcebantur, & quò herculè nullus affectâ valetudine bos pervaſiſſet; quamobrem non contactu, halituque alieno, ſed vitioſo corporis habitu, ac morbi ſemine per id locorum invento, hauſto pridem, ſuâque demum erumpente vi peſtem illic adoleviſſe. At enim quis ignorat, atrociorem aliam depopulantem homines luem ad remotiſſimas non raro plagas advectam miſeri non ſolùm cujuſpiam, ejuſmodi ſanie putreſcentis appulſu, ſed brutorum, veſtium, utenſilium, chartarum, in quibus venefica tabes concluderetur? Sed quid aliena proſequor, cùm ex tuis accuratiſſimis Commentariis illuſtre proferre poſſim exemplum, quod in rem ſit maximè? Nonne Bubulcus ille, qui morboſo armento poſtquam operam dediſſet ſuam, præſepe aliud ingreſſus, ubi optime valentes

(a) 2. *de Morb. popul. ſect.* 4.

lentes boves ſtabulabantur, eos omnes peſte, quæ veſtibus ipſius adhæſerat, corrupit adeò, ut in mentem venerit recrudeſcentis in urbe Florentia crudeliſſimæ luis, quæ quum parumper deſævisset, caſu haud longè diſſimili per duas ſues tabida ſcruta jactantes renovata eſt. Annon fides adhibenda eſt Vallisnerio viro doctiſſimo? qui mihi per literas ſignificavit, nè ab ipſis quidem canibus culpam hujuſmodi armentorum labem, calamitatemque ex una in alteram partem transferendi fuiſſe procul? Igitur cùm ita res habeat, & cùm mecum ipſe conſidero innumeris prope modis & homines poſſe, & bruta, quin & ventos longè peſtilentiæ virus convehere, non eſt, cur à ſententia diſcedam, quæramque occultas, ignorataſque cauſas, unde clam, aut apertè peſtilens morbus in armenta irrepſerit; cùm ſe ſe ante oculos offerat Bos ille Pannonicus, cui tanta clades accepta referri poſſit. In eo autem, priuſquam è Pannonia digrederetur, aut Venetum teneret litus, peſtis ipſa non tantam fortaſſe veneni illuviem congeſſerat, quæ contagionem, ac mortem cieret; quæque deinde incommodâ navigatione, pravoque beſtiæ habitu aucta, & cumulata victu veneficiis idoneo peſtem apud vos miſerè diſſeminavit. Credo, fermentum iſtud (nam quò alio uſurpato à Medicis nomine clariùs nunc referam imaginem peſtiferi illius principii, unde lethalis hæc tabes exoritur, nequaquam invenio) malignum, contagioſum, veneficum è vario, & fortaſſe innocuorum corpuſculorum genere coagmentatum, quod Bovi Hungarico luem arbitror infudiſſe, neutiquam tibi negotium exhibiturum, qui probè teneas, quot clariſſimis exemplis è Chymicorum arte depromptis palàm ſit Corporum ſimplicium plura, ſaleſque non paucos disjunctos nullo nocumento eſſe; conjunctos maximo. Et quis eſt adeò ſui, rerumque humanarum oblitus, qui neſciat innumeras inter malorum ſpecies, quibus homines afflictamur, contagioſas quidem è variis caſu conglutinatis alimentorum, aëris, potioniſque particulis, præſertim in affectis corporibus generari? Ut mittam reliqua, Scorbutum affero, quo plerumque propter incommoda, moleſtiaſque navigationis puto Nautas periclitari.

Boccac. in prima die Decam.

Cur non ante id temporis, nec ibi, unde digreſſa eſt, cladem fecerit.

Præcipua peſtilentiæ cauſa exhalationes quæ à corporibus effluunt: hæ verò quomodo in diverſas partes convehantur.

XIII. Verùm, ut illuc redeam, unde paullum diſgreſſus ſum, neminem ſanè latere arbitror è corporibus quanta, & quàm incredibilis emittatur exhalationum copia, poſtquam Boyles, vir celeberrimus, in eam rem perſcrutandam magnum contulit ſtudium, atque operam ſuam, multaque periclitatione perſpexit. Iſtas, opinor, qui mente teneat exhalationes, tenebit pariter & manantem è tabido armento hanc ſæviſſimam luem, & ſe facilè propagantem, nec minùs, cur non eadem ubique dederit crudelitatis exempla. Prout enim largior, aut remiſſior copia peſtilentis halitus, eaque plus, aut minùs veneno imbuta huc, aut illuc pervaſit; quin pariter minorem, majoremve ſtragem ediderit, nullus dubito: ut quidem taceam multam diligentiam ab aliquibus adhiberi poſſe, nè peſtiferum virus ad ſua quoque armenta pertingat. Nec alio ſanè referendum cenſeo, cur huc uſque in agro Ferrarienſi, Hetruria, Flaminiaque leniùs ſe habuerit, quàm quod hactenus triſtia luis ſemina vel nullo pacto, vel per ea ſolùm corpora illuc delata fuerint, quibus non adeò tenaciter adhærebant, ac proinde minori copiâ, ac faciliùs diſſipanda: itaque multum ſanè de vi mortiferâ remiſerunt.

Cur non eadem ubique.

Quòd non innata, ſed adventitia fuerit, comprobatur à ſenibus macriſque bubus, minùs huic morbo obnoxiis; Idque cur accidat, affertur ratio.

XIV. Non equidem ignarus ſum, idoneo quodam ad eam ſuſcipiendam corporis habitu contagionem contrahi; qui ſi deſit, eam fruſtrà educere vires ſuas. Hinc aliqui impunè inter morbidos commorantur; alii vix dum illuc ſe conferunt, quum tabem concipiunt, quaſi non illinc accepiſſe, ſed ſecum ipſi tuliſſe videantur. Id autem cùm mecum animo reputo, ſimul cogito iſtiuſmodi rerum eventu manifeſtiùs comprobari, nequaquam ingenito armentis veneno (quod ſolùm conjectando, ut ſæpius repetam, non philoſophando aſſequi poſſumus) ſed contactu noxio, peſtiferoque ſævientem nunc ſtragem induci. Cùm enim, te docente, aliiſque pluribus, qui rem oculis perceperunt, non ſenes, ac ſtrigoſi boves, quamvis ipsâ ſenectâ plerumque morbis affines, ſed qui floridâ ſunt ætate, robuſtiores, obeſi hac tabe faciliùs exhauſti fuerint, cùmque experientia nos doceat corpora valentia, & vivida contagionibus, quæ ab adventitio ſemine procreantur, multò procliviùs obnoxia eſſe;

quando-

quandoquidem peſtiferi halitus eò promptiùs irrepunt, conglutinantur, augeſcunt, ubi vaſis humorum affluentia turgentibus ſanguis à circulando, cætera fluida à ſecernendis, expellendiſque noxiis haud paullum retardantur.

XV. Manet igitur, vel te adſtipulante, ſi probè rem teneo, nefariam hanc peſtem aditum ſibi à tabidis ad ſana, atque integra armenta patefacere vel ipſius morbi vicinitate, vel tactu rerum morbidarum idque manifeſtò evincit bos ille, quem in tua epiſtola narras. Hic enim cùm optimâ floreret valetudine, ſtatim ac herbas olfecit ab ægris jampridem bobus veneno illitas, in morbum incidit. Non illum ampliùs ſociorum cura, non cibi amor tenebat, ſed errabundus, languido greſſu, mœſtiſque oculis, vix ſui corporis ferebat onus. Ut iſtud mihi reputanti mentem ſubierit Geſneri dictum: *Boves paſcendo herbas inficiunt, bibendo fontes, ſtabulo præſepia, & quamquam ſani ſint, odore morbidorum afflante depereunt.* Quæ cùm ita ſint, non eſt cur amplius incertus ambigam, hæc boum lues luctuoſiſſima qua ſe viâ longè, latèque diffundat, ac damnum inferat. Nam ſic opinor. Nemo eſt, qui neſciat, cùm ab ægro in ſanum corpus derivantur morbi, profluere ex illo in iſtud influere materiæ quidpiam ſubtilis, agilis, penetrantis, quæ aut ipſius cauſæ mortiferæ, peſtilentiſque fermenti portio ſit, aut ſaltem cum iſto cognationem habeat, atque eandem agendi vim. Hos enimverò perniciosos halitus facilè dabis narium, atque oris hiatibus largiùs ſorberi, quippe qui ad reſpirandum, ad potum hauriendum, ad alimenta, quibuſcum & aërem, & noxias illas exhalationes deglutiendas continuò pateant. Nec una tantùm hæc datur via iiſdem exhalationibus recipiendis, ſed perexigui patent meatus (poros Græci dicunt) per cutem diſperſi, qui pori (uſu enim mollienda ſunt hujuſmodi verba) idcirco appellantur externi, quòd circumfuſum aërem contingunt. Et per eos quidem venenati fermenti tenuiores particulas ſe inſinuare nemo ſanè vel difficilioris ingenii diffitebitur. E naribus atque ex ore per tracheam ad pulmones, & per œſophagum ad primum ventriculum ſive omaſum in bubus quoque lata perducit via. Quæ omnia ſali-

Quomodo Corpora inficiat, ac ſeſe inſinuet.

Geſner. loc. cit.

Modus, quo lues per contagium diffunditur.

Quas teneat labefactandi vias.

vali quodam humore, ac lymphâ madent, quin potius vix abeſt, ut dicam, continuò perfluunt. Scatent etiam glandularum oſcillis, minimiſque vaſorum, membranarumque ſuarum foraminibus; unde liquores illi à corde per arterias, aut cerebro per nervos dimanantes exprimuntur. Denique ut rem concludam, nemo inficiabitur per hujuſmodi foramina quicquid eorum diametro exilius eſt, ac proinde ſubtiliſſimam, tenuiſſimamque materiem ingredi, in venas deinde, arterias, nervos irrepere; indè aditu ſibi patefacto per omnes artus diffundi, ad ipſam cerebri munitiſſimam ſedem pervadere, ad extremamque ex omni parte cutem pervagari.

Peſtiferarum exhalationum natura, & quomodo diverſos pariant effectus, explicatur.

XVI. Iſtæ, ni fallor, in armento peſtilentibus corpuſculis aperiuntur illabendi ſemitæ. Reſtat modò, ut aliquid de ejuſmodi corporum natura dicamus, qua detectâ palàm ſit, caſus, eventuſque varios ab illa non diſſentire, qui nunc bubus perniciem pariunt. Verùm cùm nemo ſit adeò lynceus, qui poſſit ipſo oculorum ſenſu formam, magnitudinem, motum ejuſmodi corpuſculorum percipere, quibus peſtilentiæ fermentum concluditur, præpoſtero agemus ordine, atque è rivulorum naturâ fontis indolem conſectabimur. Exploratis nimirum illuſtrioribus eventis, minimo negotio cauſæ unde profluxere qualitatem, naturam, conditionem, quoad fieri poteſt, mentis acie conſpiciendum curabimus. Nam ut verum prorſus aperiam, profectò non mihi ſuppetunt ingenii vires. Quamquam enim quicquid efficit natura, ut tute ſcis, neceſſariò, & ex intimis, perfectiſque artis regulis efficit; nobis tamen ars hujuſmodi plerumque manet occulta: ideoque non raro accidit, ut quæ Naturæ ad agendum facillima ſunt, nobis ad cognoſcendum ſint difficillima. Quare non eos moror, qui ſe nihil ignorare arbitrantur; ſomnient hanc ſibi partam felicitatem, eâque, ut lubet, ſuaviter perfruantur; profectò *mentis eſt gratiſſimus error.* Eos tantùm in hujuſmodi re mihi fines conſtituo, quos poſſim ingenii viribus peragrare. Præmittam igitur illuſtriora quædam à te præcipuè, aliiſque apud vos Medicis adnotata. Hinc nonnullis corollariis ea deinceps proponam, quæ à vero mihi propiùs abeſſe videntur. Nam in

Quamquam cognitu ſit admodum difficilis.

Phyſicis,

Phyſicis, ſi Galilæo fides adhibeatur, Mathematicas velle demonſtrationes ineptum eſt. *Galil. Dial. 2. pag. 225.*

XVII. Prima hæc mihi ſe offert rerum animadverſarum, quod malum iſtud luctuoſiſſimum lingua prænuntiat ulceroſa, aut veſiculis tumida, quæ diſruptæ flatus, aut lympham edant aquæ ſimilem. Obſervatum quoque in agro Ferrarienſi, atque in Heturiâ, ſi ulcus probè curatum ſit, peſtis propagationem fuiſſe impeditam, ac ſalutem ægris armentis reſtitutam; quod apud vos hactenus deſideratur. *Ab effectibus declaratur.* *1. A' lingua ulceroſa, ac veſiculis tumida.*

XVIII. Altera, quòd Boves ſtatim ut morbus hæret, à cibo abſtinent, ac ruminando, inertes mœrent; triſtes movent oculos, & caliginoſos; letho demum celerrimè, & aliquando unius intra diei ſpatium intereunt, vel ſi longiùs proceſſerint, acriter tuſſi concutiuntur, vomentis in ſpeciem, aut obſtrictis faucibus anhelantis. *2. A' boum anorexia mœſtitia, atque inertia.*

XIX. Tertia verò, quòd eorum aliqui dentibus, ac ſi vitrum comminuerent, ſtridentes emittunt affluentem ex ore lympham, è naribus mucum, & ſimul acrem lympham, tenuiſſimamque. Aliis potus odio eſt, plures tamen ſiccis perpetuò faucibus, aridiſque avidi bibunt.

XX. Quarta, quòd Boves omnes jam indè ab initio febri modico cum calore corripiuntur.

XXI. Quinta, quòd non raro conſpicitur lingua arens, & nigra, ſtriata quoque alibi, atque alibi. Tumores præterea in ſalivariis glandulis perſæpe oriuntur, qui ſuppurantes, rumpuntur, & ſaniem ex ore, naribuſque educunt, halitu fœtido, & graveolenti.

XXII. Sexta demum, quòd ingraveſcente morbo vix pauci quietè, ac ſine gravi, incompoſitoque motu fato cedunt, diverſo tamen eventu. Siquidem plerique armis tremunt, & clunibus; impeditur anhelitus; horreſcunt pili. Aliis venter reſolvitur, vario fimo, ſanguineiſque maculis illito: ſunt quibus aret ſtercus, atque dureſcit; quibus venter tympanitide inflatur, ac vehementer mugiunt doloris acerbitate. Vrina non omnibus una, cruda modò, & modò turbida, ſanguinea, ignita. Haud pauci

pellem habent aquoſis tuberculis diſtinctam. Alii ſæpe ſanguineo madent ſudore, piliſque denudantur. Poſtremò non unus viſitur, cui ſcatent vermibus cornuum radices, oculorum anguli, ſtercora.

Exploratio peſtilentium corporum incerta, & quare.

XXIII. Et quamquam ad cognoſcendam malorum cauſam, eorumque ſedem parum prodeſſe videatur, tabida peſte corpora diſſecare; etenim maligno hujuſce morbi fermento, dum agitur anima, ſuisque viribus natura prorſus deſtituitur, liquores corrupti ſtagnant plerisque in locis; ſolidæ verò partes diſtorquentur, quæ vitia, dum ægrotatio inciperet, aut ingraveſceret, fortaſſe aberant; hìc tamen plurimi ducendum eſt, bubus inciſis omaſum plerumque repertum fuiſſe aridum, & corrugatum; pulmones hydatidibus conſperſos, vomicis diſtentos, laceratosque; cerebrum in nonnullis fœtidum ſimul, & nimis humidum; in aliis integrum. Sanguinem præterea ſunt qui ſæpius detexerint coagulatum; ſunt qui aliquando fluentem nimis, ac diſſolutum.

Noſtra de peſtiferarum Atomorum naturâ, variiſque effectibus ſententia.

XXIV. Jam verò ut ex iis, quæ accidunt, ad ipſorum cauſas quodammodo pedem referam, quæramque viam, qua ſe prodit venenum iſtud ad tot, tantaque mala perpetranda; conſectaneum profectò arbitror, ut hæc ſit morbi ſeries: principiò oris ulcera; tremores deinde, tuſſisque vomenti ſimilis; rurſus dolores, inflatio ventris, & diſſolutio, urinæ quandoque turbidæ, cruentæque; ſi demum ut vomicâ laborant fauces, puſtulis pellis; ſanguineus erumpit ſudor, glabreſcit cutis; conſectaneum, inquam, eſt fermentum iſtud peſtilens, & deteſtandum, unde tot, ac tam admirabiles eventus dimanant, naturâ quidem ſimiles, effectu verò propter partium, in quibus veneni vis agit, diverſitatem diſſimiles, incredibili mordacitate, acrimoniâ, & corrodendi facultate pollere.

XXV. Quæ medius fidius rerum diverſitas mira neutiquam videri poterit reputanti, ut rem exemplis illuſtrem, veneream luem, aut ſcorbutum. Quanta enim ab hoc uno tabo, & quàm varia malorum genera? Ulcus, bubo, diuturna febris, tuſſis, articulorum dolores, gummata, ut vocant. Proteum diceres, cùm è diverſa liquorum miſturâ, variâque pudendorum ad reſiſtendum

ſtendum vi, ſe ſe in diverſas induat morborum ſpecies.

XXVI. Poſſem illud cum Arſenico, & Sublimato comparare; nam in ſolidis boum partibus re vera pares cum erodentibus venenis invehit effectus. Ab inſtituenda tamen hujuſmodi comparatione me cohibeo haud ignarus, innumeras & eſſe, & excogitari poſſe ſalium, ſulphurumque veneficorum conjunctiones, unde variæ, diſſimileſque prodeunt nocendi artes. Sed illud affirmare non dubito, qualeſcumque particulas, quæ corrodendo mortem afferunt, in ſolidis, liquidiſque longè diſſimiles eventus parere, atque exhibere; quin liquida vel ejuſdem nefarii fermenti vitio diverſimode corrumpi. Cùm enim diverſa in ſingulis proportione commiſceantur elementaria principia, & diverſa proinde ſit compoſitio, fit mehercule, ut ex iſta diverſitate, ſi mortiferum tabum ſe ſe inſinuet, ac veluti ſeditionem moveat, diverſi excitentur motus, agitationeſque; alibi pars alia ſegregetur, & ſubſiſtat, quod Chymici præcipitare dicunt; alibi diffluant partes omnes, conglutinatione diſſoluta. Idque non tantùm in ſanguine, ſed in cæteris liquoribus, qui, quoniam in unoquoque plerumque corpore diverſimode ſunt conſtituti, hinc ſæpius diſſimiles, immo & contrarios eventus ſingulis accidiſſe bobus par eſt arbitrari. Cur autem, quave ratione cuique ſingillatim varii contigerint caſus, non eſt hujus temporis explicandum ſuſcipere; cùm præſertim id eos tantùm ignorare accidat, qui hoſpites in chymicâ, & anatomicâ arte non ſine ingenti piaculo diverſantur.

Qua ratione damnum, aut mortem inferant; & cur diverſo eventu, atque arte liquida, & ſolida corrumpant.

XXVII. Maximæ verò temeritatis, nedum difficultatis arbitror velle omnia, & ſingula opificis naturæ arcana cogitando aſſequi, ejuſque effectus cognitâ operandi arte penitùs introſpicere. Et ſanè cui tantæ ſint vires, ut poſſit ſenſu ipſo percipere ejuſmodi exhalationum formam, quodque gravius eſt, motum, vim, regulamque agendi, cùm illabentes ad viſcerum ſinus, & canaliculos, liquoribus ſe ſe ſubitò immiſcent? Quod ſi nemo id poſſit, nec mehercule fateri pudet, hanc unam rerum plurimarum eſſe, quas mihi accidat ignorare. Video ſolùm facem præbente Philoſophiâ eas ipſas exhalationes aptare ſe ſe, & conformare

mare ad membranarum, vaſculorumque fibras, iiſque ſubeundis ſuas magis idoneas exhibere boves, quàm quælibet alia animantia. Quin inter boves, eos potiſſimùm, qui ſucco affluunt nutrititio. Hinc autem rationem duci, ſedem ibi faciliùs figere, & conglutinari, ubi plenis affatim canaliculis fluit liquor, proindeque celeriùs ab humido maximis incrementis augeri. Contra ſi in macrum, & gracile corpus incurrant, ubi ſanguis latiori alveo circulat, nec luxuriant viſcera ſucci plena; aut eas nullo impedimento permeare, aut corrigi malignum virus, ac temperari.

Cur in ſolos boves peſtis hæc ſæviat.

XXVIII. Quod ſi, ut interrogas, cauſam proximam, potioremque ſcire à me cupis, qua boves labefactati poſtremum vitæ diem morte conficiunt, hanc affero ſi non veram, unam tamen earum, quæ verò proximæ reputari poſſunt ſcilicet veneficam labem Græcis μίασμα, quæ ſanguini immixta, ejus irretit, coërcet, ſiſtit partem illam vividam, tenuem, incitatiſſimam, quam per cerebri glandulas ſecretam, atque excurrentem, animalem ſpiritum appellamus. Id autem qua fiat arte, quibuſve machinis, ſi quæras, cùm innumeræ poſſint eſſe, me ſanè fugit. Sed irretita, ac velut compedibus conſtricta, ut indito à Natura motu, vi, celeritate deſtituitur, ita minuit armenti vires, turbat, confunditque membrorum munera, atque agendi deprimit facultatem. His enim omnibus in ſtatu ſuo retinendis vis illa animalis, unde viſcera, præcordiaque maximè roborantur, ſimul cum ſanguine præbet operam ſuam. Sic verò mihi ſententia eſt, quòd comperi, boves contractâ peſtilentiâ triſtes, inertes, debiles evadere, febribus agitari calore modico, morte denique nonnullos, prope integris viſceribus, intrà diei ſpatium violenter abreptos. Quæ ſanè quis neget illato in animales ſpiritus vitio tribuenda eſſe? quibus ad vitalia peragenda munera impeditis, ipſam extingui vitam neceſſe eſt. Itaque id eſſe cauſæ, cur Boves intereant, prope abeſt à vero.

Proxima, & præcipua cauſa cur necem afferant.

XXIX. Cur autem quem primum in præſepiis peſtis corrupit, is plerumque convaluit? Aut ubi plura ſtabulabant juga, cur alternos lethali percuſſit ictu? Hanc mihi geminam quæſtionem diſſol-

Cur qui prior Bos in in morbum incidit, convaluit; & cur alternos peſtilentia percuſſit, exponitur.

vendam propoſuit Valliſnerius noſter, qui cæteros, velut aquila volando, ſuperat ingenii vi. Non recuſo, quin morem geram, dummodo conjectura probabili contentus ſit; nam ut quid afferam certi, veriſſimique, aliqua mihi manent ignota, quæ neceſſaria forent ad rem penitùs inveſtigandam. Sic igitur illud primum; Nonne vix nata in ſtabulis peſtilentia paucioribus venenum agit exhalationibus, quàm cùm adulta? & ſi paucioribus, nonne minùs deſævit? Ergò quid mirum, ſi cùm peſtis fœtidis vaporibus parum innutrita nondum adoleverat, prior è bubus viribus pollens, atque hoſti par, cum illa congreſſus vicerit, è morboque tandem emerſerit; Reliqui, dum tot morbida corpora longè, latèque virus diffuderant, fato cedere coacti ſint? Sic alterum. Nemo, puto, inficiabitur, ut in jugalibus Equis, ita & in Boum jugis unum alio ſtrigoſiorem inveniri. Quod ſi ſtrigoſior, jam minùs huic peſti opportunus, quæ hactenus macilentis, quoquomodo parcere viſa eſt. Quamobrem ſi velit indolem retinere ſuam, in alternos invadere opus habeat. Verùm de rebus iſtis hæc dicta ſint ſatis; non enim iſto volumine boum peſtem, ejuſque naturam inquirere aggreſſus ſum. Quæ res utrique, ſcribenti mihi, tibique legenti, negotium exhiberet.

XXX. Ad tertiam modò propoſiti mei partem accedo, quâ quidpiam remedii conſtituendum eſt ad armentorum valetudinem tuendam, reſtituendamve, ſi morbo atrociſſimo concuſſa fuerit. Res quidem ad vitæ commoda utilis, ad felicitatem Reipublicæ neceſſaria. Siquidem, neglectâ hujuſmodi curatione; peſtis, quod omen ſuperi avertant, longiùs propagari poſſet, & adeò paſcua veneno infici, ut eo demum quicquid reliquum brutorum ruminantium eſt propter omaſi cum bobus ſimilitudinem polluatur. Quapropter nunquam ſatìs laudari poteſt Venetæ Reipublicæ, finitimorumque Principum providentia, quâ ad hanc avertendam, profligandamque calamitatem omni ſtudiô, curâ, cogitatione incubuerunt. Hinc enim ſeu morboſo cibo, ſeu contaminato peſtiferis cadaveribus aëre, ſive ob deſertas arationes annonæ difficultate, unde ſæpius contagiones oriuntur, nè peſtis ad ipſum genus hominum depopulandum,

Ad hanc avertendam calamitatem, quod remedium maximè conveniat.

landum progrederetur, timendum foret. Hanc enim ob cauſam cecinit Heſiodus. λιμὸς ὁμοῦ καὶ λοιμός. Unde & natum Græcorum proverbium λοιμὸς μετὰ λιμὸν ideſt, Peſtis poſt famem.

XXXI. At quod hujuſmodi remedium; quæ ejus conficiendi ratio? Contumax enim lues hactenus impunè graſſata eſt, omnemque eluſit vim Pharmacorum, quorum nullum adhuc cum ipſa è diametro pugnans, & ſpecificum, quod appellant inventum audio. Id ſanè me terret, non tamen animum deſpondeo. Etenim nonnullis earum rerum commemoratis, quas tu Vir doctiſs. adnotaſti, aut ego commentus ſum, aliqua deducam theoremata, quibus veluti fundamento recta huic medendi morbo, ratione duce, ars innitatur; non ea quidem nova, ſed quæ jamdudum in uſu poſita meritis à me laudibus celebrabitur.

Ad ipſum inveniendum aliqua præmittuntur poſtulata.

XXXII. Poſtulo igitur mihi dari, quod ante omnium oculos obverſatur, primùm boves macros, exiles, quique viribus in ſpeciem deſtituebantur, nequaquam fuiſſe peſtilentiâ tentatos, aut faciliùs, adhibitâ curatione, bonæ reſtitutos valetudini.

XXXIII. Deinde extremis naribus, atque ori peſtiferas exhalationes conglutinari: poſtmodum per eos præſertim hiatus in bruti corpus dilabi; rurſus in tonſillas, glandulaſque parotidum, gutturis, atque aſperæ arteriæ ſe ſe inſinuare, unde ſibi poſtremò ad ſanguinem aperiant viam.

XXXIV. Tertiò nihil æquè bubus emolumento fuiſſe, quàm proxima tonſillis iiſdem cauteria, glanduliſque gutturis, atque aſperæ arteriæ.

XXXV. Quæ cùm ita ſe habeant, an non vides Naturam ipſam clam regulas indicare, quæ avertendo, repellendoque morbo præcipuè ſint adhibendæ? Nonne per ſe ipſa loquitur, id Medicos dare operam oportere, nè affluant humoribus armenta, nève turgidis vaſis liquores fluant? An non iterum præcipit, ut celeriter pharmaco obſepiantur priores aditus, nè venenum niſi fractis antidoto viribus in ſanguinem illabatur? Clamat denique fonticulos hiatuſque aperiri; unde, ſi ſemel penetraverit, nec reliqui ſufficiant meatus, extrudi poſſit? Quin igitur Naturam ſequimur ducem? Qui ejus præcepta negligimus? Qui diverſa remedia conquirimus?

XXXVI.

XXXVI. Quare ſi quis meam ſententiam audire velit, ut nè quidquam de arcendo contagio dicam, quod præſtantiſſimam mehercules, atque unicam antevertendæ luis rationem dixerim, diætâ potiſſimùm caveat Boum peſti; & ſi invaſerit, diætâ illos è mortis faucibus educat. Atque eo ſolùm utantur cibo, quo ſolent, ſed modico, atque optimo. Profectò ut experientia nos docet, parco victu in hac peſtis atrocitate nihil bubus utilius compertum eſt. Quin & curandis popularibus hominum morbis, Græci ἐπιδημίαν dicunt, cibi temperantiam maximæ ſemper fuiſſe utilitatis expertus ſum. Hinc Perſarum fuit inſtitutum, ut apud (a) Xenophontem legimus, tantâ Cives abſtinentiâ uti, ut nihil ad excrementa ſupereſſet. Et Palamedes, Philoſtrato auctore, non aliam peſti medicinam adhibuit: *Opus eſt peſtifera*, inquit, *declinantibus tenui diætâ, motuque concitato. Medicam quidem haud attigi facultatem, ſed omnia ſapientiâ comprehenduntur.* Veriſſimum ſanè dictum, quô unô, dum parcè vivunt, video ſapientes viros vel procul à Medicis egregiè tueri mentis vires, ac ſuſtentare valetudinem ſuam. Dicto accedit (b) Sanctorii auctoritas, in Staticæ libro ſcribentis: *Si ſciveris quotidie quantum cibi tibi conveniat, ſcies diutiſſimè virtutem, ac vitam conſervare.* Sed quid ego auctoritatem ſequor? Ipſa perſpicuè ratio ſuadet, non poſſe rem aliter evenire. Siquidem frugalitate parcior gignitur humorum copia, quæ ſi moderata ſit, tubuli nonnihil flacceſcunt, atque ideo muſculares ipſorum membranæ, cùm aliquod ad ſe contrahendas ſpatium obtineant, plus comprimendo poſſunt, quàm liquores, mehercule, reſiſtendo. Hinc iſtis celerior motus imprimitur ad circulum conficiendum; hinc ſingulorum ſecretiones, motus, compages accuratiùs fiunt; hinc denique quidquid noxium irrepſit in animantium corpora, ſcintillarum more, cùm non habeat quod inflammet, facilè reſtinguitur.

Prima curationis pars exponitur, experientia, atque argumentis probatur.

XXXVII. Sit altera curationis pars, quam pariter Natura indicat, cuique plurimum ineſſe utilitatis puto; cataplaſmate

Secunda Curationis pars affertur, & rationibus communitur.

(a) *Xenoph. de Cyri Inſtit. lib.* 1.
(b) *Sub.* 3. *Aphor.* 33.

boum nares, linguam, palatum bis quotidie linire, ac fricare obſtinato animo, nulloque diſcrimine, bona nè ſint valetudine, an peſtiferò jam morbo concuſſâ, ac labefactatâ. Quod cataplaſma conſtituant acetum, allium, ſulphur, ſal, ſalvia, oleum, juniperique fructus, aut quid ejuſmodi. Ita perlitum Animal obſerabit aceto membranarum poros, viaſque nè ſugant venenum, & reliquo emplaſtro à glandularum oſculis delibuto, aut in omaſum leviter illabente, furentis mali vim retundet, & retardabit. Adeſt accepti beneficii teſtis Hetruria, adſunt Pontificii Imperii Provinciæ, ubi hactenus lue infecti boves in priſtinam reſtituti ſunt valetudinem ruptis oris veſiculis, medicatiſque hoc magmate ulceribus ſanie inflatis. Utinam idem in poſterum contingat.

Aliqua remedia reprobantur.

XXXVIII. Cave autem quidquam putes periculoſius eſſe venæ inciſione, purgationibus, acrioribuſque remediis; quippe quæ nunquam non damnum intuliſſe contagioſis morbis, & huic pariter per veſtra rura bacchanti uſus magiſter docuit. Profectò ſæpius in mentem magni Hippocratis (*a*) ſententia revocanda eſt: *Ita te geras, ut ſi juvare non poſſis, ſaltem nè noceas.*

Tertia curationis pars declaratur, oſtenditur rationibus, atque experimentis.

XXXIX. Succedant autem iſtorum loco (quod erat tertium Naturæ indicantis quid fieri debeat, documentum) ſetones & cauteria bubus inuſta, quæ cum à Te proponantur, nequeo ſatis prudentiam tuam laudare. Etenim ſtatim atque exhalationes malignæ liquoribus noſtris commiſcentur, ab inſita fluiditate, exilitateque diſcedunt, & lymphâ maximè implicatæ glutinoſum quid, ac viſcum referunt; quamobrem, cùm per naturalia corporum cribra meare nequeant, & ſecerni, facto vulnere latiores iis exitus parare neceſſe eſt. Et ſanè à peritis Medicis, qui dum poſtrema Romæ fureret in genus hominum peſtilentia, iis curandis incubuerunt, non ſemel accepimus, quibus cauterii, aut venerei bubonis emiſſarium apertum foret, neminem horrendâ lue fuiſſe conflictatum.

XL. At ubi, & quando hæc maximè inurenda ſunt cauteria? Nam igne plagam fieri velim, deinceps injecto laqueo, impo-

ſitoque

(a) *1. Epid. ſect. 2.*

ſitoque cauſtico Cerato ſervari. Si de loco dicendum ſit, tu Vir doctiſs. cervicem laudas, ut fermento venefico non longè ab ingreſſu pateat exitus. Ego & cervicem probo, & armos, & clunes; non ſolùm ut illud undique pervagatum habeat, quà celeriùs fugere poſſit; ſed ut Naturæ veſtigiis inſiſtam, quæ aliàs tabo ad extremas partes depreſſo, factoque ſedimento Malidas profligavit, ut nobis Fracaſtorius eſt Author, cujus verba jamdudum retuli, & nunc repetenda cenſeo. *Paulatim*, inquit, *labes illa deſcendebat in armos, & indè ad pedes, ac quibus ea permutatio fiebat, ſanabantur ferè omnes; quibus autem non fiebat, plurima pars interibat.*

XLI. Tempus verò non aliâ, quàm Medicorum principis voce præcipiendum mihi eſt: *decubitus quidem*, inquit, *in quibus facta tollit, hæc antefacta prohibet.* Quam ſententiam nè quis putet in aliqua verborum caligine deliteſcere, ad hunc modum luculenter aperit ſcholiaſtes Valleſius vir præclariſſimus: *eos decubitus, qui morbos aliquos ſolent ſuperveniendo tollere, eoſdem anticipando fieri prohibere.* Itaque ſi plures boves veneni decubitu è peſtilentiæ fluctibus emerſere, non eſt, cur quiſpiam dubitare poſſit, illud, ſi adhibito ſtudio antevertat, ingruenti morbo mediusfidius impedimento fore. *In Comment ſupradicti loci.*

XLII. Dividantur quoque diligenter qui morbidi ſunt ab integris. Sed quid opus eſt dictis in re minimè obſcura? Quamvis enim veneficæ exhalationes tot vehiculis aliò transferantur, ac ſe ſe effundant; ſæpiſſime tamen accidit, eas remotis ductoribus intrà priſtinum ſpatium cohiberi, aut transductas, viribus admodum debilitari.

XLIII. Iſtud verò potiſſimùm frequenti ſermone admonendum eſt (ut in eo finem dicendi faciam, à quo uno bonorum fonte commoda, fortunæ, felicitateſque noſtræ dimanant) ut Deum Opt. Max. deprecemur; ut ſicut olim ab Iſraelitis eamdem ipſam calamitatem dimovit; & hanc dimoveat. Quo ſanè remedio nullum præſentius, nullum validius inveniri poteſt: (*a*) *propitiatus eſt Dominus terræ, & cohibita eſt plaga ab Iſrael.* *A Deo Opt. Max. ſalus potiſſimum quærenda, & Operis concluſio.*

V 3 XLIV.

(a) 2. *Reg.* 24. *In Epid. lib. 6. ſect. 4. num. 36.*

XLIV. Habes à me, Vir doctiſſime, de propoſito argumento ſententiam meam, quamquam jejunè, atque impolitè ob temporis anguſtias, plurimaſque occupationes explicatam. Ut eam tibi aperirem, haud facilè animum induxi, veritus judicium tuum. Sed me tandem collegi, ſtatuique plus mihi in tua erga me humanitate præſidii fore, quàm timoris in acerrimo judicio tuo. Puto ſaltem meum qualecunque à te ſtudium inquirendæ veritatis probatum iri. Id enim ſolùm in tradendis, accipiendiſque diſciplinis ſibi quoque ſe propoſuiſſe monet maximus orator; maximuſque Philoſophus Tullius: (*a*) *Neque quidquam*, inquiens, *adhuc inveni firmius, quod tenerem, quàm illud, quod mihi ſimillimum veri videretur, cùm illud ipſum verum in occulto lateret.* Vale. ROMÆ ex Muſæo in Ædibus Vatic. X. Kal. Januarii CIↃIↃCCXI.

CAP. IX.

Nullum compertum eſt bovillæ peſtis certum, ac ſpecificum remedium: pauca inter ea, quæ adhibita fuere, viſa ſunt innoxia; pleraque periculoſa; quod poſteros noviſſe convenit.

Medicos remedia noviſſe convenit, quæ uſu caruerunt.

QVoniam *pulchrum ſemper eſt*, ut ajebat Hippocrates, (*b*) *ea addiſcere, quæ in experimentum adſumpta ſucceſſu caruerunt, & cur ſucceſſum non habuerunt*; profectò nos utiliſſimum arbitramur, ut omnes gentes, atque adeò poſteritas intelligat inter tot, tantaque uſurpata in bovillâ peſte remedia (*c*) nullum inventum fuiſſe ita pleriſque opportunum, ut verè proprium, ac ſpecificum ſtatui, appellarique poſſit: quinimo nonnulla periculi plena, aut potius exitialia per ancipites, & infauſtas curationes, pauca verò innoxia extitiſſe.

Medicamina, quæ alvum movent, in hac peſte exitialia.

Facto igitur initio ab iis, quæ quovis veneno pejora viſa ſunt; hæc quidem in primis ea omnia fuere, quæ alvi dejectionem moliuntur: nam ut plurimum armenta cum illius reſolutione ad interi-

(a) *Cic. de Orat.*
(b) *Lib. de Artic. num.* 48.
(c) *Vide Part. II. n. V. ubi etiam expoſita ſunt remedia, quæ inutilia planè experti fuimus.*

interitum ſponte etiam ſua properabant. Quare ejus generis medicamina poſteris cavenda eſſe arbitror, quippe quæ certam perniciem afferunt. Horum verò ſingularem formulam magno cum plauſu huc allatam, cùm augeret potius morbum, quàm levaret, hoc loco neceſſarium ducimus exſcribere; nè quis in poſterum ejuſdem laudes apud aliquem fortè ſcriptorem inveniens, ignorato effectu, ad uſum revocare contendat. Sic autem habet.

℞. *Agarici optimi unc. j. Ariſtolochiæ longæ, & rotundæ; Aniſorum; Aloes ſuccotrinæ; Baccarum Lauri; Colocynthidis, Radicum Hellebori nigri, Gentianæ; Imperatoriæ Glycirrhizæ raſæ; Cucumeris ſylveſtris; Enulæ campanæ; Foliorum Sennæ orientalis; Chamædryos, Marrubii, Pulmonariæ, Scabioſæ, Tamaricis; Baccarum Juniperi, Seminum Cardui benedicti; Fœnu græci, Sileris montani; Foliorum Scordii, Agrimoniæ, Bettonicæ ana unc. iv. Salis nitri lib. j. m. f. pulvis mediocriter trituratus; doſis erit ad unc. iv. cui adde Sacchari rubri unc. vj. vini albi generoſi lib. v. &c.*

Formula pulveris Cathartici in bovilla peſte vitandi.

Neque multum adeò ipſis Catharticis miſſiones ſanguinis concedebant; non aliâ quidem de cauſâ, quàm quod ægrarum pecudum vires enervabant, malignumque virus ſolis ſæpe faucibus adhuc hærens in venas celeriùs traducebant.

Venarum ſectiones noxiæ.

Eſt tamen hìc, ut candidè fateamur, fieri poſſe, ut ea remedia, quæ noſtris in provinciis, potiſſimùm in Epidemiis ſive nullius emolumenti, ſive etiam pernicioſa experti fuimus, aliis in regionibus, & præſertim in ſporadicis boum morbis, à quibus peſtifera lues omnino abſit, utilia frequenter extiterint. Ubi enim vel cœli temperatura malorum vim frangit, atque debilitat; vel malum ipſum ex ſola paſcuorum ubertate, aut vitio, ex aquarum noxa, vel alia evidenti ex cauſa ortum habet; non dubitamus, quin & purgantia, & Phlebotomiæ plurimum ajumenti afferre poſſint. Et ſanè non video, cur tantâ cum fiduciâ à prudentibus Viris multa nobis commendata fuerint præſidia; niſi uſquam bono cum exitu eadem uſu veniſſent.

Purgantia, & Phlebotomiæ in morbis boum à ſola plenitudine citra peſtiferum virus prodeſſe poſſunt.

Minùs certè pœnitenda viſa ſunt, quæ linguæ, oris, fauciumque ulceribus medebantur. Hæc autem cùm ex acidis præſertim aluminoſis, volatilibus, atque aromaticis parata eſſent, ulcera

Quæ oris ulceribus ex acidis, & aromaticis commixta adhibebantur, minimè nocuerunt.

illa

illa ita ſanie, ac tabe purgabant, ut cum in ſtomachum dilaberentur, primæ concoctionis organa tueri poſſent, ac prohibere, nè per venas, & lymphatica lues deterrima in ſanguinem tam facilè commigraret. Et quanquam raro affecti boves hoc ſolo remedio reſtituti fuerint; nihilominus reſcivimus multos poſtea collatis naturæ viribus convaluiſſe. Plures autem hujus generis formulas huc transferre poſſem, niſi vererer, nè ſimplex hoc caput in volumen excreſceret. Unuſquiſque enim armentorum Cuſtos ſuam peculiarem in ſecretis habebat. Satis igitur erit unam, vel alteram proponere; eâ, quam ſubjicimus, uſi ſunt Cuſtodes armenti Baſilicæ Vaticanæ, in eo loco qui dicitur *Campo morto.*

Decoctio non incommoda ex aceto, & alumine.

℞. *Alum. Roc.*) *ana lib. j.*
Viridis æris)
Saponis unc. jv.
Salviæ) *ana m. iij.*
Scordii)
Aceti acerrimi lib. v.
Aquæ Com. lib. xxv.

bull. parum, & ſtent in infuſione, donec reſideat ad fundum, quod ſolvi non poteſt; hujus liquoris deinde *unc. xvj.* per tres vices diluculo ægrotanti bovi propinentur. Hoc autem remedium vim habet potiſſimùm abſtergendi fauces ab ulceribus, quibus affecti laborabant, eorumque viſcera à labe utcunque tuendi.

Alios verò ſuis bobus non levi cum utilitate exhibuiſſe ferunt decoctionem, quam ſubjicimus.

℞. *Aceti acerrimi lib. xvj.*
Aluminis lib. j.
Mellis lib. ij.
Fol. Salviæ) *ana m. iv.*
Roriſmarini)

bull. per horam, mox factâ colaturâ, confricetur lingua, & abſterſa madefiat hoc eodem liquore, cujus tandem *unc. viij.* tribus diebus per illorum fauces injiciantur.

Præterea pro certo nobis renunciatum eſt ab Excellentiſſimo Marcello Sacchetto Hieroſolymitani Ordinis apud Summum Pontifi-

Pontificem Oratore, bobus ſuis in Agro Oſtienſi mirum in modum profuiſſe medicamina quædam, quorum conficiendorum rationem, atque exhibendi modum ſcripto nobis tradidit; ſcilicet ſtatim atque Cuſtos bovem aliquem mœſtum fieri, & ad paſcua torpidum animadvertiſſet (quod malum vulgò *impuntatura* appellant) illicò præbebat ejuſmodi bolos, nimirum. *Boli ex allio, & ſalvia aliquibus profuerunt.*

℞. *Pul. Salviæ*)
Sulphur. viv.) *ana drach. ij.*
Allii mundat. & cont. unc. iij.

m. cum butyri recentis q. ſ. f. boli exhibendi per tres vices. Allium verò magnopere inter Priſcos laudatur à Columella, (*a*) ubi de linguæ vitiis in bobus agit.

Poſt hæc verò Oſtienſis ille Veterinarius cùm fermentum malignum, peſtis cauſam, in bovis omaſo aliquantulum cicuratum putaret, ad illud è corpore educendum commixtam potionem exhibebat, quæ recipit.

Caricarum pinguium lib. j.

coctam in ſ. q. vini albi: inde enim alvus placidè ſubducebatur, cruentis etiam ad ſpeciem dejectis humoribus. Sed ſcire ad hiſtoriæ veritatem convenit, in Oſtienſibus etiam armentis multos boves peſte occubuiſſe; ut non proinde certò aſſerere poſſimus pharmacum ex ſalvia, ſulphure, & allio paratum, germanum, ac ſpecificum hujus luis antidotum eſſe cenſendum.

Delatum quoque ad nos fuit apud Venetos, & Mantuanos potionem præ cæteris profuiſſe, quam parabant ex ſulphure in pollinem redacto, cum ſaccharo rubro ad unc ij. olei, & Sal. com. ana modica copia m. cum aceti acerrimi unc. viij. addendo bac. Juniperi contuſ. & cæpæ albæ conciſæ ana unc. ij. pro unica doſi. *Potio ex ſulphure ſale, cæpa, & baccis Iunip. ab exteris laudata.*

Similiter innoxia ſaltem fuerunt medicamina, quæ ex ſambuco (præſertim verò cum ex ejuſdem cortice, ac radice ſuccus exprimitur) à nonnullis ſelecta, & in potum adhibita. Nimirum ſumebant radices Sambuci, ex quibus decorticatis, & contuſis ſuccus extrahitur, cujus libra cum Sacchari unc. v. exhibetur ſtatim ab initio iterum, ac tertio ægrotanti bovi. *Ex Sambuco innoxia.*

(a) *De re Ruſtic. lib. 6. cap.* 8.

Commendatur à Bauhino.

Hoc autem pharmacum in peſte maximè laudatum legimus apud Jo: Bauhinum celebrem Botanicum ex Hiſt. Plant. Tom. 1. lib. 5. cap. 23. de Sambuco per hæc verba. *Aſſerit Geſnerus ſe ſambuci corticis decoctum cum Theriaca duntaxat exhibuiſſe, eoque plurimos, qui peſte infecti erant, ſanaſſe.*

Quamobrem cùm inter initia hujus epidemiæ juſſus fuiſſem ab Eminentiſſimis Patribus die 23. Auguſti 1713. meam ſcripto ſententiam proferre, an ſcilicet præſidio futurum exiſtimarem id remedium, cujûs potior pars conſtabat è ſambuco, aſſerere non dubitavi illud quidem, ſi non omnino certum, ac validum, non idcirco tamen aut novum, aut noxium futurum; cùm illud à priſcis Auctoribus commendatum animadvertiſſem.

Diaphoretica aliquibus opitulabantur.

Inſuper benigna diaphoretica, ex decoctione ſcilicet herbarum theriacalium, Imperatoriæ, Carlinæ, Scordii, Menthæ Rom. Lauri, & ſimilium, bobus iis potiſſimùm opitulari viſa ſunt, qui alioqui morbidum humorem non tantummodo ob virium robur, ſed etiam ob viarum libertatem, temperatumque Juventæ fervorem jam jam ad artus, & cutim ſponte erant depulſuri. Propterea ſuperſedeo hìc mentionem injicere illius medendi methodi, qua in Gallia, cùm ſimili clade bubulum pecus internecioni dederetur, Veterinarii feliciter uſi fuerunt, ut nobis Illuſtriſſimus Præſul Salviatus Avenione Præfectus ſignificavit. Nam tota penè verſatur in herbis diaphoreticis aceto incoctis, & poſt ſedulam linguæ abſterſionem ægroto bovi exhibitis. Verùm (quæ eſt miſera peſtis conditio) quàm rariſſimè apud nos eadem medicamenta præſidio fuerunt.

Nec ſanè defuit, qui plurimùm commendaret ſequens medicamentum.

Ex Sp. Vini aliquibus admodum periculoſum.

℞. *Spir. vini rectif. unc. vj.*
Salis Ammoniaci unc. ij.

quo exhibito cooperiatur bos in ſtabulo ad ſudoris excluſionem; ſed cùm idem à nonnullis tentatum fuiſſet, planè inutile, immò etiam noxium inventum eſt.

Inuſtiones ac ſetacea aliquibus profuerunt.

Illud equidem præterire non poſſum inuſtiones, ac ſetacea in aliquot bobus collo, auribus, vel humeris, atque etiam oculorum

rum in angulis adhibita, & trajecta ad foràs abigendam peſtiferam luem interdum quovis alio remedio fuiſſe tutiora. Neque id nuper bovillæ peſtis præſidium inventum, aut primum Romæ uſurpatum dixeris; cùm illud antiquiores etiam Veterinariæ Artis Scriptores laudaverint, atque in primâ poſuerint commendatione. Nam Columella, (*a*) differens de remediis, quæ, ubi gregatim pecora laborant, opportuna ſunt, proponit radicem, quam paſtores conſiliginem vocant. *Vſus*, inquit, *ejus traditur talis: æneâ ſubulâ pars auriculæ latiſſima circumſcribitur, ita ut manante ſanguine tanquam O litteræ ductus appareat orbiculus. Hoc & intrinſecus, & ex ſuperiore parte auriculæ cùm factum eſt, media pars deſcripti orbiculi eâdem ſubulâ tranſuitur, & facto foramini prædicta radicula inſeritur, quam cùm recens plaga comprehendit, ita continet, ut elabi non poſſit. In eam deinde auriculam omnis vis morbi, peſtilenſque virus elicitur, donec pars, quæ ſubulâ circumſcripta eſt, demortua excidat, & minimæ partis jacturâ caput conſervatur.* Idem ſanè præſidii genus à Vegetio quoque, ac poſtremò à Geſnero (*b*) per ipſius Columellæ verba laudatur.

Ab antiquis laudata.

Id verò de uſu medicaminum, quæ huc uſque à nobis recenſita fuerunt, generatim, & candidè admonendum exiſtimamus; quemadmodum ſcilicet boves aliquot ſinè ullis remediis ab immani peſte vindicatos vidimus; ſic penè omnes iis admotis citiùs occubuiſſe, viſumque proinde malum ſæpe conduplicatum; ita ut frequenter paucorum boum mors à nimiùm credulis cariùs empta fuerit, quàm aliàs integra ſanorum ſteterint armenta.

De ſuffimentis ad bubilia, deq; purgantibus fontibus dicetur cap. ultimo.

Cæterùm de cura, quæ bubilibus, ſtabulis, fontibuſque lue, taboque inquinatis adhibenda eſt, fusè dicemus cap. ultimo hujus tertiæ partis §. V.

Potio præſervans boves à contagione apud Parmenſes laudata.

Denique præterire non poſſum; quin referam medicamentum, quod ad præcavendam boum peſtem utiliter apud Parmenſes adhibitum fuiſſe perhibent. Hoc autem à celeberrimo Medicinæ Profeſſore Pompejo Saccho è codice vetuſtiſſimo in publicam utilitatem exſcriptum narratur.

X 2 Recipit

(a) *Loc. ſup. cit. cap. 5.*
(b) *Lib. de Quadruped. Litt. C. pag. 64.*

Recipit autem Fol. Capparor.) ana unc. iij.
Myrtill. Sylveſ.)
Cupreſs. vel Cypariſſi unc. vj.

contundantur omnia, & infund. in lib. X. aq. com. atque per noctem ſereno cœlo exponantur; indèque tinctura ad ſequentes uſus conſervetur.

Propinantur autem bobus dictæ infuſionis tepentis per triduum lib. iij. quater in anno, ſcilicet ultimis diebus Veris, Æſtatis, Autumni, & Hyemis. Porrò alienum à ratione minimè eſſe videtur, adſtringentem hanc potionem aliquid conferre poſſe ad corroboranda ea vaſculorum orificia, quæ à faucibus, œſophago, ſtomacho, atque inteſtinis in chylifera, & ſanguifera hiare ſolent: indè enim epidemicum, & contagioſum miaſma vel nullo modo, vel non niſi ægre illuc valet penetrare.

Sed ad ea, quæ nos Romæ experti ſumus, revertentes candidè fatemur nullum uſquam verum, certum, validum, ac ſpecificum præſidium compertum eſſe; pleraque vana; multa noxia; pauca alicubi utilia nobis occurriſſe. Quod ſanè operæ pretium eſſe arbitramur, ut id omnes noverint; atque ut noſtris etiam poſteris præſenti commentario ſignificetur.

CAP. X.

Certum, atque unicum antevertendæ peſtis remedium fuit tam affectorum boum, quàm aliorum corporum indè inquinatorum cum ſanis commercium dirimere. Diæta pariter utilis fuit.

Vnicum luis avertendæ remedium eſt commercii, contactuſque vitatio.

CUm proximè viderimus nullum uſquam inventum præſentis boum peſtilentiæ ſpecificum pharmacum; multaque è contrario, ut in adagio eſt, morbum morbo addidiſſe: poſtulat nunc ratio, ut ad ejuſmodi luem antevertendam unicum, certumque præſidium demonſtremus. Id autem in eo ſitum eſt, ut ſanos, atque integros tùm ab ægris bobus, tùm à rebus aliis ſimili tabo contaminatis quàm diligentiſſimè tuearis. Enimvero noſtrâ hac

hac ætate, qui ſedulò contagionis rimas omnes obſtruxere, non in Latio duntaxat, verùm etiam in finitimis Ditionis Eccleſiaſticæ provinciis, aliorumque Principum terris, luem hanc ſuis ab armentis omnino prohibuerunt. Et quidem in agro Romano inter ardentia undique peſtilenti hoc igne bubilia mirati ſumus duo præſertim armenta ab omni detrimento ſarta tectaque perpetuò ſervata fuiſſe: Alterum ſcilicet Principis Pamphilii in ejuſdem Villa extra portam S. Pancratii: alterum verò Principis Burgheſii in eo prædio, cui nomen S. Nicolai, non aliâ planè de causâ, quàm quod intentiſſimâ vigilantiâ prohibitus fuerit externorum corporum, in quæ cadere ſuſpicio poterat, contactus, atque vicinitas. Neque alio certè defenſore Cornetanus Ager, Patrimonii, Umbriæ, Piceni, atque Flaminiæ provinciæ huc uſque protectæ ſunt. In univerſum ſimiliter in Etruriæ, & Mutinæ Ducatu non niſi ſeveris legibus, & accuratæ cuſtodum diligentiæ ſalus, atque incolumitas armentorum hactenus accepta referenda eſt. Idque adeò manifeſtum, ut in humanâ etiam peſtilentiâ Religioſarum Virginum Cœnobia, ad quæ nulli patet aditus, intemerata morbo plerunque ſerventur: *Quinam à Contagione immunes fuerint.*

Non videtur autem prætereundum, quod contigit in Oppido Caprarola; armentum enim in vivario, vulgò *Parco*, repente morbo laborare cœpit, & quinque ex numero boves peſtis arripuit. Cùm tantæ novitatis cauſa veſtigaretur, tandem compertum eſt, bovem unum è Romanis paſcuis intrà ſepta admiſſum cæteros polluiſſe. Quinque illis igitur interfectis ſtatim lues evanuit.

Conſilium porrò fugiendi viciniam quorumcunque corporum, quæ peſtifera ſemina deferunt, non in humanis ſolùm contagionibus è communi Scriptorum omnium ſententiâ, verùm etiam in bovillâ antiquiſſimis temporibus ſummoperè commendatum eſt. Unde Columella (a) *cùm peſtilentia*, inquit, *in gregem incidit, confeſtim mutandus eſt Cœli ſtatus, & in plures partes diſtributo pecore longinquæ regiones petendæ ſunt; atque ita ſegregandi à ſanis morbidi, nè quis interveniat, qui contagione cæteros labefaciat. Ita-* *Ab antiquis adhibitum fuit.*

(a) *De Re Ruſtic. lib. 26. cap. 5.*

quæ cùm allegabuntur, in ea loca perducendi ſunt, quibus nullum impaſcitur pecus, nè adventu ſuo, & illis tabem afferat. Ac Geſnerus, poſtquam Columellæ judicium de neceſſitate ſecernendorum abs ſe mutò boum iiſdem planè verbis exſcripſit, peculiari ratione explicat, atque illuſtrat his verbis: *Nam morbidi paſcendo herbas inficiunt, bibendo fontes, ſtabulo præſepia. Et quanquam ſani boves odore morbidorum afflante depereunt. Vſque eò etiam mortuorum cadavera ultra fines Villæ projicienda ſunt, & altiſſimè obruenda ſub terris, nè fortè ipſorum corporum halitu interna ſanorum contingantur, & pereant.*

Contagionis ſemina à quibuslibet infectis corporibus deferuntur.

Et quidem animadvertendum eſt contagionis ſemina non à bobus tantùm ægrotantibus, ſed frequentiùs etiam à paſtoribus, ac veterinariis, qui jam infecti ad ſanos accedunt, à canibus quoque, cæteriſque animantibus, quæ pilis, pennis, aut plumis contecta ſunt, deferri ſolere: cùm ſcilicet aut pollutas morbo pecudes contigerint, aut inter eas fuerint commorata. Sunt etiam alia corpora, quæ integrum continere ſolent ejuſmodi peſtis principium. Atque ob id Romæ ab Illuſtriſſimo Abundantiæ Præſide Nundinarum locus mutatus fuit, juſſumque nè amplius ſub colle Palatino ad Septentrionalem plagam, ſed ad meridionalem (ſcilicet *à Cerchi*, ut vocant) ſingulis hebdomadibus boarius mercatus appararetur. Nam ſtabula, fontes, omneſque planè anguli prioris regionis jure ac merito luis fomitem ac ſemina, etiam poſt ablutiones, abſterſiones, ac ſuffitus, integra diutiſſimè retinere putabantur.

Præterea mortuorum pelles, cornua, aliaque in eâdem eſſe causâ: neque id rationibus tantùm, ex evidentiſſima tenuiſſimorum corporum exhalatione petitis demonſtrari poteſt: verùm etiam inexpugnabili experimento, & veritate vinci neſcia comprobatum eſt. Siquidem, ut ſupra monuimus, Mutinenſes, Etruſci, Centumçellani, Piceni, ac Flaminienſes, cùm agros ſuos diſpoſitis cuſtodiis muniiſſent, intacti eâ clade hactenus fuerunt. Quapropter ſummâ cum ratione fateri, ac prædicare debemus, nullum certius arcendæ peſtis remedium ſupereſſe, quàm ſi affectorum corporum contactus omnis ac propinquitas ſtudio-

Experimento id demonſtratur.

ſtudioſiſſimè devitetur. *Separare protinus*, inquit Fracaſtorius (*a*) *infectum oportet à reliquo armento, alioqui totum inficitur.*

Denique pro coronide ſilentio hìc tranſire minimè debemus, magno ad præſervandos boves præſidio fuiſſe etiam tenuitatem victus. Nam, quemadmodum pecudes à vicino tabo non infrequenter tuebatur ipſa corporis gracilitas; ita parcâ manu exhibitum alimentum, quo ejuſdem corporis habitus attenuatur, multò magis procul poſitum venenum arcere valet. Vide ſis quæ de hoc argumento ſcripſimus in Diſſertatione Epiſtolari *de Bovilla Peſte Veneta armenta depopulante* §. *XXXV.*

CAP. XI.

Appendix, & Summa Conſiliorum, quibus bovilla contagio poſt hac quàm citiſſimè depelli poſſit.

QUemadmodum qui ex graviſſima ægrotatione convaluerunt, velut ab inferis ad vitam revocati, poſteaquam ingentia pericula exhauſerunt, malo ipſo edocti ſunt modis omnibus ea præcavere, quibus in capitis diſcrimen adducti fuerunt; ita nos ab ingruenti calamitate ſervati, quæ nobis alimoniam, vitamque ipſam ereptum ibat, haudquaquam modum excedere videbimur, ſi collectis undique, noviſque excogitatis conſiliis ſalutem noſtram in poſterum muniamus. Itaque ſuperioribus præceptis de vitando quorumlibet corporum pollutorum contagio, in quo totius rei ſummam poſitam eſſe monuimus; hæc quoque adjicienda putamus, quibus illa luculentius explanata ad univerſorum utilitatem, atque intelligentiam accommodabimus. Itaque, ſi aliquando (quod omen avertant ſuperi) innotuerit, bovillam luem finitimas Latio provincias adoriri, ſtatim

Periculo erepti magis in poſterum ſibi cavere debent.

Primo loco Edictum promulgandum erit, ut viæ, omnes, ac diverticula quàm diligentiſſimè cuſtodiantur, nè ullum vel bubuli, vel canini generis animal ad nos traducatur; ſed illud è veſtigio interficiendum, ſepeliendumque erit. Severâ etiam impoſi-

Arcendum quidquid contagium poteſt convehere.

tâ

(a) *Lib. 1. de Contag. cap. 12.*

tâ cuſtodibus, ac Mercatoribus pœnâ, nè armenta ad nundinas nobis propiores adducant. Contagium enim aut vero contactu, aut ſolo fomite, qui contactum convehit, ocyſſimè diffunditur, ac dilatatur: quapropter ſtudendum omnino eſt, nè ullas uſquam contagio rimas inveniat.

Ægri boves ſegregandi, aut potius occidendi.

II. Si Cuſtodiis caſu, vel dolo malo ſuperatis, in Latium ingruat peſtis, tunc quidem edatur Sac. Conſultæ Decretum, quo jubeantur ægri boves ab integris illico ſegregari, & in unum ſtabulum concludi: immò tutiſſimum Conſilium foret (idque ego ſummopere præoptarem) boves ipſos, quos certò lue affectos eſſe conſtabit, ſtatim conficere ſclopetariæ glandis ictu, nè quid tabidi ſanguinis effundatur.

Sani boves à paſcuis revocandi.

III. Sani quoque boves à prioribus paſcuis revocandi, & ad alia intacta compellendi; namque illa meritò cenſeri poſſint morbi ſeminibus contaminata. Interim verò ſtatuendæ ubique cuſtodiæ, nequis egredi ſepta, aut ingredi auſit.

Quid obſervandum à Veterinario cùm ægris medebitur.

IV. Prætermittenda non eſt medendi methodus, Si ſcilicet morbus vinci remediis poſſit. Veterinario autem, cùm ad faciendam Medicinam ſe conferet, cannabinum, ac cerâ perlitum induſium ſibi peculiare à Villico præberi velim, quo conſuetas à contagio veſtes ſuas tueri poſſit. Poſt hæc ubi ingreſſus bubile ægram pecudem opportunis foverit medicaminibus, exuat ceratum induſium, ibidem relinquendum; manuſque, ac faciem aceto lavet; inde ad alios curandos, eâdem ſervatâ lege profecturus. Hoc autem illi neceſſario eſt factitandum quotieſcunque medendi cauſâ illuc redeundum eſt; tutius ſiquidem foret occidere, quàm curare ægros boves, ſi quis Veterinarius labem ad ſanos delaturus eſſet.

Quo pacto mortua pecude purgandum, ac ſuffiendum ſtabulum.

V. Stabulum, ubi ægræ pecudes cuſtodiuntur, perpetuò clauſis foribus obſtructum eſſe debet, nec niſi Veterinario, aut bubulco pateat, donec illæ aut convaluerint, aut morbo confectæ interierint. Quod ſi deceſſerint, nudandi tectorio parietes, & laquearia, tergenda præſepia ſordibus, ac ſtramentis, quæ poſtmodum comburantur. Et cinis cum tectorii cruſtis humi defodiendus, ex Moſaica lege repetito exemplo, qua domus leprâ polluta intrin-

intrinſecus radi jubetur, ita ut raſuræ pulvis extra urbem in locum immundum projiciatur, *Levit. cap.* 14. Ac deinceps per octo dies manè, ac veſperi clauſis foribus, & feneſtris ſuffiendum eſt ſtabulum, ac duabus poſt horis exterior aër admittendus. Odoramenti genus erit.

℞. *Thuris, Bac. Iuniperi part. aq. & bina Allii capita cum duobus hyſſopi manipulis: indè admoto igne, fiat ſuffimentum.* Vel

℞. *Sem. Fœniculi, Baccar. Iuniperi ana unc. vj. Hyſſopi m. ij. Thuris unc. iij. m. pro ſuffimento.* Præſepia verò, & faliſcæ clathratæ hoc medicamine confricandæ tergendæque ſunt.

℞. *Sulphuris vivi unc. vj. Allii capita duo, ſalis comm. unc. iiij. Pulv. Salviæ, ac Roriſmarini parum:* pinſantur hæc omnia, & aceto diluantur.

VI. Fontes, vaſa, ac labra, quò affecti boves potum ire conſuerant, acri lixivio ex calce potiſſimùm parato abſtergenda ſunt. *Fontium labra lixivio abſtergenda.*

VII. Paſtorum etiam veſtes, ac lintea ſuffienda, cumque ipſi manus, & faciem aceto colluerint, cuſtodiâ eximantur, ac miſſi fiant. *Paſtores ſimiliter purgandi.*

VIII. Quod ad cadaverum ſepulturam attinet nihil eſt quod moneamus, integra omnino, ac nè pilo quidem detracto in altiſſimis ſcrobibus tumulanda eſſe. Id tantùm adjiciam opportunum, ac neceſſarium videri, ut corporis partibus, unde ſaliva, atque excrementa ejici poſſunt, ſtramen alligetur, quod cum mortuâ pecude inhumandum eſt: ac ſi quid uſpiam corrupti humoris in terram deciderit, dum cadaver effertur, ligone confeſtim tollatur, & in foveam conjiciatur; ſatiùs tamen foret totam viam, quanta eſt illius longitudo à ſtabulo ad Scrobem, ſtramento ſternere, quod poſtmodum flammis abſumatur. *Quid præterea in ſepultura obſervandum.*

IX. Illud inter cætera eſt animadvertendum, ut ſi vaccæ lactantes morbo afflatæ in iiſdem bubilibus ſtabulentur; emunctum ex uberibus lac injiciatur in defoſſam humum, operiaturque ſinè morâ: quique aliter fecerint ſeveriſſimis pœnis coërceantur. *Vaccarum ægrotantium lac humi defodiendum.*

X. Ubi verò ægræ pecudes convaluerint, idque certis indiciis fuerit confirmatum, per duodecim adhuc dies bubuli conti- *Si pecudes convaluerint, quæ cautio adhibenda ſit, ut id certò confirmari poſſit.*

neantur: ac primo ſtatim die eradendum è parietibus, & lacunari tectorium, ſuffienduſque locus, uti ſuperiùs dictum eſt, fricandaque, ac detergenda præſepia, & faliſcæ clathratæ octo dierum ſpatio: quibus exactis, aquâ, & aceto æquabiliter permixtis accuratè pecus in chorte eſt abluendum, ac deinde per quatriduum adhuc in ſtabulo cohibendum. Quo elapſo temporis intervallo emitti poteſt armentum, & ad ſana paſcua, ut ante, depelli.

Ruſticorum ultro, citroque commeatus omnino interdicendus.

XI. Neceſſarium quoque videtur ruſticorum, canumque in finitimas regiones commigrationem, ac reditum inhibere, nè ſecum contagii ſemina deferant; quâ de re fuſiùs ſupra diſputatum eſt. Hæc igitur de vitandæ reprimendæque luis bovillæ rationibus à nobis dicta ſatìs arbitramur. Quæ cùm omnia mecum reputo, eorumque ſimul difficultatem, expenſas, pericula, laboreſque confero, nihil aut faciliùs, aut certiùs, expeditiùſque illatæ jam peſtis eſſe remedium video, quàm ſi ſtatim ab initio infirmæ animantes exploſis globulis, interficiantur, altiſque extemplo ſcrobibus inferantur.

Occidere boves primum lue tentatos maximum illatæ peſtis remedium.

Excuſatum interim me habeant humaniſſimi Lectores, ſi eadem fuſius antea explicata, ſæpius adhuc, & ad ſatietatem uſque monuimus. In iis enim rebus, quæ publicæ ſalutis interſunt, ſatiùs eſt abundare, quàm deficere; ut graviſſima ſcilicet, utiliſſimaque præcepta altiùs legentium animis illabantur; præſertim cùm nobis ad ejuſmodi ſcriptionem ſtimulos addiderit ea cogitatio, quod patriæ, cui noſtram operam, ſtudiaque ab ineunte adoleſcentia conſecravimus, debeatur hoc munus. Quod quidem, & ſi tenue, non ingratum tamen civibus auguramur. *Lacte enim litant, qui thura non habent.*

JOAN-

JOANNIS MARIÆ LANCISII

Intimi Cubicularii, & Archiatri Pontificii

DE EQUORUM EPIDEMIA

Quæ Romæ graſſata eſt toto Vere Anni MDCCXII.

HISTORIA, IUDICIUM, ET CONSILIUM exhibitum Eminentiſſimis, ac Reverendiſs. S. R. E. Cardinalibus, qui Conſultationibus Civitatum, ac Terrarum Status Eccleſiaſtici præpoſiti ſunt.

BENEVOLO LECTORI.

QUoniam calamitatis fructus is demum eſſe ſolet, ut & ipſi nobis in poſterum diligentiùs, opportuniùſque caveamus, & cæteri noſtro periculo edocti rebus ſuis proſpicere maturiùs diſcant; me cùm de Patriæ, tum de communi omnium ſecuritate pro mea virili meriturum putavi, ſi operi de Bovilla Peſte Appendicem ſubtexerem, de Equorum lue, quæ Latii regiones afflixit Anno MDCCXII. quæque tum Venetis, tum Neapolitanis typis Etruſco ſermone perſcripta ante triennium jam prodiit.

EMINENTISSIMI PATRES.

Summi Pontificis, & Cardinalium diligentia ad propulſandam epidemicam luem.

AD avertendam equorum luem etiamnunc, minus tamen Romæ, quàm in Neapolitano Regno graſſantem, Summi Pontificis, & Veſtrarum Eminentiarum juſſu, qui curas omnes in publica ſalute defi-

gitis, nihil eſt hucuſque laboris, nihil operæ, atque induſtriæ prætermiſſum, ut & morbi vera natura, & medendi ratio quàm optima inveſtigaretur; nec minor profectò contaminatis eâ labe cadaveribus ſepeliendis cura, atque ſedulitas collata eſt. Hujuſmodi autem morbus apud nos initio quidem imbecillior, ineunte Martio menſe nuper elapſo, coortus eſt; cùm jam ſæviſſima ſtrages tum boum in Patavinis armentis, tum equorum in Neapolitanis ſtabulis per ſuperiores præſertim menſes Januarium, & Februarium edita fuiſſet; quandoquidem Romæ ex denis equis, eo morbo tentatis, vix ſinguli intereunt; atque adeò ſi à principio recta curatio fuiſſet inſtituta, præter eos, qui per habitualem, ut ajunt, morbum, à pectore ægri ſunt, quoſque anxios, vulgò *bolzi* appellamus, planè omnes convaluiſſent.

Cœpit morbus equorum Martio menſe ineunte.

Anteceſſit boum clades Patavii, & equorum Neapoli.

Verùm ex iis, quæ hactenus animadverſa ſunt, planè intelligimus, epidemiam hanc duorum eſſe generum, quæ ex uno tamen, eodemque ſanguinis vitio proficiſcuntur, celerioris ſcilicet, ac tardioris motus: celerior quidem ab acuta febri nihil omninò differt, quæ cùm à principio frigoris ſenſum, horroremque, quo corpus omne perſtringitur, ſimulque cibi faſtidium afferat, & urinam remoretur, luculenter oſtendit, equos torminibus afflictari; ac demum viſceris alicujus, & præſertim inteſtinorum, omenti, ac ſtomachi inflammationem pati; quemadmodum diſſectis poſtea ejuſmodi cadaveribus licuit experiri. Hoc morbi genus, etſi parùm frequens, gravius tamen, atque exitialius eſt, cùm celerrimè præcordia quaſi per contagionem polluat, ac bidui ſpatio animantes interficiat. Alterum autem, quod paulatim ingraveſcit, frequentius apud nos graſſatur, itaut nunc temporis jure, ac meritò epidemicum dici poſſit. Equus enim pabulo, ac potu ſenſim abſtinet, dejectoque capite, & oculis conniventibus mœſtior evadit: nec eidem primo ſtatim die fauces intercluduntur; verùm tantummodo intentiores, durioreſque, quàm naturâ eſſe ſoleant, ad aſperæ arteriæ caput, ſinè ullo tamen doloris ſenſu, deprehenduntur. In eo rerum ſtatu ſi quis equum affectâ jam valetudine per incuriam, negligentiamque, ut plerunque fieri ſolet, fatigaverit, continuò morbus increſcet:

Duplex hujus epidemiæ genus: primum celeriori, alterum tardiori motu progreditur.

Prius morbi genus exitiale eſt.

Poſterius haud æquè periculoſum.

Ejuſdem deſcriptio.

Equi male affecti minimè fatigandi.

increſcet: namque & febris acuta, & anxietas adorientur, itaut ſibilare naribus, ac ſtertere, eique guttur ut plurimum tumeſcere incipiat. Alii verò deſides fiunt, ac linguam exertant luteo colore ſuffuſam: interea quibus corporis agitatio, atque convulſio, pellis aſperitas, urinæ retardatio, ac frigidus ſudor fuerit obortus, majori ex parte emoriuntur; cùm contra convaleſcant ii, è quorum naribus, atque ore copioſior mucus emanat, aut quibus magna graveolentis urinæ vis elabitur, aut crura denique intumeſcunt.

Fatigatos febris, anxietas, creber anhelitus, & gutturis tumor corripere ſolent.

Emoriuntur autem, quibus convulſio, pellis aſperitas, urinæ retardatio, & frigidus ſudor oboritur.

Hoc autem alterum mali genus, quod à Græcis Scriptoribus Hippiatris *Malidis* nomine appellatur, à Virgilio (*a*) poëticis pigmentis illuſtratum invenimus.

Qui convaleſcunt,

Ejuſmodi morbus Malis *dicitur apud Græcos.*

Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede terram
Crebrò ferit, demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.

Enimverò hoc mali genus, Rufo Authore *febris epidemica*, dici poteſt: quo deinde fit, ut imi potiſſimum ventris, ac thoracis viſcera inflammentur, interceptis nimirum, collectiſque illuc morbidis humoribus; atque adeò, ut in linguæ glandulis, & qua parte aſpera arteria ad œſophagum adhæreſcit, lympha cohibeatur.

Imi ventris, ac thoracis viſcera inflammantur.

Quod ſi morbus ab initio, cum equus averſari pabulum, ac triſtior eſſe cœpit, rectè atque ordine curatus fuerit, facili negotio depelletur: è contrario diuturnior, ac pernicialis eſſe conſuevit, ſi nulla ægris animantibus laboris ſit intercapedo; aut ſi infuſo per os medicamine purgentur, vel acrioribus remediis eorum fauces extimulentur. Nam quæ vellicandi, & corrodendi vim habent, citius vitioſorum fluidorum colluviem ad locum ſtimuli, ac præcipuè ad gutturis, pulmoniſque muſculos adducunt: unde quædam anginæ, & ſuffocationis ſpecies oritur. Non defuere tamen, qui rationabili quadam empiricâ ducti morbidum hunc humorem, non intrà, ſed extra collum admoto em-

Labor, purgantia, atque irritantia medicamina equos interficiunt.

Quæ de cauſa id fiat.

(a) *Georg.* 3.

emplaſtro corrodente, ſummâ cum utilitate revocarunt.

Conventus peragitur apud Illuſtriſſimum Præſulem Curtium Origum.

Cùm igitur veſtro, Eminentiſſimi Patres, Decreto apud Præſulem Illuſtriſſimum Curtium Origum (*a*) magni iſtius Tribunalis à Secretis, eâ de re ſedulò deliberaturi ſæpiùs conveniſſemus, Illuſtriſs. Præſul Criſpoltus, Eminentiſs. Camerarii Auditor, nec non ipſe ego, ſimulque Viri egregii DD. Michael Angelus de Paulis Protomedicus Generalis, Jacobus Sinibaldus, & Dominicus Gagliardus, quippe qui ſunt Conſiliarii ejuſdem Protomedici, poſtremò etiam ſcientiſſimi rei Veterinariæ quotquot in hac Urbe reperti ſunt, pleraque omnia ad equinam hanc epidemiam pertinentia fuerunt agitata: nec ſecus apud excellentiſſimum Oratorem Melitenſem Marcellum Sacchettum eadem de re Conventus habiti fuerunt nobili adhibito Viro Vincentio Origo Arcis Hadrianæ cuſtode altero; ambo enim naturas equorum, morboſque optimè callent. Itaque cum iiſdem ea, quæ ſubjicimus, conjunctim & accuratiùs explorata ſunt.

Quidnam in eo Conventu agitatum fuerit.

I. Quænam hujuſcemodi epidemiæ cauſa, & origo fuerit.

II. An Equi contagione polluantur.

III. Quæ ſit præſtantiſſima medendi ratio.

IV. Quæ cura inferendis humo cadaveribus adhibenda ſit.

Seroſæ ac fervidæ particulæ ſanguini admiſtæ ejus mali cauſa interior.

Id variis argumentis oſtenditur. I. ex ſanguinis craſſitudine. II. ex muci egeſtione. III. è polyporum concretione.

Ac primo quidem, quod ad mali fontem, ac principium attinet, uno conſenſu omnes internam, ac præcipuam hujus epidemiæ cauſam in equorum ſanguinem, lymphaticis fervidiſque particulis abundantem, non ad ſolidas modò corporis partes vellicandas, convellendaſque, verùm etiam ad liquidas agitandas & cogendas aptiſſimis, contulerunt. Enimvero educto ex ipſorum venis cruori (qualem ſæpenumero Medici in pleuritide vexatis obſervant) ſubalbida quædam pars fermè lutea, & laridi more craſſa in ſuperficie paſſim concreſcit. Prætereaque morbum comitantur muci è naribus egeſti cum naturæ tum artis opera. Denique cadaverum quoque ſectiones, in quibus plurima polyporum inſtar concreta corpora in cordis ſinubus, ac ſupra pericardium; quin etiam proximè tracheam, & œſophagum reperta ſunt, apertiſſimè demonſtrant, lympham ipſam, quæ

(*a*) Nunc verò S. R. E. Cardinalem.

quæ concreſcendi vim habet, pro locorum varietate multiplices morbos efficere.

Externam verò, communemque ejus calamitatis cauſam cœli vitio peculiariter attribuimus, exiſtimantes hoc anno aërem quamplurimis ſeminibus liquidarum partium temperationi, ac ſolidarum texturæ, quibus è partibus equi corpus eſt coagmentatum, infeſtis, ac noxiis eſſe refertum; eo ducti argumento, quòd teterrima hæc lues univerſa penè equilia ſinè ullo diſcrimine pervaſerit; itaut pabuli, aquarumque diſſimilitudo, in tantâ Urbe omnino neceſſaria, nihil prorſus obſtiterit, quominus in omnes ferè epidemia deſævierit. Nec defuere, qui ſuſpicati quoque ſint avenas, & fœnum ſuperiorum tempeſtatum vitio acerrimis, igneiſque ſalibus abundare.

Exterior morbi cauſa cœlum noxiis ſeminibus refertum apud aliquos pabulum igneis ſalibus abundans.

II. Verùm ad contagionem quod ſpectat, planè univerſi morbum hunc haudquaquam halitu afflari jure optimo cenſuerunt; cùm in ſtabulis ad vicinos ejus mali labes plerunque non pertineat: ægrorum utique ſalivam, qua eſculenta, ac poculenta fuerint contaminata, ſuſpicionem injicere, nè, ſi hæc ſani, ac benè valentes devoraverint, in eandem perniciem propter morbidum alimentum incurrant.

Morbus haudquidem contagione contrahitur, aut halitu afflatur.

Salivæ contactus ſuſpicionem afferre poteſt.

III. Nunc ad id, quod tertio loco propoſitum eſt, videlicet ad utrunque morbi genus propulſandum deveniamus. Quamquam plerique diverſam, longèque diſſimilem curandi rationem ineant; nihil tamen utilius utrobique eſſe deprehendimus ſanguinis miſſione. Id tamen diſcriminis animadvertendum fuit, quod ad prius attinet morbi genus; ſcilicet equos, ſi frigore correpti, nondum febrili æſtu incaluerint, & ſanguinis miſſione curati ſint, plerunque interiiſſe, aut diutiſſimè conflictatos ægrè convaluiſſe. Quocirca prudentiores Veterinarii hujuſce curationis initio ſemiunciam potius theriacæ, aut olei, è ſuccino eliciti drachmam, vel aquis cardiacis, vel, cùm imbecilliores equi forent, uni, aut alteri heminæ vini albi permixtam adhibuerunt eodem temporis articulo, cùm ipſi acerrimam vim frigoris, ac doloris ferunt. Nec fortè immeritò vinum tunc temporis

Curandi ratio docetur.

Sanguinis miſſio utiliſſima in hiſce morbis.

Sed in priore ſi febrilem calorem anteverterit admodum noxia.

Frigoris initio theriaca, aut oleum Succini in aquis Cardiacis adhibendum.

Vinum album ac lene prodeſſe ſolet ex Virgilio.

poris ægrotantibus equis opem laturum Virgilius (*a*) exiſtimavit.

Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.

Obeſt verò, cùm occupa-rit inflam-matio. Contra verò obfuturum iis, quos, remiſſo, ſedatoque frigore, occuparit inflammatio.

Mox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
Ardebant.

Ante ſan-guinis mis-ſionem cly-ſter emol-liens adhi-bendus. Itaque ſi poſtmodum incaluerint, iiſque clyſter emolliendi causâ fuerit infuſus, ſecurè ſanguis è laterum venis emitti poteſt; temperatiſque diureticis explenda curatio eſt: itaut in ſingulos dies quinas aquæ, quam cardiacam vocant, aut ptiſanæ ex hordeo libras pondo, additâ ſalis polychreſti unciâ, & ammoniaci drachmâ, potionis loco ægrotantibus præbeant: hæc ipſa ſalis genera clyſteribus ex decocto emolliendi, ac electuario leniendi vim habente, oleoque roſaceo (adjunctâ etiam; cùm tempus, & neceſſitas flagitat, ſtibii ſcoriâ) quotidie admovendis inſpergere conſueverunt. Nec planè infructuoſum fuit, inſerto frænulo, ſalivam copioſius elicere, quemadmodum inferiùs planum faciam.

Potionis loco aqua car-diaca, aut ptiſana ex hordeo ad-miſto ſale polychreſto vel ammo-niaco.

Adjungitur ſtibii ſcoria, ſi uſus ve-niat.

Poſterior morbus ab initio ſan-guinis mis-ſione cura-tur. Cæterùm frequentiorem morbum, quo equi ſenſim correpti pedetentim abſtinent cibo, ac mœrori ſe dare videntur, eâ potiſſimùm ratione curari animadverſum eſt; ſi nempè confeſtim ſanguinis copia imminuatur, ſaliumque vis, & acrimonia diluendo temperetur; ut indè paullatim uberior ſaliva, atque urina foràs elici, ac morbidus humor in articulos poſſit compelli. In primis igitur emolliendi gratia infuſo clyſtere (qui planè quotidie ad reſtitutam uſque valetudinem eſt iterandus) ex dextera cervicis parte mittendus eſt ſanguis, ut ad incidendas deinde, ſi opus fuerit, palati venas quaſi jactus ſit gradus.

Sanguis pri-mo emitten-dus è dexte-ra cervicis parte.

Frænulum ori inſeritur ad ſalivam eliciendam At quoniam hujuſcemodi morbi lues ſæpe ad ſalivarias aſperæ arteriæ, atque œſophagi glandulas confluit; maximo uſui eſſe frænulum experti ſumus, ſi nempe quotidie quater, aut quinquies ori inſeratur, eique frænulo maſſa, ex qua pilulæ fiunt, adnectatur linteo nodo colligata. Hujus autem conficiendæ rationem

(a) *Eodem loco.*

tionem inferius A. litera perſequemur. Id tamen perpetuò eſt accurandum; ut exinde os equi tepido vino, admixtoque marino ſale colluatur.

Nec defuere præterea qui utile, atque opportunum eſſe exiſtimarent colli cutem trajecto ſetaceo perforare: quo fiat, ut lympha illa tenacior, quam ſectis cadaveribus, tracheam inter, & œſophagum, ac ſupra pericardium, & pulmones concretam deprehendimus, paulatim foràs ejiciatur: Nec minorem ſanè utilitatem affert emolliens unguentum ex althea, butyro, oleoque laurino conflatum, quo collum, & guttur peruncta fuerint: cùm è contrario veſicantia iiſdem partibus admota perniciem afferre conſueverint; propterea quòd, cùm vehementer extimulent, ac parum humoris eliciant, eumque tenuiſſimum præſertim in equis, dura, piloſaque cute contectis, multo majorem ejus copiam contrahant in eas præcipuè partes, quæ jam graviter affectæ ſunt.

Colli cutis trajecto ſetaceo perforatur, ut lympha tenacior emanet.

Vnguentum ex althea, butyro, oleoque laurino.

Veſicantia perniciem creant.

Juxta autem neceſſarias duximus diureticas potiones: ac cæteris quidem præſtat ptiſana ex hordeo, ſale polychreſto, aut antimonii hepate conſperſa: cujus parandi modum B. litera docebimus. Nec planè ſanguis hircinus, atque id genus pulveris, quod antipleuriticum dicitur, repudiandum videtur. Ad hæc pellis contrectatio, hoc eſt frictiones haud parum afferunt adjumenti ad luem in articulos avocandam, & colligendam: unde ejuſmodi *Malidis* ſpecies periculi omnis expers enaſcitur, quæ à Græcis, *Arthritica*, appellatur, quæque in præſenti clade ſeneſcentis morbi indicium eſſe conſuevit.

Diureticæ potiones, ptiſana ex hordeo, de qua ſuperiùs, ſanguis hircinus, pulvis antipleuriticus, frictiones mirum in modum proſunt.

Malis Arthritica morbi ſeneſcentis indicium eſt.

Quoniam verò equi, utroque mali genere, in cibos faſtidiunt, ac mandendi, deglutiendique facultas iiſdem paulatim imminuitur; id ſumma omnium diligentia, atque induſtria cavendum eſt, nè debilitatis, fractiſque viribus contabeſcant. Quamobrem primò quidem objectis ſonchi, ſive cicerbitæ, cichorei, aut tenellis ſalicum frondibus ad cibum ſponte capiendum, ſi fieri poſſit, alliciendi ſunt. Quod ſi parum rectè proceſſerit; quemadmodum reapsè docet eventus; quotidie bis terve neceſſe eſt conſueto cornu polentam in fauces infundere è ſingulis hordea-

Quo pacto ad cibum capiendum equi alliciendi ſint.

ceæ farinæ, quinis verò aquæ libris, quæ injectis aliquot ſacchari unciis parumper ebulliant: nam conveniens equorum naturæ cibus eſt hordeum; ſecus verò jus carnium, earumque intrita, atque ova, quæ ab imperitis quibuſdam veterinariis ſpecie melioris alimenti præbentur, detrimento potiùs, ac noxæ futura iſtiuſmodi animantibus comperiuntur, quippe quæ multum à conſuetis, congruentibuſque eorum naturæ cibis abhorrent.

Ova, jus carnium, & intrita repudianda.

Qua ratione morbus præcaveri poſſit.

Quærat quis hoc loco, qua ratione præcavendum, providendumque ſit, nè ſani in morbum delabantur? Huic reſpondemus; Equos modicâ duntaxat avenâ, cui madidus furfur admisceatur, alendos eſſe, ac præſertim maturandam ſanguinis miſſionem, præbendamque iis phalaridem, quam noſtrates, *fraina* dicunt, aut ſaltem cichoreum, ut ſcilicet acrimonia illa, & craſſitudo ſanguinis, ejus mali fons, atque origo, penitus emolliatur, & ſi quid illorum fluidis ſinè noxâ admiſceri non debeat, per alvum eluatur, atque expurgetur. Quanquam verò eam in ſpem erigamur, ejuſmodi morbum exeunte vere funditùs apud nos fore tollendum.

Quomodo cadavera ſepelienda.

IV. Cæterum humandorum cadaverum ratio, quam poſtremo loco propoſueramus, nunc diligenter, ac ſubtiliter eſt expendenda. Quamvis Vos, Eminentiſſimi Patres, ſtatim ab initio ſatis cautum, atque proviſum eſſe judicaretis Interdicto, nè mortuis equis tergora detraherentur, neve carnes intra Urbem alendis felibus divenderentur; ita ut funibus revincta cadavera ſecundo flumine ad alterum ab Urbe lapidem deportanda eſſent; atque inde in mare abripienda, aperto tamen priùs illorum thorace, extractoque pulmone, ut ſtatim fundum peterent: altero tamen Conventu habito, ea res iterum deliberata eſt, cùm in illam cogitationem incidiſſetis, fieri certò poſſe, ut ex equorum numero in Tiberim dejectorum, aliquot in tam longo, ac flexuoſo fluminis alveo hìc illic ad ripas ante deſtituerentur, quàm in mare delati fuiſſent; atque, etiamſi illuc omnia cadavera confluxiſſent, ut ſubita vi tempeſtatis ad Oſtienſe, aut Portuenſe litus ejicerentur (quemadmodum balænam expulſam olim fuiſſe narrat Plutarchus, & Jovius) quamobrem è putidis

Interdictum, eſt ne mortuorum carnes venderentur.

Cadavera ad alterum ab Vrbe lapidem per Tiberim deportata ſunt.

Balana aliquando ejiciuntur ad litus.

dis cadaveribus teterrimæ exhalationes emanarent cum peſte, ac pernicie non agreſtium modò, verùm etiam Romanorum Civium: præſertim cùm uſquequaque litoris ora Auſtro, & Africo, inſaluberrimis ſub hoc cœlo ventis, objecta ſit; his, inquam, accuratè perpenſis conſtitutum à Vobis, Eminentiſſimi Patres, atque decretum eſt, integra cadavera, calce obruta, hunc in modum eſſe ſepelienda.

Campus, itaque arationi minimè opportunus, delectus fuit extra Portam Oſtienſem ad quintum circiter ab Urbe lapidem, ſecundum Tiberim, ut commodè illuc in ſingulos dies deportarentur cadavera, ibique in acclivi loco, quà Romæ collis prætenditur, ſcrobes in altitudinem duodenum pedum effoderentur: quò integris cadaveribus conjectis venter tantummodo incideretur, ut certo deinde intrò calcis modo totum corpus obtectum poſſet inferri: ad ſingula enim tumulanda quingentas circiter, aut ſexcentas libras pondo impendere ſolent. Poſtea verò tantum injicitur humi, ut cumulo ſupra planitiem aſſurgat, nè ſcilicet, dum putreſcit cadaver, ſubſidente ſolo paulatim fovea excavetur, in quam aqua pluvia confluere, ac ſtagnare poſſit: eoque conſilio ſtipari humum, & comprimi, ibidemque poſt aliquanto ſeri fœnum, & gramina juſſum eſt, ut quicquid miaſmatis ſolutum, ac liberum vaporis inſtar per aëra vagari poſſit, ac morbos afferre, à vireſcentibus herbis imbibendum hauriatur. Quod ſanè conſilium his verbis expoſuit Foreſtus (a) *Delphis apud Batavos peſte jam ſopitâ, & cœmeterio cadaveribus oppleto, habitam conſultationem inter Medicos, num calce, aut lapidibus illud cœmeterium eſſet obruendum, ac decretum fuiſſe, ut multa terra ſuperinduceretur, atque in eam varia herbarum ſemina conjicerentur, ut creſcente gramine, & clauſis ſpiraculis lues minus denuò ſubpullularet.*

Cadavera in campo ſepulta ſunt effoſſis ſcrobibus in altitudinem pedum duodenum, deinde calce obruta.

Humus inſuper aggeſta in tumulum, nè ſubſideret, ibique aqua ſtagnaret.

Eo in loco gramina, & fœnum ſata, ut noxii vapores iis exciperentur.

Haud aliter apud Batavos Delphis factitatum.

Hoc igitur pacto haudquaquam videtur extimeſcendum, nè equorum lues corpora etiam humana pervadat; ut non rarò accidiſſe narrant hiſtorici: nam, præterquam quòd morientium numerus non augetur, cùm bini, nec plures ſingulis diebus intereant, (hoc enim permagni intereſt,) ſummâ curâ, diligentiâque

Ea ratione cavetur ne equorum lues in hominum morbos vertat, quod ſi quando incidit, incuriâ id factum eſt.

Z 2

(a) *Lib. 6. Obſer. 25. in Scholio.*

que ſepeliuntur: eſt enim veriſimillimum, calamitatem iſtam ob hominum incuriam, negligentiamque aliquando incidiſſe. Atque idcirco ad æternam CLEMENTIS XI. ac veſtrum omnium, EMINENTISSIMI PATRES, commendationem, innocuo penè, ac celerrimo hujuſce cladis exitu comprobatam eſſe teſtamur præclariſſimam illam ſacrarum literarum ſententiam, *Humana* ſcilicet *conſilia divinitus gubernari*. Enimvero proſpicientibus vobis publicæ incolumitati, ſummâque Dei benignitate veſtros conatus adjuvante, nos Romani Cives, Ajacis quaſi clypeo protecti, feliciter venenata equinæ contagionis tela depulimus, ita ut jam in vado res ſit, atque in portu ſecuri navigemus.

Hîc autem tum remediorum ſummam, tum duas cadaverum diſſectiones adſcribimus, quibus noſtra de morbi natura, & curatione opinio confirmatur.

A. LITERA

Ratio conficiendæ maſſæ pilularis, quæ in linteolum nodo conſtrictum, & equi frænulo alligandum conjiciatur.

℞. HEpatis Antimonii, baccarum lauri in pulverem redactarum, aſſæ fœtidæ æquales partes; aceti verò quantum ſatis ad pilularem maſſam conglutinandam, ex qua fiant boli, quorum quiſque ſemiunciam pendat. Horum verò unus linteolo circumductus frænulo alligatur, & per totum curationis tempus ſatis eſſe conſuevit. Præterea admonitum te, Lector, volo, aſſam fœtidam accuratè contundendam eſſe, & aceto ſubigendam, donec in mollem maſſam concreſcat; cui deinde paulatim cæterorum pulvis eſt admiſcendus.

B. LI-

B. LITERA

Parandi Hepatis Antimonii ratio.

PRimo quidem ſtibii Hungarici, quod crudum, ac nitidum ſit, libras ſex, ac nitri iterum excocti libras quatuor & dimidiam aſſumito: hæc autem deinde in pulverem redacta commiſce, & in ferream galeam conjicito, ita ut duabus tertiis ſui partibus vacua ſit: hanc igni demum imponito. Verùm ſexta, poſtquam deflagraverint hora, hepatis ſcoria per mallei ictus divellatur; quæ deinceps minutatim contrita clyſteribus admiſcetur, quippe quæ nitri vim ſervat. Hepatis autem in pulverem redacti uncia circiter, aut binæ pondo per triginta dies furfuri, ac polentæ immixtæ equis devorandæ præbeantur.

Duæ ſectiones equorum, una quidem jam interempti; altera verò nondum mortui, ſed ſpirantis in graſſante Epidemia.

PRIOR CADAVERUM SECTIO.

EQui intrà biduum è vivis ſublati ab eo morbo, qui primò ventrem torminibus, ac deinde totum corpus frigoris horrore perſtringit, in Mole Hadriani, quam S. Angeli Arcem appellant, peracta ſub horam ab ejus interitu quartam, VI. Kal. Majas anno 1712. cui ſectioni præter D. Franciſcum Soldatum Med. Doctorem eruditiſſimum, qui eidem præfuit, & Sebaſtianum Fuinum Chirurgum diſſectorem, Excellentiſſimus Melitenſis Orator, Illuſtriſſimi Viri Præſul Criſpoltus, ipſe ego atque Arcis Præfectus alter, quin etiam Comites Buſſius, & Spada, nec pauci è Romana Nobilitate, plurimique etiam Veterinarii adfuere. *Sectio equi priore morbi genere confecti.*

Primò igitur imus ac medius venter, in quo morbi ſedem eſſe opinabamur, ſtudioſiſſimè obſervati ſunt. Itaque ſciſſo abdomine, meſocolon, ſeu vinculum illud è membranis contextum, quod *Imi ac medii ventris viſcera obſervata ſunt.*

quod inteſtinum colon lumborum regioni alligatum detinet, omni ex parte rubicundum, atque inflammatum offendimus, cujuſmodi ſpeciem omentum quoque præ ſe ferebat: quin ſtomachus ipſe ſubrubebat, quà omento adnectitur. Id verò præ cæteris ſingulare eſt animadverſum, ſerum ſcilicet quoddam luteo colore è ſuis ſedibus infra ventriculum in ſinum abdominis effuſum.

At reliqua infimi ventris viſcera nihil quidquam immutata videbantur, excepta duntaxat cyſti fellea, quæ bile coloris nimiùm ſaturi redundabat. Verùm quia morbus animanti urinam inhibuerat, potiſſimum renes diſſecti ſunt, qui, quod ad colorem, ſubſtantiamque pertinet, nullo morbo contacti oculis apparuerunt. Vnde eſt evidenter intellectum non quidem organorum vitio, ſed nimiâ ſeri tenacitate, ac nervorum convulſione cum dolore conjuncta, qua renum tubuli ſupra, quàm par erat, adſtringebantur, urinam fuiſſe retardatam. Ut autem, qua æquum fuit, accuratione ac diligentiâ thorax inſpiceretur, optimum factu duxerunt Proſectores à faucibus initium ducere, ac deinceps per aſperam arteriam, & œſophagum ad ventris ipſius cavum deſcendere. Ablatâ igitur inferiori mandibula, tumoris omnis, atque inflammationis expers reperta eſt non lingua modò, pariterque larynx, quæ tracheæ, atque pharinx, quæ œſophagi in faucibus eſt principium; verum etiam tota quanta eſt trachea, cùm hanc ob cauſam fuiſſet ad pulmones uſque per longitudinem diffiſſa. Cæterum hanc ab œſophago divellere conantibus humor quidam glutinoſus, ac lentus colore admodum luteo ſe ſe obtulit, qui longo tractu in thoracem illabebatur: cujuſmodi lymphæ tenaciſſimæ, atque ſtagnantis magna copia infra ſternum, ac ſupra pericardium inventa eſt. Cor autem tenſione quadam correptum, ac propterea rotundius inventum: continebat autem in dextero ſinu ſanguinem atrum, ſpiſſum, atque fibroſum, duoſque præterea polypos. Lævæ pulmonis partes coſtis adhærebant eodem illo glutinoſo, ac luteo humore copertæ, quo pericardium erat obductum. Perruptâ demum calvaria tam liquidas, quàm ſolidas cerebri partes nulla labe contaminatas deprehendimus.

ALTERA SECTIO

Equi adhuc ſpirantis, eoque quintum jam diem laborantis morbo, qui paulatim ingraveſcit, V. Kal. Majas coram iiſdem Nobiliſſimis Viris, ac Profeſſoribus peracta fuit.

PRimò itaque reſerato abdomine non ſolum omentum undique inflammatum, & meſocolon (ut in altero pridie compertum fuerat) verùm etiam totum ileon, ac ſtomachi partem rubro admodum colore ſuffuſam reperimus. In ea verò meſenterii parte, qua jejunum inteſtinum colligatur (quod adhuc ciebatur vermiculari motu, quem periſtalticum appellant) complures lacteas venas viſu pulcherrimas animadvertimus, quamquam equus ille integrum diem cibo, ac potu abſtinuiſſet. At reliqua viſcera, quamvis acriori colore, quàm natura fert, contincta viderentur, non æquè tamen inflammata, ac eadem inteſtina dici poterant. Deinde intrà thoracem præter luteam lympham, & ſubpinguem, ac penè concretam, quæ ſuperiores externaſque pericardii partes obtexerat, nullum omnino in pulmonum lobis, atque in corde, cujus ſinus & ſanguine, & polypis vacui erant, vitium deteximus: ex quibus deducitur, equis non priùs quàm naturali morte decedant, humoris aliquid plerumque in corde cohiberi. Ad aſperæ arteriæ caput, & linguæ radicem muſculos omnes pullo colore infectos vidimus; at neque in tracheæ, neque in œſophagi tubo memorabile quidquam eſt animadverſum; ac nè concretio quidem illa luteola, quam priore diſſecto, equo tracheam inter, & œſophagum videramus: lingua autem circa radices vehementer intumuerat. *Sectio equi altero morbi genere laborantis.*

Sectâ demum calvaria cerebri ſuperficiem, ac vaſa admodum turgida, & atro ſanguine oppleta conſpeximus: quin etiam ipſius corticem preſſiori colore ſuffuſum. Nec ſeri tamen quidquam in cerebri ſinubus repertum eſt: nam cæteras illius partes perquam ſimiles iis, quæ in hominibus inveniuntur, intactas deprehendimus.

Itaque

Itaque ex utraque obſervatione ſerie colligi poteſt, ſævientem in equos luem ſanguinis vitio creari; quo ſubſiſtente, alia, atque alia viſcera, prout ante fuerint affecta, & diſpoſita, violantur, atque inardeſcunt.

MORBI FINIS.

EXeunte Junio ejuſdem anni 1712. Summo Dei beneficio equorum epidemia Romæ extincta eſt; nulla penitus urbano, aut finitimo aëri communicatâ labe. Id quod certo certius non levi ex parte tribuendum videtur eximiæ diligentiæ, quâ Illuſtriſſimus Præſul Criſpoltus equorum cadavera quàm citiſſimè, & quàm altiſſimè ſepelienda curavit.

INDEX

INDEX RERUM, ET VERBORUM.

A

Ærarium publicum tempore bovillæ peſtis erat exhauſtum. pag. 42.

Aer contaminatus cur non omnia animalium genera indiſcriminatim afficiat. 119.

Qua ratione corpora labefactet. 120.

Ager Romanus in Bovilla peſte cur majori quàm alibi diligentia indiguerit. 29.

In agris à peſte immunibus ſementem ſolito majorem faciendam exiſtimatum. 43.

Agricolæ frumenti diſtributione ad ſerendum allecti. 47.

Etiam pecuniæ mutuæ ſinè pignore. ibid.

Agricolarum inopia depoſitis publicè nummis, ac mutuò datis juſſu Pontificis ſublevata. 48.

Agricolas erga à Clem. XI. privilegia Pauli V. amplificantur. 49.

Agrorum cultorum cenſus indictus. 43.

Agrorum Domini ac coloni qua ratione ad eorundem cultum fuerint pellecti. 46.

Agros boum penuriâ incultos, dominorum ſumptibus arandos fuiſſe. 42 & 43.

Eminentiſs. Albanus in conſilium adhibetur ad bovillæ peſti occurrendum. 3.

Alimenta prava quomodo humores inquinent. 27.

Quibus potiſſimùm pernicioſa. 29.

Alimentum quale, talis eſt ſanguis. 27.

Anatome brutorum, ac plantarum ad Medicinam utilis. 138.

Ex eadem humanarum ægritudinum cauſæ innoteſcunt. 140.

Illuſtriſs. Angelus Gabriellus peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte adhibetur. 6.

Animalia munimine S. Johannis à peſte olim liberata. 115.

Et meritis B. Gerlaci, & B. Goſlini. ibid.

Aquæ ſtagnantes in agro Romano. 29.

Arationis tempus in bovilla peſte utiliter anteverſum. 49. & 55.

Αρϑρῖτις. *Vide* Malis.

Auctor bovillæ peſti imminenti diſſertatione proſpicit. 2.

Bovillam peſtem in Latio incipientem primus indicat. ibid.

Congregationi habitæ apud Eminentiſſimum Camerarium Pontificis juſſu interfuit. 44.

In peculiarem Congregationem ſuper bovilla peſte cooptatur. 7.
Sanctiſſimi Pontificis juſſu conſilium init ad eandem avertendam. ibid.
Auctoris diſſertatio Epiſtolaris de bovilla peſte. 136.
Oratio de Bupreſtis natura. 125.
De bovillæ peſtis cauſa. 134
De carnibus infectis. 28.
De ſuſpectis bobus ſubitò interficiendis. 5.
Eadem ab uno ex Eminentiſſimis Patribus comprobatur. ibid.
Auctores qui de bovilla peſte antiquitus ſcripſerunt. 141.
Ii præcipua ſymptomata non retulerunt. ibid.
Auguſti lex de cadaveribus cremandis. 33.
Auſter & Africus Romæ inſaluberrimi. 179.

B

Illuſtr. B*Ancherius Præſul peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte Præfectus.* pag. 6.
In conſilium advocatur ad bovillam peſtem avertendam. 3.
Illuſtriſſimum Ghezium Præſulem de bovilla lue per epiſtolas admonet. ibid.
Ejuſdem conſilia ſuper agrorum cultura bovillæ peſtis tempore. 45.
Præfatio ad Eminentiſſimos Patres. ibid.
Borromæus Antiſtes bovillæ peſtis hiſtoriam ad Auctorem mittit. 136.
Bos Pannonicus cur ſtatim peſtem non attulerit. 145.
Bos primò peſte contactus cur evaſerit. 153.
Boves ex locis pollutis adducti à cæteris ſeparantur. 4.
Qui lue afflatis miſti fuerant, peculiari ſepimento includuntur. ibid.
Pauci ex iis evadunt. ibid.
Peſte affecti brevi moriuntur. ibid.
Lue infectos curandos potiùs, quàm occidendos ſtatuitur. 5.
Suſpectos ſtatim unà cum contaminatis fuiſſe occidendos. ibid.
Lœmocomio propinqui lue afflantur. ibid.
Nè in nundinas adducerentur interdictum. 8.
Obeſiores gracilioribus lui magis obnoxii; & cur. 121. & 146.
A contaminatis ſeparati immunes fuerunt. 127.
Senes ac marci cur contagioni minùs obnoxii. 146.
Peſte perempti quomodo ſepeliendi. 7.
Colendis agris qua ratione aliunde adducti. 40.
Quibus in regionibus & cur arationi neceſſarii. 39.
Ad arandum idonei nè venderentur vetitum. 41.
Tantum viribus confectos vendi Laniis permiſſum. ibid.

Ara-

Aratores cur publica pecunia non debuerint comparari. 42.
Nullis adhibitis remediis faciliùs convaluerunt. 163.
Bovilla contagio per ſolum contactum atque afflatum diſſeminatur. 4.
Peſtis quæ mala Reipublicæ inferat. 6. & 153.
Peſtis à Bove Pannonico in Italiam illata. 143. & 145.
In agro Romano & Latio cur mitior. 29.
Peſtis in agro Romano difficiliùs propulſatur, quàm in tranſpadanis. ibid.
Bovillæ peſtis initia & progreſſus in Italia. 1. & 2.
Immanitas & pernicitas. 4.
Symptomata. 134.
Peſtis cauſa generalis. 129.
Particularis ignota. 130.
Bovillæ-peſtis damna in Romana ditione leviora fuerunt ob Pontificis vigilantiam, ac pietatem. 57.
Bovillam peſtem à bupreſti illatam fuiſſe opinatum eſt. 123.
Negatur, & quibus rationibus. 126.
Per contagionem tantum illatam. 134.
Bovilli cadaveris halitu viator interemptus. 31.
Bovis caput marmoreum bovillæ peſtis cauſa olim creditum. 131.
Boum ſuſpectorum carnes toleratæ. 27.
Infectorum excoriatio cur potiſſimùm fuerit interdicta. 28.
Boum peſte tactorum necis vel ſalutis via quænam fuerit. 117.
Cuſtodia peſtiferis halitibus ſingulare remedium. 164.
Exemplis comprobatur. 165.
Ab antiquis commendata. ibid.
Infectorum carnes, pelles, cornua atque adeps interdicuntur. 7.
Peſte interemptorum numerus in Latio. 53.
Mortuorum numerus ad quos fuerit relatus. 34.
Sepeliendorum ratio edicto declaratur. 32. & 33. & 219.
Cadavera in mare conjici permiſſum, & quibus cautionibus. 35.
In Boum cadaveribus quid præter naturam fuerit obſervatum. 150.
Boum penuria Italiæ maximè damnoſa. 39.
Aratorum penuriæ multæ cauſæ. 41. & 42.
Penuriæ prævento arationis tempore conſultum. 49. & 55.
Bubilia, extincta peſte, citiſſimè repleta. 54.
Bubulcus ſæpe peſtem armentis infert. 144.
Bupreſtem non fuiſſe cauſam bovillæ peſtis. 123. & 126.
Quibus rationibus demonſtretur. 127. uſque ad 129.
Bupreſtes non ſolùm boves, ſed cætera quoque animalia infeſtant. 129.
Bupreſtis notitia è Medicorum ſcriptis à I.C. hauſta. 126.
Deſcriptio. ibid.

In Italia rarò inveniri juxta Plinium & Aldrovandum. ibid.
Frequenter juxta Marcellum Virgilium. ibid.
In agro Romano non deprehenſus tempore peſtis. 127.
Venenum commorſa tantùm animalia inficit. ibid.
Alimentum cichorium. 129.
Eum propinantium pœna. ibid.
De Bupreſtis natura libellus Pontifici oblatus. 124.

C

Cadauera boum quàm longè ab oppidis fuerint ſepelienda. pag. 33.
Nè in Tiberim projicerentur cautum. 34.
Itidem nè inſepulta abjicerentur. 33.
In Tiberim dejicientes qua ratione deprehenſi. 34.
Quâ diligentia fuerint conquiſita, atque à flumine extracta. 35.
In mare conjici permiſſum, & quomodo. ibid.
Iiſdem in mare conjiciendis cur pulmones detracti. ibid.
Cadavera equorum ſepelienda potius quàm demergenda. 179.
Cur in Tiberim non fuerint projicienda. 178.
Quomodo tumulanda. 179.
Cadavera demerſa cur fluitent. 35.
Cadaverum inſepultorum noxa. 30. & 178.
In Cadaveribus boum quæ præter naturam ſint deprehenſa. 134.
Calamitates nos & poſteros cautos reddunt. 171.
Campani boves peſte contacti clam Romam adducuntur. 2.
Canum commercium peſtis tempore inhibendum. 170.
Caput bovis marmoreum bovillæ peſtis cauſa olim creditum. 131.
Eminentiſs. Cardinales in Congregationem ſuper boum aratorum penuria advocati. 44.
Caritatis antevertendæ cura quibus commiſſa. ibid.
Carnes immundæ Deuteronomii præcepto cur vetitæ. 25.
Infectæ cur interdictæ. 26.
Morbo infectæ naturâ immundis magis inſalubres. 25.
Venales ſalubritatis nota obſignatæ. ibid.
Ex Carnibus contaminatis ſalſamenta vetantur. ibid.
Carnium infectorum noxa experimentis comprobatur. 28.
Penuriæ proviſum. 54.
Carnium copia Romæ graſſante boum peſtilentia unde. 28.
Cataplaſma ad boves infectos liniendos. 155.
Ejus efficacia. 156.
Cauſa bovillæ peſtis ex ejuſdem obſervationibus, ac ſymptomatibus innoteſcit. 134.

Cauſas

Cauſas epidemiæ equinæ eſſe ſeroſas & fervidas ſanguinis particulas. 174.
Externas in peculiari aëris conſtitutione contineri. 175.
Cauteriorum utilitas in bovilla peſte. 156. & 162. & 163.
Inuſtio quomodo facienda. ibid.
Ab antiquis commendata. 162.
Chriſti fideles excitantur ad preces. 10.
Ciceronis dictum. 158.
Cichorium bupreſtis alimentum. 129.
CLEMENS XI. Vide Pontifex.
Cœnobia Virginum cur à peſte immunia. 165.
Cœtus indictus ad dijudicandas lites inter dominos & colonos. 50.
Colonorum verſutiis & fraudibus obviàm itur. 51.
Comitialis morbi cauſa ex caprarum diſſecto capite ab Hippocrate deprehenſa. 139.
Congregatio peculiaris ſuper bovillæ peſtis negotio habita apud Illuſtriſſimum Bancherium. 6.
Congregatio habita apud Eminentiſſimum Camerarium ſuper boum aratorum penuria. 44.
Conjecturæ ſuper re perſpicua inutiles. 144.
Conſilia in rerum caſibus capienda. 49.
Tempore bovillæ peſtis habita poſteris documento futura. 57.
Conſeliginis radix. 163.
S. Conſulta ſuſpectis, ac peſtilentia affectis bobus medicinam tentandam eſſe ſtatuit. 5.
Edicit nè boves ex Maritima provincia atque Campania Romam adducantur. 7.
S. Conſultæ decretum de Boum ſuſpectorum cuſtodia. 4.
Contagio bovilla per ſolum contactum atque afflatum diſſeminatur. ibid.
Ex corporum exhalatione. 146.
Sublato cum infectis commercio cohibita. 54.
Contagio humana diligenti boum ſepultura vitatur. ibid.
Quibus cautionibus arceri poſſit. 167.
Scilicet boum infectorum à ſanis ſecretione. 168.
Etiam ipſorum cæde per ſclopetariam glandem. ibid.
Sanos boves à conſuetis ad intacta paſcua compellendo. ibid.
In Conventu ad explorandam equorum epidemiam apud Eminent. tum Præſulem Origum qui adfuerint. 174.
Quid ibidem fuerit agitatum. ibid.
Conventus habitus apud Illuſtriſſimum Bancherium ſuper boum aratorum penuria. 41.
Coriariarum officinarum infrequentia in Romano agro. 29.
Corium peſtifero ſeminio retinendo & diffundendo aptiſſimum. ibid.
Cornetani boves qua diligentia immunes fuerint ſervati. 40.
Corpuſcula per ſe innocua quo pacto.

cto.

cto noxia evadant. 145.

Craba quid. 143.

Crucis ſigno boves à peſte liberatos fuiſſe. 110. & 114.

Cutanei decubitus contaminatis bobus ſalubres. 134.

D

DEliberationes circa rem frumentariam à Sanctiſſimo Patre approbantur. pag 46.

Deus adeſt diligentibus, abeſt negligentibus. 55.

Diaphoreticorum juvamen in bovilla peſte. 162.

Eorum tamen formula periculoſa. ibid.

Divinum auxilium quando magis implorandum. 8.

Diureticorum utilitas in equina epidemia. 177.

Domus lepra polluta intus radebatur in Moſaica lege. 168. & 169.

E

ECcleſiaſticum Imperium quo cæteris præſtet. pag. 8.

Edicta minacia aliorum Principum circa ſementem tempore peſtis bovillæ non imitata. 47.

Edictum nè boves ex contaminatis Provinciis Romam adducantur. 58.

Quo boum nundinæ interdicuntur. 62. & 63.

Indulgentiarum, Bovilla peſte graſſante, promulgatarum. 13. & 19.

De Precibus recitandis 12. & 22.

De mortuis animalibus ſignificandis, ac ſepeliendi ratione. 76.

Ne boves in prædium S. Petri in formis aliunde invehantur. 66.

De integris boum cadaveribus ſepeliendis eorumque carnibus, ac pellibus minimè vendendis. 60.

Adversùs eos, qui cadavera inſepulta reliquerint. 84.

Quo impunitas, ac præmia delatoribus promittuntur. 86.

Nè boves aratores, & vitulæ anniculæ mactentur. 72.

De Agris ſubigendis. 103.

De ſementibus faciendis. 79. & 82.

Quo Agricolæ ad agros ſubigendos invitantur. 90.

Citatorium. 94.

Pontificium quo Agricolæ ad faciendam ſementem excitantur. 97.

Prorogatio Edicti de ſemente facienda. 88.

Quo frumenti, ac frugum cenſus jubetur. 92.

Empirica ex animalium obſervatione orta. 138.

Emplaſtrum corroſivum collo impoſitum in Equina epidemia utile. 174.

Endeleichi Rhetoris carmen de bovilla peſte. 141. & ſeq.

Epidemia Boum fuit vera peſtis. 116.

Equina Romæ Martio menſe cœpit. 172.

Equina

Equina non halitu afflatur. 175.
Eadem duplex, altera celerior, altera tardior. 17.
Epidemiæ Equinæ primum genus exitialius quomodo invaderet. 172.
Alterius generis ſigna. ibid.
Epidemiæ Equorum finis. 184.
Equi & Aſini quibus terris arandis ſint idonei. 39.
Malè affecti non fatigandi. 172.
Epidemia tacti qui moriantur, vel convaleſcant. 173.
Nauſeantes quomodo ad cibum alliciendi. 229.
Equina epidemia Malis *ab Hippiatris dicta.* 173.
A Virgilio deſcribitur. ibid.
Eſt febris epidemica ex Rufo. ibid.
Equini cadaveris trachea & thorax quid obtulerint. 182.
Equis fatigatis quid mali accidat. 172. & ſeq.
Equorum lue tactorum viſcera inflammantur. 173.
Excrementa cum bobus contaminatis tumulanda. 169.
Excubiæ in Cornetani agri confinibus ad peſtem arcendam. 40.
Extiſpicium cur in ſacris litteris præceptum ſit. 63.
Equinum quid obtulerit. 180. & 182.
Serum effuſum & viſcera inflammata exhibuit in cadavere equino. 182.
Extiſpicium boum quid exhibuerit. 118.
Cur diſsimile fuerit in ſingulis bobus. ibid.
Cur & quando incertum eſſe ſoleat. 118.

F

Febris communis eſt vera peſtis juxta Hippocratem. pag. 116.
Febris cum bovilla peſte ſemper conjuncta. ibid.
Ejus ſigna & ſymptomata. 117.
Febris in bovilla peſte qualis. 149.
Fermenta peculiaria in ſeminibus plantarum. 120.
Fermentum peſtiferum quomodo multiplicetur. 135.
Qua ratione boves affecerit. ibid.
Inediâ acuitur. 136.
Fœnum & gramen virentia telluris miaſmata exugunt. 179.
Serenda ſuper tumulos equorum. ibid.
Frictiones utiles in epidemia equina. 177.
Frumenti pretium tempore bovillæ peſtis cur ſolito majus ſtatui non debuerit. 43.
Frumentum in annonæ penuria cur ex Piceno coëmi debuerit. 44.
Exinde facilè advectum. ibid.
Fruſinonis Nundinæ ob peſtis bovillæ ſuſpicionem interdicuntur. 2.

G

D. *Gagliardus Medicus Collegialis interfuit Congregationi habitæ apud*

apud Illuſtriſs. PræſulemOrigum. pag. 174
Illuſtriſs. Ghezii cura in bovilla peſte propulſanda. 4.
Idem peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte adhibetur. 6.
Idem Boum cadaveribus ſepeliendis ab initio præfectus. 31.

H

Halitus peſtiferi quid ſint. pag. 148.
Per quas partes in animalium corpora faciliùs ſe inſinuent. ibid.
Halitus contagioſi per quæ corpora communicentur. 166.
Hepatis antimonii forma, & uſus. 172.
Heſiodi adagium. 154.
Hippocrates peſtiferi veneni naturam optimè expoſuit. 87.
Hippocratica ſententia de peſtis cauſa explanatur. 120.
Hippocratis doctrina de brutorum, plantarum, ovorumque incubatorum diſſectione. 138. 139. & 140.
Dictum. 144. 156. & 158.
Sententia expoſita. 158.
Humana conſilia divinitus gubernari. 180.
Humorum copia cur Boves peſti reddat obnoxios. 122.
Hungaricus Bos luem in Italiam invexit. 1.

I

Illuſtriſs. Iacobatius Generalis Fiſcalis convocatur in conſilium ſuper bovina lue. pag. 3.
Illuſtriſs. Imperialis Iulius Præſul in Congregationem peculiarem ſuper bovilla peſte advocatur. 6.
Commiſſarius Generalis ad tumulandos boves. 31.
Ejuſdem literæ ad Præfectos oppidorum de bovillæ peſtis cautione, & boum tumulatione. ibid.
Ejuſdem vigilantia in boum cadaveribus conquirendis. 35.
Diligentia in bobus ſepeliendis. 32.
Indulgentia à Summo Pontifice conceſſa. 9.
Indulgentiarum decretum per univerſam Italiam promulgatur. 10.
Infectarum carnium eſus refellitur. 42
Illuſtriſs. de Iudice Nicolaus Præſul peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte adſciſcitur. 6.
Quomodo frumentum è Piceno convehi curaverit. 44.
Ejuſdem ſumma diligentia in frumento aliunde comportando. ibid.

L

Lac contaminatarum Vaccarum humo operiatur. pag. 169.
Lactantes bubali cur à peſte evaſerint. 122.
Litaniarum nova formula pro peſte bovilla. 9.
Literæ Apoſtolicæ ad Illuſtriſſimum Imperialem. 136.

Lites

DISSERTATIONES
VARIÆ

Quarum Syllabus ſequenti pagina continetur.

I. De Recta Studiorum medicorum ratione inſtituenda.

II. Humani Corporis anatomica Synopſis.

III. De humorum ſecretionibus in genere, ac præcipuè de bilis in hepate ſeparatione.

IV. An acidum ex ſanguine extrahi queat.

V. De triplici inteſtinorum Polypo.

VI. De Phyſiognomia.

VII. De Sede cogitantis Animæ.

VIII. De Ortu, vegetatione, ac textura fungorum.

IX. De Plinianæ Villæ Ruderibus.

X. Forma, ac Methodus deſcribendæ morborum hiſtoriæ.

DISSERTATIO PRIMA
DE RECTA
MEDICORUM STUDIORUM
RATIONE INSTITUENDA,

Ad novæ Academiæ Alumnos, & Medicinæ Tyronos

RECITATA,

In Archinoſocomio S. Spiritus in Saxia,

A. JO: MARIA LANCISIO,

SANCTISSIMI D. N.

CLEMENTIS XI.

Archiatro, & Intimo Cubiculario.

ILLVSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO

PRÆSVLI

SINIBALDO DE AURIA

Archiepiſcopo Patracenſi, & Archinoſocomii Sancti Spiritus in Saxia Præceptori Vigilantiſſimo.

IO: MARIA LANCISIVS

FELICITATEM.

EADEM grati animi incitamenta, quæ me ad Bibliothecæ inſtitutionem induxerunt, de eximio, excelſoque Viro, cui Diſſertationem hanc nuncuparem, præclarè admonuerunt. Nam, quemadmodum propter Medica Studia, atque anatomicas obſervationes, iſtic olim non infeliciter inchoata, indeque non mediocres fortunas meas comparatas, publicæ tandem Bibliothecæ dedicationem maturavi; ita ſanè ob maxima beneficia à Te, ILLVSTRISSIME ANTISTES, ad illam excitandam, ornandamque recens accepta, jure ac meritò mihi, de novâ ibidem conſtituendâ Academiâ cogitanti, Tu primus, ac ſolus occurriſti, quem totius Operis Præſidem æterno hoc officiorum meorum teſtimonio profiterer. Quod eo quidem honeſtiùs Tibi deberi arbitratus ſum, quò magis locus ipſe, in quo lucubrationem hanc ad Tuorum Medico-Chirurgicæ Artis Alumnorum eruditionem recitavi, ejuſmodi nuncupationem poſtulare videbatur. Academia ſiquidem, cujus curſum auſpicari jucundiſſimum mihi fuit, Te veluti Parentem habet, atque Educatorem. Promerita igitur tua, quibus conatus hoſce meos augere pergis, ingenti procul dubio acceſſione cumulabis, ſi conſuetâ humanitate hoc qualecunque obſervantiæ meæ argumentum excipere non dedigneris. Mihi denique gratiſſimum obveniet, ſi, quem Bibliotheca, & Academia Auſpicem nactæ ſunt, eundem præliminaris hæc Diſſertatio Patronum nanciſcatur. Vale.

Ex Muſeolo in Quirinali Idib. Maij MDCCXV.

TYPO-

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

VIX credibile dictu eſt, quantâ cum aviditate exemplaria hujuſce Diſſertationis undique fuerint expetita; quam non ſolùm ſtyli nitor, argumenti utilitas, judicii gravitas, & ſumma Auctoris fama commendavit; ſed & ipſa conventus celebritas, tredecim ſcilicet Eminentiſſimorum Cardinalium, quinquaginta Præſulum, & innumerabilium doctorum Virorum, apud quos recitata eſt, plauſus, & admiratio, veluti luculento præconio, publicæ curioſitati magis expetendam reddiderunt. Itaque, ut ſatis omnium votis facerem, neceſſe fuit editionem alteram vix paucis elapſis diebus ſuſcipere: quæ, ut eruditis Viris gratior accideret, non ſolùm operam dedi, ut à mendis, quæ in priori irrepſerant, vindicaretur; verùm etiam ab humaniſſimo Auctore impetravi, ut multis in locis augeretur. Fruere igitur, Lector benevole, locupletiſſimâ Medicorum ſtudiorum Synopſi; & Metallothecam Clariſſimi Michaelis Mercati diu expetitam, brevi, noſtro è prælo, eodem auſpice Illuſtriſſimo Lanciſio, prodituram expecta.

IMPRIMATVR.

Si videbitur Reverendiſſ. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

N. Archiepiſc. Capuæ Viceſgerens.

IMPRIMATVR.

Fr. Gregorius Selleri Ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

DE RECTA MEDICORVM STUDIORUM

Ratione inſtituendâ.

DISSERTATIO.

Ab Officio in Patriam, Cives ac Præceptores exorditur.

I. QUICUNQUE non tam ſuo labore, & induſtriâ, quàm Præceptorum æquè, ac Patriæ, Civiumque in ſe collatis officiis ad doctrinarum cultum, & fortunarum incrementum progreſſus eſt; duo potiſſimùm, ut gratum erga benemerentes animum probet, præſtare poſſe videtur, EMINENTISSIMI PATRES: Primum, ut illis, quorum operâ, & inſtitutione profecit, aſſidua voluntatis ſuæ teſtimonia libenter impertiatur: Alterum, ut cæteris, quos colendis artibus profecturos confidit, opem ſuam liberaliter eroget. Propterea, cùm Medicinæ ſtudiis in hoc potiſſimùm Archinoſocomio inſtitutis, ac Românis Civibus omnia me debere intelligerem, eò cogitationes meas conferendas eſſe reputavi, tùm ut acceptas ab iiſdem gratias perenni memoriâ retinerem, tùm ut ingenuæ, diſcendique cupidæ juventuti, hoc eodem loco, facultates meas qualeſcunque, & conatus

Grata Auctoris memoria erga Archinoſocomium.

Ejuſdem voluntas erga juvenes diſcendi cupidos.

conatus ſummâ cum alacritate offerrem; ratus, nihil Patriæ, nihil poſteris utilius à me rependi poſſe, quàm ut Medicos publicæ incolumitatis Cuſtodes, ac Vindices, quàm doctiſſimos, & periciſſimos fore curarem: beatum proinde me futurum exiſtimans, ſi voti compotem me aliquando vidiſſem. Itaque, cùm per ſummum Dei Optimi Maximi beneficium, magnumque Sanctiſſimi Principis præſidium, poſt Bibliothecæ dedicationem, intuear Academicas exercitationes felicibus auſpiciis in tanto Ampliſſimorum Patrum, Virorumque eximiorum conventu hodiernâ luce inchoari, meque ipſum literario hoc in ſtadio jam ſenem juvenibus præcurrere, cognoſco equidem, ac planè ſentio vix ullum mihi lætiorem, aut candidiorem in toto vitæ ſpatio diem illuxiſſe.

Quantùm interſit Reipublicæ Medicos doctos, ac peritos habere.

Auctor Academicas exercitationes CLEMENTIS XI. auſpiciis inaugurari geſtit.

II. Cùm autem ſedulò mecum reputarem quid præcipuè inter initia noſtrarum Diſſertationum mihi proponerem Tyronibus Artis præcipiendum, ac demonſtrandum, quod eſſet ipſis quidem utilius, & conducibilius; muneri autem, ætati, amorique meo magis conſentaneum, *De Rectâ Medicorum Studiorum Ratione inſtituendâ* diſputare conſtitui. Nam, quemadmodum longa, aſpera, aleæque plena itinera ingreſſuris gratiſſimum æquè, atque opportunum eſt ab illis præmoneri, viarumque conditiones, ac diſcrimina ediſcere, qui jam antea iiſdem curſibus, ac periculis perfuncti ſunt; ita quiſquis immenſum, ac procelloſum Medicinæ Oceanum (ut Hippocratis [*a*] utar allegoriâ) tentare, ac tranſmittere aggreditur, jucundiſſimum ſpero habebit, ac planè neceſſarium, erudiri, & commonefieri eorum, quæ proprio uſui futura ſunt, partim ad rectum iter tenendum, partim ad ſcopulos, ſyrteſque vitandas.

Argumentum Orationis; De Rectâ Medicorum Studiorum Ratione inſtituendâ.

Nemo melius viarum pericula vitanda docet, quàm qui eadem exantlavit.

Medicinæ Studioſis tutiorem, ac jucundiorem viam eſſe præmonſtrandam.

III. Porrò, cùm quadraginta, & ampliùs annos in hoc Almæ Vrbis Theatro Medicinam non infeliciter fecerim apud Ampliſſimos Patriciorum, Præſulum, atque Eminentiſſimorum Patrum ordines, ac Summos præſertim Principes, apud quos Archiatrorum doctrina, peritia, atque ſolertia magnopere probatur, & exercetur; me, ſi minùs idoneum, certè non ineptum arbitror,

Auctor quadraginta, & ampliùs annos medicinam Romæ exercet apud Magnates.

[a] *Lib. de Veter. Medic. num.* 17.

tror, qui ad ancipitis hujus navigationis diſciplinam, rationemque colendam inter tot, tantaſque tenebras facem attollam.

Medicinæ ſtudioſi initio probè edoceri debent omnia, quæ ad Artem ſunt neceſſaria.

IV. Statuamus igitur primùm quo ſtudiorum genere inſtructa eſſe debeant Medicorum Ingenia, ut ad ſcientiæ faſtigium cùm ſplendore nominis ſui, cum Artis amplificatione, totiuſque humanæ Reipublicæ commodo poſſint evadere. Atque id quidem decet cum primis juvenes addiſcere, nè, emenſo jam itinere, de viâ tenendâ inutiliter exquirant, atque ipſis jure illud veteris Eudamidæ (*a*) oggeratur, qui Xenocratem in Academiâ cum diſcipulis perpetuò philoſophantem videns; *Quando*, inquit, *ſapiens iſte utetur Philoſophiâ, ſi eam etiam nunc quærit?*

Eudamidæ apophthegma.

Medicina citò diſci non poteſt.

V. Principio tamen diligenter animadvertendum, Medicinam *citò diſci*, ut ajebat Hippocrates, (*b*) *non poſſe: Ars enim* (*c*) *longa.* Hæc ſiquidem facultas, ut ſuis uſibus rite deſerviat, agmine ſtipata eſſe debet optimarum quarumcunque diſciplinarum, quæ doceant quidquid à ſtellifero Cœlo per ipſa errantia ſidera, ætheremque in terraqueum, ac ſubterraneum uſque orbem de innumerabilium corporum ſitu, naturis, curſibus, & converſionibus ſciri poteſt; præſertim verò quibus principiis conſiſtat homo, conſervetur, lædatur, reſtituatur: ita ut Medicus, qui, ut par eſt, divinum Hippocratem ſequi velit, non unâ ſolùm arte, vel ſcientiâ eminere, ſed pluribus, in unam revera collectis, & concretis, inſtitui oporteat, & celebrari. Sunt tamen plerique, magno ſanè cum Reipublicæ detrimento, qui Medicinam ſex menſibus, quod deteſtatur Galenus, (*d*) nullâ planè non dixerim Mathematicarum rationum, ſed nè Latinæ quidem linguæ peritiâ, nullis Chymiæ, aut Botanicæ, nullis Zootomiæ, aut Anatomes cognitionibus initiati, in ipſa ſtatim Artis ſacraria, hoc eſt, uſum, atque exercitationem irrumpere audent. Renuunt ſiquidem in ſtudiis patientiâ (*e*) proficere; ſed primùm ſpes ſuas ambitione donant, aluntque avaritiâ; deinde, cùm ad

Quæ ſcientiæ Medico ſint neceſſariæ.

Ignorantia Medicorum graviſſimum Reipublicæ detrimentum.

vota

(a) *Apud Plutarch. Moral. part. 1. Tit. Lacon. apophtheg. 58.*
(b) *Lib. de loc. in Homine numer. 50.*
(c) *1. Aphor. 1.*
(d) *2. De Criſibus, & alibi.*
(e) *Petronii dictum.*

vota properant, cruda adhuc ſtudia ad ægrorum lectulos propellunt, Artemque confingunt; quæ, cùm rectè non addiſcitur, atque adhibetur, omnium eſt pernicioſiſſima, infenſior etiam venenis, quòd pravus Medicinæ uſus frequentior ſit, eaque impunè plerunque exerceatur. Hoc ſanè infortunium complorans olim (*a*) Hippocrates, exclamavit: *Quid mali eſſet, ſi Artis præmia referrent qui Medicinæ opera malè adminiſtrarent erga illos ægrotos, qui extra culpam ſunt, & in quos ſufficere viſa non eſſet vis Morbi, niſi & Medici inexperientia acceſſiſſet?* Neque enim aliunde oborta eſt tanta nobiliſſimæ Artis calamitas; ut, cùm *multi nomine* (*b*) *Medici inveniantur, re ipsâ admodum pauci ſint peritiſſimi.* Scilicet plures videmus lucro tantùm inhiantes, qui è ſcholis vix egreſſi, Medicinam ſtatim profitentur, ac tametſi planè indocti, ſe tamen ob quandam ſedulitatem, vulgo præſertim ſuffragante, pro optimis Medicis venditant: idcirco tùm Ars omnium præclariſſima, omnium viliſſima exiſtimatur; tùm ægroti non mala ſolùm, ſed ſæpe mortem inferri ſibi ſentiunt ab illis, quos opitulatores acciverant.

Reprehenduntur qui earum ſcientiarum rudes ad Medicinæ ſtudium ſe conferunt.

Hippocratis querela adversùs Medicos indoctos.

Imperitorum Medicorum avaritia, temeritas, & technæ notantur.

VI. Jure igitur Medicorum Anteſignanus (*c*) Hippocrates inter cætera, quibus Medicus eget, ut rectè inſtituatur, nimirum *naturam*, *doctrinam*, *bonos*, *ac generoſos mores*, *locum ſtudiis aptum*, *inſtitutionem à puero*, *atque induſtriam*, etiam *tempus* connumeravit; putans, ea omnia ſinè laborum diuturnitate, qua corroborentur, prodeſſe nihil.

Optimi Medici prærogativæ ex Hippocrate.

VII. At verò quantumcunque temporis ſtudendo, obſervandoque inſumatur; niſi tamen natura, & præclara, ac proclivis indoles obſecundet, nullum ferè ſtudiorum fructum ſperare licet: (*d*) *Naturâ enim repugnante omnia irrita ſiunt*; obſequente autem *gratioſa contingunt.* Operum ſiquidem, ac vigiliarum, quibus juvenes facillimè erudiuntur, illi ſunt patientiſſimi, qui ad certa quædam ſtudia, arteſque, ut animadvertit Ariſtoteles, natos, aptoſque à teneris annis ſe produnt. Et quidem ipſa *Natura ve-*

Natura idonea in addiſcenda Medicina, cæteriſque diſciplinis eſt omninò neceſſaria.

(a) *In lib. Præcept.*
(b) *Hippocr. lib. de lege num. 1.*
(c) *Loc. cit. nu. 2.*
(d) *Idem ubi ſupra.*

lut ager eſt, (ajebat (*a*) Hippocrates) *dogmata verò præceptorum ſemina ſunt.* At nemo ullam unquam ex ſeminibus in arenam jactis ſegetem expectabit.

Ad naturam adjungendum eſſe ſtudium, & induſtriam ex agri ſimilitudine demonſtratur.

VIII. Quemadmodum autem agri, licèt naturali fertilitate donati ſint, nullos tamen edere fructus poſſunt, niſi improbo labore ſubigantur, & emolliantur; ita ſanè fruſtrà quiſpiam, quamvis ſublimi ingenio fuerit, ſinè magno tamen, diuturnoque ſtudiorum, atque experimentorum cultu utilitatem ullam, aut ipſe capere, aut aliis afferre conabitur. Videndum itaque eſt, quibus ſtudiis excolendus ſit quiſquis Medicinæ ſcientiam *ſibi verè comparare volet.*

Linguarum neceſſitas. Græcæ: nam univerſæ Medicinæ partes Græcis literis ſunt conſignatæ. Græcæ linguæ imperiti Græcorum Scriptorum genuinos ſenſus ex eorum Interpretibus rarò aſſequi poſſunt.

IX. Non moror earum linguarum neceſſitatem, quibus Ars ipſa principium debet, & incrementum; Græcæ in primis, & Latinæ: Græca ſunt enim omnium ferè corporis partium, naturæ operum, & morborum, atque herbarum, & medicamentorum nomina, quorum qui ſignificationes tenet, earundem quoque rerum adumbratas habet definitiones: Græcus eſt præterea Principum Medicorum ſermo, è quibus aphoriſmorum oracula, obſervationes certas, & Pharmacorum exploratam vim, utendique methodum haurire debemus. Et quanquam hodie per doctiſſimorum Interpretum lucubrationes magnâ curâ liberati ſimus; nemo tamen eſt adeò hoſpes in Hippocraticis Commentariis, qui ignoret, quàm longè à mente Auctoris abierint qui verborum illius germanum, nativumque ſenſum propter Græci idiomatis imperitiam non ſunt aſſequuti.

Latinæ linguæ neceſſitas.

X. De Latino autem ſermone non multis agere opus erit; hunc enim non tam præclarum eſt ſcire, quàm turpe neſcire. Nam ſi quis neſciat Latinè, neque ipſe ſcripta ab aliis intelliget; neque ab exteris, aut poſteris intelligenda unquam ſcribet.

Eloquentiæ utilitas in Medico.

XI. Eloquentiæ verò emolumentum in Medico præterire non poſſum, præſertim cùm multos videam Celſi (*b*) auctoritate hanc facultatem in Re Medicâ parvi pendere, exiſtimantes, non verbis, nec eloquentiâ morbos curari: quod certè in acutiſſimis, qui

(a) *Eodem loco.*
(b) *In Proœmio.*

qui omnem plerunque mentis uſum ægroto auferunt, locum habet; & ubi quidem *Artis demonſtrationes jucundius eſt operibus*, ut Hippocratis (*a*) phraſim uſurpem, *quàm ſermonibus oſtendere*. Verùm in cæteris tractandis malis, præterquam quod diſertus Medicus ſplendorem, dignitatem, immo ſæpe admirationem ſibi conciliat; dicendi vis ſummopere prodeſt. Sunt non pauca inſuper morborum genera, quæ cùm nè curari quidem debeant, id tantummodo in iiſdem præſtare Medicus utiliter poteſt, ut ægris maximo conatu perſuadeat, nè Medicam opem ad ægritudines ſuas depellendas implorent, ſatiùſque illas tolerare ducant, quàm tollere; cùm iis ablatis mors pro foribus adſit. Præterea quæcunque corporis incommoda ab animi pathematibus oriuntur; profectò incaſſum Medicus profligare conabitur, niſi ægrotantes dicendi, quo decet, robore flectat, & moveat, præſertim ubi vel à voluptatibus eos abducere, vel ad doloris plena remedia debet impellere.

In acutiſſimis curandis morbis eloquentia nihil præſtat.

Nonnulli morbi à diſerto Medico verbis potiùs, quàm medicamentis curantur.

Morbi qui ex animi perturbationibus gignuntur dicendi potiſſimùm facultate leniri debent.

XII. De induſtriâ autem brevitati ſtudentes hìc præterimus, magnis evaſuris Medicis morum diſciplinam non modò utilem, ſed omninò eſſe neceſſariam, præcipuè verò pietatis in Deum, charitatis in homines, prudentiæ in rebus agendis. Etenim, cùm Medicina (*b*) ſit donum Dei, jure meritò vel ipſemet Hippocrates, ethnicâ quanquam caligine obvolutus, filiis tamen ſuis *ſcientiam de Diis* magnopere (*c*) commendavit, illoſque *valde* (*d*) *reverenter erga Deum ſe habere*; *atque à numine curationes præ cæteris mulierum* (*e*) exordiendas voluit. Deinde quomodo eum, qui ſingulis diebus ægros inviſit, humanarum ærumnarum miſeratio minimè ſubibit? Denique cùm prudentia ea ſit animi facultas, per quam & uſu, & ratione plerunque citiſſimè decernere, ac deliberare convenit quid agendum, quid omittendum, quid fugiendum ſit: an dicere aliquid, an tacere conducat: ſanè ubinam intento, prompto, ac ſolerti magis ingenio opus eſt, quàm

Morum ſcientia Medicis neceſſaria.

Pietas erga Deum etiam ab Hippocrate Medicis commendatur.

In Medico ſumma prudentia requiritur.

(a) *Lib. de Arte num. 15.*
(b) *Eccle. 38. v. 2. & 4.*
(c) *In ſuo Iurejurando n. 1.*
(d) *De Decenti ornatu n. 6.*
(e) *De Nat. Mulieb. n. 1.*

in Re Medicâ, in qua frequentiſſimè ſalus, ac vita hominum momento temporis expenditur, atque in diſcrimen poteſt adduci? Ut proinde, quemadmodum alio in opere (*a*) monuimus, illud ad Artem Medicam pertinet, *Quod in Iuris doctrinâ paſſim uſurpatur, nempe vel totam eſſe prudentiam, vel ſinè prudentiâ exerceri non poſſe.* Quamobrem Hippocrates: (*b*) *Conſulo*, inquit, *ut Medici quàm prudentiſſimè agant, tum in reliquâ arte, tum in prædictionibus.*

XIII. Et quoniam nihil optabilius eſt bonâ mente, præſertim cùm per obſcuros conjecturarum anfractus gradiendum ſit; recta enim ratio inter tenebras lumen accendit; in Medicinæ ſtudioſis neceſſitatem Logicæ, quæ rectam ratiocinandi viam tradit, nemo non videt.

Logicæ uſus in Medicina.

XIV. Hanc porrò methodum ratiocinandi, quam præceptis ſuis Dialectica tradit, expeditiùs, ac firmiùs menti ingerit uſu ipſo, & demonſtrandi conſuetudine Geometria, & Arithmetica, quas tantopere ad Theſſalum filium ſuum in Medicinæ album relatum, ſcribens Hippocrates (*c*) laudavit, & quas vobis ipſis nunquam ego ſatis laudaverim: ſiquidem, monente eodem Hippocrate, *ad illuſtrandam animam* communes earum notiones plurimùm conducunt: quo ſanè fit, ut Geometrica methodus ſermonibus, ſcriptiſque noſtris ſummam perſpicuitatem infundat, atque ad perſcrutanda naturæ arcana aditum patefaciat. Adeò ut qui nullo Geometriæ ſtudio animum excoluit, nihil in hoc univerſitatis Volumine legere poſſit, aut intelligere, utpote quod, quemadmodum dictitabat Galilæus, (*d*) *Geometricis characteribus deſcriptum eſt, triangulis nimirum, circulis, ac reliquis corporum figuris*, quarum affectiones quiſquis ignorat, nunquam ſe eorundem corporum ſtructuras, motus, ac proportiones confidat intellecturum.

Geometria, atque Arithmetica Medicorum ingenia acuunt, ac perficiunt.

Geometria naturæ arcanis intelligendis neceſſaria.

XV. His deinde Mathematicis Scientiis univerſam earum ſobolem ad Medicos inſtruendos, expoliendoſque adjungimus; in pri-

(a) *De Subitan.* Mortibus *lib. 1. cap. 17.*
(b) *2. Prædict. num. 3.*
(c) *In Epiſtola ad eundem Theſſalum.*
(d) *Adverſus Sarſum.*

primis verò Aſtronomiam, de cujus neceſſitate ad morborum tam curationes ſuſcipiendas, aut prætermittendas, quàm criſes, exituſque bonos, vel malos prænoſcendos, prædicendos, avertendoſque, inter Græcos tum Hippocrates, *(a)* tum etiam Galenus, *(b)* ut Latinos prætercam, plura attulerunt; Opticam deinceps ad viſionis modum explicandum, viſuſque vitia corrigenda; Hydroſtaticam, & Hydrometriam cum ſcientiâ virium percuſſionis ad fluidorum curſum rectè intelligendum; Geographiam, & Meteorologiam ad regionum, ventorumque naturam facilè aſſequendam; ſed omnium maximè cæteras Mechanicas facultates: quippe quæ ad viventium, atque humani potiſſimùm corporis fabricam, motus, ac vires rite cognoſcendas apprime conſpirant. Verùm juvat quidem, Artis ſtudioſos diverſas mundi plagas, in libris, ac tabulis perluſtrare; longè tamen utilius eſſe duco eaſdem ſedulò peragrare, ſummorum virorum exemplo, Democriti nimirum, Herodoti, Platonis, Pythagoræ, ac præſertim Medicinæ principum Hippocratis, & Galeni: Nullus enim ferè locus occurret, ubi, tum ſapientum virorum colloquiis, tum diverſorum climatum, animalium, ſtirpium, foſſilium, aliorumque ad naturalem hiſtoriam pertinentium, novâ ſemper obſervatione aliquid addiſci non poſſit.

Aſtronomia ad Medicinam quantùm conferat.

Optica, Hydroſtatica, & Hydrometria quid Medico conducant.

Quid præſtent Geographia, Meteorologia, & Mechanica.

Itinerum utilitas.

XVI. Sedulò tamen cavendum, nè (ut ſæpè contingit) ſpecie, ac præſtantiâ harum diſciplinarum ultra metas juvenes abripiantur. Non pauci enim, dum earundem pulchritudinem, evidentiamque ſectantur, in abſtractas, & omnino obſcuras Metaphyſicæ, Analyſis, Algebræque inquiſitiones, & problemata ſeſe abdunt penitùs, & immergunt. Et ſanè qui Geometriam diu tractaverint, ingenium utique acre vividumque efficiunt; veruntamen imaginandi facultatem ita lædunt, atque enervant, ut ineptam penè reddant tot, tantiſque genere variis, naturâ diverſis, immo ſæpe contrariis noſcendis, tractandiſque naturalibus rebus, quas Medicus experiundo magis, quàm meditando conſequitur: deteriùs procul dubio facturi, ſi confuſis Algebræ exercitatio-

Mathematicarum diſciplinarum abuſus in Medicina.

Nam Geometria imaginationem, Algebra ingenium defatigat.

(a) *Præſertim de Aere, Locis & Aquis.*
(b) *In 1. part. lib. 1. Hipp. de Morb. vulgaribus.*

tationibus longo tempore mentem detriverint: hæ ſiquidem, ut ſapienter animadvertit Carteſius, (a) *Ingenium etiam quodammodo turbant, & obſcurant.* Quamobrem ejuſmodi Medici nec veras morborum cauſas dilucidè perſequi, nec modum, quo iidem texuntur, & complicantur, multoque minùs quo retexi, ac depelli debent, perſpicuè poſſunt intelligere. Quod ſanè vitium etiam Cicero (*b*) reprehendit in Cajo Sulpitio, & Sexto Pompejo, quòd alter in Aſtrologiâ, alter in Geometriâ ſupervacuam diligentiam adhibuerit. Nam *iſtæ artes*, etſi, ut ipſe ait, *in veri inveſtigatione verſantur*; tamen *earum ſtudio à rebus agendis abduci contra officium eſſe* judicavit. Curandum propterea, nè ad vulgaria quædam Aſtrologiæ judicia dilabamur: unde metus aniles, ac penè ſuperſtitioſi oboriuntur, qui Medicos interdum ab urgente opitulandi neceſſitate remorantur, atque deterrent; ubi cæteroquin, ut ait Hippocrates, (*c*) *occaſio eſt præceps*, nimirum temporis articulo conſtat, & clara alioquin incidendæ venæ, aut urendi, purgandique corporis ſigna in Ægris eminent, ac fulgent.

Sulpitii, ac Pompeii nimia diligentia in Aſtrologia, & Geometria à Cicerone reprehenditur.

Aſtrologia Apoteleſmatica damnatur.

Philoſophia Medicinæ parens.

Diverſæ recentiorum Philoſophorum ſectæ.

XVII. Quoniam verò Philoſophiam agnoſcimus tanquam Medicinæ parentem, & altricem, diſpiciamus modò, quibus philoſophandi incunabulis innutriri oporteat, qui inter præſtantiſſimæ Artis Tyrones nomen ſuum profiteri voluerit. Et quidem nunquam tanta fuit hujuſce diſceptationis neceſſitas, quàm noſtrâ ætate; cùm tot undique ferveant, atque in dies emergant nova quaſi idiomata Philoſophorum, ut verendum ſit, nè ad Babylonicam illam linguarum confuſionem aliquando revertamur. Veruntamen non eſt hìc animus, aut inſtitutum orationis noſtræ, ut eligendam Philoſophiæ ſectam Theologis proponamus. Sed Medicos, ac Medicinæ Alumnos alloquimur, qui procul dubio in errorem inducerentur, niſi præclarum illud Divini Senis (*d*) monitum perſpectum haberent, ſcribentis *Certitudinem exactam non reperiri aliam, quàm corporis ſenſum.* Et quidem fœtus in utero nullas externarum rerum ideas habet; neque illas, cùm recens

Quæ Philoſophandi ratio à Medicis tenenda ſit.

Rerum notiones ab animo per ſenſus primò excipiuntur.

(a) *In ſua Meth.*
(b) *1. de Officiis.*
(c) *1. Aphor. 1.*
(d) *Hippocr. loc. cit. n. 16.*

cens editus eſt, ſuapte naturâ intus ſibi format, & fabricat; ſed quotquot homo etiam adultus tenet, atque adſervat, omnes ab objectis mundi partibus, & modalitatibus per ſenſus convehit in ſeipſum, ut inde *perſpicuâ imaginatricis facultatis luce* (loquor cum Hippocrate (*a*) *undequaque colluſtret, legitimâque ratione in ordinem redigat*, perficiatque. Vidiſtis, arbitror, ignarum penitùs infantem, ut primùm tenellam mentem, veluti corraſam tabulam extrinſecùs duntaxat per advectas imagines imbuit, atque informat. Labia ſtatim, & linguam, ductu arentium faucium, matris uberibus admovet, lactiſque dulcedine ad ſugendum allicitur: contra ab inſtillato aloe, vel abſinthio repellitur, & abhorret; atque ita fidelem ſaporum doctrinam ſenſim ediſcit. Oculos itidem in multigena corpora conjiciens, colorum varietatem, rerum numerum, &, ubi poteſt, diſtantias quoque beneficio lucis apprime diſtinguit; mox aures diverſis quà gratis, quà ingratis corporum, verborumque ſonis; ac nares multiplicibus odoribus adhibens, utriuſque ſenſus vibrationes admittit, & aſſequitur. Manus denique variis ſuperficiebus applicans tactiles objectorum affectiones percipit, magnitudines etiam metitur, ac numerat, & tanto quidem meliùs, tenaciùſque in ſenſili hoc literario ludo condiſcit, quanto ſæpius unus ſenſus alterius defectui, errandique periculo opportunè ſuccurrit; quo fit, ut oculos, mobilem ſub undis, & confractum remum videntes, illico admota manus corrigat, & emendet. Has itaque notiones veluti inexhauſtos creatarum rerum theſauros per ſenſus effodimus; indeque prælucentibus rationis luminibus paulatim, varièque digerimus, ac permiſcemus, ut non ægrè deinceps, ſenioris, ac magiſtri præſertim admonitu, in diverſas cogitationes, in multas diſciplinas, arteſque omnes dirigantur, atque vertantur: quas quidem ſecretò ſemper, ſed nunquam ſinè ipſius *humanæ naturæ imitatione* conſequimur, ut Hippocratis (*b*) verba huc etiam traducam. Mundus itaque volumen eſt; quod veras philoſophandi rationes ſolo ſenſuum præſidio evolvendas, legendaſque continet, & aſſervat.

Quomodo infantes rerum cognitionem ope ſenſuum paulatim aſſequantur.

Quomodo ex notionibus per ſenſus exceptis variæ diſciplinæ arteſque in animo naſcantur.

(a) *Lib. Præcept. nu. 1. & 2.*
(b) *De Diæta n. 13.*

Philoſophia experimentalis Medico neceſſaria.

vat. Idcirco experimentis innixam, ac ſub ſenſus cadentem Philoſophiam amplectimur, & commendamus; illam nempe, quæ mirandis Divini conditoris legibus, & arcano opificio maximè inſiſtit; docemur enim ex Sacris Paginis, *Omnia poſita fuiſſe* (*a*) *in numero, pondere, ac menſurâ*, hoc eſt ſubjecta regulis Arithmeticæ, Staticæ, Mechanicæ, ac Geometriæ; quibus profectò legibus, & quæ inanima, & quæ animata ſunt corpora, aſtricta eſſe non dubitamus. Qua de re Medicus Phyſico-mechanicus Artifex; nè ſcientiam corporum quærat extra corpora; eam Philoſophiam profiteri debebit, quæ ex certis experimentis Geometrico-mechanicis, ex Chymicis tentamentis, ex Botanicis denique, Zootomicis, atque Anatomicis obſervationibus in veram Phyſiologiam aſſurgit, & coaleſcit.

Nimium Philoſophiæ Democriticæ ſtudium inane, immo noxium eſt Medico.

XVIII. Nolo tamen Medicam Juventutem in Democriti, Epicurique Commentis, in quibuſdam atomorum figuris, imaginatione potiùs, quàm naturâ fortaſſe expreſſis, aut in reliquis, ſeu veterum, ſeu recentiorum phyſicis hypotheſibus ævum omne inſumere; quæ certè mihi videntur levioribus ingeniis admodum periculoſa, monente Apoſtolo: (*b*) *Videte, nè quis vos decipiat per Philoſophiam, & inanem fallaciam.* Oportet enim, ut præ cæteris ſubjectum, finemque Artis ſuæ Medicus intelligat. Nam prima corporum elementa, atque abdita quædam in naturâ (nudo quidem Philoſopho, non autem Medico inquirenda,) non eſt facultatis noſtræ, quæ *tota effectrix eſt*, docente Galeno; (*c*) non eſt, inquam, propoſitum, ut ſubtiliùs exploret, atque definiat. Enimvero ſicuti Statuarius, ut vivos ducat de marmore vultus, non moratur philoſophicas circa lapidum geneſim diſputationes, qua nimirum ratione duri corporis particulæ ſibi cohæreant; ſolâ nè quiete, an glutine, aut gorgonio, ut ajunt, ſpiritu ferruminante; an hamatis, uncinatiſque particulis; vel ſolo mutuo planarum ſuperficierum contactu; an denique organico, ac vegetativo principio augeantur, & ſolideſcant; ſed ipſius duntaxat marmoris mole, colore, duritie, ac lævore perſpectis, eò animum adjicit,

Ex Mechanicis artibus atomorum ſcientiæ inutilitas demonſtratur.

(a) *Sapient. c. 11. verſ. 21.*
(b) *Epiſt. ad Coloſſ. cap. 2. verſ. 8.*
(c) *Lib. de Conſtit. Art. Medic.*

adjicit, ut lineamenta, formaſque mente conceptas, & modulo expreſſas, eidem artificioſè repræſentandas inducat: ita Medicus, è Philoſophiæ ſeptis jam egreſſus, non iterum in Philoſophorum fines regredi debet, ſed totus cogitatione, ſolertiâque incumbere ad humani corporis non primigeniam illam, & ſenſibus imperviam minimorum componentium ſtructuram cognoſcendam; verùm ſecundariam, noviſſimamque, organicam ſcilicet, & animalem, ejuſque motus tam ſolidarum, quàm liquidarum partium, cæteraſque affectiones non ab internis tantummodo, atque ab animo etiam, ſed ab externis quoque cauſis, aere potiſſimùm, cibis, & potibus, immo venenis etiam illatas, quæ ſanitati aut conſervandæ, aut reparandæ partim conducunt, partim officiunt. Atque hinc Præceptor Hippocrates, (*a*) divino Vir ingenio, Phyſicam Metaphyſicâ ſubtilitate tractatam, inutileſque inquiſitiones parvi fecit, contentus ſolâ humani corporis detectâ naturâ. Hoc ſanè pretium Medicæ operæ, hoc noſtræ Philoſophiæ ſummam arbitratus fuit, cui poſtea Cornelius Celſus in proœmio ſuæ Medicinæ conſenſit.

Medicus non debet in primis particulis contemplandis immorari.

Medico res tantùm ſenſibiles animadvertendæ, atque examinandæ.

Hippocrates metaphyſicas exercitationes contemnit.

XIX. Cùm verò Chymicis experimentis Medicam Philoſophiam adjuvari dixerimus, ejuſdem Chymiæ uſum etiam, atque etiam laudamus, & efferimus; illa enim tum corporum texturam, complexumque per ignem, & menſtrua, ut appellant, diſſolvens, eorundem elementa ob oculos ponit, tum varia permiſcendo in nova rurſus efformat; unde multa, ac præſentiſſima remedia concinnat, perſpicuamque reddit philoſophicam Hippocratis (*b*) ſententiam, ſcilicet: *Nullum corpus perire, aut de novo fieri; ſed ſecerni ſolummodo, ac permiſceri.*

Quid emolumenti ex Chymica in Medicinam derivetur.

XX. Sed quoniam nihil trutinâ Chymicâ examinari conſuevit, quod ex naturæ penu non eliciatur; arbitramur idcirco Medicis magnopere neceſſariam trium, ut appellant, Regnorum, & quæ in iis continentur, corporum ſcientiam certè non vulgarem; Mineralium nempe, Vegetabilium, & Animalium: hæc enim, modò

Hiſtoria naturalis Medico apprime utilis.

(a) *De Vet. Med. num. 36.*
(b) *Lib. de Diæta num. 5.*
* *Separata ſepartium virtute.*

modò ſimplicia, modò inter ſe miſta, Chymicum ignem, laboremque ſolent ſuſtinere.

Nonnullorum Chymicorum vanitas fugienda.

XXI. Vitia tamen nonnulla in Chymiâ quoque damnanda ſuccurrunt. Primum quòd eadem peculiaris quædam credatur Philoſophia, quam Chymicam appellant, in qua plerique Artifices meris vocibus contenti, omnia, ignoratis penè cauſis, fermentatione, præcipitatione, ſublimatione, diſſolutione, concretione, ac ſimilibus peragi putant; non animadvertentes, quidquid in Chymiâ perficitur, id omne conſuetis naturæ legibus auſcultare; videlicet per cuneorum vim, ponderum rationes, ac texturarum proportiones, hoc eſt mechanicis regulis peragi, ut jure propterea peritiſſimus Boylius (a) ſcripſerit, *Chymiam non magiſtram eſſe experimentalis Philoſophiæ, ſed adminiſtram.* Alterum deinde vitium eſt medicamentorum abuſus: etenim non pauci confectis à Chymiâ pharmacis perpetuò inſiſtunt; quaſi natura fugandis morbis ipſa vel internam hominis machinam, vireſque, vel ſolam diætam, vel ſimplicia remedia plerunque non opportunè paraverit: neque ſentiunt conatibus ſuis ſe inſitas Medicaminum facultates interdum enervare, aut, cùm moderandæ forent, acuere. Medicorum autem, ut maximo quiſque in pretio eſt, ita, cùm peccat, id maximo quoque ægrorum periculo facit. Poſtremum denique vitium ſpectat irritos, ac planè deflendos in Alchymiam labores, quibus maleſani quidam falſa pro veris, pro ſolidis inania amplectuntur: ac non tantùm multa non entia Chymica, ut rectè philoſophatur Ettmullerus, & quod quærunt aurum, minimè aſſequuntur; verùm etiam, ſi quid æris habent, infeliciter unà cùm valetudine profundunt.

Chymica experimenta Mechanicæ legibus ſunt accommodanda.

Chymicorum remedia prudenter, & cautè adhibenda.

Simplicia, ac naturalia remedia per Chymiam paratis quandoque præſtant.

Chryſopœorum vanitas deridetur.

XXII. Sunt autem quæ huc uſque expoſuimus veluti Medicorum ſtudiorum rudimenta; major tamen eorum virilitas, & maturitas in Anatomicis potiſſimùm obſervationibus poſita eſt, ex quibus hominis habitus, ac ſtructura innoteſcit. Cùm verò multiplex, ac mirabile noſtri corporis Automaton duplici in ſtatu verſari ſoleat, altero quidem cùm incolume, altero cùm infirmum eſt; duplici ſimiliter Anatomes ſtudio Medicus inſtructus ſit oportet:

Medicus in Zootomia, atque in Anatome verſari debet.

(a) *In ſuo Chymiſt. Sceptico.*

tet: horum prius, ac longè per omnia viventium genera diffuſum, ad optimam inſtruendam Phyſiologiam; atque ad conſervatricem quoque Medicinam, quæ Græcis Hygiene dicitur, magnopere conducit: poſterius verò ad Pathologiam, hoc eſt ad morborum ex cadaveribus ſedes, & cauſas rimandas unicè confert. Prima itaque exercendæ Anatomes methodus, ferè tota compoſitiva, ſeu ſynthetica eſſe videtur, nec tantùm ex humanis diſſectis corporibus, quantùm ex variis viventium texturis, potiſſimùm verò ex plantarum ſeminibus, & volucrum ovis initium, & accrementum habet. *Omnium ſiquidem natura*, animadvertit Hippocrates, (a) *conſimilis eſt, tum ex terrâ naſcentium, tum hominum*; & paulò inferiùs; *Volucrum etiam naturam ad humanam conferre oportet.* Etenim plantarum fœtus, quos intrà ſemina, veluti intrà totidem ovula, ut Empedocles ajebat, inſculptos, & aſſervatos cernimus; per initia ſuarum vegetationum nutrimentum lacti analogum ex ſoluto intus coacto ſucco per umbilicalia quædam vaſcula mutuantur; indeque emiſſis in terram radicibus, perinde quaſi totidem oſculis, & faucibus, ex terræ viſceribus alimentum unà cum aere, æthereque jugiter excipiunt: idcirco, dilatatis ſenſim, productiſque in latum, altumque fibris, tubulis, & tracheis, ita adoleſcunt, ut non in frutices ſolùm luxurient, ſed in eas etiam arbores ferruminentur, quas proceritate, ac robore reluctari ventis, ac tempeſtatibus paſſim videmus, & admiramur. Similiter in fœcundatis, incubatiſque ovis exiguas pulli carinas in puncto ſaliente micantes (quas in humano embryone cernere prohibemur) paulatim impulſis ab aere, atque exceptis per umbilicalia vaſa nutritiis liquidis, eò augeri ſpectamus, ut, perruptis putaminum carceribus, non in aviculas duntaxat, ſed in Struthio-Camelos, atque in Aquilas volatu velociſſimas, Soliſque radios, intenta oculorum acie, ſuſtinentes, prodire animadvertamus. His verò juvantibus exemplis, atque analogiſmo etiam ab inſectis, brutiſque deducto, ad humanos fœtus, natoſque, & eorum viſcerum, artuumque ſtructuras, motus, mutuaſque cum contentis liquidis vires, ac renixus penitùs

Analogia inter vegetabilia, & alia viventia ex Hippocrate.

Quomodo planta ex ſemine gignatur, atque adoleſcat.

Quomodo ex incubatis ovis pulli efformentur.

Plantarum, brutorum, inſectorumque anatomes analogia ad humani corporis naturam cognoſcendam conducit.

(a) *De Nat. Pueri n. 35. & 36.*

tùs cognoſcendos facillimè aſcendimus, naturaleſque totius humanæ machinæ poſitiones, proportiones, uſuſque per microſcopia, liquorum injectiones, ligaturas, perque inductiones ex mechanicis, potiſſimùm verò ex automatis derivatas, aliaque artis adminicula luculenter deducimus.

Quomodo cadaverum anatomia ſit exercenda.

XXIII. Altera verò methodus analytica, ſeu reſolutiva, per quam viſcerum læſiones, modique lædendi procliviùs oſtenduntur, in univerſum procedit per ſedulas diſſectiones cadaverum, præſertim illorum, qui cùm fuerint peculiaribus morbis defuncti, quomodo atque ex quibus ægrotare cœperint, planè innotuerit. At enimvero non deerunt, confido, ex noſtris Academicis, qui, ſciendi, docendique amore inflammati, de comparandis ſingillatim cum Dendrotomiæ, ac Zootomiæ, tum Anatomes cognitionibus, diſſerere quàm diligentiſſimè ſtudebunt.

Phytotomia, ac Zootomia non eſt curioſè nimis, ac ſubtiliter Medico inquirenda.

XXIV. Sed quemadmodum ſupra jam monuimus, Mathematicas, & Philoſophicas diſciplinas Medico quidem eſſe perutiles, ita tamen, ut non ille in nudis, abſtractiſque cognitionibus hæreat, ſed opus ſemper, & praxim animo complectatur; ſic quoque monendos hìc rurſum Juvenes cenſeo, eſſe nonnullos in comparatâ præcipuè Anatome tractandâ, qui, dum vitant humum empiricæ ignaviæ, nubes, & inania captant; totam videlicet ætatem in ſubtiliſſimis duntaxat inquiſitionibus inter vitra, & fibras, ſiphones, & vaſcula conterunt. Certis itaque florentis adhuc ævi, atque Phyſiologicæ exercitationis limitibus Dendrotomiam, & Zootomiam definiendam eſſe decernimus; ut nimirum, ubi ægrotus cum morte conflictatur, & Clinici ope à fati faucibus eripiendus eſt; non de arborum tracheis, utriculis, tubuliſque diſputantes, adulti etiam, & ſenes in ſummo ægrorum diſcrimine ludamus: at ſecus arbitramur maximo quidem adjumento eſſe ipſam humanorum cadaverum diſſectionem, nunquam vel inter extremæ ſenectutis occupationes intermittendam, quippe quæ latentes, novaſque morborum cauſas ſæpeſæpius in locis antea inopinatis recludit, ac detegit. Quam ſanè Anatomes partem Euſtachius (*a*) noſter, ſenio jam confectus *fertilem agrum* jure ac meritò appellavit.

Medicus ſenex Anatomen morbo defunctorum nunquam deſerere debet.

XXV.

(a) *De Renibus cap. 45.*

XXV. Quæ hactenus ad Medicum informandum neceſſaria propoſuimus, non umbratilem Medicinam in Scholis, Academiis, Theatriſque ſe jactantem reſpiciunt; ſed eam, quæ propulſare morbos, ſervare homines, publicam incolumitatem tueri poſſit. Neque enim Medicum reputamus illum, qui in conventibus duntaxat, aut lucubrationibus de Morbis curandis præclara diſputet; ægritudines verò cognoſcere, ac tollere neſciat; aut, ubi hoc facere à malorum gravitate inhibetur, ex ſignis cùm præſentia diſtinguere, tùm futura prædicere ſaltem non noverit. Riſu olim ab Annibale (*a*) exceptus fuit Rhetor ille nomine *Phormio*, qui, cùm nunquam in aciem prodiiſſet, neque arma tractaſſet, tamen è ſuggeſtu de educendis copiis, de caſtrametandi ratione, deque invadendo hoſte diſſerere non verebatur. Hanc profectò ignoratæ praxeos notam non aliter Vobis, Juvenes Ornatiſſimi, effugere licebit, niſi tria diligenter conſequi ſtudeatis. Videlicet optimum Præceptorem; librorum delectum; & frequentem, diuturnumque ad Ægros, in Noſocomiis præſertim, acceſſum.

Practicus, non ſolus Theoricus verus Medicus dicendus.

Phormio Rhetor ab Annibale deriſus.

Quæ ad praxim Medicam perdiſcendam ſint neceſſaria.

XXVI. Optimus in Medicinâ Magiſter is erit, qui pietate in Deum, charitate in Ægros, benevolentiâ in Diſcipulos præditus ſit; qui ætate provectus, experientiâ informatus, qui gravis, qui ſedulus, qui denique prudens, cautuſque; de quo quidem plura dicere ſuperſedeo, propterea quòd Vobis feliciter contigit in hoc Sancti Spiritus Archinoſocomio non unum, ſed plures, inter ſe virtutibus, doctrinâ, amore, & peritiâ certantes nanciſci Præceptores.

Optimi Præceptoris nota.

Archinoſocomii Sancti Spiritus Medici laudantur.

XXVII. Quod ad librorum delectum attinet, cùm plurimi interſit certò noviſſe in ipſo ſtudiorum limine, quos quiſque Auctores ſeligere, ac perlegere debeat; mihi ſanè publicæ utilitati ſatisfeciſſe videor, cùm non tenuem Scriptorum omnis generis ſuppellectilem undique è diſſitis etiam emporiis contraxerim, veſtroque uſui peramanter obtulerim. Cæterùm, quo quique legendi ſint ordine, ac tempore, quave cenſurâ, non deerit, qui peculiari ſchediaſmate id Vobis pleniſſimè commonſtrabit.

Librorum delectus.

XXVIII. At nullâ verborum gravitate, aut copiâ dicendi explicari

(b) *Ex Cicer. lib. 1. de Orat.*

Medicinæ Tyrones aſſiduè, & accuratè ægros inviſere debent.

explicari pro merito ſumma illa neceſſitas poteſt, qua Medicinæ Tyro inſtructior factus, ægrorum animadverſionem, tametſi laborioſam, & moleſtam, ſummopere tamen frugiferam diu, multùmque frequentare debet. Etenim Clinicus, cùm ſit Artifex non abſimilis Agricolæ, Navarcho, Imperatori, quos ad agendum ſolertes non diſputatio facit, ſed uſus, efficaciſſimus quippe rerum omnium magiſter, certè non aliter praxim Medicam addiſcere poterit, quàm decumbentes, eorundemque neceſſarios diligenter de præteritis, deque præſentibus interrogando, ut illum prima potiſſimùm origo cauſæ minimè fallat: quod ſanè vix unquam aſſequetur; niſi multos annos publica adierit Noſocomia, in quibus infirmi omnis generis ferè ſemper occurrunt, atque eorum lectis crebrò, diuque aſſederit. Siquidem hac ſolâ methodo ingratis omnino objectis ſenſus ſuos adoleſcens paulatim aſſuefaciet; nimirum quotidianas ægrotantium querelas patienter audiet, partes gravi morbo affectas, atque ex iiſdem manantia, vel excreta corpora ſedulo, fortique animo perſpiciet; denique felices, aut infelices remediorum, ac valetudinis exitus, quibus unus alii præſtat Medicus, in ſingulis, quo faciliùs & medelas adhibere, & ventura prædicere poſſit, accuratè notabit. De firmiſſimo autem comparando fœdere theoricorum ſtudiorum cum practicis, hoc eſt diuturnis ægrorum animadverſionibus, accuratè unus ex veſtris diſputabit.

Qui fructus ex frequenti ægrotantium inſpectione percipiatur.

Admonentur Iuvenes ad Theoricam cum praxi conjungendam.

Medicinæ, ac nauticæ comparatio.

XXIX. Itaque macti virtute, Juvenes Ornatiſſimi, fovete novis conatibus ingenia veſtra, & ſatagite, ut non ſolùm per theoricos, ut vocant, labores, ſed maximè per practicas exercitationes optimi, verique Medici evadatis. Hoc certè conſequi minimè poteritis, niſi pulcherrimam illam Hippocratis translationem à *Gubernatore navis in Medicos* animo ſemper agitabitis; nimirum oculos perpetuò ad nauticam pyxidem communis veritatis anatomico-mechanicæ; manus verò ad practicæ clavum aſſiduè, atque unicè dirigatis; & mihi exaggeranti, quæ longo tempore, nec ſinè proſperâ fortunâ medendo expertus ſum, velim credatis, codices videlicet, ac volumina ad eruditionem comparandam, regendoſque dubiis in caſibus Medentium animos

mos haberi quidem utiliſſima, ſed nullius penè uſus ad rationales, quos maximè laudamus, formandos Medicos eſſe poſſe, niſi diuturna languentium hominum acceſſerit obſervatio: & fremant quanquam qui theoricam depereunt; dicam quod ſentio, Bibliothecas mehercule omnium Philoſophorum, ac Medicorum (ut de duodecim Tabulis ajebat Tullius (*a*) unus mihi videtur ſuperare humani corporis liber, cujus Commentarii ſunt quotquot ab hominum ingeniis exarati, in immenſum poſtea creverunt.

Humanum corpus duodecim Tabulis aſſimilatur.

XXX. At quoniam oppreſſi jam ſumus opinionibus priſcorum Auctorum, qui, cùm breviorem, ac ſplendidiorem praxim noſtram ſe reddidiſſe putaverint, multo longiorem, obſcuriorem, magiſque obvolutam, nè falſam alicubi dicamus, effecerunt; referendo nimirum omnes morborum naturas ad quaſdam claſſes, & claſſium nomina, quibus ſolis ſæpe complectuntur diviſas, ut voce Pleuritidis, Icteritiæ, ac ſimilium; ſæpius verò integras divellunt, & quaſi diſcerpunt; quemadmodum faciunt nomenclaturis morborum, & ſymptomatum; non ſuſcipiam propterea oratione meâ plus quàm ipſemet mihi impoſuerim; tantùm brevi admonebo, nè unquam Medicinæ initiandi morborum ideas ex nudis vocibus eliciant; ſed ut peculiares cauſas, affectionis locos, & læſionis modos diligenter ſcrutentur: ita enim falſarum idearum vitium à ſe arcere poterunt; quod Clariſſimus Gulielminus (*b*) turpe cenſuit in Medicinâ poſt Galenum, (*c*) qui per ſuam quoque ætatem res abſque nominibus (quòd utilitas in perſpectâ illorum naturâ, non verò in nudis appellationibus ſita ſit) docuit eſſe explicandas. Identidem idcirco illud Hippocratis (*d*) verè aureum, verè divinum à Vobis recolendum erit: *Firmâ*, inquit, *memoriâ teneto medicamenta, & ſimplices facultates; ſint & in memoriâ morborum curationes, & horum modi quotupliciter, & quomodo in ſingulis ſe habent: hoc enim principium eſt in Medicinâ, & medium, & finis:* ac paulò inferiùs: *Ingreſſu utere frequenter, viſita diligentiùs:* quam quidem ſententiam de factitandâ, & confirmandâ in ſingula-

Antiqui Medicinæ Scriptores reprehenduntur, quòd diverſos morbos eiſdem nominibus appellarint.

Rerum notiones non ex nominibus accipiendæ; ſed ex diligenti earundem conſideratione.

Hippocratis in id Monita.

(a) *Vbi ſupra.*
(b) *In Libello de Idearum vitiis.*
(c) *Multis in locis, ſed præcipuè de loc. affect. lib. 3. cap. 10., & de pulſ. differ. lib. 1., cap. 1.*
(d) *De Decent. Ornat. num. 8., & 10.*

ſingularibus caſibus praxi latiùs, ac diſertiùs poſtea explicavit libro, qui inſcribitur Præceptiones, (*a*) in quo admonet Medicum, ut inveniat medendi opportunitatem; non per eam ratiocinationem, quæ primâ ſpecie probabilis apparet; ſed per illam, quæ ab ipſo uſu deducitur ſcilicet poſtquam ex obſervatis per ſenſus ægrorum, morborumque naturis, *& quibus*, *& quando*, *& qualiter*; nec non cæteris affectionibus adnotatis, certam inductionem ab apparentibus, & exiſtentibus ſignis, non verò ex veriſimilibus conjecturis legitimâ ratione ordinaverit. In hanc porrò ſententiam loquitur Hippocrates, qui multa deinceps congerit argumenta, quo clariùs demonſtret ægritudinum hypotheſes à nobis non eſſe fingendas; ſed, quemadmodum Pictor, & Sculptor imagines, & ſimulacra non per inventionem, & phantaſiam, ut ajunt, ſed per imitationem archetypi, quàm ſimillima facit; ita morborum quoque ideæ à Medicis, præter quàm ſummâ cum diligentiâ, patientiâque ſciſcitando, obſervandoque ægros, & domeſticos, veræ, germanæque fieri non poſſunt: quod auditoribus, ac diſcipulis meis, tanquam utiliſſimum in praxi documentum, frequentiſſimè olim inculcandum putavi; eoſdem ſæpè cohortatus, ut ægrotorum hiſtorias non ex generalibus nominibus, quæ paſſim ex codicum lectione hauſerunt, ſed ex peculiaribus obſervationibus, quas fecerint in ſingulis, juxta ſingulares cauſas, & affectiones, efforment. Decipitur profectò quiſquis putaverit eandem omnino morbi ideam, licèt ſub eodem nomine comprehenſam, in diverſis, ſive etiam in eodem ægro diverſis temporibus inveniri.

Curationes inſtitui debent ex diligenti morborum obſervatione, non ex ſimplici ratiocinio.

Ægrotationum hypotheſes non ſunt temere fingendæ, ſed ex rebus ipſis deducendæ.

XXXI. Eſt inſuper quod commoneam, ut, quæ legendo, audiendo, experiundoque notatu digna cenſebitis, ſtatim ad memoriæ ſubſidium jam inde ab adoleſcentiâ in commentarios certâ alphabeti ratione, apum imitatores, digeratis; eæ nanque ex variis floribus, ut Virgilius (*b*) cecinit,

Res notatu digna in commentarios referantur.

——— *puriſſima mella*
Stipant & liquido diſtendunt nectare cellas.

Ita

(a) *Circa initia.*
(b) 4. *Georg.*

Ita enim non Phormiones diſputando, ſed morbos debellando, Annibales evadetis.

XXXII. Rurſus eſt hìc, ut opportunè vos admoneam, nè in illam incurratis Medicæ praxeos perniciem, à M. Aurelio (*a*) Severino peculiari diſſertatione, deteſtatam; quæ inde oborta eſt, quòd inter Medicinam, & Chirurgiam ſola nominum diverſitas tantam in ipſis rebus diverſitatem, atque inter cognatas diſciplinas deflendum cum hominum valetudine divortium induxerit. Quis enim ignorat, Chirurgiam nil eſſe aliud, quàm externorum morborum Medicinam: contra verò Medicinam non immeritò appellari poſſe internarum ægritudinum Chirurgiam? Optarem igitur, atque utinam Romæ præſertim id mihi adhuc inter vivos agenti videre contingat, ut altera alteri ſuppetias ferat, & Medicus ad curanda viſcerum mala certam quandam rationem à Chirurgiâ; (*b*) ad externa è contrario internarum cauſarum cognitionem à Medicinâ derivet. Hac ſanè viâ, hoc eſt amico, atque indiſſoluto utriuſque facultatis fœdere, Magnus Hippocrates ad Artis noſtræ Principatum, in quo neque ducem, neque comitem habuit, evectus eſt; & ſi qui poſtea per ejus veſtigia gradientes magnum ſibi nomen vindicarunt, ii quidem Medici ſimul, & Chirurgi extiterunt. In quorum numerum nolo Græcos ferè omnes, & Avenzoarem inter Arabes, nobiliſſimos Medicos, ſatìs ſuperque notos, hìc recenſere; nolo priſcos Latinorum, Celſum, Guidonem, Carpenſem, Tagaultium; ſed nonnullos tantùm nominabo; qui, ut cœlo, ita etiam ætate nobis ſunt propiores; Veſalium, Falloppium, Paræum, Foreſtum, Hildanum, Spigelium, Fabritium ab Aquapendente, Riolanum utrunque, Magatum, M. Aurelium Severinum, atque inter ipſos recentiores, ut multos nobiſcum viventes prætercam, Lovverium, Dolæum, Nukium, Munikium, alioſque quamplurimos, qui non ſcriptis modò, ſed manibus quoque docuerunt, unam, atque individuam eſſe debere

Chirurgia Medicina pars.

Medicinam à Chirurgia non eſſe ſeparandam.

Hippocrates præſtans Medicus, & Chirurgus.

Eximii Medici, qui Chirurgia excelluerunt.

(a) *Inter ejus Mss. noſtra in Biblioth. aſſervata titul. Phyſico-Chirurgicum, ſeu de una, atque individua* Medicina.

(b) *In qua* Turpe eſt non contingere quid velis, *ut inquit Hippocrates in lib. de Medico num. 5.*

re Medicinam; mancam verò, ac divulſam, cùm Medicus Chirurgiam, Chirurgus Phyſicam ignoraverit. Quam certè Provinciam à Vobis, qui legitimi Hippocratis filii haberi vultis, magno cum fructu adminiſtrandam eſſe, peculiari diſſertatione per veſtrum ſodalem tempeſtivè demonſtrabitur.

Variæ divinandi artes rejiciuntur.

XXXIII. Perfunctus jam tyrociniis, atque emiſſus Medicus neceſſe eſt, ut inſuper à ſe quædam commenta rejiciat, quæ nonnullos hactenus faſcinarunt per Chiromantiam, Metopoſcopiam, aut Magiam. Subinde fugiat quoque bonis horis infenſam antiquitatis curioſitatem, quæ mentem quidem per ſucceſſiva tempora jucundis, & ad civilem vitam utilibus cognitionibus ornare poteſt; Medicum verò ad morbos expugnandos armare nequit. Similiter qui Jatricen rectâ ratione tenere cupit, minimum operæ ponat in Poëſi, in Muſicâ, in ſymphoniis. Vitet præterea tempus inſumere, nè dicam omninò profundere, nullâ unquam pœnitentiâ redimendum, in ludis, in ſcenis, in theatris, quæ popularem faciunt, non verò Philoſophicam lætitiam moderantur. Atque ut uno Petrarchæ (*a*) monito cuncta offendicula Vobis ſtudioſè devitanda proponam, caveant, inquit, Medici *ab eo ingenii furore*, & ægritudine, *ut omnia meliùs ſciant, quàm unum, quod profeſſi ſunt.* Nimirum quia hominum animi, quanquam immortales, viribus tamen finiti ſunt, certiſque terminis illud cerebri ſpatium eſt circunſcriptum, ubi memoria ſedem habet, mentiſque munera exercentur: quamobrem quò plus cognitionum ingerimus, eo minùs claras, diſtinctaſque illarum ideas fibris cerebri inſculptas tenemus; ut propterea neminem planè ad rerum uſum, & publicam utilitatem factum, aptumque comperiamus, qui propter multigenas ſcientias, notionum confuſione laborat.

Ab antiquitatis ſtudio Medicus alienus ſit.

A' Poëſi, Muſica, theatris, aliiſque ſimilibus oblectamentis, temperare debet Medicus.

Polymathia ineptos homines reddit ad publica munera ſubeunda.

XXXIV. Quod tandem nunquam ſinè lachrymis commemorare ſoleo illud eſt, vidiſſe me præclara ingenia Philoſophicis, ac Medicis tam theoricis, ut vocant, quàm practicis exercitationibus egregiè ſubacta, quæ nullo ex recenſitis huc uſque vitiis obnoxia, laudem ſibi quidem, ſummamque fortunam in Medicinâ

(a) *Rer. Senil. lib. 5. epiſt. 4.*

cinâ exercendâ, cùm potuerint maximam, exiguam duntaxat peperiſſe. Scilicet ſtudiis partium mancipata, & contentionis crebrò, quàm veritatis cupidiora, peculiari ſectæ mordicus adhæſerunt, totamque ætatem in cenſuris, atque apologiis infeliciter contriverunt. Itaque Vobis, Optimi Juvenes, inculcandum arbitror, nè unquam à recto diſcendi, legendi, obſervandique itinere declinetis, quanquam Vos vel invidorum, vel ſcepticorum importunitas ſæpeſæpius interpellaverit. Nam aut vera ſunt, de quibus cenſores nos admonent, aut falſa criminantur: utrobique autem tacendum eſt. Si enim primum accidat; profectò ſinè ullâ contentione, quæ videbantur contumeliæ, tanquam amicorum conſilia oportet amplexari. Si verò alterum contingat; hoc eſt omnem præter rationem pugnent, quæ objiciunt, non deerunt, planè, à quonam ſtet veritas, judicaturi, quique à jurgiis Vos, atque ab illâ garrulitate penitùs vindicabunt, quam Hippocrates (*a*) *contentionibus*, *mutuiſque conviciis exercitam*, vel inter *ipſas* Medicorum *conſultationes* apertiſſimè improbat; & à qua *primùm corruptam fuiſſe Medicinam* Plinius (*b*) animadvertit.

Quæ & quot detrimenta ex contentionibus, ac partium ſtudiis.

Non eſſe ob Criticorum cenſuras propria ſtudia interrumpenda.

Altercationes in conſultationibus vitandæ.

XXXV. Intelligitis jam, Studioſiſſimi Juvenes, ad ſummum, perfectumque Medicum efformandum alia quidem à naturâ, alia ab induſtriâ, alia denique à rerum opportunitate eſſe repetenda. Atque ea certè, quæ tum à naturâ, tùm ab induſtriâ expectare licet, multis me argumentis in ſpem eximiam adduxiſtis, vobis nequaquam defutura. Quæ autem ab opportunitate alibi deſiderantur, hìc nullâ ex parte deficiunt. Quid eſt enim; quod ſive ad Magiſtrorum præſtantiam, ſive ad Noſocomii amplitudinem, & frequentiam (cujus defectu nonnullas Europæ Regiones laborare graviter dolet Joannes Bohonius (*c*)) ſive ad librorum copiam, ſive etiam ad inſtrumentorum apparatum, uſumque pertineat, Vobis hoc loco, ſtudiis revera medicis aptiſſimo, promptè, ac liberaliter non exhibeatur?

Orationis Epilogus.

Magiſtrorum Noſocomii, atque librorum opportunitas.

XXXVI. Ad illa quæſo Græcæ, Latinæque antiquitatis lu-

 mina

(a) *Loc. cit. de Prædict.*
(b) *N. H. lib. 26. cap. 2.*
(c) *De Offic. Medic. cap. 1.*

Græci, Latinique Auctores antiqui laudantur.

mina oculos adjicite: aſpicite exhauſtos labores, aſſiduas vigilias, diuturnas obſervationes, quibus poſteritati impeditum antea, atque aſperum naturalis Philoſophiæ iter explicaverunt. Pudeat nos ſub tam egregiis, & operoſis ducibus adeò ſegnes eſſe, atque inertes, ut illorum aut ſolertiam, diligentiamque imitari, aut ſudoribus, ſtudiiſque proficere negligamus. Quod quidem eò turpius videri poſſet, quò pluribus nos adjumentis, quibus iidem miſerè caruerunt, circunfluimus, & abundamus: illi enim ſolis conjecturis indulgere, ſuaſque hypotheſes ſinè ullis ab arte paratis præſidiis confingere coacti fuerunt: ubi per ſummum Dei beneficium nobis datum eſt phyſicas rationes ex ipſis corporum experimentis certiſſimas elicere, abditaſque olim naturæ proprietates, ac vires per ſenſus luculenter deprehendere. Nonne minimorum ſeminum, inſectorum, viſcerumque ſtructuras mirandum in modum intertextas; liquidorum particulas, mole, motu, & inclinatione inter ſe varias (quæ nudam alioquin intuentium aciem effugiunt) oculis noſtris ſubtilior anatome, ac microſcopia ſubjiciunt? Longè autem poſita, atque extra ſenſuum intentionem ſummota corpora, an non admovent nobis Teleſcopia, cœloque veluti nos inferunt rerum admirabilium ſpectatores? Aëris verò, cujus in hæc ſublunaria tantus eſt uſus, quàm facilè, & quàm feliciter tum pondus Barometri ope libramus; tum æſtus, algoriſque momenta per Thermometra penſamus, ac deſcribimus; tum deniquè cohæſionem, & vim, modò preſſivam, modò elaſticam; non ſolùm ad Philoſophicas, & Medicas inquiſitiones, ſed ad ſpectantium quoque oblectamentum per Antliam expendimus, attenuamus, in arctum cogimus, in immenſum ferè diducimus, penitùs extrahimus, rurſumque in naturam reſtituimus? Et ſanè quid corporibus ſurſum, aut deorſum protrudendis, quid liquidis agitandis, ac fermentandis, quid viventibus urgendis, fovendis, alendiſque præſtet aër, non ampliùs mente duntaxat arguimus, ſed ſenſu quoque aſſequimur; non credimus, ſed intuemur, ac tangimus; quæque olim ad ridicula antiperiſtaſis, ſympathiæ, antipathiæ, vacuique metus commenta Phyſicos compulerunt, ad naturales machinas, & circumpulſiones nos revocamus.

Antiqui Philoſophi experimentorum auxilio deſtituti.

Recentiores Antiquis, experimentorum inventionibus feliciores.

Microſcopiorum uſus in Phyſica.

Teleſcopii, Barometri, ac Thermometri utilitas.

Antlia Boyliana quantum conducat ad aëris, aliarumque rerum phænomena explicanda.

XXXVII.

XXXVII. Ejuſmodi autem univerſam inſtrumentorum ſupellectilem cum globis cœleſtibus, ac terraqueis, diverſiſque etiam armillaribus ſphæris, nec non multiplicem inſtrumentorum apparatum ad Staticam, atque ad Anatomicam diſciplinam addiſcendam in hac ipsâ Phyſico-Medicâ exercitationum palæſtrâ; ut de magnificentiſſimo Valetudinario, etiam tacendo, loquar; veſtræ utilitati expoſitum habetis. Utere igitur, Juventus Optima, tantis uno loco cumulatis ſubſidiis; ut ego ipſe curarum mearum hunc vivens, & præſens fructum capiam, quòd intelligam pro veſtrà inſtitutione hactenus me nequaquam fruſtrà laboraviſſe. Neque hìc ſanè alia multa, eaque maxima Vobis deſunt ſtudiorum incitamenta. Nimirum Sanctiſſimi Principis CLEMENTIS XI. erga literatos homines amor, ac liberalitas, qui, cùm commodis veſtris, & Bibliothecam, & Academiam munificè, ac ſplendidè parari juſſerit, aderit ſemper conatibus veſtris promovendis, præmioque donandis. Proclivis deinde in ſtudioſos voluntas EMINENTISSIMORUM PATRUM (qui ſummâ benignitate meam, rudem quanquam, orationem audire dignati ſunt) comiter Vos, ſi navare operam Reipublicæ velitis, nunquam non favore, ac patrocinio complectetur. Humanitas denique, atque ingenii ratio ſingularis Illuſtriſſimi Archiepiſcopi Sinibaldi ab Auria, hujuſce ampliſſimæ Domus Præceptoris vigilantiſſimi, qui, quemadmodum huc uſque ſedulò, ac diligenter huic operi animum intendit, ut nihil providentiæ ſuæ reliquum fecerit, ita in poſterum nihil etiam aut in officinâ Chymicâ, aut inter ægrorum cubilia, aut intrà ſepulchreta, & cœmeteria ad praxim medicam verè comparandam ullo unquam tempore Vobis relinquet deſiderandum. Itaque, rebus tam opportunè obſecundantibus, ſi pertinaci, quo decet labore, conatuque inſtiteritis, Juvenes Ornatiſſimi, procul dubio non ſolùm publicæ ſalutis præſides evadetis, atque hujus quoque Academiæ ſtudia eò uſque promovebitis, ut poſteri multa à Vobis imitanda fateri debeant accepiſſe; verùm etiam cum ſempiternâ nominis gloriâ opes veſtras, fortunaſque augebitis. Si qui verò aſperitate, ac tædio fracti, depulſique, vel otio marceſcere,

Mechanica, Optica, Aſtronomica, Geographica, & Anatomica Inſtrumenta in Bibliotheca aſſervata.

Sanctiſſimi Pontificis in literatos viros amor, ac liberalitas.

Eminentiſſimorum Cardinalium Patrocinium in Iuvenes ſtudioſos.

Illuſtriſſimi Sinibaldi ab Auria ſumma cura, ac vigilantia.

Iuvenes ingentibus gloria, atque emolumenti præmiis ad ſtudia alacriter perſequenda incitantur.

ceſcere, vel in tritam empiricorum viam deflectere voluerint, nunquam aliorum famæ, ac bonis invidentes, de fortunæ adverſitate querantur; *ſemper enim fortunatus fuit, qui rectè agere novit. Nam fortunatè Medicinam aſſequi* (ut Hippocratis (*a*) ſententiâ Hippocraticam Diſſertationem abſolvam) *eſt recta facere: indoctus autem qui eſt, quomodo illam fortunatè aſſequi poſſit.* Dixi.

Fortunam juxta Hippocratem à Medicis indoctis injuſte culpari.

(a) *De Loc. in homine num. 58. Hoc repetit quoque in lib. de Art. num. 5.*

DISSER-

DISSERTATIO SECUNDA

ANATOMICA HUMANI CORPORIS SYNOPSIS

PROLUSIO

Habita in Almo Rom. Sapientiæ Lyceo, cum primum demandatam ab Innoc. XI. P.M. Anatomiæ Cathedram ſuſciperet.

VIII. Idus Novembris MDCLXXXIV.

NONDUM Anatome innotuerat mortalibus, cùm eam apud ſuperos mirô Artis rudimentô feliciter eluxiſſe, ſapientiſſimi Veterum fictis fabulis adumbrarunt (Præſules Illuſtriſſimi, Præceptores, ac Viri quotquot adeſtis præſtantiſſimi) Jupiter ſiquidem vehementer capite laborans Vulcanum ad cranii diſſectionem fertur adhibuiſſe, qui vix ferro cranium Deorum Principi reſeraverat, cum Pallas (res dictu ne, an viſu mirabilior?) erupit. Sic Sapientiæ Dea, quæ ſe à prudentiſſima Jovis mente genitam gloriabatur, non aliter, quàm obſtetricante Anatome in lucem prodire potuit. Hæc ſanè mecum ipſe aliquando revolvens ſub hujus fabulæ cortice veram, dulcem-

Exorditur à fabuloſo apto tamen exemplo ad oſtendendam Anatomes utilitatem.

Sapientia inter Medicos ex Anatome.

dulcemque medullam diu latuiſſe deprehendi. *Non aliundè*, videlicet, *quàm ex Anatome admirabilem, perfectamque Sapientiam, perinde atque è diſſecto Iovis capite, inter Medicos ortam fuiſſe.*

Sapientia Medica in quo conſiſtat.

Corpus animale eſt machina ſe movens pluribus machinulis coagmentata.

Sanitas conſiſtit in harmonia ſolidorum, & fluidorum; morbus verò in ipſarum diſcraſia.

In duobus verò, ceu cardinibus tota vertitur Medicorum Sapientia, quâ ab Empiricis (quibus bellum ſemper indixero) diſcriminantur; horum alterum eſt notitia ſalubris humani corporis ſtatus, alterum internas morborum cauſas, morborumque ſedes ante omnia percallere. Vtrolibet autem in ſtatu animale corpus conſideretur, profectò ab Anatome ſtatuitur tanquam phyſiologicum axioma, illud eſſe machinam non modò mobilem, ſed etiam ſe moventem, pluribus, diverſiſque, quà duris, quà mollibus, omnibus tamen ſolidorum nomine venientibus machinulis coagmentatam, unà cum variis intercurrentibus, aut pro temporum, uſuumque neceſſitate, ſubſiſtentibus fluidis, quorum nonnulla inter ſe, pleraque verò viciſſim cùm ſolidis in motum aguntur. Hæ porrò machinulæ, ubi ritè aptèque cohærent, moventurque, ibi proſpera viget valetudo; contra verò ægritudines emergunt, cum apta illa, & harmonica ſolidorum ſtructura, humorumque permeantium craſis, & motio alicubi violatur.

Totam Anatomen velut in modulum contractam in hac ſynopſi pollicetur.

Antequam autem admirandæ, Deoque Opifice Digniſſimæ machinæ cùm ex hoc ſuggeſtu, tùm in Theatro per partes ſingulas pulchritudinem, ſymmetriam, conſtructionem, motum, uſumque tyronibus oſtendero, operæ me pretium facturum, remque vobis, Viris præclariſſimis, minimè ingratam præſtaturum cenſeo, ſi hodiernâ luce totius ferè humani ædificii molem, ceu brevi quâdam tabellâ delineatam, exhibuero. Quod quidem Architecti facere conſueverunt, qui ampliſſimas ædes, aut Baſilicas, quarum latitudinem uno intuitu luſtrare non licet, modulis, atque iconiſmis contractas, per omnia ſimul membra conſpicientium oculis ſubjiciunt.

Oris hiatus tum vitæ alendæ, tum cogitationibus aperiendis patet.

Age itaque ſalubris ſtatus cognitionem, ſuperis faventibus, ingrediamur, & humanum corpus, mirifico opificio Sapientiam, Potentiamque ſummi Artificis prædicans, & veram ſcientiam Medicis exhibens, ſuſpiciamus. Oſtium ædificii, per quod alimentis ſimiliter, ac ſpiritui ad vitam patet aditus, cogitationibus

nibus verò per ſermonem veluti exitus aperitur; oſtium inquam, quod os appellatur, primo loco conſideremus. Spectamus illico labia, & dentes non ornamenta ſolùm, ſed & munimenta, cum ſe obices ponant frangendis, formandiſque vocibus, & unà cum mandibulis, & muſculis ſint perinde ut forfices ſcindendis, ac terendis cibis validiſſimi; mox cernimus linguam, quæ oſſi hyoidi tanquam baſi innixa, ob quinque muſculorum paria miro ordine ſe complectentia, ac permiſcentia, tùm aërem ſexcentis modis inflectit, atque auxilio muſculorum laryngis formatur in vocem; tùm eſcam, potumque ad œſophagum traducit: ob nerveas verò papillas, à Malpighio primùm demonſtratas, guſtus eſt organum. Exhibet ſe deinde palati, fauciumque concameratio, undique glandulis, foratiſque membranis, ichore ſalſo-volatili manantibus, inſtructa, inſignibuſque ſalivæ detectis fontibus, qui inter edendum, loquendumque, novo preſſionis additamento, lymphas ſuas emittunt, leniendis viis, profligandæ ſiti, liquandis, ſolvendiſque cibariis maximè inſervientes. Superatâ uvulâ, quæ ſuis inſtructa muſculis frænulum eſt aëris, ſtatim in bivium pervenimus, ac miramur, quo artificio natura ducendæ jugiter per laryngis rimam in pulmones, reducendæque atmoſphæræ elevatâ ſolùm epyglottide conſuluerit, eâque depreſsâ cibis, & potibus in ſtomachum per pharyngem, & œſophagum, ceu per infundibulum inter ſpinam, aſperamque arteriam traductum commodè viam muniverit. Proſequamur jam à faucibus excepta, atque à pharyngis muſculis impulſa per œſophagum ſalivalibus quoque glandulis inſignitum alimenta; nam intuebimur horum deſcenſui, in homine quidem erecto corpore deglutiente, annulares, rectaſque œſophagi fibras ſufficere; in quadrupedibus verò, quippe pronis incedentibus, ad faciliorem truſionem cochleares etiam adjungi, quas ſtomachus quoque, & univerſus inteſtinorum tubus annularibus admixtis ob eaſdem mechanicæ leges in nobis etiam, ſcilicet propter varias horum canalium proclivitates, ac circumvolutiones obtinuerunt; atque idcirco ipſi quoque cum cavi ſint, & periſtaltico motu donentur, cavi muſculi paſſim dicuntur. Videbimus interea temporis ſubtiliorem nutrimenti

Præcipui labiorum, & dentium uſus.

Lingua cum Laryngis muſculis aërem variè modè inflectendo vocem efformat.

Salivæ fontes, ac uſus.

Uvula frænulum aëris.

Oeſophago ad degluttiendum in hominibus duntaxat fibræ rectæ; in quadrupedibus etiam obliquæ datæ ſunt.

Stomachus, & inteſtina variis fibris donantur.

Unde inteſtina ſint cavi muſculi.

trimenti partem, tàm ab oris venulis, ac poris ſubreptam, quàm in ipſo per œſophagum lapſu obviis quibuſdam vaſculis itineris compendio in axillarem venam divertere; quo efficitur, ut languiduli, aſſumpto vivido quovis liquore, citiſſimè reficiantur.

Quomodò contingat cita refectio.

Orificia ſtomachi in eadem libellâ locantur.

Præterea œſophagum offendemus continuatione fibrarum, ſuperato diaphragmate, in ſtomachum dilatari, cujus duo orificia (non ſiniſtrum dextero ſuperius, ut olim perperam credebatur) eadem in libella locantur; ſcilicet ut graviora alimenta idoneo tempore ibidem coquenda detineantur; ſiniſtrum ſanè œſophago, dexterum verò inteſtino duodeno continuum: neutrum tamen ita clauſum, ut alterum ad cibum, & potum excipiendum, alterum ad chymum excludendum quoquo modo non dehiſcat.

Eorum clauſura cujuſmodi ſit.

Ventriculus mutuatur fermentum non à liene, ſed à ſaliva, atque à ſuccis per tunicam villoſam, nec non pancreaticum, & choledocum canalem depluentibus.

Fundum autem ventriculi, quo, veluti mobili ollâ, coquendum nutrimentum excipitur, nihil acidi humoris à liene per vas breve contra venarum uſum, & valvularum repagulum accipit; ſed omnem ſolvendi facultatem deducit à ſaliva, aliiſque ſalivæ potiſſimùm analogis liquidis; partim per tubulos internæ villoſæ tunicæ depluentibus, partim à ſuccis biliario, & pancreatico ſpecie cujuſdam auræ Fermentativæ à duodeno leniter aſcendentis; blando interim in hominibus ſuffragante circumſtantium viſcerum calore. Nam in populoſa piſcium familia chyloſis nullo ad ſenſum tepore perficitur, ſed ſolo fermentorum beneficio, & conſpirante etiam omnibus animantibus communi periſtaltico motu; quo ciborum maſſa recens admiſſa viciſſim ſubigitur, commiſcetur, & quemadmodum ſenſim liqueſcit, ita ſenſim (novam ex majori bilis, ſuccique pancreatici admixtione comminutionis, ac præcipitationis vim expertura) detruditur in duodenum.

Viſcerum calor coctioni ſuffragatur in homine; ſecus verò in piſcibus.

Etiam motus periſtalticus.

Cibi ut ſenſim in ventriculo liqueſcunt, ita ſenſim in duodenum truduntur.

Stomachicorum igitur fermentorum indolem nemo ſimplicem, nemo violentam ſanis in corporibus quærat; non acidam cum Ogelando, Svvalve, & Vanhorne, non ſimpliciter ſalſam cum Fracaſtorio, & Piente, ſed ex omnium penè ſolventium, ac præſertim volatilium, & maximè armoniacalium naturis mixtam, cicuratamque intelligat: ſcilicet ut cum innumeris ferè liquandorum ciborum qualitatibus, quibus homines utuntur, apte conveniat. Atque hinc pultacea, ſeu chymoſa alimentorum

Fermentum ſtomachicum nec ſimplex, nec violentum.

maſſa,

maſſa, præcipitatis ex bilis miſcela durioribus, denſioribus, & nutritioni ineptis partibus, quas fæces appellamus, in album tandem ac bellè attenuatum, dulcificatumque, lacti ſimillimum, cremorem faceſſit, qui ab inteſtinis duodeno, jejuno, atque ileo paulatim exprimitur in lacteas meſenterii venas, Eraſiſtrato olim, ſed longè clariùs noſtrorum patrum memoria ab Aſellio demonſtratas, chyli nomine inſignitur.

Sed ex cunctis pene ſolventibus mixtum, ut liquandis cibariis omnibus congruat.

Maſſa chimoſa quomodo albeſcat, atque in lactea vaſa exprimatur.

Sed jam in labyrinthum impegimus, ubi plerique omnes Anatomicorum inter initia vertentis ſeculi turpiter inerrarunt locum neſcientes, ad quem chylus ab inteſtinis per lactea vaſa duceretur, & falsò circùm hepar opinantes; donec Pecquetus (an potius centum, & viginti ab hinc annis ex hoc eodem loco, undè nos hodiè dicimus, Ampliſſimus Euſtachius?) Ariadnæ filum porrexit, indicavitque à lumbari ciſterna in thoracicum canalem, atque hinc in ſucclaviam venam, & dexteram cordis auriculam appellere; ſcilicet lympham ab univerſo corpore refluentem, & chylum ab inteſtinis per anguſtiſſimas fiſtulas influentem, facto rivulo, cum ſuperioris cavæ ſanguine permiſceri: quamobrem idem chylus non ab hepate, non à corde tantummodò, aut pulmonibus, aliove viſcere in cruorem mutatur, ſed à mutuo omnium, & ſingulorum liquidorum, ac ſolidorum motu, & permixtione, præcipuèque ab eodem, cum quo in orbem ducitur, ſanguine in ſanguinem vertitur. Sectâ enim paulò poſt chyli diſtributionem venâ, lacteum ſæpe cum ſanguine ſuccum proſiluiſſe à multis commemoratum eſt.

Euſtachius ante 120. annos indicavit chylum in ſucclaviam ferri.

Chylus non ab hepate, non à corde, aut pulmonibus in cruorem mutatur, ſed ab ipſomet circumlato ſanguine.

Lac cum ſanguine quandoque in venæ ſectionibus proſiluiſſe.

Quanquam verò ſæpe in ſuperioribus de Anatomicarum rerum obſcuritate, & perplexitate conqueſtus ſum; nihil tamen aut obſcurius ad inveſtigandum, aut inextricabilius ad demonſtrandum, dicendumque Philoſophis, ac Medicis oblatum eſt, quàm cordis machina, motus, ac vires: quibus explicandis in tanta licet brevitate ſermonis, aliqua fortaſſe cunctis minimè obvia delibavero. Eſt autem cordis machina fortiſſimus, & cavus muſculus, ex quo cavi pariter illius tendines, nimirum arteriæ, venæque dependent, quæ per totum quaquaverſum corpus diſtributæ, & inter ſe inoſculatæ, tritas circulanti ſanguini ſemitas in-

Cordis machinam, & entelechiam explicatu perdifficiles.

Cor cavus eſt muſculus, ejus verò tendines arteriæ, venæque.

 ſtruunt.

Arteriæ intra cerebrum intercedente glandulâ in nervos abeunt.

ſtruunt. Arteriæ verò ad cerebrum pertingentes, ubi deſinere videntur, ibi intercedente glandulâ in nervos abeunt; ex quibus per viſcera, artuſque diductis, atque cum eorum arteriis, veniſque variè complicatis, ac ſolideſcentibus, diverſarum partium textura villoſa, fibroſa, membranea, tendinea, laminoſa, cartilaginea, aut oſſea inchoatur, atque compingitur; ut propterea Sapientiſſimus (*a*) Hippocrates circulationem quandam non liquidorum modò; verùm etiam ſolidorum intellexerit, cum ait *Vena per corpus diffuſa* (venæ autem nomine arterias etiam comprehendit) *ſpiritum, & fluxum, & motum exhibet, ab una multæ germinant, atque hæc una undè oriatur, & ubi deſinat, non ſcio; circulo enim facto principium non invenitur.* Et quidem filamenta tenuiſſima, in quæ nervi omnes ſuis induti membranis, extra cerebrum deſinere videntur; hìc illìc diverſimodè cum ſanguineis vaſculis à corde procedentibus intexuntur; & ſecundum varia contextus genera (quæ à diverſis tùm inclinationum, aut reniſuum gradibus, tùm interceptorum liquidorum craſibus, ac mixtionibus oriuntur) diverſa quoque in membranis, muſculis, oſſibus, viſceribus, reliquiſque glandulis firmitatum, ſtructurarum, viriumque genera proficiſcuntur.

Solidarum partium diverſitas ab arteriis, nerviſque variè contextis.

Hippocrates ſolidorum etiam circulum innuit.

Motus cordis omninò muſcularis.

Motum autem Cordis omninò muſcularem eſſe contendo, cum hoc à cæteris muſculis voluntati obſequentibus diſcrimine, quod naturalis ille ſit, & alternè, injuſſu etiam noſtro, perficiatur; cujus cauſam partim ab arteriis, veniſque coronariis, partim à nervis, peculiari quodam itinere, modoque cordis ſubſtantiam ſubeuntibus, deducimus.

Vires cordis à reſiſtentiis, quas ſuperat, dimetiuntur.

Denique cordis vires ejuſque tendinum, cum in extruſione, ac circum preſſione poſitæ ſint, ingentes eſſe non dubitamus: ſuperant ſiquidem repugnantiam non tantummodò totius molis ſanguinis, quæ in quolibet animali invenitur; ſed ſuperpoſitarum etiam, & objectarum carnium, quæ propriâ gravitate, & coalitu ſanguineis, quaſi dixerim, cuneis magnopere, ac neceſſariò renituntur: quinimo non levia etiam pondera membris addita pulſu ſanguinis à corde extruſi elevantur: undè fit,

(a) *De Oſſium natura.*

fit, ut, ſauciatâ quâlibet arteriâ, cruor non effluat modò, ſed impetu ingenti longè proſiliat.

Senſuum certè inopes, atque ingrati omnino animi videremur, ſi ſuis hìc laudibus minimè ornaremus in primis Harvæum, propter ſanguinis circulationem non ſolùm indicatam (quod olim magnus Hippocrates, & propioribus temporibus Columbus, & Cæſalpinus, tandemque Paulus Sarpa non multò ante præſtiterunt) ſed plenè detectam, demonſtratamque; mox etiam Lovverum, deinde Bellinum, & Borellium propter eandem illuſtratam, atque illinc deducta eximii uſûs corollaria. Etſi enim magnis acceptis beneficiis paria referre arduum eſt; fateri tamen, per quos profeceris, candidi ſemper, gratique animi officium eſt.

Harvæus, aliique laudantur ob detectam circulationem.

Hi autem ſummi Viri, cùm animadvertiſſent, Harvæo Duce, ſiniſtram cordis cavitatem duas circiter ſanguinis uncias continere, atque obſervaſſent præterea univerſam ejuſdem ſanguinis molem in conſiſtentis ætatis hominibus libras 18. 20. aut 22. non excedere; ac tandem per ſingulas horas plus minuſve ter mille cordis pulſationes, hoc eſt dictarum unciarum ſanguinis extruſiones perfici, facilè ſtatuerunt, ſingulis horariis ſpatiis libras circiter quinquies centum per cor in arterias transfundi. Quod idem eſt, ac ſi dicamus, ſupputatione factâ, molem ſanguinis univerſæ moli æqualem, ſingulis horis non terdecies ſolùm, ut Lovverii aſſeclæ, vel ſexdecies, ut Borellus, ſed pluſquam vicies cordis itinera remetiri.

Vniverſa ſanguinis moles ſingulis horis pluſquam vicies cor remeat.

Duo verò ſunt hìc, quæ à nobis fortaſſe non infeliciter adnotata, ut me benignè attentèque audiatis jure merito expoſcunt. Primùm quod, licèt ſiniſtra cordis capacitas vix ultra duas liquidi uncias admittat, id tamen in mortuis, & fluido quieſcente, contingit, quemadmodum & Harvæus, & nos ipſi ſæpe deprehendimus. Atqui in vivente ſanguis intra cordis alveos irruit, minori quidem velocitate à cava, & auriculâ dexterâ (quæ propterea ſunt diametro majores) in dexterum ventriculum; citatiori verò à venâ pulmonica, & auriculâ ſiniſtrâ, idcirco anguſtioribus, in ſiniſtrum. Liquida verò omnia celeriter diſcurrentia, copioſiùs ſemper influunt, cum exitum habent, aut ſibi

Sanguis minus velociter dexterum cordis ventriculum; citius vero ſiniſtrum percurrit.

faciunt, quàm conceptaculi menſura ſpem oculis faciat, atque idcirco conjicimus, unâquaque cordis pulſatione ſanguinem majori copiâ, quàm unciarum duarum ſubire; eòque etiam affluentiùs, quò minori in magnis arteriis impedimento cohibetur. Exinde fit, ut in jugulatis ſanguineum fluidum non conſuetâ, moderatâque circulandi lege, ſed ocyſſimè per cor trajiciatur, nimirum ſublato renixu ſanguinis in iiſdem arteriis contenti, non ſecus ac adempto horologiis ſufflamine, vulgo *il tempo*, ipſæ rotæ, nullo remorante, curſus ſuos, quos integri diei ſpatio perficere debuiſſent (in libertatem vindicatâ elateris vi) perniciſſimè abſolvunt.

Vltra duas ſanguinis uncias unaquaque pulſatione cor ingredi mechanicis rationibus convincitur.

In jugulatis ſanguinem velociùs cor pertranſire ſublato in arteriis renixu.

Alterum deinde eſt, quod quanquam non inficiemur, tot ſanguinis libras, datis pulſationibus, per cor traduci; negamus tamen, univerſam ſanguinis molem, quæ præcedentibus, & numeroſis intra horam pulſibus elutriata fuerat, ſecundum omnes, & ſingulas ſui partes ubique per corpus perreptantes, eam eſſe, quæ ſequentis horæ intervallo præcordia repetat. Sunt enimverò pro locorum diverſitate etiam velocitatis, recurſuſque diſcrimina. Itaque ut ſanguis per thoracis, artuumque muſculos, præſertim in corporibus exercitatis citiùs refluit, adjuvante nimirum muſculorum preſſione, aut loci propinquitate; ita qui per medullas, per meſenterium, per cerebrum, per que alia minoris motus viſcera devolvitur, tardiùs recurrit; neque pari greſſu alterius celeritatem aſſequi poteſt. Quarè contingit proculdubio, ut nonnullæ ſanguinis partes vix bis, aut ter, quibuſque horis ad cor appellant. Quod quidem conſultiſſimè naturæ opifex in animalibus inſtituit, ut eâ tarditate, non quidem inductâ machinæ vitio, aut cum vitæ detrimento, ſed ſeparationum, ac nutritionum perficiendarum neceſſitati proſpiceretur.

Sanguis non æquali velocitate ab omnibus partibus ad cor remeat. Sed citiùs, vel tardiùs pro diverſa viſcerum mollitie, & motu.

Quædam ſanguinis partes vix bis intra horam cor redeunt, ut nutritio, & ſeparationes perficiantur.

Et quoniam ad ſeparationes particularium liquidorum ultrò delapſa eſt Oratio, de iiſdem pro noſtræ brevitatis inſtituto paucis fortè non pauca ſubjiciamus. Et quidem ad eas, de quibus loquimur, ſeparationes tria potiſſimùm concurrere arbitramur. Primùm certam fluidi ſecernendi in ſanguine diſpoſitionem; deinde peculiarem gradum velocitatis ſanguinis, cum quo fluidum illud

Ad humorum ſeparationes tria concurrunt.

I. Certa diſpoſitio in ſecernendo fluido.

illud devolvitur, & à cujus ſinu abſcedere debet; poſtremò determinatam ſtructuram, motumque cribri, per quod ſeparandum fluidum trajicitur, & à quo per excretoria, aut reductoria vaſcula aliò derivandum eſt.

II. Peculiaris ejuſdem velocitas.

III. determinata cribri ſtructura, & motus.

Quoad præviam illam ſeparationum diſpoſitionem, unicuique intellectu facilè eſt, ex chyli maſſa, veluti primigenia, ſtatim atque ſanguini permiſcetur, elici non poſſe actuoſam ſalivam, lixivioſum lotium, utilem bilem, vividos ſpiritus, perfectam denique cæterorum ſuccorum craſim, quanquam in ipſa chyli ſubſtantia contineantur; niſi priùs pluribus, iteratiſque per circuitum ſubagitationibus, & attenuationibus, perque varias fermentorum, aëriſque præſertim actiones, alia cohærentia diſſolvantur; alia diſſoluta cohæreant; alia craſſiora atterantur; alia tenuiora craſſeſcant; alia aſperiora levigentur; omnia denique benigno, atque oleoſo volatili foveantur. Hoc ſanè fluidorum apparatu (in quo hæmatoſis tota conſiſtit) ſeu partibus ſingulorum diſpoſitis, id ſupereſt, ut determinatis motus gradibus uniuſcujuſque liquidi confuſæ, permixtæque cum aliis particulæ ſimul aggregentur, juſtamque ſecernendi ſucci molem coagmentent; mox ab oſtiolo glandulæ veluti deſpumandum. Eſt enim proprium motus miniſterium, ut pro gradus diverſitate, ſeu variâ celeritate, primum ſimilares, ſeu homogeneas partes congreget, deinde congregatas, hùc illùc appellat, deponatque. Quod paſſim in fluminibus, tametſi immobiles ripas habentibus, uſuvenire perſpicimus. Nam, cum priori impetu confuſa corpora ſecum rapidiſſimè abripiant, paulatim, ubi de concepta velocitate remittunt, tunc quidem alibi alia aggeſta relinquunt. Quamobrem utramque conditionem ſeparationibus præviam, ipſi motui aſſignare neceſſe eſt. Sed primam tùm circularis, tùm inteſtina ſanguinis agitatio perficit; ſecunda verò ſolâ circulari delatione, ejuſque variâ rem[illegible]ione abſolvi ſolet. Quam in rem inferentium vaſorum confinia ita à natura concinnata ſunt, ut modò in ſpiras, modò in plicas, nunc in angulos acutos, nunc in obtuſos intra glandulas, poroſque ſecretorios deſinant.

Previa diſpoſitionis neceſſitas pro ſeparationibus convincitur.

Hæmatoſis in quo conſiſtat.

Graduum motus proprietates.

Varia deferentium vaſorum in glandulis poſitiones.

Hacte-

Hactenùs ſecretionibus materia comparata eſt. Illæ verò, ut in ſuis quæque cribris perficiantur, ſtructura organi, ejuſque motus eſt attendendus. Quo in loco immortales Clariſſimi Malpighii laudes reticere non poſſumus, qui primus omnium deprehendit, & demonſtravit, ubicunque ſeparationes fiant, ibi glandulas ſitas eſſe, quæ cribra ſint, & ſecretoria liquidorum inſtrumenta; quarum glandularum multiplex genus, diverſaque textura eſt, aliæ enim conglomeratæ, quæ ex pluribus conſtantes excretorio vaſe gaudent; aliæ conglobatæ; ſcilicet ſimpliciores, quæ reductivo tantùm canali inſtructæ ſunt; aliæ ex ſolis folliculis compactæ; aliæ ex villoſis tubulis; aliæ poſtremò ex nuda quaſi membrana foraminoſa. Omnibus verò commune eſt, tum ut ſanguinea habeant vaſa, quorum extremum, deferens liquidum ſeparandum, in folliculum deſinat, quem modò in canaliculum excretorium, modò in reductorium, modò ſaltem in ſuperficiem, vel internam, vel externam corporis abire comperimus, tùm etiam, ut reticulo lacertoſo, vel ſaltem nerveo donentur, in cujus interſtitiis ita diſpoſiti ſunt ſanguinei, ac ſecretorii tubuli, ut vaſculari texturæ vermicularis, ac propulſivus motus adjungatur. Itaque non abs re glandulas dixerim eſſe totidem corcula vaſorum finibus appoſita, in quibus, cum per tot minimorum canalium mæandros acceptus à corde motus langueſcit, novâ illâ conſtrictione, ac penè dixerim ſyſtole, poſſit inſtaurari; eoque fit, ut & ſanguinis ad præcordia recurſus promoveatur, & peculiaris liquidi urgeatur ſecretio.

Malpighius omnium primus demonſtravit ubicunque ſeparationes fiunt ibi glandulas eſſe.

Diverſæ glandularum ſpecies quid habeant inter ſe commune.

Vaſa intra glandulas vermicularem motum habent.

Glandulæ ſunt veluti corcula, quibus languens fluidorum motus inſtauratur.

Denique pro coronide prælibandorum de ſecretionibus non eſt hìc prætereunda celebris inter recentiores controverſia, utrum ſuprema illa ſeparationis actio, quâ ab ipſo ſanguinis commercio fluidum per glandulam in vas excretorium, vel reductorium truditur, ſolâ fiat vi trudentis cunei per peculiare fermentum (quod præcipitans appellant) adacti; an verò configuratione oſtiolorum cum particulis ſeparandis: in qua neutrum quidem animo ſedet meo. Enimverò ſi peculiaribus fermentis hoc tribuatur, abire eſſet in infinitum; glandulæ enim aliæ, atque aliæ pro fermentorum elaboratione, ac ſecretione eſſent aſſignandæ;

Humorum ſecretio vi fermenti, an potius configurationis contingat. Non vi peculiaris fermenti.

confi-

configurationi autem obſiſtit tùm fluidorum compoſitio, quæ magnam partem flexilibus, teretibus, ac rotundis conſurgit phlegmatis particulis, quæ foramina utcunque angularia non ægrè ſubire valent; tùm pellicea, atque expanſilia orificiorum labia, quæ proinde certam conſtanter figuram retinere non poſſunt. Nihil igitur reliquum eſt, niſi ut ad ſolam commenſurationem confugiamus, nimirum quæ perimetri potius majoris, vel minoris rationem habeat, quàm figuræ; hanc enim ferè ovalem plerunque putamus: ita tamen, ut minor ſemper glandularis orificii amplitudo eſſe debeat, quàm cujuſvis tenuiſſimi ſanguinei corpuſculi: aliter enim cruor ipſe influeret, quemadmodum interdum accidere per morbum ſolet; cum ſcilicet cribra præternaturali impetu, vel eroſione nimium diſtenduntur, ac dilatantur.

Copia phlegmatis in omnibus ſecernendis fluidis configurationem excludit.

Solius commenſurationis cauſâ fiunt ſecretiones.

Amplitudo cujuſque orificii glandularis minor eſſe debet minimo quovis orificio vaſis ſanguinei.

Quæ autem hùc uſque in genere de ſecretionibus diſſeruimus, mirificè illuſtrantur, & confirmantur præclarâ obſervatione viarum, locorumque, in quibus natura glandulas, ſeu ſecretionum officinas diſpoſuit. Nam (præter halituoſas, aqueaſque partes, quæ tanquam effluvia ſanguinis ad evaporandum prompta, ubicunque idoneus folliculus, vel ſaltem porus occurrerit, emittuntur) quò glandula breviori itinere propiùs cor locata eſt, eò gravior à ſanguine ſubſtantia ibidem excernitur, quò verò longiùs à corde poſita eſt, eò levior, ac ſubtilior ibi humor deponitur, ac filtratur. Itaque, cum renes ſint glandulæ conglomeratæ infra, & omnium proximæ ipſi cordi, atque ad excipiendum ab aorta ſanguinem viâ breviſſimâ collocati, ideo fit, ut lotium, quod aliis ſuccis gravius eſt, in iiſdem, cæteris concurrentibus, facillimè ſeparetur; deinde quia bilis eſt liquidum urinâ levius; idcirco Hepar prolixiori, & tortuosâ meſeraicarum, ſplenicarum, & totius portæ venarum ſemitâ ſanguinem excipit; ut nempe tot diverticulorum circumvolutionibus ad locum, quanquam primo aſpectu cordi vicinum, multis tamen ambagibus pererratis, tandem perveniat. Et quidem urinam bile graviorem eſſe non modò intellectui ſuadet copia tartari, quâ lotium redundat; verùm ipſis etiam oculis demonſtrant lapides in utraque aut glandula,

Glandulæ quò ſunt cordi viciniores, eò graviores ſubſtantias ſecernunt; quò verò longius, eò leviores.

Renes quia cæteris glandulis cordi ſunt viciniores, ideò graviorem humorem excernunt.

Hepar quoniam ob tot vaſorum ambages longiùs à corde locatur leviùs fluidum ſecernit.

Vrinam eſſe bile graviorem quæ ſuadeant.

dula, aut veſica concreti, quorum urinarii in aceto ſemper ſubſident; biliarii verò interdum fluitant, interdum æquilibrantur, nec niſi rarò, ac lentè fundum petunt. Æſtate verò, quoniam urinoſa ſubſtantia, volatilizatis magis ſalibus, levior in ſpecie fit, quàm hyeme, propterea ad cutaneas glandulas magna ex parte divertit: quo etiam in ſtatu naturali rejicitur, atque amandatur, cum per violatos motus augetur impetus propulſivus tàm præcordiorum, quàm muſcularis machinæ reliqui corporis, contra contentum, fluentemque in canalibus ſanguinem. Quamobrem urinoſum ſerum à ſanguine violenter ultra ſectiones arteriarum emulgentium rapitur: quinimo, accedente per agitationem illam majori volatilium particularum extricatione, ac miſcelâ, tandem ad externam uſque peripheriam levius quoque factum, ſudorique admixtum urgetur, atque traducitur.

Eadem æſtate levior; Hyeme vero gravior eſt, & quare.

Quomodo per violentos motus augeatur perſpiratio.

Quod ſi ad actuoſiſſimorum, ac ſummopere depuratorum fluidorum elaborationem progredi libeat; admirando ſanè conſilio ſeminis, & animalium ſpirituum opificium, advertemus per canales maximè tortuoſos, inflexos, atque in locis à corde quàm remotiſſimis celebrari. Nam unicuique exploratum eſt, arterias carotides non ſolùm flexuoſo per cranium ingreſſu cerebrum ſubire, ſed etiam per labyrintheos meatus, & retia non modicam ejuſdem viſceris ſubſtantiam pervadere. In teſtibus verò, præter ſerpentinos, contortoſque canaliculos, illud quoque cautum fuit, ut ferè extra corpus amandarentur. Adeo fixum naturæ eſt, recrementa graviora juxta ordinarias leges primis curſibus à ſanguine deponi, longioribus contra, quæ ſubtiliora ſunt corpora, & leviora ſecerni.

Cerebrum à corde quàm remotiſſimè locatur.

Teſtes longè à corde, immo extra corpus.

Sed jam peragratis poſt galaxiam ſanguineis tramitibus, & ſecerniculorum meatibus; regrediendum eſt ad alterum œſophago appoſitum, atque in faucium veſtibulo hiantem canalem, per quem itus, reditusque ambienti aëri patet. Elevatâ igitur epiglottide, factoque eodem tempore ampliori thoracis ſpatio, propter erectas coſtas ope muſculorum, depreſſumque diaphragma, irruit ori, dempto renixu, circumfuſus aër, atque per laryngem, aſperam arteriam, & bronchia uſque ad veſiculas pulmonicas,

Inſpiratio quomodò celebretur.

Aër vi proprii ponderis pulmones, & ſuo elatere ſanguinem ingreditur.

nicas, qua data porta, diffunditur, & vi proprii impetus inter ſanguinea vaſa, quæ ſupra veſicularum dorſum minutiſſima perreptant, in omnem partem nititur, eoque fit, ut ſingulis inſpirationibus non tantùm ſanguis exactius cum recenti chylo, lymphâque permiſceatur, atque ab arteriâ pulmonicâ in ſororem venam faciliùs trudatur; verùm etiam elaſticæ aëris partes, & ſpirituoſæ ætheris particulæ, pinguibus, ſubtilibuſque ichoribus per agitationem ſociatæ, uberiùs in ſanguinem ſe ſe inſinuent; quarum beneficio ejuſdem fluxilitas, atque inteſtinus motus promovetur. Nam tùm cohæſio, ad quam alioquè ſponte ſuâ globuli ſanguinei tendunt, interjectis aëris, ætheriſque moleculis, impeditur; tùm, urgente admiſſarum particularum elatere, blandè quaquaversùm propelluntur, & agitantur quæ lentæ, reſideſque forent; tum demùm corpuſcula, quæ in ſpiritum, ſeu in fluidum impetum faciens, ut cum Hippocrate loquar, abire nata ſunt, magis attenuantur, atque idonea muneribus coctionum, ſeparationum, motuum, ac ſenſuum efficiuntur. Ex iis autem in proclivi eſt intelligere, quo pacto alternè poſt inſpirationem expiratio contingat: depreſſis enim coſtis, elevatoque diaphragmate, neceſſariò thoracis cavitas imminuitur, & pulmones compreſſi in vappidum aërem multis à ſanguine expirantibus, iiſque aut nocituris, aut ſaltem ſuperfluis halitibus permixtum validè nituntur, eumque in atmoſphæram extrudendo, locum faciunt novis à dextro cordis ventriculo propulſis liquidis, aëre rurſus, atque æthere imbuendis.

Fluxilitas, & inteſtinus ſanguinis motus ab ætheris particulis promovetur.

Aëris alii uſus recenſentur.

Expiratio quomodò fiat.

Quoniam verò jam ab initio monuimus, humanum corpus machinam eſſe ſe ſe moventem, machinuliſque ejuſdem ordinis coagmentatam, ſequitur modò, ut cognoſcamus, duo videri ad obeundas motiones ſummopere neceſſaria, tùm ſcilicet fulcra, vectes, ac funes, tùm vim, potentiamque motricem. Sunt autem oſſa vectes, & fulcra humani corporis, quorum alia variis apophyſibus, epiphyſibuſque in orbem, alia in rotundos pariter ſinus deſinentia, validiſque ligamentis, ac fibulis firmata, ad varios, eoſque circulares edendos motus articulantur, quibus muſculos, tanquam funes, aptari cernimus, qui, ubi oſſa deſi-

Oſſa vim vectis præſtant in motibus animalium.

Ligamenta fibulis, muſculi verò funibus æquivalent.

deficiunt; ipſi ob ſuperadditam tenſionem, vectes pariter, & funes ſunt. At vis, ſeu potentia, quâ naturale hoc automaton, ſive totum, ſive per partes à vectibus, funibuſque in motum agitur, poſita eſt in vividis illis, floridis, vegetiſque ſanguinis particulis, quæ congruis ſeparationibus defecatæ; aëre inſuper, æthereque gliſcentes, tunc jure nuncupantur ſpiritus animales, cum ab eodem ſanguine in cerebri, ac cerebelli cortice ſecretæ, per eorundem medullam excurrunt, indèque per univerſos cùm artuum, tùm viſcerum nervos ad ſuos quique uſus nunquam non deducuntur, ſervantque minimis etiam in villis undularem eum motum, quem primum à corde cum ſanguine, ſubinde à dura matre intra cranium acceperunt. Hic autem undularis per nervos excurſus præſtat in membris, atque in organis penè omnibus tantoperè celebratum tonicum motum, ſeu æqualem contraniſum; undè muſculi antagoniſtæ, in apparente quantumvis quiete membrorum, paſſim æquilibrantur, nec non ſtomachus, atque inteſtina, immo vaſcula omnia pulſus, & contractiones habent periſtalticas; alternas ſcilicet cum excurrentibus per illorum cavitates corporibus.

Spiritus undularem motum, quem à corde, & à cerebro concipiunt ſervant in nervis.

Motus tonicus in membris à ſpirituum undulatione habetur.

Sunt præterea motus voluntarii, qui per eoſdem animales ſpiritus perficiuntur, cum ſanguinis curſum hàc illàc arbitrio in muſculis moderentur; eo ſolùm à naturalibus motionibus diſcrimine, quod his eliciendis à cerebello potiſſimùm continuè, placidèque ſpiritus immittuntur; voluntariis verò nova ulteriùs pro animæ imperio ſuperadditur à cerebro in nervos determinatos impulſio, per quam, adauctâ vi in uno, alterius muſculi antagoniſtæ repugnantia vincitur; membrumque tantò liberiùs movetur, quantò per aſſuetudinem expeditiores meatus diſcurrentibus ſpiritibus patuerint. Quâ interim cerebri parte (clarè formatis rerum ideis per recurſum undarum ſpirituum animalium à ſenſuum organis) hujuſmodi voluntatis imperium exerceatur, ſpirituſque modificentur, diriganturque, alibi fortè ità me explicaturum confido, ut nonnulla (niſi proprius me fallit amor) ab aliis minimè obſervata producam.

Naturales motiones fiunt à ſpiritibus continuè à cerebello; voluntariæ verò per eoſdem à cerebro ulteriùs impulſos.

Quod pollicitus erat jam implevit in altera diſſertatione de ſede cogitantis Animæ.

Eſt autem commune tàm naturalibus, quàm voluntariis motibus,

bus, ut villi, fibræ, atque ex iis contexta motionum animalium inſtrumenta (membranæ, muſculi, tendineſque) elaſtica facultate inſtructa ſint, qua, cum diſtrahuntur, ad priorem ſitum redire, ſeu reſilire conantur; quem ſanè conatum intercepto intra minima illorum ſpatia aëri, ætherique (ut in artefactis chalybeis horologiorum elateribus videmus) acceptum debent; quare niſi perenni reſpiratione nova ſemper ætheris, aëriſque ſubſtantia ſuggereretur, genus omne fibrarum, cum molles ſint, ac debiles, citiſſimè hebeſceret; quemadmodum univerſum corpus langueret, atque emoreretur, ſi alimentorum particulæ in locum illarum, quæ per ſucceſſivos motus tàm à fluidis, quàm à ſolidis diſſolutæ avolant, recens continuè à chyliferis, lymphiciſque vaſis, nec non ab arteriis, & nervis minimè ſubminiſtrarentur; quam utique reparationem nutritionis actum appellamus. *Fibræ & villi omnes elaſtica vi donantur.*

Illud poſtremo nòn eſt mihi ſilentio prætereundum, quod Anatomici hactenus (quantum noverim) efficientis cauſæ animadverſione non tetigerunt, finem duntaxat indicaſſe contenti: videlicet, undè habeat humani corporis machina, ut ad lineam conſiſtat, cælumque videre poſſit, *& erectos ad ſydera tollere vultus; cum prona ſpectent animalia cætera terram.* Non enim id vel ſponte duntaxat ſuâ, vel ſolo juſſu, & aſſuetudine faciunt homines; verùm eâdem illâ mechanicâ neceſſitate, quâ bruta animalia prona coguntur incedere. Etenim in brutis planta pedis brevior, nec oſſa cruris tarſo, calcaneoque rectà inſiſtunt, ſive illa ſint ſolidungula, ſive biſulca, ſive digitos armatos habentia: præterea articulatio oſſium cruris cum oſſe femoris curvatur, & internum angulum efficit ad anteriora, hoc eſt verſus inguina, & abdomen; externum verò in acutum deſinentem, ubi extendi ſatis non poteſt, effingit verſus nates. Ad hæc accedit, quòd plerunque in brutis os femoris non unicum ab acetabulo oſſis ilii ad genu, quemadmodum in hominibus, ſed in duas partes diviſum invenitur; quamobrem duplex illa articulatio brevius ſpatium, & majorem facilitatem ad flexionem affert, hoc eſt pronitati multùm famulatur; quæ quidem flexura nobis rectà inceſſuris, potiùs obfuiſſet, nam illam firmitudinem, ex conti- *Vnde eſt, quod homo natura ſua erectus ſtet; ſecus verò bruta.* *Cauſæ mechanicæ exponuntur.*

nuato femoris oſſe petendam, plurimùm debilitaſſet. Tandem in illis femoris caput magis obliquè articulo coxæ committitur: quapropter bruta commodiùs curva progrediuntur; ea enim corporis poſitio congruit abſque ullâ moleſtiâ cum nativa infernorum artuum flexura, quæ in directum ſine aliquali dolore locari, diùque detineri non patitur. Homini contra pedum plantæ longiores oſſaque cruris tarſo innituntur ad perpendiculum; calcaneus paululum retro exporrigitur: crura inſuper ad nates in poplitibus flectuntur, neque introrſum ad inguina recurvari ullâ vi, obſtante rotulâ, valent; denique cervix rotundi capitis femoris in rectum magis inclinat, ſuoque rotundo vinculo non ad corporis latus, ſed ſupernè intra acetabulum alligatur: quibus ſanè fit, ut crura, & femora facillimè in ſitum perpendiculari proximum, tàm poni, quàm ſervari poſſint; eaque ratione nos, commoditate poſtulante, in pedes erigimur, eoque in ſitu, æquilibrato utcunque viſcerum pondere cum natibus, nec non viribus muſculorum penè omnium (ceu funibus in malo navis æqualiter per contenſionem libratis) erecto corpore continemur. Ad quod ſanè opus non mediocriter in nobis conducit ſuræ craſſities, in brutis deſiderata, per quam muſculi gaſterocnemii, & ſolei, robuſtiores effecti, fortiùs impediunt, quominus in faciem corruamus; adjuvante etiam plantarum pedum verſus anteriora longitudine, atque objecto rotulæ repagulo. Et quidem non illepidum eſt quod paſſim in puerulis obſervare contingit, qui, tametsì primùm in plano proreptent, tùm manibus, genibuſque nitantur; ubi demùm, firmatis artubus, ſaxum, aut quid ejuſmodi prominens offenderint, confeſtim propriâ vi nulloque docente in altum levari connituntur, & poſtquam pavidi, nutanteſque aliquantò inceſſerint, ſtabiliuntur, ac ſine formidine, mutato gravitatis centro in articulis, ſed terræ ſemper inter duas pedum plantas, inſiſtente ad perpendiculum lineâ, hilariter curſitant.

Lepida in puerulis obſervatio ut ad lineam naturaliter ſe erigant.

Urſis, ac ſimiis infernorum artuum machinaminus obſtat erectioni corporis.

Ut verò ampliùs confirmentur, quæ de naturali hominis ſtatu, inceſſuque dicta ſunt, obſervare eſt quid in Urſis, Simiiſque natura præſtiterit. Sunt enim inter cætera animalia ad ſe erigendum promp-

promptiores. Utriſque planta pedis oblongior attributa eſt: quamobrem, nitentibus ſimul ſupra ampliorem terræ baſim ferè omnibus tarsì, metatarſi, ac digitorum muſculis, in altum erecti diutiùs continere ſe poſſunt. At in ſimia, præter longitudinem plantæ ad faciliorem erectionem, inceſſum, ſeſſionemque, accedit etiam articulatio genuum humanæ non abſimilis, per quam nimirum crura retrorſum flectuntur. Quoniam verò tàm urſis, quàm ſimiis exilior ſura data fuit, nec non ipſa planta pedis, tametsì cum digitis accepta appareat longa, ſit tamen pro cæterarum partium magnitudine, brevior, quàm in homine; In magnitudine verò plantæ, ſeu metatarſi tota firmitudo continetur: Idcirco Bartholomæus Euſtachius (quem honoris hujus ſubſellii gratiâ nomino) ex Galeni doctrina advertit, digitorum longitudinem, ac diſcretionem, in Simiis ad firmandum pedem, & corpus in erecto ſitu ſuſtinendum parum prodeſſe: propterea diù pedibus conſiſtere nequeunt; ſed ut ſitum quærant, qui eiſdem minimè noceat, ad naturalem pronitatem revertuntur.

His breviter pro temporis anguſtia delibatis, fidem meam liberaſſe videor, quod ad priorem argumenti partem, in qua demonſtrare ſuſceperam, quæ nobis de ſtatu naturali humani corporis per anatomicam diſſectionem cognoſcenda eſſent, in quo ſanè univerſa continetur ſcientia Medico apprimè neceſſaria: id quod magnus Hippocrates mirificè expreſſit verbis illis: *Natura corporis principium ſermonis in Arte Medica.*

Alteram propoſiti partem, Auditores Ornatiſſimi, paucis hìc expedire non libet: nam ingentis utilitatis, ac neceſſitatis eſt veras morborum cauſas, morborumque ſedes ex Anatome recenſere. Quare, cum nimium jam diſſertatio noſtra proceſſerit, ne patientiâ veſtrâ longiùs abutar, in alteram prælectionem penſum ejus inquiſitionis libenter rejicimus. Rejicere tamen in aliud tempus non debemus triumphales plauſus Sanctiſſimo noſtro Pontifici, (*a*) ac Principi jure optimo deferendos, qui, cum attritas

Gratias reddit Innocentio XI. à quo cathedram Anatomiæ acceperat, & poſt tres annos ad Pontificii Archiatri munus accerſitus fuit.

(a) *Innoc. XI. indicatur, qui collatis opibus Viennam Auſtriæ, à Turcarum obſidione exemerat, & Chriſtianorum copias in Ungariam felici victoriarum ſucceſſu auſpiciis ſuis immiſerat.*

attritas Chriſtianæ Reipublicæ vires inſtauraverit; ita ſpem facit jacentis ingenioli mei tenuitatem erecturum, ac roboraturum. Supereſt igitur, ut eidem à Deo Optimo Maximo diuturnam incolumitatem ad gloriam noſtrorum temporum, & Eccleſiæ amplitudinem imploremus, quo, ſolutis aliquandò Captivæ Græciæ, Aſiæ vinculis, eodem auſpice, antiqua illa Medicinæ incunabula Coum, Abderam, & Pergamum jucundis, gratiſque lachrymis oſculemur.

DISSER-

DISSERTATIO TERTIA
DE
HUMORUM SECRETIONIBUS
IN GENERE, AC PRÆCIPUE' DE BILIS IN HEPATE SEPARATIONE.

Ad Eruditiſſimum Virum D. Joannem Baptiſtam Blanchum

Med. & Anat. Profeſſorem;

Ab Eodem in Lucem emiſſa in Calce Partis Secundæ Hiſtoriæ Hepaticæ Editæ Auguſt. Taurinor. MDCCXI.

ERUDITISSIME VIR.

QUID ſtudioſiùs expeterem, epiſtolas ne, an lucubrationes tuas, ignoro; illud certè non neſcio, ex literis tuis, quas diù antea tabellarius reddidit, novo Hiſtoriæ hepaticæ deſiderio mirificè me exarſiſſe, quam nuper à Paparello, pictoriæ artis ſtudioſo, acceptam, ſumma animi

Occaſio ſcribendi ab Hiſtoria hepatica.Io Bap. Blanchi.

voluptate perlegi, ubi pleraque omnia eruditorum Laudibus digna deprehendi: hæſi tamen in ſalebra, nimirum in eo argumento, quod magnorum ſemper Anatomicorum torſit ingenia, quâ ratione ſingularium liquidorum, ac bilis præſertim ſecretiones fiant in animalibus. Hac ſanè in re agam tecum candidè, & familiariter: nam fucata, ſimulataque reſponſio Philoſophorum ſtudia, ac recentem noſtram amicitiam plurimùm dedeceret.

Fluidorum in corpore ſecretiones explicatu difficiles.

Fluidorum à ſanguine ſeparatio non ſolum ſolventibus fermentis & aëris preſſioni, ſed vario fluentis ſanguinis motui tribuenda.

Non abnuo, immo tecum ſentio, Vir Clariſſime, ſanguinem per vaſa devolutum opportunitates quaſdam præcedere, & comitari debere, ut peculiaria fluida, (ſi tenues halitus excipias, qui perpetuò ex arteriarum finibus, & quibusvis corporis interſtitiis ſponte ſua effluunt) ab ejuſdem commercio, cui plus, minusvè cohærent excludantur, atque ſecedant; quas profectò (præter oris, ſtomachi, atque inteſtinorum fermenta, prætérque ſolventem, moventemque aëris, Ætheriſque vim) omnes ferè in breviori, aut diuturniori, velociori, aut remiſſiori, recto, aut obliquo circulantis ſanguinis motu potiſſimùm conſiſtere, ipſa utcumque flumina docent; quæ cùm novis, multiſque aquis ſuperbiunt, rapidiſſimè decurrunt, omniaque extranea corpora, lapides, cadavera, arbores, frutices, paleas, multasque denique arenas abripiunt, ſimulque confundunt; cum verò conceptam velocitatem remittere incipiunt, ſecundum varios remiſſionis gradus, atque alveorum rectitudinem, obliquitatem, aut amplitudinem majorem, vel minorem, primùm quidem graviora, majoraque corpora relinquunt, deinde ſingillatim minora, pro ratione molis, ac figuræ, ſeorſim aggregant, ut denique, cum ad minimam velocitatem pervenerint, minima etiam, minuſque gravia vel ad fundum cadere, vel in ripis deponi ſinant. Quamobrem non mirabimur ſi in animalium corporibus ipſe quoque ſanguis perenni circulatione rotatus, cum novis identidem chyli, ſalivæ, ac lymphæ laticibus intumeſcit, atque intra magnos canales ſumma velocitate devoluitur, confuſivo ſolùm motu cieatur, qui, accedentibus tum continentium vaſorum preſſione, tum inteſtina contentorum fluidorum fermentatione (quas profectò affectiones

Fluminum exemplo idem illuſtratur.

flumina

flumina non admittunt) liberum nonnullarum particularum excurſum partim promovet, partim impedit, eaſque ad novas complexiones, & adhæſiones componit; quo fit, ut ubi major eſt ſanguinis velocitas, minor ſit fluidorum ſeparatio; cum verò idem ſanguis plus, minuſve in circulum agitur, ſolvitur, ac modificatur, paulatim in arteriarum venarumque finibus, ſecundum varios amiſſæ velocitatis gradus diverſas particulas, quæ jam propter congruentiam molis, figuræ, motus, atque ponderis inter circulandum ad mutuum nexum venerant, ab omni ferè confuſionis, immò adhæſionis vinculo liberat, in quo potiſſimum præparatio ſeparandorum humorum conſiſtit, qui poſteà ſecundum variam cribrorum diverſitatem, ſibi congruentem, in ſua quique genera ſimplices, ac ſolitarii manifeſtantur, atque emergunt; quò certè ſpectat major, aut minor glandularum propinquitas, vel diſtantia ab ipſo corde, cujus diſtantiæ vices ſæpè tenent in glandulis vaſa plus, minus plicata, intorta, vel convoluta. Hæc porrò doctrina luculenter patet in bile, quæ, ut primus, butyri exemplo, demonſtravit Hippocrates 4. de morbis, num. 25. poſt ſummam univerſalis fluidi per arterias agitationem, ſolutionemque, ſeu cum ſanguis ad lenem, qualis exigitur, velocitatis gradum in vena porta pervenerit, à reliquis maſſæ principiis laxatur, atque hepatico filtro objicitur ſeparanda.

Vbi major eſt ſanguinis velocitas, minor eſt fluidorum ſecretio.

Quo pacto bilis ſecretionem explicarit Hippocrates.

Nemo autem ex hìs non intelliget, cur in morbis naturales humorum ſeparationes plerunque vitientur; nimirum quia aut miſtura, & fermentatio, aut velocitas ſanguinis, aut ſimul omnia turbantur, aut ipſa cribri ſtructura quoquo modo corrumpitur, ut proinde ipſe ego viderim in celebri J. C. Borragine nuncupato, ex pertinaci icteritia aſcitem, ac lienteriam ſubortos, quibus ex morbis extincto, ejuſque ſecto cadavere, hepar durum, ac cinereum inſpeximus, cyſtim verò, præter quædam ramenta viridescentis bilis, pallido ſero plenam, & compreſſo viſcere ſolos ichores per porum, & choledochum effluere. Immo ante biennium ſolers Anatomicus, & amicus noſter D. Pacchionus oſtendit jecur cujuſdam vetulæ, quod tertia ſolùm

Cur in morbis naturales humorum ſeparationes vitientur.

Iecur cinereum cum folliculo bilis ſero duntaxat, turgente.

parte, quæ cyſtim complectebatur, colore, & conſiſtentiâ hepatis ſubſtantiam referebat; duabus verò, gibbis nimirum partibus, adeò candicabat, ut lucidæ potius, ac cryſtallinæ apparerent; erant quippe coagmentatæ ex magnis penè ſphæricis veſicis, quas duplex membrana, utraque valida, contegebat. Veſicæ plenæ erant diaphano ichore, qui igne tentatus in armoniacos halitus totus reſolvebatur. Mulier autem hæc doluit antea in regione hepatis per decennium. Adeò verum eſt, vitiatâ fluidorum craſi, & motione, vitiatoque ipſo filtro, ſeparationes quoque naturales peſſum ire. Quo, vel ſolo exemplo conſtat, viſcus ſecretioni bilis à natura deſtinatum colatorium ſeri per morbos evadere poſſe.

Hepar inventum ſphæricis, ac diaphanis veſicis conſtans.

Verum hæc ſatis ſunt obvia, ut longiori diſſertatione tractari minimè mereantur: illud certè ſummam involuit difficultatem, quod diligentiam tuam maximè poſtulabat, nimirum quî fiat ut bilis in ſanguine venæ portæ à reliquis componentibus emancipata, atque emergens, non quidem per venam cavam fluat in cor; ſed quaſi ſubſiſtat, & ſola per ſecretorios tubulos in porum biliarium derivetur. Quâ in re duo illa à te propoſita, in quibus totam explicandæ rei rationem poſuiſti, mihi nullo pacto probari poſſunt. Primum quòd radices venæ cavæ in quacunque hepatici parenchymatis portione cum ramis portæ ſe ſe ad angulos rectos interſecent. Contra verò concurſus uniuſcuiuſque finis venæ portæ cum principiis vaſorum biliariorum ſit rectus. Alterum quòd bilis ſit craſſioris ſubſtantiæ totâ humorum maſsâ: undè ex ſoluta laticum congerie grandior particula, ſcilicet bilioſa, rigida quippè, ac minùs flexilis, directum tramitem proſequi debeat à porta in fiſtulam ſecretoriam; dum contra tenuior particula, nimirum ſanguinea facile flexilis in lateralis ductus orificium deflectat.

Quæſtio perdifficilis cur ſcilicet bilis emergens à ſanguine venæ portæ, non per venam cavam fluat in cor, ſed per ſecretorios tubulos derivetur.

Sententia D. Blanchi expenditur, & refellitur.

Etenim quod ad primum attinet, cum rami venæ portæ ramis pori biliarii, per communem Gliſonii membranam vaginentur, neceſſariò concipere oportet, fines utrorumque in quâlibet hepatici corporis glandulâ ad angulos acutiſſimos coire, aut ſaltem unumquemque ductum excretorium à communi loculo, ſeu

Radices venæ cavæ cum ramis portæ non ſe interſecant ad angulos rectos in hepate, neque portæ ramuſculi cum biliariorum vaſorum principiis rectà concurrunt.

ſeu glandularum folliculo, qui ad ſphæroidem, vel ovalem figuram accedit, ſupra venæ portæ ramuſculum plicari, atque inoſculari. Rami autem cavæ, utcunque alicubi ad angulos rectos cum portæ ramis conveniant, ubi tamen in dorſo præcipuè, ſeu gibbâ hepatis parte divaricantur, pro locorum varietate modò acutos, modò obtuſos etiam angulos efformare coguntur; in quo ſanè diligentem, ſolertemque Anatomicum hærere minimè decet, qui non artefactis ichonibus, ſed naturæ exemplaribus duci debet.

Quod verò ſpectat ad alterum, profectò impoſuiſſe tibi videtur craſſities bilis, jam à ſanguine ſecretæ, quâ adductus ſis, ut crederes bilis particulas per cribrum elapſuras, aut primùm elabentes mole, ac conſiſtentiâ eodem ſanguine craſſiores exiſtere; cum tamen ipſa craſſitiei cauſa ſatis apertè doceat, non niſi poſtea quam ſeparata fuerit à ſanguine, bilem effici craſſiorem: partes enim bilis ſibi mutuò adhæreſcere coguntur, cum ſubtilis lympha, quæ illas in vena porta ſolvebat, agitabatque, tam per inſenſilem tranſpirationem, quàm per ſenſilem in rorifera vaſa derivationem, ab iiſdem recedit; ubi in ductus biliarios confluunt, atque aggregantur. Et quidem ipſemet expreſſæ bilis lapſus, & fuga monere debet ſubtiliori, ac tenuiori ſubſtantiâ præ ſanguine, donari bilem, cum præſertim cernamus eandem, ſi quando naturalis ei motus in choledochum intercipiatur, per eas ſe ſe vias inſinuare, ad quas nullus in naturæ ſtatu patet ſanguini aditus, veluti intra adnatam oculorum tunicam; per glandulas ſalivales in os, & fauces, denique per renum tubulos in veſicam. Enimverò peſſimè cùm animalium machinis egiſſet natura, ſi partes nonnullorum liquidorum ab univerſali liquido ſeparandorum; majoris conſiſtentiæ, quàm ſit univerſale liquidum conſtituiſſet. Nam craſſiori illorum moli neceſſario major canaliculorum diameter, quâ in glandulas exciperentur, reſpondere debuiſſet; ac propterea ipſemet ſanguis quibuſdam liquidis conſiſtentiâ tenuior per ampliora eorum ſecernicula in naturæ ſtatu effluerer. Neque enim obſtitiſſent recti, aut alius, cujuſcunque poſitionis fingerentur, ductus, quin ſanguis per illos

Bilis non eſt craſſior ſanguine, niſi cum ab eo ſecreta fuerit.

Cur ſecreta craſſior evadat.

Bilis ſubſtantia ſanguine tenuior; idque multis evincitur.

excurreret: etenim arteriæ, & venæ capillares ſexcentis modis, atque angulis à caudicibus, & ramis procedunt, & tamen per eaſdem ſanguis totâ ſuâ mole perpetuò devolvitur.

Quod bilis per inteſtina effluens in lactea vaſa cum chylo non ſubeat, id evenit, quòd tunc adventitiâ craſſitudine pingueſcit.

Neque verò quidquam officit, quod bilis per choledochum eructata, perque inteſtina effluens in Lactea cum ipſo chylo non ingrediatur: nam bilis tunc temporis non eſt ſimplex, atque impermixta, nec nativam ſuam conſiſtentiam ſervat, ſed intimè permixta cum ſalibus, ac præſertim acidis, quà volatilibus aliorum ſuccorum, quà fixis alimentorum, craſſitie penitus adventitiâ pingueſcit, quòd plerunque in ſpiritibus ſimiliter admixtis arte experimur, veluti tum in ſpiritu urinæ, & vini, tum vitrioli, & oleo tartari, qui, tametſi ſeorſim ſuâ naturâ fluidiſſimi, confuſi tamen, aut viſci more hebeſcunt, aut ſolidantur in tartarum. Nolim tamen præſtare quid morbi vis in bile attenuanda, & propellenda moliri poſſit. Novi enim ſcriptores, qui bilem per galaxiam ad ſubclaviam aſcendere in præternaturali ſtatu autumaverint; nec abludit experientia, quæ ſæpe meſenterium in cadaveribus flaveſcens nobis exhibuit.

Ut autem quâ libertate de opinione tuâ judicare, ac definire philoſophico more hactenùs mihi licuit, eâdem, & ipſe valeas de meo ſenſu in re adeo ancipiti, atque involutâ decernere (ita enim, cum eruditionis, tum ingenuitatis experimentum præbueris) accipe de ſupremo ſecretionis actu vim, & rationem, quam meditatus ſum, paucis expoſitam.

Auctoris ſententia de bilis in hepate ſecretione proponitur.

Cum motus fluidi univerſalis in glandularum anfractibus, & mæandris non parum remittat, atque langueſcat, & propterea ſingularium liquidorum homogenea corpuſcula ſimul adglomerentur (quod in ſuperioribus palam fecimus, & tu mirificè illuſtras) neceſſe eſt, ut, ubi deſinunt vaſa inferentia, & ſingulare liquidum ſecernendum eſt, duplex occurrat inſtrumentum, unum quidem, quo novus impulſus liquidis per glandulam languidiùs permeantibus accedat, ut tum ſanguinis maſſa ulteriùs in venas, tum ſingularia fluida in diverſoria urgeantur; alterum autem, quo ſecernenda, & jam adglomerata liquida in oſcilla potius di-

Duplex inſtrumentum ad ſecretionem in glandulis neceſſarium.

verſo-

verſoriorum, ſeu principia ductuum ſecretoriorum, quàm in venarum orificia ſecedant. Utrumque ſanè inſtrumentum non dubito, quin tu facilè aſſequaris, quippe qui glandularum intimas fabricas optimè perſpectas habeas, quas non unius, ſed varii generis, pro ratione diverſitatis ſeparandorum liquidorum à natura factas fuiſſe, & cernimus, & admiramur. Etenim quod ad inſtaurationem motus, advertimus in glandulis modò internum reticulum, modò fibroſam, & muſcularem membranam, modò muſculum adjunctum, aut adglutinatum, quibus perpetuo firmantur, ac roborantur, ut nemo in iis non agnoſcat novi impulſus cauſam. Nam ejuſmodi vel intertextæ, vel ſuperpoſitæ muſculares fibræ vi ſuâ periſtalticâ, aut circumpulſivâ tubulos ſanguinis intercurrentes alternatim comprimunt, qui langueſcentem in iis univerſalis liquidi motum à corde acceptum, roborant, atque reſtituunt; quo fit, ut & particularis liquidi à ſanguine divortium, & ipſiuſmet ſanguinis ad præcordia recurſus promoveatur.

Vtrumque in animalium corpore fabricata natura eſt. Prius quidem ad motum ſanguinis continuandum, & roborandum. Poſterius ad ſingulare liquidum excipiendum.

Quod verò ad alterum attinet inſtrumentum nemo opinor mechanicis, chymiciſque operibus leviter inſtructus aliundè, quàm ex pororum filtri diverſitate deducet. Non enim heterogeneum liquidum, vel in liquido præcipitatum craſſamentum, varias in partes, citra aquæ, aut ignis vim, ſeparari poterit, quin pannus, charta, vel congruum ejuſmodi ſecretorium corpus majori, vel minori pororum amplitudine donatum adhibeatur. Itaque in glandulis cùm novo illo impulſu premitur maſſa liquidorum, ex univerſali, & ſingulari conflata, fit, ut corpuſcula in ea vaſorum oſcula ſubeant, quæ ſibi commenſurata inveniunt; particulare quidem liquidum per ductus glandulares; ſanguis verò per venas, quæ ductibus illis ſunt ampliores.

Alterum ſecretioni deſtinatum diverſis meatibus, qui liquorum guttis accommodati ſint inſtructum eſſe debet.

Et ſanè in oſtiolis, ſeu foraminulis cribroſis, in quæ particulare fluidum ſeſe inſinuat, non ego configurationem, quam in mollibus, alternâque preſſione, atque extruſione commotis membranulis planè comentitiam exiſtimo, ſed commenſurationem omnino attendendam eſſe certum habeo, eique poſtremum ſeparationis actum eſſe tribuendum. Procul dubio

In oſtiolis cribroſis glandularum non figuræ, ſed menſuræ ſimilitudinem, & convenientiam requirere debemus.

ſola commenſuratio impedit, quominus rubra ſanguinis moles in ſecretoria vaſa irrumpat, quemadmodum contingere experimur, cum morboſa vi, aut orificia ſponte laxantur, vel corroſione dilatantur, aut ſanguis ipſe aucto impetu, intruditur.

Ideo ſpiritus animales undique emanant, & cuncta pervadunt, quòd meatus omnes latiorem viam prabent.

Nec eſt ambigendum, quin ideo jugi effluxu ſpiritus ex qualibet glandula, vaſiſque anguſtis licèt, & exilibus evolent (in quo univerſalis illa, & admirabilis tranſpiratio poſita eſt) quia nulla pororum, foraminumque tanta eſt anguſtia, ut ſubſtantiâ eorum tenuiſſimâ excipiendâ, ac transmittendâ non ſit ubique major, & amplior. Itaque quoſcunque glandularum ductus iidem ſpiritus unà cum particularibus liquidis ſubeunt, quò ſalivam, urinam, bilem, ſudorem volatilibus ſalibus redundare conſpicimus. Adeo nullis repagulis, nullis imperviis meatibus coercere intra animalium corpora ſpirituum ſubſtantiam natura valuit, quæ quoniam

Quomodo in cerebro ſeparandi; retineantur.

illos in cerebro ſecernere, elaborare, ac retinere deberet, non viarum anguſtia, ſed earum mollitudine, obliquitate multiplici, plexuque ineffabili, ac veluti laberynthco medullæ, ac nervorum carcere cohibuit. Ne verò ſales volatiles ſimul omnes è corpore proſiliant, ſanguis impedit, cujus celerrima rotatione cum reliquis partibus commixti, atque irretiti abripiuntur.

Doctrina commenſurationis latiſſimè patet.

Vides igitur, mi Blanchi, quàm latè in liquidorum explicando curſu, & œconomia pateat doctrina commenſurationis, ex qua, ſi epiſtolæ brevitas ſineret, pleriſque naturæ operibus non modica lux adſpergeretur, præſertim in illuſtranda cauſa perennis neceſſitatis inſtaurandi corporis per alimenta, & potiones, quibus nec ſemel, nec tenuiter ſumptis, quotidiè indigemus.

Sed jam ſatis multa, indicata potius, quàm explicata, tuoque judicio perficienda protulimus. Reliquum eſt, ut, quod de aneuryſmatis hiſtoria polliceris, quàm primum exequaris: nec ſanè vereor, ut omnibus illa partibus abſoluta abs te prodeat, quæ operi meo ſubſidium ſit præbitura, quemadmodum ex Clariſſimo Fantono noſtro, meique amantiſſimo intelliges. Vale, & crebris ingenii, ac diligentiæ tuæ fœtibus Rem medicam augere perge.

Romæ Kal. Januarii MDCCXI.

DISSER-

DISSERTATIO QUARTA

An *Acidum* ex Sanguine extrahi queat, & an inter ejusdem Sanguinis principia ulla ſtatui poſſit univerſalis proportio?

Ad Doctiſſimum ac Eruditiſſimum Virum.

D. RAYMVNDVM VIEVSSENIVM

Medicinæ Doctorem, & in Monſpelienſi Academia Profeſſorem longè Clariſſimum: Archiatrorum Collegii Almæ Vrbis Nomine

PERSCRIPTA

Et jam adnexa Notis ad Metallothecam MICHAELIS MERCATI, editam Romæ ex Typographia Jo: Ma: Salvioni.

ETIAMSI pro tua ſingulari ſapientia, nobis appri- me jam nota, abunde per Te ſapis, Spectatiſſime Vir, neque externis eges animadverſionibus; tamen, cùm plerunque aliena rectiùs quàm noſtra perſpiciamus, meritò alios in conſilium adhibes de re, vel *Cl. Vieuſſenii prudentia commendatur.*

eo argumento ſummopere abſtruſa, quòd nobiliſſimus Boylius eandem, ſi non intactam, certè imperfectam reliquit. Legimus, qua decuit ſedulitate, ſumma capita edendi operis tui, & gratulamur non Tibi ſolùm, ſed univerſæ etiam literariæ Reipublicæ, quæ non exiguum inde fructum eſt collectura. Dolemus interea ſeram ad Te reſponſionem noſtram transmitti, multoque magis, quòd hæc unica tribus ad nos datis epiſtolis ſufficere debeat. Sed hujuſmodi tarditatem non modò non negligentiæ noſtræ, ſed nè occupationibus quidem tribuendam volumus, quæ, etſi magnæ ſint, tamen nullæ eſſe poſſunt tantæ, ut noſtra erga Te officia valeant retardare. Hujuſce moræ cauſa fuit, partim quòd tardiùs, quàm par erat, à Tabellario Gallico (cum quo nullum nobis commercium eſſe ſolet) priores literæ tuæ redditæ fuerunt; partim etiam, quod ut ſententiam noſtram Tibi aperiremus, nonnulla experimenta Chymico-mechanica præmittenda erant, quæ, ut ipſe judicare poteris, non modicum temporis inſumpſerunt. Verùm ad rem aggrediamur, monentes tamen in limine, nos ad Te tanquam ad Virum ingenuum ingenuos ſcribere: ita enim omni penitùs aſſentatione remota, futurum arbitramur, ut neque Te conſuluiſſe, neque nos ſuaſiſſe pœniteat.

Excuſat tarditatem literarum.

Ex Cl. Vieuſſenii epiſtola duo problemata eliciuntur.

In primis verò, nè revocantibus nobis ad examen Chymicam ſanguinis Analyſim, & ſuperſtructas meditationes, quas ad nos perferendas ſtuduiſti, ullæ occurrant ambages, patiaris, rogamus, ut longam, ordinatamque tuorum experimentorum, ac petitionum ſeriem ad duo potiſſimùm Problemata referamus, quæ totidem erunt noſtræ hujus reſponſionis argumenta: Quæremus igitur priùs, An præter Sal acre, & alkalinum cum volatile, tum fixum, humano, circulantique ſanguini ullum Sal acidum; & an qui tua induſtria ab eodem cruore acidus ſpiritus elicitus fuit in eodem ſanguine præextiterit. Poſteriùs verò, Num proportio, quam partes ſanguinis à natura inter ſe quantitatis, & ponderis habere neceſſum eſt, ulla arte ad certas regulas reduci poſſit? ea enim, quæ de bilis diſtillatione, diverſaque cum acidis miſcela Te expertum fuiſſe aſſeveras, accuratum

I. An Sal acidum ſanguini inſit, & extrahi ab illo poſſit.

II. Num proportio inter partes ſanguinis certis ſub legibus contineri poſſit.

tum quidem ſeculi genium ſapiunt, omniumque proinde Medicorum calculum promeritura cenſemus.

I. Problema examinatur.

Quantùm verò ad prioris attinet Problematis ſolutionem, Tecum fatemur, errare eos qui putant, Sal acidum à ſanguine ſeparari non poſſe: qui enim hoc negant, ſupponunt acidum ſanguini non ineſſe: eſſe autem, vel ipſe docuit Hippocrates lib. de Vet. Med., &, quod omni plus valet auctoritate, multæ rationes, atque obvia plurima experimenta apertiſſimè convincunt: etenim Sal marinum, aliaque multigena ſalia acida paſſim cum cibis, potibus & aëre intrà corpus ingerimus, quæ, quanquam in ſtatu naturali majori ex parte volatilizentur per alkalina, ſæpe tamen fit, ut in morbis ad nativum fixationis ſtatum reſtituta, ſecernantur à ſanguine, & extra corpus deriventur ſub forma ſudoris, ſalivæ, urinæ, ſaniei, puris, aut aliorum ichorum, quæ, judice ſenſu, externè acida deprehenduntur.

Sal acidum in ſanguine contineri, Auctoritate, & ratione demonſtratur.

Sal marinum, aliaque acida interdum in ſanguinem confluunt.

Neque autem ullus dubitationi locus eſſe videtur, quin Sal marinum, quod inter acida numeratur, ſanorum quoque ſanguini inexiſtat; ſi enim portio aliqua cruoris, ſtatim atque è vena proſiliit, ſupra talci laminam excepta, ſponte exiccanda relinquatur, curioſum exhibet ſpectaculum cernenti illam per Microſcopium; duplex enim Salis ſpecies occurrit, una quidem figuræ Salis communis, altera verò Salis volatilis. Quinimo ſanguis tepefacto in furno ad ſiccitatem redactus, ignique admotus, flammam concipit cum ſtrepitu, crepituque marini Salis, ut notat Clariſſimus (*a*) Boylius, qui rurſus ad tit. 22. ſuæ Hiſtoriæ humani ſanguinis preſſiùs ſcribit, ſe valida calcinatione tres, aut quatuor drachmas Salis fixi à ſanguine extraxiſſe, quod quidem inſtar marini Salis comperit, ut expectabat. Jurè igitur, cùm evidenter Sal acidum in ſanguine contineri manifeſtum ſit, concludi meritò poteſt, idem Sal acidum, obſtetricante Chymia, ab eodem extrahi poſſe. Immo verò, cùm nullus ſit adeò hoſpes in Chymia, qui fœtidum oleum à ſanguine excludat; nullus pariter acidi præſentiam in ſanguine poterit inficiari; cùm naturalem olei compoſitionem ſulphureum acidum neceſſariò ingrediatur.

Sal marinum in ſanorum ſanguine exiſtere experimento comprobatur.

Sal marino ſimile ex ſanguine extractum.

Oleum fœtidum Sal acidum ſanguinis arguit.

Kk 2 Du-

(a) *Hiſt. S. H. par. 2. exper. 4. pag. 10. & 18.*

Dubium duntaxat, quod hac in re ſupereſſe poſſet, illud eſſe videtur: An Sal acidum, quod à Te in prima epiſtola particulari Analyſi ex fixo ſanguinis Sale ſecerni aſſeveratur, & ſpiritus irritans; qui ipſo ſpiritu aceti acidior ſtatuitur, omni ex parte ab ipſo ſanguine proliciatur; an verò aliis etiam incurrentibus, vel admixtis in præparatione corporibus debeat aliquid ſuæ aciditatis. Te non fugiunt, doctiſſime Vir, quatuor illæ regulæ, quas ſubtiliſſimus Carteſius (*a*) proponit iis, qui humanis in ſcientiis errores vitare cupiunt, quarum prima, & poſtrema ad id collineant, ut nihil unquam certè verum eſſe admittamus, niſi quod certè, & evidenter verum eſſe comperimus; & ut ſingulas occurrentium difficultatum partes ita enumeremus, ut ad omnia circumſpiciendo, nihil penitùs omittamus: hac enim methodo omnem præcipitationem, aut anticipationem in judicando, ut idem Auctor inculcat, diligentiſſimè vitabimus. Hæc ſanè monuiſſe ſuperfluum putaremus, niſi viam ſternerent ad roborandas difficultates, quas ſumus expoſituri.

An Sal acidum à Vieusſenio extractum, ſanguini ſit tribuendum.

Carteſii regulæ ad res exploratè cognoſcendas.

Quanquam nonnulli Chymici cæca quadam ſuos in præceptores fide conſtantiſſimè tueantur, ignem adactum in corpora diſtillanda, illorum texturis haud irretiri; experientiſſimus tamen Boylius (*b*) non ſolùm in Chymiſt. Sceptico, ſed ſtrictiùs part. 4. memoratæ Hiſt. Sang., agens de Chymica ſanguinis Analyſi, apertè fatetur, ſibi non conſtare, num frequentibus diſtillationibus particulæ quædam ignis poſſint identidem aſſociari particulis diſtillati liquoris. Et cùm nemo ſit, qui ignoret, ignem refertum eſſe acido-ſulphureis particulis, nemo pariter ab omni ſuſpicione admixtionis acidi cum ſanguine liberare ſe poterit; nimirum ex Carteſii monitu, certè verum affirmare nequibit, ſpiritum acidum; qui à ſanguine calcinato mediante igne reverberii elevatur, aliquam ſaltem ſuorum conſtituentium partem ignis miſcelæ nullo pacto debere. Neque verò hujuſmodi objectum diluitur per tentatum à Te experimentum calcinandi ſanguinem ad nudos Solis radios; ii enim, ut probè noſti, & ignis ſunt, & ignem accendunt. Quid

An particulæ igneæ à corporibus diſtillatis detineantur, ambigit Boylius.

Incertum an acidum è ſanguine extractum ſanguini ſit tribuendum.

(a) *In Diſſert. de Meth.*
(b) *Tit. 2. p. 36.*

Quid, quòd cineres calcinatorum corporum libero aeri expoſiti, multum acidorum Salium ab ambiente atmoſphæra poſſunt mutuari? Licet autem argumenta hæc facilè quis eludat, quòd nonnullam quidem acidi portionem ab igne corporibus diſtillatis, & ab aere capitibus mortuis accedere ſolùm probent, non autem tantam ſpiritus acidi copiam, quæ ex ſanguine diſtillato prodit, dictis corporibus extraneis, tribuendam omnino eſſe, evincunt: alia tamen eaque major ratio nos urget, qua de externi Salis acidi vi, uti à Te ſpiritus acidi ex cruore eliciuntur, præclarè admonemur. Nullus eſt chymicorum, qui neget; quinimo Tu quoque, Clariſſime Vir, in ſcheda, è prælo ad nos miſſa, publicè profiteris, terras bolares acidulo ſpiritu gaudere; quo fit, ut ſi eædem ſeorſim à quovis alio corpore per retortam forti igne adigantur, liquorem acidum de ſe emittant. Quis igitur attentè animadvertens modum, quo Tu à fixo ſanguinis Sale ſpiritum, aceti ſpiritu acidiorem, ſeparas; maximo ſtatim jure non ſuſpicetur, acidiſſimum hunc ſpiritum non ſolius ſanguinei ſalis fixi, ſed duplæ majoris boli partis, quam in diſtillatione admiſces, prolem habendum eſſe? Atque ea quidem firmiori ratione, quòd Chymici ſolent ex marino, exempli cauſa, Sale tum copioſiorem ſpiritum acidum elicere, cùm majorem boli molem eidem admiſcent. Adeò vera ſunt, & boli miſcelam ad ſpiritus acidi productionem, ac multiplicationem plurimùm conferre; & neminem certè affirmare poſſe id, quod à mixtura fixi ſanguinis Salis, ac boli Chymicis ex organis profluit, univerſum ab alterutrius tantummodo corpore prodiiſſe.

Corpora calcinata acido aëris imbuuntur.

Acidum ex ſanguine diſtillatum probabiliter admixto bolo tribui poſſe.

Non conſtat ſpiritum acidum ex ſanguine prodiiſſe.

Sed inquies, Vir Humaniſſime, ſi vos firmum, ratumque habetis, humano ſanguini marinum præ cæteris Sal naturaliter ineſſe, modum ſaltem oſtendite, quo citra extranei corporis additamentum, acidus ſpiritus ab eodem poſſit elevari. Profectò, nè Tecum tenaciores noſtrorum videamur experimentorum, quàm Viris congruat ingenuis, atque ad libertatem natis; fatemur nos animo revolventes, bolum diſtillandis acidis Salibus eam ob cauſam admiſceri, nè igne fundantur, fuſique ſpirituum aſcenſum præpediant; ſtatim cogitaſſe, num boli locum in extrahendo

Cur bolus diſtillandis corporibus miſceatur.

Modus extrahendi Salis acidi à ſanguine, abſque extranei corporis admixtione.

acido ſanguinis ſpiritu, ipſamet *damnata*, ut ajunt, ſanguinis *terra*, ſalium particulas utcunque diſgregans, ſatìs tenere poſſet. Qua de re diligentiſſimus ex noſtris Chymiater Franciſcus Girottus ſumpſit fæces illas ſubobſcuras, ac lucidas, quæ poſt diſtillationem omnium partium volatilium cruoris in retortæ fundo inveniuntur, quæque marino præſertim Sale ſunt gravidæ, eaſque in vitream, humilioremque retortulam ſolas transfudit: ita enim, reliquis ex arte concinnatis, ſpe noſtra minimè fuimus fruſtrati. Nimirum igne reverberii fumus aſcendit, qui reſolutus eſt intrà recipientis fundum in guttulas liquoris moderatè acidi; cum aliis acidis nullo modo, at cum alkalicis evidenter luctantis; in qua certè operatione dubitari non poteſt, quin acidum, quod à prædicto effluit capite mortuo, majori parte ſit ipſius ſanguinis incola, cùm nullum corpus advena præter ignem eidem admixtum fuerit.

Sal fixum humani ſanguinis ſalſum eſſe. Cur diſtillati ſanguinis cineres acidum ſolum prabeant.

Neque idcirco in controverſiam vocamus, acidiſſimum illum, tua induſtria elicitum ſpiritum, ut ſuperiùs obiter innuimus, aliqua ſaltem ex parte ab ipſo ſanguinis Sale profectum fuiſſe: etenim tecum ſentimus, Sal fixum humani ſanguinis non unius ſimplicis naturæ, ſed mixtum ex acido, & alkali. Et quoniam ea eſt fixi Salis alkalici textura, ut igne reverberii ſtrictiſſimè implicetur, adhæreat, atque, ut Chymicorum verbo loquar, vitrificetur potiùs, quàm atomum de ſe elevari ſuſtineat; ut monet etiam Hoffmannus (*a*); exinde facilè difficultas illa expeditur, in quam minùs in Chymia periti incurrere ſolent, cùm in diſtillatione fixi ſanguinis Salis verſantur; ſcilicet unde fiat, ut ex cinere humani cruoris ad ſenſum alkalico, acidus tamen ſpiritus ſublimetur. Partes ſiquidem Salis alkalici fixantur magis, & penè vitrificantur in retortæ fundo, dum acidi Salis particulæ elevantur.

Alterum problema perpenditur.

Sed quid immoramur in re, de qua longiùs tecum agere, idem profectò eſſet, ac Sus, ut ajunt, Minervam; &, Ululas Athenas? Alterum jam nos problema ſolicitat, cujus porrò ſolutionem quanquam ingenium tuum, rebus arduis, atque immortalitati

(a) *In Clave. Pharm. lib. 3. cap. 21. pag. 336. n. 12.*

litati natum, miris modis, ſummo labore, ingentibus ſtudiis, ac repetitis experimentis, tentare aggreſſum fuerit; nihilominus tamen, num omnis in eo ſuperata ſit, aut ſuperari poſſit ambiguitas, maximopere dubitamus: etenim, tametſi proportio partes inter conſtituentes, ac integram maſſam ſanguinis revera inveniatur in ſingulis hominibus individua operatione; attamen unam, univerſalem, certamque iſtius proportionis normam, quæ cunctis congruat ſingularibus ſanguinibus inveniri, rationibus quidem ingenioſis ac ſpecie probabilibus potiùs, quàm veris certiſque argumentis comprobari poſſe arbitramur. Nullam enim rationem iniri poſſe, qua hujuſmodi proportio comperiatur, tum multis aliis rationibus evincitur, tum præcipuè mechanicis principiis facillimè demonſtratur.

Proportionem inter ſanguinem, & ejus partes generaliter definiri non poſſe.

Primò quidem apud omnes Mechanicos, & Arithmeticos indubitatum eſt Axioma, veram proportionem ponderis partium ad totum, ſeu è converſo aggregati ad aggregantia haberi non poſſe, quin certò nobis conſtet pondus totius, & partium, ſeu pondus aggregati, & aggregantium. Sed hìc, depoſita quavis mentis noſtræ præoccupatione, neminem certè putamus futurum, qui non cognoſcat, & fateatur difficultatem evidentiæ iſtorum ponderum. Etenim, quantùm ſpectat ad univerſum ſanguinem, quis eſt, qui non videat, certam, ac determinatam ejuſdem menſuram, unam eandemque in omnibus haud inveniri, cum vel in ſingularibus, qui ferè quotidiè ob varias cauſas permutantur, ægrè ſatis inveniatur? Quo fit, ut Scriptorum aliqui libras cruoris 18., alii 20., multi 22., non pauci plures, aut pauciores admittant in homine.

Demonſtratur ex mechanico axiomate.

Variam eſſe ſanguinis quantitatem in hominibus.

Sed quanvis natura idem cunctis hominibus ſanguinis pondus dimenſa eſſet; quo tamen modo, aut artificio, penitùs ipſum haurire, & ad trutinam revocare poſſemus? Etenim adeò tortuoſi ſunt viſcerum anfractus, tam perplexi venarum meatus, tam multi, exiles, cæci, atque impliciti, venæ portæ rami, quibus à cava, toto hepatis aggere interpoſito, ſejungitur, ut nullus adeò opportunus, vulneri locus excogitari poſſit, ex quo totus omnino ſanguis effluat: Quamobrem vel in jugulatis animalibus,

Nulla ratione omnem ſanguinem ex animalibus extrahi poſſe.

ac pedibus ſuſpenſis, magna cruoris vis in abdomine potiſſimùm, reſidua latitare paſſim obſervatur.

Proportio determinata partis ſanguinis erga ſua principia, non arguit eandem proportionem in univerſo ſanguine. Specifica ſanguinis gravitas generaliter determinari non poteſt.

Quòd ſi dicas ſat eſſe ad partium erga totum proportionem cognoſcendam, perſpectum habere peculiare pondus unius molis toti ſimilis, principiorumque diſſimilium dictam molem toti ſimilem conſtituentium; ſcilicet in caſu noſtro æquè bene aſſequi nos poſſe normam proportionis, quæ ſanguinem inter, & ſua principia intercedit, ſi exactè ſciverimus verum pondus alicujus ſaltem molis ſanguinis, ſimulque noverimus particularia pondera diſſimilium principiorum, eandem molem aggregantium: etenim (quidquid ſit de validitate iſtius hypotheſis in fluidis, certam ſemper gravitatem ſpecificam non habentibus) maxima difficultas verſatur in determinando vero pondere unius molis ſanguinis, toti ſimilis, & in detegenda eadem in ſingulis proportione principiorum diſſimilium, ſed aggregantium ſupradictam molem ſanguinis. Et quidem cum ſpecifica gravitas humani ſanguinis difficiliùs, quàm quis ſibi fingit, ſtabiliri poſſit, ut ad rem noſtram poſt Sanctorium ſcribit Boylius (*a*); ea enim variat eodem in homine diverſo anni, immo diei tempore, cùm majori, minorive ab aſſumptis alimentis vel potibus intervallo, extractus fuerit. An non etiam arterioſus à venoſo, & venoſus cavæ à venoſo portæ multo ſpecificæ gravitatis diſcrimine inter ſe diſtant? Non igitur certum nobis erit, vel eſſe poterit, pondus totius ſanguinis in omnibus, aut in ſingulis hominibus, vel ſpecifica gravitas particularis molis ejuſdem fluidi.

Sanguinis gravitas vel in eodem homine varia pro variis circumſtantiis deprehenditur.

Pondus partium ſannem componentium certò ſtatui non poſſe.

Deinde verò multo adhuc minùs haberi poteſt determinatum pondus ſingularum particularum aggregantium, vel univerſum ſanguinem, vel peculiarem ejuſdem molem; quia fieri nequit, quin hujuſmodi partes, ſeu Chymica principia, additione novorum corporum, igne nimirum, bolo, aut aere, vel detractione nativarum particularum, inſenſibiliter avolantium, priſtinam gravitatem, ac proinde veram inter ſe proportionem admodum varient: ex quo factum legimus, ut cùm præcitatus diligentiſſimus Boylius (*b*) ſtuduiſſet accuratæ habendæ humani ſanguinis

(a) *Hiſtor. human. ſang. pag.* 11.
(b) *Loc. ſup. cit. append. pag.* 72.

guinis diſtillationi, attamen, poſtquam ſingillatim extracta illinc corpora ad ſtateram revocaſſet, evidentem in iiſdem multarum drachmarum defectum obſervaverit. Atque idcirco paradoxum jurè vocat, quod Chymici nobis imponere ſatagunt, in diſtillationibus accuratè factis, ſeparata corpora ad totius pondus exactiſſimè recurrere. Neque verò, dum hæc aſſerimus, Boylii, aliorumque magnorum Scriptorum fidei dumtaxat innitimur; namque tentata per nos etiam ſedula, quantùm fieri potuit, ſpagyrica humani cruoris analyſi, ſeparatæ partes pondus denique toti æquale minimè reddiderunt. In unciis enim ſeptem, & drachmis ſeptem ſanguinis poſt diſtillationem plus ſemiuncia deſideratum eſt. Id quod procul dubio tuis etiam in experimentis contigiſſe ſuſpicamur. Cùm igitur neque totius, neque partium ſanguinis verum pondus nobis liquidò conſtare poſſit; nulla pariter vera proportio, quæ inter corpora componentia, & totum intercedat, cum ſpe aliqua nobis quærenda ſupereſt.

Corporum ex humano ſanguine extractorum pondus, ejuſdem ſanguinis ponderi minimè exæquari ex Boylio. Idem Auctoris experimento demonſtratur.

Ad hanc omnino difficilem, ac planè impoſſibilem ſcientiam ex parte Artis, certum pondus totius, & partium ſanguinis inveniendi, accedit etiam illa difficultas, quæ oritur ex parte naturæ ipſius ſanguinis, qui cùm non ſit ejuſdem indolis in ſingulis, fruſtrà ab uno proportionem petimus, quæ omnibus hominibus congruat, & commenſuretur. Differt enim natura à natura, ut ajebat Hippocrates; nempe juxta diverſa alimenta, ætates, regiones, anni tempeſtates, ſexus, animi pathemata, corporis exercitationes, ac potiſſimùm viſcerum ſtructuras, ac fermentorum vires, diverſa oriuntur in hominibus temperamenta, quæ varium, longèque diverſum in uno, quàm in altero ſanguinis componentium exceſſum, aut defectum (quod idem eſt, ac proportionem dixiſſe) & ſignificant, & ſupponunt: exinde fit, ut hominum tum mores, tum morbi tanto intervallo inter ſe non modò diſtent, ſed etiam commutentur. Neque verò multis opus eſt argumentis ad probandam facilem variationem componentium maſſam ſanguinis in uno, quàm in altero individuo; cùm, Te aſſerente, vel unicum granum cum quadrante Salis volatilis humani ſanguinis integram libram aquæ ſtillatitiæ perturbare,

Sanguinis naturam diverſam eſſe pro diverſis circumſtantiis.

Proportionem partium erga ſanguinem minimis de cauſis turbari ex ipſius Vieuſſenii experimento demonſtratur.

turbare, & novam in eadem proportionem unius ad undecim mille quingenta vigintiquinque inducere apta fuerit. Hæc ſanè multorum inter ſanguines diſcrimina, quæ nemo ſenſibus utens inficiari poteſt, abunde confirmantur ex vino, & lacte, quæ cùm ſint fluida heterogenea, & ſanguini admodum analoga, à diverſitate regionum, ſoli, anni temporum, atque ſuarum ætatum in propriis componentibus eò uſque alterantur, ut nullam certè veram proportionis regulam, quæ ſingulis competat, poſſint admittere.

Idem exemplo vini, & lactis evincitur.

Poſtremò, Vir Ornatiſſime, enixè petimus, ut, relictis generalibus hypotheſibus, ſedulò perpendas expoſitam à Te proportionem unc. 1. Salis fixi ad libras 50. ſanguinis, ex quibus Sal extractum fuit, (mittimus enim hìc tot libras cruoris non unius, ſed plurimorum hominum, fortè etiam ægrotantium è venis fluxiſſe, quod multùm alterare poteſt normam proportionis naturalis) eamque rationem compares cum illa ſcrupulorum quinque ejuſdem Salis fixi ad ſolam libram unam ſanguinis à laudatiſſimo Boylio (a) diligenter expoſita; comperies enim (mirum dictu!) non ſolùm proportiones iſtas non eſſe ſimiles, ſed ita inter ſe differre, ut proportio Boyliana Salis fixi ad ſanguinem ſuperet decies circiter proportionem Salis fixi ad ſanguinem per Te enunciatam. Huc accedit, quòd Romæ proportionem ab utroque veſtrum longè diverſam invenimus. An verò hujuſce diſcriminis cauſa referenda ſit in diverſas ſanguinum indoles, an etiam in varias præparandi formas, ac vias, quibus Londini, Monſpelii, ac in Urbe itum eſt, aliorum eſto judicium; ſatis enim nobis erit, hoc non minuere argumenti vim, quæ utrinque validiſſimè urget; vel enim in varia ſanguinum temperamenta, vel una etiam in diverſa artificia refundantur diſcrimina, perperpetuò ipſa inſuperabilis varietas infidam reddit quæſitam à nobis proportionem. Proh quantùm abſtruſa, ac recondita ſunt naturæ myſteria, quorum nonnulla fateri ſe ignorare humanæ partem ſapientiæ exiſtimamus!

Proportio Salis fixi cum ſanguine à diverſis diverſa deprehenditur.

Proportio à nobis obſervata ab aliis differt.

Quæ ſit hujus differentiæ cauſa.

Cæterùm hortamur, ut quæ circa humanum ſanguinem ſtrenuè moliris

(a) *In append. ad Hiſt. humani ſanguinis pag. 73.*

molitis experimenta, non quidem ad inveniendam præfatam, quam invenire prohibemur, componentium proportionem; ſed pari animi tui magnitudine, & feliciori forſitan exitu ad exornandam Chymiam, & ad perficiendam praxim medicam, quò univerſæ Medicorum lineæ collimare debent, ſtudioſiſſimè dirigas.

Interim quæ nobis Clariſſimorum Virorum teſtimonia tranſmiſiſti, tuæ potiùs virtuti, quàm tuæ innocentiæ gratulantes accepimus; neque enim aliena veritatis face tua indiget ſapientia, quæ Tibi æquè fulget, ac aliis. Miramur tamen Clariſſimum D.N.N., ingenioſis adinventis alioquin prædivitem, tuis invidiſſe theſauris, & dum Te Lege plagiaria damnare ſtudet, ipſum in pœnam Talionis incidiſſe. Singulares in ſpiritu ſanguinis acri proprietates à Te obſervatas placeat nobis impartiri, ut miræ tuæ fœcunditatis apud nos cultus major adhuc ſuper maximum adoleſcat. Vale Neſtoreos annos, Vir Doctiſſime, & nos, ut facis, ama.

Ex Aula Magna Romani Archilycei Kal. Februarii MDCXCIX.

DISSERTATIO QUINTA
DE
TRIPLICI INTESTINORVM POLYPO,

Quorum longiorem nonnulli hactenus unicum Vermem eſſe crediderunt, olim adnexa

Operi Clar. Viri ANTONII VALLISNERII

De Vermium Generatione in humano corpore.

Patavii edito anno 1710.

Clariſſimo Viro D. D. Antonio Pacchiono
Jo: Maria Lanciſius S. P.

Valliſnerius auctoris obſervationes de lato verme poſtulavit, ut ſuis adjiceret.

ETSI familiares quaſdam diſſertationes ex obſcuro privatoque loco in publicam lucem traducere hucuſque fugerim ac planè reformidarim: tamen non poſſum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod nunc à me poſtules obſervatum ne ſcriptumque aliquid penes me ſit de Longiſſimo, latoque inteſtinorum, ut putant, verme; cum Vir doctiſſimus, atque eruditiſſimus Valliſnerius ad obſervationes ſuas, cedro dignas velit attexere. Hoc equidem facere, rebus meis, præcipuè curſim exaratis, valde diffidens, omnino negarem, niſi glorioſum mihi futurúm cenſerem, quod honeſtum fuit Agamemnoni Regum Regi, ut ex Homero ſcripſit Cicero, habere aliquem in conſiliis capiundis Neſtorem. Eâ idcirco lege epiſtolarem hanc de inteſtinorum

norum polypis diſſertationem tibi mitto, ut duos, nimirum te, ac D. Valliſnerium Neſtores habeam; quorum ſpectatiſſimæ fidei, acutæque ingeniorum aciei mearum mendas paginarum, tum videndas, tum veſtra potiſſimum utriuſque liturâ corrigendas, ut Amicorum eſt, libentiſſimè trado. Fac tu primum, ne ſpe bonâ me depellas, & dum aliorum valetudinem conſervas, te ipſum quoque, mi Pacchione, cuſtodias Vale.

Ex Muſeo in Ædibus Vatican. Non. Decem. MDCCII.

Illuſtriſſimo, atque Eruditiſſimo Viro, Concivi ſuo plurimùm æſtimando D. *Antonio Vallisnerio* in Patavino Archilyceo pub. med. pract. Profeſſori, *Antonius Pacchionus* F.

TAndem aliquandò illuſtriſſimi, ac Præclariſſimi Lanciſii de Lumbrico Lato diſſertationem ad te mitto, nempe ut haſce obſervationes accuratiſſimis tuis, quas de hoc eodem in publicum es editurus, adnectas. Eas profectò tibi citius reddidiſſem, niſi Labor improbus, quo tantus Vir repetitis in experimentis, pro tam utili, ac neceſſario de cordis motu, atque de internis Aneuryſmatibus opere abſolvendo ſedulus utitur, mihi, ne illas efflagitarem, juſtam injeciſſet moram, quam demum rupi, ut Tibi, & univerſæ Reipublicæ Medicæ inſervirem. Fateor, vix mihi petenti ſua, qua ſolet, maxima humanitate eaſdem tradidiſſe, eoque officioſius cùm ad te qui in iis ſingillatim, & nervosè laboraſti, transferendas noviſſet, ſperans videlicet illam ſe tecum veritatem detexiſſe, quæ cum una ſit, lateatque in profundo, nonniſi à rectè inquirentibus (quos inter tu optimus) invenitur. Et quamquam Vir egregius arcana naturæ ſcrutando adeò præcellat, tamen quam tenuem ſibi; (ſapientum more) quam verò magnam nobis fidem adhibeat, familiari ejuſdem epiſtola ſatis intelligere potuiſti. Vides igitur, ne ſuo huic Labori aſſentemur in pronunciandâ apertè de eodem ſententiâ noſtrâ, quantopere nos poſcat. Quantum enim in rebus phyſi-

Auctoris opus de aneuryſmatibus, & motu cordis.

Lanciſianæ diſſertationis elogium. cis examinandis didici, diſſertationem iſtam tum experimento, tum in rationum pondere undique veritate refertam comperi, curioſis certè, doctiſque procul dubio ſatisfacturam. Sane tu experimentis diù aſſuetus antiquata non tantum de longiſſimo Lato Lumbrico commenta delebis, inexpertoſque erudies credulos, verum meliùs quam ipſe ego, acre tuum de novo hoc inteſtinalium polyporum argumento judicium ferre poteris, & num, ut arbitror, prælo dignè mandari poſſit. Si rei momentum ambo attigeritis veritatem de ſubjecto uno, tempore eodem, & modo repertam videbit orbis à Viris etiam locorum diſtantia ſejunctis, & quod præ cæteris intereſt, in inquirendo maximè peritis, quod noſtro præſertim ævo in Clariſſimis Malpighio Italo, & Grevvio Anglo de plantarum anatome ſimilia, pariterque vera ſcribentibus, fuimus admirati. Interim ne ingentem expectationem meam videndi utramque, tuam nempe, & illuſtriſſimi Lanciſii diſceptationem fallas, vehementer te rogo. Vale.

Malpighius, & Grevvius Anglus eodem tempore de plantis ſcripſerunt.

Romæ Idibus Februarii MDCCVIII.

Illuſtriſſimo, atque Eruditiſsmo Viro Archiatro Pontificio
Jo: Ma: Lanciſio
Jo: Dominicus Bianciardus S. P.

DOctiſſimæ non minùs, quam humaniſſimæ reſponſiones tuæ ad meam de ovulis, ac vermibus in pane repertis, epiſtolam, te minimè afficiendum tædio promittunt, Vir Illuſtriſſime, ſi nova ejuſdem indolis pignora tibi nunc exhibere confido.

Fœminæ Tuſculanæ caſus, quæ latiſſimo verme ejecto, dolore, tuſſi, & febre levata eſt. Fæmina recenter nupta habitus gracilis, nullo præ paupertate in victus ratione ſervato ordine, febri corripiebatur cum cruſta alba, ac tenaci per totam faucium concamerationem. Febri acceſſit dolor lateris, ad ventriculi ſitum deſcendens, ſpirandi difficultas, tuſſis moleſta, denique ſputum cruentum. Ad iſtius curationem vocatus, ſignorum ſyndrome ſtatim conſiderata, non dubitavi quin cum morbus pleuritis videretur, antipleuritica

tica poſtularet. Verum peſſimo conſilio id peractum eſt. Subinde namque mulier adeo lædebatur, ut ferè nullam propriæ ſalutis ſpem nobis promitteret. At verò iis ita ſtantibus, acidus halitus, ab ægræ ore fluens, me de vermium exiſtentiâ commonefecit. Exhibitis itaque ſyr. florum perſic. aliiſque vermifugis, eadem per alvum excrevit (quod ipſe aliàs nunquam vidi) corpus album, longiſſimum, compreſſum, crebriſque quaſi internodiis diſcriminatum, una cum quibuſdam Lumbricis de natura teretum. Atque poſt hujuſmodi evacuationem dolor, tuſſis, ac febris illico ſedata ſunt.

Deſcripti jam longiſſimi corporis (quod præcipuum, & doloſiſſimum morbi auctorem fuiſſe evincit, ni fallor, ſymptomatum poſt illius excretionem evaneſcentia) portionem quandam, quam ſolam præ aſſidentium incuriâ, integram habere potui, Tibi mitto conſiderandam, Vir illuſtriſſimè, ſperans fore ut novum inde philoſophandi argumentum accipias, mihique per otium reſcribas, num idem corpus, ut ipſe puto, unicus, longiſſimuſque vermis de cucurbitinorum genere dicendus ſit. Quod ſi verò aliter judicaveris, ea, qua ſoles, benignitate, candori juncta, ſententiam tuam ad meam eruditionem ediſſere. Vale.

Datum Tusculi XX. Julii MDCCIV.

Viro ſtudioſiſſimo D. D. Jo: Dominico Bianciardi
Io: M. Lanciſius S. P.

CUm accipiam te eſſe ſolicitum, quid ipſe judicem de corporibus illis, quæ per ſeceſſum deſcripta à Te Mulier excrevit, ea tibi dicenda putavi, quæ mihi repetita obſervatio, adſtipulante ratione, ſuggeſſit. Porro, ut ipſe certum, firmumque inſcitiæ argumentum præberem, ſi detruſos teretes lumbricos negarem fuiſſe vermes; ita ſane levitatis eſſem inſimulandus, ſi citò crederem corpus illud longiſſimum, quod interdum per alvum dejicitur, unicum vermem componere, atque coagmentare. Diſcrucior herclè animi conſiderans fragmentum dumtaxat ad nos transmiſſum, abruptum fuiſſe ex eo multo longiori, quod

Ejectum à fœmina Tuſculana corpus, non verus vermis fuit, quod nullis vitæ organis conſtaret.

quod à Tuſculanâ feminâ per ſedem rejectum fuit: fieri enim poteſt, ut ipſe meo in opere fruſtratus tibi nunc videar, ſi affirmavero, me illud ſolis filamentoſis fibris, nullis verò vitæ organis intùs foriſque compaginatum, (ut re ipſa contigit) inveniſſe; & mærens profectò adhuc dolerem, niſi experimenta ſuccurrerent per me aliàs facta, in ſimilibus corporibus longioribus, quæ tu ſemel animadvertiſti; hæc ſiquidèm integra, ac recens emiſſa cum aliquando luſtraverim, deprehendi ex concreſcibili ſucco majori ex parte apud inteſtina (quemadmodum polypi in corde, atque arteriis) conglutinari. Illud utique inficiari non poſſum mucoſis hiſce, ac filamentoſis partibus non raro cucurbitinos vermes (ut olim obſervavit etiam Hieronymus Gabucinus) admiſceri. Sed à recta ratione deflectit quiſquis arbitratur longiſſimam hanc tæniam (qua voce Plinius, Marcellus, ac Platerus in iſto caſu appoſitè utuntur) unicum vermem compaginare, qui ſcilicet intrà duodenum, vel jejunum locato capite, perque cætera inteſtina producto corpore, caudam denique in fine coli aut principio recti detineat.

Ejuſmodi corpora ex craſſiore ſucco in inteſtinis concreſcunt.

Neque ſanè me ab oculari experimento abalienare valet vel ipſe magnus Hip. (*a*), qui meminit lati cujuſdam vermis, longitudinis trium cubitorum, in puerorum inteſtinis adoleſcentis; vel doctiſſimus Sennertus (*b*) qui plurimas collegit hiſtorias longiſſimorum per alvum dejectorum vermium, quorum externam faciem appoſita etiàm icone deſcribit, vel tandèm Amatus, Rondeletius, Foreſtus, aut Tulpius, qui horum capita vermium variis figuris inſignita ſe obſervaſſe memoriæ tradiderunt; ubi enim non ſolis rerum corporibus fides eſt adhibenda, ſed eas medullitus introſpicere oportet, cùm eaſdem aliter conſtitutas, quam olim à multis judicatum fuerit, detegimus, ſapientis erit mutare conſilium, quod ſæpe idem ingenuus mutavit Hip. qui ſe aliquando deceptum fuiſſe, candidè fateri non erubuit.

Hippocrates aliique ejuſmodi vermium meminerunt.

Duo autem præcipua ſunt argumenta, quæ nos movent, ut inficiemur, corpora hæc ſolidiuſcula, quadraginta, vel quinquaginta

Duobus argumentis conficitur longiſſimam hanc tæniam animatum corpus non eſſe.

(a) *De morb. num. 27.*
(b) *Lib. 3. pract. part. 2. ſect. 1. cap. 5.*

ginta palmos longa, unius inſecti conflare naturam. Nam illud prætermittimus, quod viris certè ingenuis negotium faceſſeret; ſcilicet ſi tænia hæc unicum longiſſimum vermem conſtitueret; proculdubio ſua cum proboſcide tenuium inteſtinorum tunicas vehementius, quàm quivis alius vermis pungere, erodere, ac terebrare deberet. Contrarium verò accidit, ut ſæpe illam tæniam abſque ullo incommodo ac dolore cùm intrà corpus retineri, tùm ab eodem excerni ac deturbari animadverterim.

Primò enim ſi deſcriptum corpus conſtitueret unicum vermem, proculdubio tubulos haberet ac viſcera per longum diſtributa, & præ omnibus longiſſimam ſpinam, à capite ad caudam exporrectam; quæ omnia immutabili, æternaque lege ſibi ſemper ſimilis natura tam bombyci, quàm reliquis inſectis generoſa largitur. Quis autem vidit unquam hujuſmodi viſcera, & adeò longè productam ſpinam in expoſitis corporibus, quorum internum ſtatum ipſe & ſolus, & cum Amicis ad cultri examen fruſtrà revocavi, nudos dumtaxat vermes cucurbitinos ſæpe intermixtos offendens? *Primum. Quia nec tubulos, nec viſcera, nec ſpinam habet, ut cæteri vermes.*

Neque tamen hactenus vacavit, ut inquirere potuerimus in minutam ſtructuram cucurbitinorum vermium, qui plerumque in tæniis iſtis magno numero hoſpitantur. Veniet fortè ſedulus, doctuſque naturæ ruſpator, qui (præter ea, quæ celeber. Malpigh. (*a*) poſt ſua fata nobis reliquit) hanc zootomiæ partem viriliter tractare adnitetur.

Alterum deinde argumentum deducitur ex analogia illorum inſectorum, quæ extra animalium corpora paſſim naſcuntur, quorum nullum, quantum ſciam, invenitur, quod ſex, octo, aut decem palmorum longitudinem excedat. Quæro nunc à te ſtudioſiſſimè Vir, quî fieri poteſt, ut vermes intra animalium corpora (quæ quantula pars ſunt orbis?) quadruplo, aut quintuplo longiores naſcantur? Cum enim fluidum animale ex cerebro, & ſpinali medulla in ſingulas muſculares membranas, ac fibras uſque in caudam pro motu, ac ſenſu impertiendis etiam in inſectorum corporibus pellendum ſit; certè in tam molli, & oſſeis vectibus *Alterum: quod cætera inſecta extra animalium corpus naſcentia decem palmorum longitudinem non excedant.*

(a) *In oper. poſthum.*

vectibus deſtituta machina, qualis eſt vermis, neque ineſſe, neque fortè mente concipi poteſt vis ac potentia, quæ ſatis ſit ad trudendum hujuſmodi liquidum, & ſuperanda tàm multa quæ occurrunt impedimenta ad uſque metam 40. aut 50. palmorum.

Fortaſſe ex cucurbitinis vermibus arctiſſimè junctis in ſpeciem unius inſecti forma compingitur.

An verò talis eſſe poſſit cucurbitinorum vermium nexus ac veluti colligatio, quæ oblongum non re, ſed ſpecie fictum animal præ ſe ferat, ut mihi hujus exemplum corporis hucuſque videre non licuit, ita animus ad negandum nil planè momenti habet; quin contrà pronus eſt cum Benivenio, ac Platero ad credendum dari poſſe latos vermes, qui inter ſe ita jungantur, ac mordicus cohæreant, ut minùs videntibus unicum longum vermem conſtituere videantur: præſertim cum Doctiſſimus Andreas Cæſalpinus queſt. med. lib. 2. quæſt. 22. duo tantum vermium genera in humanis inteſtinis reperiri demonſtret; ſcilicet latos, ac rotundos: Latum enim vermem inſtar cinguli in multam longitudinem extenſum coagmentari aſſerit ex cucurbitinis vermibus, glutinante (*a*) mucoſa quadam ſubſtantia. Aſcarides verò à rotundis non differre niſi ætate: nam ob velocem cum fæcibus exitum non perveniunt ad juſtum incrementum.

Diluitur argumentum ex motu latiſſimi vermis repetitum.

Quod ſi tu objicias, in fragmentis horum corporum motum aliquem aliquando fuiſſe obſervatum; non idcircò unius vermis vitam deducendam eſſe reponam: iſtiuſmodi enim commotio, mea quidem ſententia, vel minimis intermixtis adhuc viventibus inſectis periſtalticè agitatis accepta referenda eſt, vel debetur cuidam undoſæ trepidationi, quam ſubit molle, atque oblongum corpus, cùm repente ſupra planum aliquod projicitur, priusquam omnes illius partes gravitatis centrum inveniant, atque immobiles teneant; quæ ſanè trepidatio minus peritis inteſtinæ motionis ſpeciem facile poteſt imponere.

Vndenam in deſcripta muliere concreſcibilis humor confluxerit, & ubi, & quo pacto concreverit.

Poſt hæc an quæres, mi Bianciarde, undenam concreſcibilis humoris vena in muliere per te deſcriptâ, fuerit ſuppeditata? exhibuit illa ſanè ſtatim atque febricitare cæpit, ſatis clara iſtius originis

(a) *Vide hanc opinionem per analyſim poſtea confirmatam à viro clariſſimo Antonio Valliſnerio in ſuis experimentis de orig. Verm. in humano corpore.*

originis indicia in ore, & faucibus albo, tenacique ſucco obdu-ctis. Scilicet factum puto, ut, quemadmodum ex noxiis, viſco-ſiſque alimentis intra ſanguinem advectis per glandulas palatinas, linguæ, & faucium viſcidulus humor depluere, & concreſcere potuit, ita per ſtomachi, atque inteſtinorum glandulas (quæ propter texturæ continuationem ſorores adenarum faucium habentur) conſimilis tenax ſubſtantia ſecreta fuerit, quæ propter moram, & febrilem ſubinde calorem ulterius coacta pro loci genio in oblongam illam tæniam admixtis fortè latis vermibus, eorumque ovulis fuerit modificata.

Lenta autem Lymphæ ad hanc longitudinem accretio intrà cavitatem inteſtinorum tripliciter, quantum hucuſque mihi innotuit, ſolet contingere. Primo quidèm cum gelatinoſa, ut ità loquar, teneraque ſubſtantia univerſam ipſorum internam ſuperficiem ferè undequaque incruſtat; quæ quidèm paulatim conglutinatur apud excolores diù febricitantes, ac ferè cachecticos; cujus fortè indolis fuiſſe ſuſpicamur corpus illud album, longum, & continuatum, quod celeber. Lipſius poſt gravem, contumacemque morbum per inferiora dejecit, & de quo proinde Heurnius converſus ad Lipſium ait. Reſpice trophæa de tuo morbo.

Tripliciter lympha in hanc longitudinem conglutinari poteſt.

1. Quum mollis, & craſſa ſubſtantia internam inteſtinorum cavitatem incruſtat in cachecticis.

Lipſii caſus.

Hoc verò excitatus exemplo recordor me vidiſſe pueros, qui paulò poſt abſolutam Lactationem ex alvo detruſerunt materiam albam, concretam, inſigniſque longitudinis, ex fibroſa parte lactis productam; quæ licet à mulierculis pro unico verme haberetur, interiùs tamèn luſtrata non ſolùm inanimis, ſed omnium etiam viſcerum expers à nobis inventa fuit; nidum utique ovulorum, vermiumque veluti cloacam præbere ſe poteſt, ut in recenti caſeo fieri videmus.

Vt accidit etiam pueris à lacte depulſis.

Altero deinde modo polypeam iſtius lymphæ accretionem in inteſtinis non rarò contingere animadvertimus in dyſentericis, quorum colon, propter ſecretionem, fluxumque erodentium ichorum altè exeſum, admittere cogitur per longum quaſi ſulcum, intra quem cùm præcipuè convaliturus eſt æger, tenax humor congeritur, & coaleſcit in corpus teres, & oblongum, quod tandèm per podicem excernitur longitudinis trium, aut quatuor

2. in dyſentericis, quorum colon exeſum in ſulcum tenacem humorem admittit.

palmorum, ut primùm ipſe vidi triginta ferè ab hinc annis in Mercatore quodam nomine Joſeph Zatello, quem una cum Amico D. Dominico de Marinis, qui tunc erat inter vivos, dyſenteriâ laborantem curabamus, & cujus idem poſtea meminit (*a*) Marinus in diſſertatione quadam typis edita.

3. In corporibus malè nutritis, & ſeſſilem vitam ducentibus ejuſmodi polypi concreſcunt, ex uno latere convexi, ex altero concavi, & geniculis interſecti.

Tandem hujus farinæ polypi in corporibus malè nutritis, ſeſſilemque vitam ducentibus, cujus potiſſimum generis ſunt fæminæ Hebrææ, ſenſim conglutinantur, & cum plus juſto aut glutinoſi aut ponderoſi evadunt, eum apud inteſtina ſitum ſibi conciliant, qui oritur ex adhæſionis neceſſitate, vel propria reſpectiva gravitate ad contentum chylum, aërem, ac fæces. Hujus quidem indolis fuiſſe ſuſpicor corpus à te obſervatum in fæmina Tuſculana. Habet enim longiſſimus hic polypus præter incluſos interceptoſque cucurbitinos vermes uno in latere paulo concavam, ſeu compreſſam figuram; altero verò convexam quo ſanè per totam ferè longitudinem quibuſdam æqualibus, aut inæqualibus interſectionibus, geniculorum inſtar plerumque inſculptus occurrit.

Ex ſitu in inteſtinis eam figuram induunt.

Iſtorum verò geniculorum originem tribuendam reor, non quidèm interſectionibus, ſeu quaſi muſcularibus articulis unius dumtaxat vermis; (ut multi perperam putarunt) ſed partim hic illic intermixtis cucurbitinis vermibus, partim etiam graphicæ penè dixerim impreſſioni factæ ſupra lento-fluidam ſubſtantiam à regulari, aut irregulari motu, ac figura ipſorum inteſtinorum, quibus eo latere tenaciter polypus adhærſcit. Etenim quemadmodum tantum poteſt mare, ut fluidis ſuis undis veſtigia æquidiſtantia itus, reditúſque, ut totidem genicula, in arenoſo litore deſcribat: quid vetat quin ipſum quoque inteſtinum periſtaltici ſui motus veſtigia mollibus iſtis corporibus ad eaſdem leges valeat imprimere? Hinc Paulus, & Aetius tradiderunt ſubſtantiam hanc longiſſimam vermem creditam ex interna gracilium inteſtinorum membrana generari.

Tollitur cohærentia ejuſmodi polyporum cum inteſtinis mercuriali aliquo ſolvente aut bile acriori facta.

Nunquam verò per alvum deturbari poteſt ullus prædictorum polyporum quin tollatur cohæſio, quæ intercedit utraſque inter

(a) *In diſſert. Phil. Med. de re monſtruoſa à Capuccino Piſauri per urinam excreta pag. 17.*

inter polypi atque inteſtini ſuperficies. Neque eadem tolli poteſt, niſi cum mercurialis ſolventis, aut amaricantis pharmaci vi, vel etiam ſponte vehementiori reddito periſtaltico motu, bileque acriori diſcerpuntur vincula cohæſionis, unde medica excuſſione hujuſmodi polypi feliciter excluduntur.

Quod verò in Tuſculana fœmina poſt alvinam excretionem tàm ſpuria pleuritis, quàm cætera prava, quæ vexabant, ſymptomata penitus, ſubitoque ceſſaverint: hoc quidem non debetur excluſioni longiſſimi corporis, ſed teretium vermium; quos revera, & febres mali moris, & potiſſimum pſeudopleuritides interdum excitare non ipſe ſolum, ſed omnes ferè practici identidem obſervarunt. *Tuſculana femina convaluit non quod polypum, ſed quod teretes vermes ejecerit.*

Habes itaque, mi Bianciarde, unde concludas naturam nobiſcum diverſarum rerum imaginibus ludere, quibus profectò niſi nos junctis ſenſuum, rationiſque viribus ad ſeverum examen eaſdem revocemus, turpiter deludimur. Tu fruere iis quæ in re tam ardua cum aliqua ſpe detectæ veritatis tibi dicenda duximus; nullaſque interim tuis compedes cogitationibus injicientes amicè jubemus, ut pari deinceps philoſophica libertate, reſpondendo, utaris. Vale.

Romæ Kal. Auguſti MDCCIV.

Ioannis Baptiſtæ Morgani Forolivienſis Philoſophi, & Medici ex Inclyta N.C. Sac. Rom. Imperii Academia, & cæt. ad Antonium de Valliſneria Cæſarei ejuſdem Collegii Regiæque Londinenſis ſocietatis ſodalem, & cæt. & Theoricam Medicinam Patavii publicè profitentem.

EPISTOLA.

I. QUod ſeriùs ad te mittam alteram Lanciſii illuſtriſſimi Viri de Lumbrico Lato diſſertationem, duabus de cauſis factum eſt. Nam qui libenter apud te legerim illam ejus primam in rem eandem diſceptationem, quæ cura eſt tui, imo noſtri An-

tonii Pacchioni Clariſſimi Hominis ad te allata, multò libentiùs hanc legi alteram, & relegi, quam mecum ipſe Author, voluit, ut eſt erga me ſummè humanus, & perbenignus, communicare. Qua in diſſertatione cùm illa me tenuerunt, quæ in ſcriptis cæteris Viri celeberrimi tenero ſolent, quòd in tantis ejus occupationibus ſic præclarè tamèn, & ſic copiosè, & doctè conſcripta ſit, tum illud mirificè me illexit, quòd in ea ſuper Lati Vermis natura, non quod Medicorum prope omnium conſenſus docet, ſed quod Anatome, quod ratio, & major veriſimilitudo, confirmetur. Eo ſi more, inſtitutoque Majores uti voluiſſent in tot aliis, quæ de reliquis etiam Vermibus mirifica, & ſingularia tradidere, num putas Ornatiſſimè Antoni, ſcriptorem ex illis gravem, & diligentem (ut modo cæteros prætermittam) ſeriò fuiſſe teſtaturum (*a*) ſe quatuor Lumbricos teretes ſpithamæ unius longitudine in ipſo trunco venæ portæ comperiſſe, quò ſcilicet per anguſta venarum meſaraicarum orificia ex inteſtinis uſque olim, ut ipſe arbitrabatur, prorepſerant, eoſque ſe clariſſimo Viro Præceptori ſuo monſtraſſe, hunc autem *poſtero die in publico Theatro anatomico omnibus Medicinæ Doctoribus & ſtudioſis pro miraculo aſpiciendos propoſuiſſe?* Tales ego vermes (ſi vermes forent) in nulla non vena, arteriave reperiſſem; quin & in præcordiis quorundam equorum multipedes lacertas vidiſſem; nam & videbantur, neque deerant, qui de abdito equorum morbo, & ſubito interitu earum morſus cauſarentur. Quantum itaque Malpighio debemus aliiſque ſolertibus, qui de Cordis polypo ſcripſerunt, Viris, vel quantum tibi, qui, ſicut es Naturalis Hiſtoriæ conſultiſſimus, quæ in quibus locis vivere animantia nequeant, docere ſoles, quod à falſis vaſorum ſanguinis vermibus non fallamur; tantum poſthac Lanciſio debebimus, quòd à vermiformibus inteſtinorum polypis non amplius decipiemur.

In Lanciſiana diſſertatione non medicorum conſenſus, ſed Anatome, & ratio ſpectatur.

Multipedes non Lacertæ ſed polypi in equorum præcordiis.

Quæ utilitas ex Lanciſiana diſſertatione in medicos, & ægrotos redundet.

II. Neque verò nos ſolum Medici, qui rerum nempe naturam ex hac parte melius ſcrutati, poſſumus idcirco majores Medici, ut Celſus (*b*) quidem arbitratur, exiſtere, ſed ægri quoque

(a) *Spigelius de Lumbrico Lato, cap. 5.*
(b) *De Re Med. in præfat.*

que Lanciſio debent, quibus videlicet ob eam rem medicinam, fieri multò aptiùs poſſe, ſcio Te, & Medicos pleroſque alios certis de cauſis non dubitare. Quibus animadverti cauſis hanc etiam addi rationem poſſe, quòd ſi quis modò aliquam dejiciat ejuſmodi faſciam, & nihil in ea ſit, quod vermis caudam, vel caput, vel extremam certè utramque partem repræſentet, nunc quidèm non eſt profectò neceſſarium ægrum propterea terreri, aut valentiore medicina vexari, qua ſcilicet relictæ intùs lumbrici partes ejiciantur: quod utrumque fieri neceſſe erat, cum Faſcia certi generis animal, certæque formæ, non concreſcens fortuitò corpus eſſe credebatur. Quo etiàm tempore Medici (*b*) non deerant nobiliſſimi, qui Faſciarum aliquot latitudine cum longitudine earum collata, ex ea, quam invenerant, proportione, hujus poſtea excretæ Faſciæ, vel illius latitudine inſpecta, quanta pars intùs reſtitiſſet, colligere docerent: ex hoc verò quanta pharmacorum vi eas oporteret reliquias ex inteſtinis deturbare, ſcitè illi quidèm, & ingenioſè, ſed non ſine ægrotantium periculo, certè cum moleſtia, quæ ut eſſe ſupervacanea, ut non habere uſum poſſit, nunc arguere ex tuis, & Lanciſii diſſertationibus licebit.

Duplex ſententia de lato lumbrico. Prima unicum vermem eſſe conſtituit, altera vermiculorum ſeriem.

III. Hic inquies: Tu ergo præter polypoſa ejuſmodi corpora alios Latos Vermes agnoſcis nullos? vel nihil ea te movent, quæ paſſim apud Medicos Authores ſuper Latis Vermibus ſcripta inveniuntur, quare non quidem inanimi, ſed motu, vitaque præditi credendi ſint? Ego vero Antoni Doctiſſime, primùm illud ſcire me fateor, ſuper natura Lati Lumbrici ſententias circumferri potiſſimum duas, vel quòd is vermis unus ſit, vel quòd ſeries ſit vermiculorum catenatim inter ſe cohærentium: quarum ſententiarum ſicuti primam longè aliam eſſe, atque alteram agnoſco, ita longè aliud de hac, atque illa & ipſe ſentio, & te arbitror ſentire. De Lato igitur uno Verme plures quidem extant obſervationes, ſed quæ partim ab ejusmodi Authoribus habitæ ſunt, quorum imperiti oculi ſuperiorem uteri cervicem à vagina, & quæ ſunt ſimilia, diſcernere, nedum vermis an

Prior ſententia rejicitur.

unus,

(b) *Spigelius loco citato.*

unus ſit, anne plurimorum ſeries, internoſcere non valent, partim verò ita proponuntur, quantum ego quidem legi, & in præſentia memoria teneo, uti ex earum lectione id colligere neceſſe non ſit, quod ab earum ſcriptoribus intenditur, eos & vermes, & vermes ſimplices, non vero pluribus coagmentatos extitiſſe. Multa enim eorum, quæ afferri ſolent, quamobrem & vermes, & vermes ſimplices fuiſſe videantur, cum per Lanciſium oſtenduntur vel polypo, vel intermixtis etiam polypo vermiculis convenire; tum verò idem proclive eſt, & de illis confirmare, & de aliis inſuper oſtendere quæ in rem eandem proferri poſſent: quo in numero præſertim ſunt (*a*) ſonitus natantis quaſi piſcis, & cauda aquam diverberantis eminus quoque de ventre ægrorum exauditus, manu autem ventri impoſita perceptus motus ſicuti fœtus in utero concluſi, exeuntis denique Faſciæ, jamque adeo dimidii cubiti longitudine extra inteſtina propendentis facta eodem, unde prodierat, reverſio; quod tamen factum quamvis Hippocrates indicaverit, vel ſatiùs quicumque ille fuit, qui librum de Morbis quartum (*b*) conſcripſit, Spigelius (*c*) quidem ab ſe viſum tradidiſſet conſtanter vellem, non vero alibi ab ſe viſum, alibi à quadam muliercula narratum. Earum itaque rerum cauſæ afferri tot poſſunt, & tam diverſæ, ſive intus concluſorum flatuum motuum, ſive motui inverſo convulſorum inteſtinorum, ſive demum cohærentium vermiculorum ſeriei id omne placeat aſſignari, nihil ut cogat, vel vivum propterea, vel unum certè lumbricum agnoſcere. Quod verò addit Spigelius (*d*) ejus Faſciæ partem acetario ſumpto dejectam eſſe, itemque ab eſu acetarii Faſciæ ejuſdem fruſta depelli annis inſequentibus conſueviſſe, id verò neceſſe non eſt factum dicere, propterea quod acetum lumbricis ut indicatum eſt à Majoribus, adverſetur, cùm acid. liquoris ſpicula calore præſertim acta, & concitata, polypoſa queant corpora perrumpere, atque diſſolvere, quod commodum ab Lanciſio in hac, quam mitto, Diſſertatione poſitum eſt.

Signa lati lumbrici in ventre ſe moventis, quæ vulgò feruntur.

IV. Etſi

(a) *Idem ibidem. cap. 7. & 15.*
(b) *num. 27.*
(c) *In libro citato confer diligenter cum cap. 17. caput 15. & 7. imprimis.*
(d) *Ibid. cap. 15. & 14.*

IV. Etſi verò ita ego ſentio, Latos pleroſque Lumbricos aut non veros, aut non ſimplices vermes exiſtere, cave tamèn credas, Vir Clariſſime, fieri meo judicio non poſſe, ut Latus aliquis Lumbricus, qui verus, idemque unus ſit, inveniatur. Nam neque eſt quidquam, quod me ita cogat exiſtimare, & certos quoſdam planos, ac oblongos vermes quandoque in canibus notavi: quorum vermium, quoniam te ſcio deſcriptionem expetere, hanc verbis quàm potero pauciſſimis adſcribam. Itaque intra Canum inteſtina corpora obſervavi quædam, ſubſtantia flexili quidem, ſed denſa, & compacta, lævia, albida, exanguia, palmum circiter longa, digiti auricularis dimidium lata, craſſa autem perparum, ſed qua etiam parte latiora ſunt, tenuia, plana, compreſſa. Sunt namque in medio latiora, utrinque autem magis magiſque quo propiora extremis fiunt, extenuantur ſic ut in acumen quaſi deſinant. Lateris utriuſque ora crebris eſt, ac paribus utrinque inciſuris ſulcata, relictis intervallis majoribus, qua corpora latiora ſunt, minoribus, qua extenuantur; idque tam certa lege, atque ordine, ut cum quodvis corpus plurimorum quaſi triangulorum ſeries eſſe videatur, quorum ſit apex ſingulorum baſi commiſſus, quodvis certiſſimè triangulum quantò majus eſt tantò latiori corporum parti, quantò minùs tantò extremis propius ſit. Quamobrem ſi per notam aliquam, & vulgatam lumbricorum imaginem hæc velim corpora, qualia ſint, monſtrare, & ob oculos ponere non per aliam facere id aptiùs poſſim, ac per eam parvulam, quam ex Cornelio Gemma Spigelius (*a*); ex Spigelio autem, cum alia inſuper imagine, rebuſque perpluribus, Sennertus (*b*) deſcripſit. Cum qua tamen imaguncula nolim putes ea corpora ex omni parte convenire, multò minùs hæc ſeriem eſſe vermiculorum inter ſe cohærentium, aut eſſe denique non lumbricos, ſed polypos. Nam neque uſpiam mihi corpus quodquam tam eſſe unum viſum eſt, quam hæc corpora viſa ſunt; & quamvis viva ea, & ſe moventia invenire adhùc non potuerim, plures tamèn, eæque graves ſunt

Latorum vermium in canibus obſervatio, & accurata deſcriptio.

Oſtenditur vermes eſſe, non polypos, illiusmodi corpora.

(a) *In libro citato.*
(b) *Pract. L. 3. P. 2. S. 1. cap. 5.*

1. è ſignis, quæ vermes comitantur. ſunt cauſæ, quamobrem eſſe polypos non exiſtimem. Primùm quòd catellus in quo illa primò obſervavi, cum incredibili quadam ſiti, & fame correptus, iteratis demùm ſubitis quibusdam paroxismis, & veluti animæ defectionibus (quæ ſunt ſanè omnia inter vermium notas) peremptus eſſet, mihi illius viſcera, & omne corpus quam potui diligenter ſcrutanti præter ingentem eorum corporum in tenuibus inteſtinis congeriem, aliud mali exhibuit nihil. *2. Ex ejusmodi corporum textura.* Præterea conſtans ille ordo, atque certiſſimus, quo & inciſuræ, & intervalla diſponuntur, & in ſingulis corporibus peculiaris eadem conformatio; non motui quidèm inteſtinorum periſtaltico, non interioribus eorum anfractibus, quemadmodum incerta, rudis, & penè informis Faſciarum plurium adumbratio, ſatis rectè, ſi quid ego hìc judico, aſſignari poſſent. Quæ enim certa, & conſtantia ſunt, ea certam quoque, & conſtantem habere cauſam neceſſe eſt; cauſæ autem prolatæ duæ, vel recrementis præſertim durioribus interlabentibus, vel polypoſis aliis corporibus interjectis, dici non poteſt, quàm crebrò debeant fruſtrari, & quàm facilè prohiberi, quò minùs eadem lege, atque ordine deſcribant, & inciſuras, & intervalla, & definitum verſus corporum utrumque caput latitudinis decrementum, eaque non modo ex uno corporum latere, ſed pariter, & convenienter ex utroque, non modò aliquot in corporibus, ſed in univerſis, non modò uno in cane, ſed in cunctis; nam certè in cunctis, quotquot ſcilicet ea corpora ineſſe vidi conſimillima obſervavi. Quibus omnibus de cauſis, aut ego quidem plurimum fallor, aut nihil vero propius eſt, quàm quòd ea corpora certa eadem, & præfinita ratione, qua Lumbrici quoque cæteri pronaſcantur.

V. Hæc ut rudia ſint, & imperfecta, tamèn, quoniam tibi placuit ut haberes, morem geſſi, & ſcriptitavi, eò quidèm ſegniùs, quò minùs digna videbantur, quæ in tuas manus pervenirent. Hæc enim (ut ad initium revertar) altera mihi cauſa extitit ſeriùs mittendi egregiam Lanciſii Diſſertationem qua cum ſcripſeras ſcilicet, te ſuper his rebus, quas tecum Patavii locutus eram, longas à me literas expectare. Tu primùm da operam, ut

ut valeas; deinde, ne Diſſertationes Laudatiſſimi viri, ne tuas vermium expectatiſſimas obſervationes diutiùs publicæ invidere utilitati videaris.

Dabam Venetiis poſtridie Cal. Septembris MDCCVIII.

Studioſiſſimo Viro D. JOH. DOMINICO BIANCIARDO
IOH. MA. LANCISIVS S. L.

QUanquam ingeniorum ægritudines tùm vi, tùm numero fortè ſuperent corporis morbos, duæ tamen præ omnibus perniciosæ apud bonarum artium cultores, mea quidem ſententia, decernendæ ſunt, quippe quæ virtutis quaſi ſpeciem indutæ, animabus altiùs infigi, ac difficilius evelli poſſe videntur. Altera quæ urbanitatem foris redolet, ſervilis illa eſt mentis ſocordia, per quam aliorum jurantes in verba, ſplendida non minùs, quàm certa rerum naturalium tentamina ad obſcuram, fallacemque hominum fidem ſæpe damnamus. Altera è contrario, quæ generoſam vim mentis refert, ſuperba quædam eſt humani ingenii prurigo, per quam aliorum inventa contradicendi duntaxat ſtudio ad examen revocantes ita ſcalpendo tractamus, ut perpetuò detrectemus. O nos miſeros, qui non cernimus, utraque via nosmetipſos turpiſſimè prodere! ſed neutro certe vitio candidum ſimul, atque acre ingenium tuum laborare, Vir Ornatiſſime, abundè diuque ex multiplicibus intellexi tecum habitis epiſtolaribus diſſertationibus; atque ardentiſſimè te veritatem deperire palam oſtendiſti; idcirco, dum quædam objectas argumenta contra latam à me ſententiam de longiſſimo inteſtinorum cucurbitino credito verme, id facis, puto, ne noſtro ſilentio torpeant ingenia, ignem enim nullum excuſſeris, ſi pyriten molliter tractaveris. Ingenioſa profectò ſunt, quæ tua in reſponſione commemoras, nos tamen ab antecepta opinione ne latum quidem unguem valent revocare. Ubi enim expendenda res circa autopſiam tota verſatur, fruſtra ad ſolius rationis normam exigitur; cum ſingulæ rationes non omnibus, ſed certis congruant experimentis; quo fit, ut ſæpe quòd uno in caſu verè penſum

Inter animi vitia literarum, & bonarum artium ſtudioſis aſſentatio, & invidentia fugienda ſunt.

In practicis diſciplinis, & arte Medica non ſola ratio, ſed ſenſus etiam adhibendi.

rationis implet, nudum in altero ſit ſophiſma. In practicis diſciplinis, mi Bianciarde, atque in ipſiſſima arte medica per ſenſus ratione ductos perpetuò quærenda, nunquam per ambages excogitanda hypotheſis. Cum igitur hactenùs mihi conſtiterit oblonga adeò per ſedem deturbata corpora viſceribus, ac ſpinali potiſſimum medulla, quibus unus, atque integer vermis conſtituitur, deſtituta fuiſſe, ac polypeas tantummodo fibras ex concreto mucilagineo corpore, admixtis interdum cucurbitinis vermibus exhibuiſſe; proculdubio, niſi Tu contrarium apertè per experimenta demonſtraveris, nullius erunt momenti conjecturæ omnes,quotquot aut congeris,aut poteris in contrarium congerere.

Longiſſima illa corpora ſeu teniæ quum nullum vitale organum à capite ad caudam propagatum habeant, unum inſectum componere nequeunt.

Porrò mihi ſuccenſere minimè debebis, ſi, cum inficiari non auſim, immo ultro concedam gigni poſſe latos vermes figura & mole cucurbitæ ſeminibus ſimiles, ac plerumque æquales; illud tantummodo à veritate alienum arbitrer longiſſima corpora, quæ nunc tæniæ ad modum depreſſa, nunc cylindricam figuram ſortita utrovis modo inteſtinorum plerumque longitudinem æquant, ſub unius inſecti ordine comprehendenda eſſe. Hæc enim corpora (quidquid aliis contigerit) nullum commune, ſive à capite ad caudam propagatum, vitæ organum mihi unquam oſtenderunt. At nemo eſt, qui neſciat hujuſmodi organa in veris inſectis, aliiſque reptilibus ſibi invicem mira ſtructura, mirandoque ordine, ac nexu eleganter diſtributa inveniri; quæ ſanè ſi in oblongis hujuſmodi inteſtinorum corporibus reperirentur, quiſque vel lippus facilè intueretur. Hujus ipſe defectus viſcerum in prædictis tæniis teſtis ſum, qui, ut aliàs retuli, iſtius rei periculum facturus non ſemel manum operi admovi, ſed irrito ſemper conatu ſimul, ac deſiderio.

Quod in iis caput aliquando fuerit obſervatum, externæ tantum figuræ tribuendum.

Et quanquam in molli hac inteſtinorum lorica Amatus Luſitanus verrucoſum, Rondeletius oblongum, & parvum, denique Foreſtus in mucronem tanquam ſubulam turbinatum caput ſe obſervaſſe commemorent, ii quidem de externa duntaxat figura intelligendi ſunt, quæ vel caſu, vel per abruptionem, ſciſſionemque illius corporis producta, magnis etiam Viris oblongi vermis opinione præoccupatis potuit imponere.

Album

Album autem illud corpus longitudinem circiter inteſtinorum adæquans inter vermes nequaquam eſſe recenſendum, non ipſe primus affirmo; ſed, præter Gabucinum, expreſsè quoque docuit Platerus, qui illud rectius tæniam inteſtinorum, quàm lumbricum latum appellavit. Quòd ſi vero Auctores iſti ex ſimplici externo intuitu, quo corpus hoc motu deſtitui experti ſunt, eidem vitæ ſuffragia denegarunt, quantò æquiùs erit hæc eadem inteſtinorum ſpolia à vermium ſyllabo penitus abradere; cùm per zootomiam, quæ falli, ac fallere neſcit, viſceribus, aliiſque vitæ organis a capite ad caudam exporrectis, nec non fluidis orbari nobis conſtiterit? *Laudantur ſcriptores, qui eandem ſententiam tuentur.*

Sed ne tuas difficultates aut effugere, aut parvi pendere videar, eas nunc diligenter conſiderandas libentiſſimè ſuſpicio & quidem. *Reſpondetur objectis.*

Primo ad illud argumentum, quod ab externa ſemperque ſimili hujus tæniæ figura deducis, perinde ac ſi non hinc accidentalem, ut aiunt, ſed conſtantem, atque ab interiore vitali principio proficiſcentem cauſam colligere poſſemus, ſatis putamus reponere ſexcentis planè experimentis contrarium evinci. Nimirum nihil eſſe ad concludendum de vera atque interna unius rei exiſtentia fallaciùs ea idea, quam nos, per externam mixtorum formæ ſimilitudinem haurimus. An quia tot ſubſtantiæ ex metallis, cera, creta, aut farina ſubacta per typum trajectæ conſtantem figuram, ac formam brutorum, fructuum, vel florum referunt, Vir ſani judicii vitale principium arguet in eiſdem? An quia alba, & pendula quædam corpora ex tartaro cum aquæ guttulis per Tiburtinarum fornices cryptarum deciduo cylindricæ ſemper, atque aſperæ aliquantulùm figuræ naſcuntur, ſpeciemque illorum dulciariorum præſeferunt, quæ vulgo dicuntur Confeſſioni, & vernacula lingua ad excitandum riſum *Confett. de Tivoli*, an, inquam, ingenio quis erit adeò hebes, qui inconſulto palato hæc eadem pro bellariis habere aut velit, aut poſſit? *Satisfit argumento ex conſtanti horum corporum figura deducto, quòd ab externa forma nihil de vitali principio concludi poteſt.* *Nihil confici poteſt ex geniculis eorundem, quippe quæ à coli motu, & cellulis proficiſcuntur.*

Si tu verò rurſus urgeres aſſerendo in hac inteſtinorum faſcia quaſdam obſervari inciſiones, & genicula intermedia, quibus

 transverſim

transverſim cæterorum inſectorum inſtar diſtinguntur; hoc ſanè, reſponderem, nec ſemper, nec in omnibus animadverti: in mollibus enim tæniis hujuſmodi inæqualitates nunquam mihi occurrerunt, ſed in duriuſculis ſegmentis eatenus apparere, quatenus ſugillationes ab inæqualibus coli cellulis (ut in duris alui fæcibus) tùm imprimi, tum ſervari poſſunt incolumes. Accedit motus periſtalticus inteſtinorum, qui, cum veluti per undas exerceatur, ſuarum undarum notas in concreſcibili ſubſtantia minimo negotio valet imprimere. Ita videmus jucunda ſanè ſpecie (ut in priori noſtra epiſtola monebamus) undarum veſtigia in arenoſo litore à mari, viviſſim refluente, conſtanter, ac perbellè relinqui. Quid? quod cucurbitini vermes intermixti, ubi ſimul conglutinantur, geniculorum figuram poſſunt inſcribere.

Arenæ exemplo idem illuſtratur.

Ad id autem quod ſecundo loco opponis tæniam hanc idcirco polypum exiſtimandum minimè eſſe, quia non in ſolis inteſtinis, neque tantum per podicem, ſed etiam è ſtomacho per vomitum eadem aliquandò fuerit ejecta. Hoc quidem (ſit dicto venia) miror ſcriptum fuiſſe ab eo, quem latere non poteſt, hujuſmodi concretiones ex reticularibus fluidorum partibus conſurgentes ubique locorum noſtro in corpore ferruminari poſſe; undè illas in corde, arteriis, venis, ureteribus, utero, cæteriſque in tubulis, & cavitatibus paſſim offendimus; ut dubitandum minimè cenſeamus, conceptionem hanc etiam intra ventriculum inchoari poſſe. At verò ſi mihi procul utpotè ab expoſito caſu degenti Philoſophari liceret, certè ſuſpicarer in allata hiſtoria tæniam non ſtomachi, ſed inteſtinorum majori ex parte incolam fuiſſe, ea tamen lege, ut ſuperior extremitas pyloro adhæſerit, & ſe intra ventriculum exporrexerit, atque hinc excitato tandem vomitu ſimulque inverſo inteſtinorum motu quidquid per alvum deturbari debuerat, per ſuperiora fuerit averſum. Neque ſanè novum eſt apud obſervatores Medicos non humores modo, ſed ipſas quoque inteſtinorum fæces, & quòd maximè ad rem noſtram facit, clyſteres, & ſuppoſitoria ano immiſſa per vomitum aliquando fuiſſe rejecta.

Nihil obſtat quod in ſtomacho etiam gignantur hæ tæniæ, quò minus polypis accenſendæ ſint.

Ad

Ad tertium argumentum de pravis ſymptomatibus, quibus hujuſmodi ægri urgeri ſolent, in priori epiſtola dedimus reſponſionem, cum tu ipſe narres tæniam à te viſam, lumbricis fuiſſe conjunctam, qui tot proculdubio phænomenorum ſcenam implere ſatis ſuperque potuerunt.

Symptomata vero non tæniæ, ſed adjunctis vermibus tribuenda ſunt.

Neque illud, quod quarto loco objectas, noſtram hypotheſim infirmare videtur: polypi nanque, cum intrà noſtrum corpus à crudo ſulphure, & ſale alchali multo phlegmate enervato concreſcant, profectò per ſolos ſpiritus acidiſſimos diſſolvi poſſunt. Exinde factum eſt, ut fragmentum tæniæ polypeæ ad nos abs te tranſmiſſum in ſpiritu vini, plurimo quippe ſulphure redundante, majorem nactum fuerit firmitudinem. Contra porrò accidiſſet, ſi cum ſpiritu ſalis actu calente, per duos, treſve dies intrà M. B. illud infudiſſes; minimo enim negotio in fluidam ſubſtantiam abire animadvertiſſes, ut nos paſſim circa cordis polypos olim ludentes experti fuimus.

Polypi e crudo ſulphure, & ſale alkali phlegmate enervato concreſcunt: unde in ſpiritu vini durantur: in acido fluido diſſolvuntur.

Quod verò cernamus ejuſmodi polypea corpora ab aceto præſertim actu frigido minimè diſſolutum iri, id ſanè accidit tum ab enervatis, quibus acetum ſcatet, ob phlegmatis copiam acidorum ſalium ſpiculis, tùm etiam à minori, quem propter præſens frigus habet, ſuarum particularum motu, unde ſeſe intrà concreti corporis fibras arctiſſimè alioquin cohærentes non tàm promptè inſerere, atque incuneare valet.

Cur in aceto non ſimiliter tabeſcant.

Tandem ad hiſtoriam, quam tuis exornatam conjecturis adducis, nihil addendum habemus, quod ex antedictis ad rem facilè deduci non poſſit, niſi illud poſtremò admoneamus moleſtum ſtomachi ſenſum in deſcripto juvene ad pharingem uſque propagatum, non a ſolis vermibus, ſed ab incommodo quovis corpore acritudine ſimùl, ac pondere longitudinales ventriculi fibras, quæ cum æſophago adusque fauces rectà exporriguntur, vellicante oriri potuiſſe. Quinimò, cum aliquandò hujuſmodi affectiones à ſolis nervorum contractionibus apud hyſtericas, atque hypocondriacos paſſim proficiſcantur, utique nemo mirari debebit, ex reducto ab inteſtinis per antiperiſtalticum motum intrà ſtomachum corpore, talia ægrum vexaviſſe ſymptomata.

Moleſtus ſtomachi ſenſus non à ſolis vermibus ſed à quavis cauſa vellicante, & nervos contrahente, ut in hyſtericis oriri poteſt.

Cæte-

Cæterum rogo te, mi Bianciarde, ut nullam in poſterum rem eſſe putes, quam non ſim tua causa, ſi non viriliter, ſaltem pro viribus obiturus. Vale, & me ama.

Romæ Kal. Martii MDCCV.

Illuſtriſsimo, atque Eruditiſſimo Viro Archiatro Pontificio

IO: MARIÆ LANCISIO

JO: DOMINICUS BIANCIARDUS S.P.

Ab Etruſco ſermone in Latinum verſa.

CUm acutiſſimam, politiſſimamque epiſtolam tuam, Vir Illuſtriſſime, quâ meis dubitationibus occurriſti, ſumma cum voluptate perlegerim, ac diligenter expenderim, adeò perſuaſus animo, convictuſque ſum, ut omnem mihi ſcrupulum prorsùs evulſum, ac præconceptas ea de re opiniones graviſſimis tuis rationibus fatear everſas.

Ingenua confeſſio.

Quapropter ingentes tibi gratias ago, quòd tàm præclaram mihi cognitionem ſolidiſſimis juxta, atque ingenioſiſſimis demonſtrationibus confirmatam benignè communicando, in veritatis viam me ab communi errore deduxeris. Feliciter itaque mihi ceſſiſſe perſpicio importunitatem meam, cum te propoſitis ejuſmodi difficultatibus ne dicam, an ſophiſmatibus interpellavi; quippe quòd ea ratione mihi veri perdiſcendi facultas obtigerit.

Vehementer igitur te rogo, atque obteſtor, ut me quamvis egregias occupationes tuas interturbantem, tua identidem ſciſcitari Oracula patiaris. Vale, Vir Illuſtriſſime, ac me Tui ſtudioſiſſimum, qua cæpiſti, humanitate proſequere.

Præneſte X. Kal. April. MDCCV.

DISSER-

DISSERTATIONES DUÆ;

SEXTA nimirum & SEPTIMA:

Altera de PHYSIOGNOMIA;

Altera de SEDE COGITANTIS ANIMÆ;

Ad Clariſſimum Virum JO. FANTONUM *Medicinæ & Anat: Profeſſorem Auguſtæ Taurinorum.*

Ab Eodem in lucem emiſſæ in calce Obſerv: Anatom: Med: JO: BAPT. FANTONIS Patris, tertia ejusdem Operis editione, Venetiis MDCCXIII.

IOANNES FANTONUS Lectori ſalutem.

Cum in altero mei Operis Anatomici Volumine de Humano Capite acturus, quædam initio dicere de Phyſiognomiâ meditarer, Eruditiſſimum Virum D. Io: Mariam Lanciſium litteris rogavi, ut cogitata ſua, & obſervationes, quæ ad hoc argumentum pertinerent, benevolè, ut mecum ſolet, communicaret. Is tanto ingenii acumine, tantâque doctrinâ, & rerum varietate refertam ad me Epiſtolicam Diſſertationem de Phyſiognomiâ ſimul, & Chiromantiâ dedit, ut eandem diutiùs nolim Litterato Orbi invidere. Scire autem te maximè cupio, quòd, cùm in hâc Lucubratione, poſteaquàm primitùs accepe-

ram, nihil eſſe immutandum Author crediderit, eas quoque laudes, quibus efferri me nimio pudore videbam, deleri poſſe negaverit.

Sed alteram de Cogitantis Animæ Sede Diſſertationem, quæ cum ſuperiori pulcherrimè convenit, mihi nuper ſententiam ejus ſciſcitanti Vir Clariſſimus miſit. Hanc verò non minùs, quàm priorem propter admirabilem rerum novitatem, ſubtilitatem ratiocinii, & ſtyli elegantiam cùm publicâ luce, atque commendatione digniſſimam ego ſim arbitratus, & Doctiſſimi Viri, quibus copiam petentibus feci, omninò judicaverint, hìc eam ſuperiori adjiciendam eſſe, Authore nequaquam disſentiente, decrevi. Hiſce interim, Amice Lector, fruere, dum plurimas Eruditiſſimi, Eloquentiſſimique Viri Epiſtolas, quibus Anatomicæ potiſſimùm, ac Medicæ res continentur, tibi aliquando pollicemur. Vale.

JO: MARIÆ LANCISII

Cubicularii intimi, & Archiatri PONTIFICII

DISSERTATIO PHYSIOGNOMICA,

Ad Eruditiſsimum Virum D. IOANNEM FANTONUM Medicinæ, atque Anatomes Auguſtæ Taurinorum Profeſſorem Celeberrimum.

Clariſſimo Viro D. JO: FANTONO Medicinæ, atque Anatomes Profeſſori Celeberrimo

Jo: Maria Lanciſius S. P. D.

NOnnulli mortalium, Fantone Doctiſſime, præpoſtero quodam odio, & fugâ erroris in errorem prolabuntur; quòd nimirùm ſibi perſuaſerint, à periculo errandi tutiores ſe ſe futuros, ſi ab errore quàm longiſſimè receſſerint. Hanc ſtultitiam, quam carpit Horatius: *Extrema opiniones vitanda.*

Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt:

in re philoſophicâ, & eâ præſertim, de quâ me nuper percontatus es, paſſim ridemus, aut miſeramur. Ineptas hariolorum ex chiromantiâ, & metopoſcopiâ vaticinationes cùm Chriſtiana Religio, & recta ratio deteſtetur, neque ulla ex iis incertorum eventuum præſagia duci poſſint; factum eſt, ut phyſiologicas omnes obſervationes ex manuum, & frontis lineis, nugatorias prorſùs eſſe, non pauci arbitrentur, neque illas ad corporis temperiem, animique indolem oſtendendam quidquam pertinere. Extremum utrumque errorem media veritas damnat, quæ ſimul & vaticinia futurorum rejicit, & cognationem earum linearum *In chiromantiâ, & metopoſcopiâ medium iter tenendum.*

cum temperamento fluidarum partium, & tono, ac ſtructurâ ſolidarum, minimè negligendam eſſe, profitetur.

Summa cognatio linearum manuum, & frontis, cum temperie fluidarum, ſtructurâ, ac tono ſolidarum corporis partium.

Tantum argumentum, Philoſophorum ſtudiis, & tuâ curioſitate digniſſimum, Epiſtolari Diſſertatione tractandum aggredior, oſtenſurus, ex fluidorum, ſolidorumque conditionibus, eas primùm in manibus, & fronte lineas eſſe deſcriptas, ex quibus proinde corporis, animique affectiones indicentur; quanquam deinceps diſciplina, educatio, & virtus, vel vitium, eaſdem aut firmet, aut emendet, aut invertat. Et licèt non ſim neſcius, aliquos magni nominis Scriptores mediam hanc viam tenuiſſe; nemo tamen illorum veras ejuſmodi cognationis cauſas perſcrutatus eſt; cùm nudis qualitatum vocibus, vel ſolo experientiæ fuerint teſtimonio contenti.

DISSERTATIONIS PARS PRIOR.

DE CHIROSCOPIA.

Origo linearum, volis manuum inſcriptarum.

PRimùm igitur à Chiroſcopiâ ſermonem ordiamur (hoc placet nomen uſurpare, ne quem divinationis ſcrupulum chiromantia etymo ſui nominis objiciat.) Porrò linearum, quæ in volis manuum cernuntur, originem ſcrutantibus dubitare non licet, quin efformentur ex ſitu earundem in pugnum conſtrictarum, quo tempore fœtus utero matris continetur. Nam & univerſim quæcunque corporis partes plicis, lineiſque exarantur, eas ducunt ab incurvo ſitu, flexuque articulorum, & muſculorum; quo fit, ut ſuper extenſa cutis criſpetur in rugas, aut lineis obſignetur. Inter cætera verò membra nullum invenies, ubi oſſa, nervi, muſculi, eorumque tendines cum venis, & arteriis plura concurrant, complicentur, atque introrsùm flectantur, quàm in manibus, in quibus organum organorum, ac veluti inſtrumentorum epitomen Deus hominibus contulit; ut variâ conſtrictione, motione, conatuque varia opera moliren-

Cur in plantâ pedum lineæ pauciores.

tur. Tametſi verò par quoque in pedibus partium concurſus fiat; conſtrictioni tamen obſtat brevitas digitorum, & meta-

tarſi

tarſi longitudo, quâ efficitur, ut, ſicuti pedes in fœtu minùs curvantur, paucioribusque lineis inſcribuntur, ità in natis, & adultis ad operum varietatem non ſint opportuni.

Quoniam autem in utero multifariam conſtringitur manus, & vel tenaciùs, vel laxiùs complicatur; & conſtrictionis ſitus vel diutiùs retinetur, vel identidem permutatur à fœtu; hinc omnis linearum diverſitas in manibus gignitur, quam ad tria potiſſimùm capita revocamus. I. in aliis ritè ductas, & profundas, nec ex longioribus plures, quàm quatuor advertimus. II. in aliis plures, breviores, & minùs profundas, variiſque modis interſectas obſervamus. III. in aliis denique ferè nullas, aut leviores. Nimirum plerique in matris utero placidiſſimum ſomnum carpentes, aut validam manuum compreſſionem nunquam mutant, aut mutatam rursùs brevì reſtituunt, in quibus propterea lineæ profundiores, longiores, æquabiliores, & numero minores exculpuntur. Contra verò alii irrequieti, & exilientes cum corporis jactatione manus etiam ſæpè explicant, contrahunt, torquent, & violenter comprimunt, & pro diversâ vi haud facilè in eundem ſitum recidunt; quo plures in cereâ cute, breviores, leviores, & interciſæ efformantur. Tandem nonnullis manus in utero rarò complicatæ, & languidiùs contractæ, vix ullas lineas admittunt.

Tria diverſarum linearum in volis manuum genera.

Singulorum generum cauſæ.

Jam verò, ut placidâ quiete fruantur in utero qui manus conſtrictas habent, tria præcipuè deſiderantur. I. ſuccorum dulcis volatilitas, & blanda temperies. II. firmus partium tonus, quem robur appellant: cum optimâ ſtructurâ manus. III. materni animi tranquillitas, nullis affectuum procellis agitata; unde fœtus à ſomno, & quiete quàm rariſſimè excitatur, quibus fit, ut ſitus conſtrictæ manus firmior, & diuturnior, ac proinde lineæ profundiores, longiores, & æquabiliores evadant.

Optimarum linearum cauſæ.

Contrariis autem ex cauſis alii in utero frequenter manus explicant, & ſitum, complicando, permutant; nimirum quod ſuccis acrioribus, minùſque temperatis irritati, haud tono naturali, ſed vi quâdam convulſivâ moveantur, aut maternorum pathematum vehementiâ jactentur; quamobrem, alternante motuum

Pravarum linearum cauſæ.

viciſſitudine, aliæ aliis lineæ inducuntur, profunditate, & longitudine plerunque deſtitutæ.

Interdum culpâ ſtructuræ, non humorum, abnormes lineæ in volis.

Non inficior, aliquandò cum linearum profunditate multitudinem quoque, & enormes interſectiones convenire poſſe, cùm non in ſuccis vitium eſt, ſed in muſculorum ſtructurâ, qui volâ manûs continentur, à naturali ſtatu declinantium.

Deficientium, aut leviorum linearum cauſa.

Poſtremò effœta ſuccorum volatilitas & languidus partium tonus in causâ eſt, cur vel utraque, vel altera manus in fœtu plerunque explicata ſit; atque idcircò lineæ, quas volæ compreſſio excudit, vel nullæ apparent, vel raræ, ac leviſſimæ. Non hìc ſermo nobis eſt, de hominibus, quibus lineæ manuum callis, ex labore ductis, obliterantur; de naturali enim ſtatu, non verò de præternaturali, diſputamus.

Cur unius manus lineæ lineis alterius non perfectiſſimè reſpondeant.

Hanc compreſſionis diverſitatem quiſquis attenderit, haudquaquam mirabitur, quî fiat, ut vix in quopiam ſiniſtræ manûs lineæ, lineis dexteræ examuſſim reſpondeant; quanquam levior diſſimilitudo intercedere ſoleat: nam vix unquam in eodem fœtu læva manus eodem ſitu, eâdemque conſtrictionis vi, &

Varius fœtuum ſitus in utero.

diuturnitate, ac dextera complicatur, non quidem ſuccorum varietate, ſed vel moleſtiâ ſitûs, vel aliâ quâvis externâ causâ interpellante. Quam ego ſitus, & complicationis differentiam ſæpè diſſectis utero gerentium cadaveribus inſpexi, & ab ſe inſpectam graphicè delineavit clariſſimus Hieronymus ab Aquapendente in aureo libro de fœtu formato.

Chiromantum levitas.

Quò magis rideas, mi Fantone, chiromantes dexteram in viris, ſiniſtram manum in fœminis obſervandam præcipientes.

Conjecturæ indolis ex lineis manuum.

In proclivi eſt igitur uniuſcujuſque temperiem, & indolem, in volâ manûs, linearum characteribus veluti expreſſam, legere. Enimverò, ubi lineas illas præcipuas, ac veluti cardinales, ritè formatas, ſeu quàm minimè interturbatas, atque interſectas viderimus, primigeniæ cauſæ, hoc eſt ſuccorum, & partium laudabilem craſim intelligemus; ex adverſo culpandam, ubi lineæ inordinatæ, interſectæ, & numero plures fuerint, vel nullæ, aut rariores. Et quoniam ex eâ primigeniâ ſuccorum, & partium craſi tota deinceps corporis indoles ducitur (veluti in arboribus

ex

ex ſeminali plantâ) non levibus indiciis uniuſcujuſque indolem ex lineis manuum conjiciemus.

Plaudentes hìc mihi videre videor chiromantes, quod indicia morum, animorumque certis, firmiſque fundamentis inſtruxerim. At ego tecum, Doctiſſime Fantone, non verò cum ſtulto agyrtarum grege, ſermonem inſtitueram; nimirùm qui ritè agnoſcas, quàm longè ab illorum deliramentis abſint, quæ ſuperiùs ex naturæ penu deprompſimus. Non enim ignoras, quàm multa ſint, quæ primigeniam temperiem, ac propenſionem in viventibus emendare, aut corrumpere, coercere, aut depravare, atque aliorsùm, immò in oppoſitum flectere ſæpè ſoleant. Nam, quo pacto plantæ ipſæ interdùm ſoli mutatione, cultu, inſitione nativas qualitates dediſcunt; & in alias excoluntur; brutorum item feritatem diſciplina, & exercitatio domat, & inflectit; ità hominum ingenium ex corporis temperie ad virtutes, aut vitia pronum alimenta, cœli conditio, educatio, ſodalium conſuetudo, poſtremò, quod neque in plantis, neque in brutis contingit, victricis Gratiæ præſidium, vel originalis labes, aut in bonam frugem revocant, firmant, perficiuntque, aut in ſcelerum ſyrtes abripiunt, & mergunt; ità tamen, ut perpetuum, ratumque ſit chirognomicum veluti principium, ut hi quidem, quibus optima manuum delineatio, hoc eſt, optima fluidorum, ſolidorumque qualitas contigerit, faciliùs, ac feliciùs veluti ſponte ſuâ ad bonum ducantur; ad vitia verò non, ſinè vi adhibitâ pravorum exemplorum, & educationis, naturâ veluti invitâ, trahantur. Contra verò quibus manuum delineatio abnormis eſt, & fluidorum videlicet, ſolidorumque ataxiâ, promptiores ad vitia proſiliant, ægriùs, & non ſinè educationis, diſciplinæque ſeveritate ad virtutes, Gratiâ opitulante, flectantur.

Primigenia indoles multifariam emendari, aut depravari ſolet.

Quemadmodum verò ex primigeniâ corporis craſi, uniuſcujuſque indoles educitur; ità ex indole quæcumque indolem ſequuntur augurari animo licet. Porrò bonam indolem; modo nec ingenuis præceptis deſtituta, nec degeneri educatione depravata fuerit; comitari ſolent morum gravitas, affabilitas, docilitas, manſuetudo, continentia, abſtinentia; ex quibus obſequia

Quam ſortem unicuique ex indole, diſciplinâque conjecturis augurari licet. Sumpta ex præclarâ indole, & inſtitutione indicia.

quia

quia in amicos, officia in cives, miſericordia erga inopes, liberalitas; atque hinc alienâ benevolentiâ foveri, potentium gratiâ frui, publico judicio commendari; quæ omnia plerunque longævitatem, firmam valetudinem, honores, opes, amicitias, vitæque tranquillitatem pollicentur. Pravæ autem indoli, quam recta inſtitutio non emendaverit, utplurimùm adnaſcuntur imprudentia, levitas, iracundia, vafrities, incontinentia, indocilitas; ex quibus rixæ, contentiones, invidiæ, alieni appetentia; unde odia civium, querelæ vicinorum, inimicorum inſultus, aut inſidiæ, quæ ſubindè valetudinis incommoda, inopiam, domeſticas diſcordias, infamiam, vitæque jactationem, ac brevitatem afferunt.

Indicia ex pravâ indole non emendatâ.

Indicia ex ſegni, effœtâque indole.

Hinc, opinor, colliges, mi Fantone, quid conjiciendum de illis ſit, in quorum manibus nullæ lineæ, vel leves, raræque viſuntur. Cùm enim id oriatur ex inerti muſculorum tono, & languidâ vi nervorum, eos facilè intelligemus ad labores, & artes minùs aptos, quibus fortunæ comparantur; atque idcircò inertem, & miſerandam penè vitam traducturos, niſi opes, alienis laboribus partas, fors illis objecerit. Hos ad pietatem proniores, difficiliùs ad civiles, aut bellicas artes excolueris, cùm ipsâ vi naturali deſtituantur, quæ per diſciplinam eſſet excolenda.

Superiùs tradita Divinâ Auctoritate confirmantur.

Atque ut in eo deſinat, unde habet natura, & indoles ortum, Dei Auctoritate, quæ hactenùs naturalibus obſervationibus tradita ſunt, confirmemus. Quid diſertius, Vir Eruditiſſime, quid accommodatius chirognomiæ dici ab hominibus poteſt, quàm quod Divinis Oraculis proditum eſt? Job cap. 37. *Qui in manu omnium hominum ſignat, ut noverint ſinguli opera ſua.* Quæ verò manuum ſigna ſunt, niſi lineæ volis inſcriptæ? aut quo pacto, opera ſua ſinguli noverint, niſi hiſce lineis edocti, in quibus animi, & intellectus veluti lineamenta adumbrata ſunt, ut propterea intellectus manuum dicti eſſe videantur. Pſal. 77. v. ultimo. *In intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.* Non ignoro, chiromantes, ſacris hiſce teſtimoniis abuſos, infallibilem incertorum eventuum divinationem adſtruere; cùm tamen illud duntaxat, efficiatur, ut indolem uniuſcujuſque indiciis non levibus deprehendamus;

Chiromantes rejecti.

damus; ac deprehenſam, bonam quidem ſecundo curſu in melius provehamus; pravam verò inſtitutionis rigidioris ope corrigamus; quæ tantùm abeſt, ut humanæ libertati, aut Divinæ Gratiæ quicquam officiant, ut potiùs utriuſque vim ad naturam ipſam flectendam, atque edomandam luculenter oſtendant. *Humanæ libertas; & Divinæ Gratiæ neceſſitas vindicatur.*

DISSERTATIONIS PARS POSTERIOR.

DE METOPOSCOPIA.

AD alteram deinde Diſſertationis Partem accedentes, eodem medio itinere incedamus, Metopoſcopiam ex veris naturæ principiis explicaturi, ut à pravitate extremarum illarum opinionum pariter declinemus; quanquam minori incertitudine laborare videantur frontis, quàm manuum, indicia; quippe quæ tum ſitu ſedem Animæ proximè ſunt, tum maximâ neceſſitudine, & cognatione ab ipſius vitæ primordiis cum cerebro coagmentata, cæteris præſident oris partibus, quibus potiſſimùm nititur phyſiognomia. *Phyſica Metopoſcopiæ principia.*

Et ſanè caput in embryone ſpectantes, nihil aliud animadvertimus, quàm molles membranulas, alias aliis ſuperincumbentes, & cerebrum, nullis adhuc oſſibus firmatum, circumplexas; ut proinde quæ cerebri, & utriuſque meningis, in anteriori præſertim parte, ſtructuræ ratio eſt, eadem quoque frontalis muſculi eſſe debeat. Etſi autem, fœtu adoleſcente, externæ, internæque membranæ, ferruminatis ſenſim oſſibus, invicem diducantur; nativam tamen ſtructuram, quam in cicatriculæ rudimentis habuerant, deinde in embryonis productione, tum in fœtu formato, perfectoque, denique in nato, & adulto perpetuò retinent; niſi ſi quid inciderit, quod naturalem partium ſitum, ſtructuram, atque indolem perturbet, & invertat; quod nunquam Phyſiognomis negligendum eſt. *Frontalis muſculus in embryone cerebro cohæret.*

Equidem in frontis ſtructurâ, quæ meningum, atque ipſius adeò cerebri ſtructuræ reſpondet, non ſolam figuram, amplitudinem, & æqualitatem; ſed potiſſimùm quod Metopoſcopi mi-

nùs advertunt, rugarum qualitatem attendendam arbitror. Enimverò rugæ hujuſmodi ab actione muſculi frontalis, ſupercilia elevantis, oriuntur; ac pro variis ejuſdem muſculi ſtructuræ viribus, viriumque æquali, vel inæquali ad utrumque ſupercilium gradu, varia quoque frontis contractio, & rugarum conditio eſt, quas in tria præcipua genera partimur; vel enim rugæ æquabiles, & rectæ ſunt; vel inæquales, & interciſæ; vel paucæ denique, nec profundæ. Æquabilitas, & rectitudo perfectam ſtructuram, viriumque in utriſque muſculi partibus æquilibrium oſtendit: quòd ſi cutis gracilitatem offendat, numero plures; ſi verò craſſitiem, numero pauciores rugas efficiet. Interciſæ rugæ, & inæquales inordinatam ſtructuram, & impares in muſculi ſectionibus vires produnt. Poſtremò paucitas ſinè profunditate, ejuſdem muſculi imbecillitatem patefacit.

Rugarum frontis origo.

Earundem tria genera.

Quæ ex iis rugarum generibus ad muſculi ſtructuram, & vim argumenta ducantur.

Et quoniam frontalis muſculus cum meningibus, cerebroque in anteriori parte ab initio, eâdem materiâ, eodemque agente, inolevit; ejus bona, vel mala ſtructura, vires, aut languor, æquabilitas, aut inæqualitas bonam, vel malam ſtructuram, vires, aut languorem, æquabilitatem, aut inæqualitatem meningum, & ipſius quoque cerebri plerunque ſignificant. Quæ cùm ex adytis Philoſophiæ, & Anatomes repetantur, non miror, vulgares phyſiognomos penitùs latere; digna profectò, quæ ad Te, utriuſque Doctrinæ laude florentem, perſcribantur; inſignem enim Philoſophiâ, & Anatome eſſe oportet eum, qui ex rugis frontis ſolidarum cerebri partium ſtructuram deprehendat, eo præſertim loco, ubi ſedes eſt Animæ, quæ, licèt ad edendos membrorum motus, totius cerebri, & cerebelli organo utatur; officinam tamen cogitationum propè frontem locatam habet; quâ incaleſcente, meditationis contentionem, laboremque, quâ rursùs liberâ, & ſerenâ, mentis agilitatem, feracitatemque nos paſſim, & ſtudioſi omnes experimur. Cæterum, diligenti obſervatione, ac repetitis diſſectionibus nonnulla ego in ſegmentis utriuſque hemiſphærii anterioris cerebri, & corpore calloſo, hactenùs incomperta, animadverti, quæ fortè Animæ cogitanti ſubſerviunt; ea verò, ſi res tulerit, ex ſchedis meis deprompta, publico judicio ſubjiciam.

Ex frontali muſculo ſolidarum cerebri partium ſtructura, & vis colligitur.

Cogitantis Animæ ſedes in anteriori cerebri parte locata eſt.

Nova quædam ab ſe deprehenſa in anteriori parte cerebri Auctor pollicetur.

Igitur

Igitur membranæ, cerebrum in anteriori potiſſimùm parte involventes, atque ipſum etiam adjacens, contectumque cerebrum, tum concinnâ ſtructurâ, tum validis, & æqualibus utrinque viribus pollent in iis, quibus frontis rugæ rectæ ſunt, & parallelæ: illi verò, qui rectas quidem utrinque rugas, ſed leves illas, & paucas habent, internis partibus donantur, ritè quidem conſtructis, ſed infirmis, & languidis: è contrario eædem partes inconcinnâ ſtructurâ laborant in iis, quorum rugæ inæquales, aut, quod gravius eſt, interſectæ: languidis tandem, atque inæqualibus viribus cum ſtructuræ vitio apud eos, quorum nec multæ, nec profundæ; præſertim ſi ex alterâ parte contracto muſculo, alterius nulla, aut levis tenſio cernatur. *Quid frontis lineæ in cerebri ſtructurâ indicent.*

Jam verò, ut ex iis, quæ ſuperiùs ſtatuta ſunt, ad judicium de ingenio uniuſcujuſque, ratione duce, progrediamur; probitas, ac felicitas ingenii ex ſuis cauſis conſtituenda eſt, quæ quidem in eo poſita eſſe videtur, ut ſummâ tranquillitate procul importuno ſpirituum incurſu Anima perfruatur in illis cerebri partibus, ad quas motuum undulationes ab externis objectis per ſenſorios nervos appellunt, & ubi his motibus, ideiſque inſtructa, de ſpiritibus ad ſua quibuſque organa immittendis deliberat. *In quo felicitas indolis ſita ſit.*

At in eâ mentis arce, non aliunde tranquillitas, & æquabilitas exiſtit, & conſervatur, quàm tribus ex cauſis. I. optimâ, atque utrinque uniformi partium illarum ſtructurâ. II. ſpirituum influentium bonâ craſi, moderatâque vi, & energiâ. III. eorundem ſpirituum æquilibri diſpenſatione, & provido in membra, prout opus fuerit, influxu. Si quid verò vel in ſtructurâ, vel in ſpiritibus, vel in eorum diſpenſatione deficiat; ſemper aliquid de indolis probitate decedet, quod non niſi diuturniori, & diligentiori diſciplinâ corrigi poſſit: etenim non mediocris conatus rationis requiritur ad eam æquabilitatem ſupplendam, quæ vitio vel ſtructuræ, vel motûs turbatur. Nam vix aſſiduâ inſtitutionis ſeveritate, exemplorum imagine, ſpe, metu, doctrinâque enormis naturæ curſus ad eam æquabilitatem, quam memoravimus, revocatur. Quod ſummus ille Philoſophorum Princeps Socrates expertus eſt, & docuit, quem cùm Zopyrus Phiſiognomus judi- *Quæ tranquillam Animæ ſedem præſtent.* *Indolis pravitas contentiori diſciplinâ corrigitur.* *Socratis exemplo confirmatur.*

caſſet vel ad libidinem pronum, ut tradit Ælianus, vel naturâ ſtupidum, ut cenſuit Cicero; maximâ Philoſophiæ contentione, & obluctantis animi exercitatione opus fuit, ut flecteretur ad continentiam, atque ad Sapientiæ contemplationem, & doctrinarum faſtigium eveheretur. Itaque populo, Zopyrum irridenti, ille mortalium Sapientiſſimus ait, talem ſe quidem à naturâ factum, ſed naturæ pravitatem virtutibus emendaſſe.

Rugæ frontis caſu, vel morbo deformatæ ad indolis indicium non pertinent.

Accidit ſæpe numero, ut quoſdam nullâ Philoſophiæ ope egere videamus, quorum frons enormibus rugis exaratur; qui nimirùm non à naturâ ad vitia comparati, ſed caſu, frontis ſpeciem affabrè concinnatam deformante, phyſiognomis imponunt. Fit enim interdùm, ut rugæ obliquæ, interſectæ, ac multifariam deerrantes conſpiciantur, ictu, vulnere, ambuſtione, variolis, aliiſque morbis, frontalis muſculi ſtructuram labefactantibus, quibus idcircò nulla eſt cum internarum partium texturâ cognatio. Adeò in omnes caſus, neceſſe eſt, ut prudens conjector animum convertat, & dirigat.

Puerorum educationi aſſerta Chiroſcopiæ, & Mêtopoſcopiæ veritas perutilis.

Habes igitur, Fantone, hominum indolem, in lineis manuum, ac frontis à naturâ deſcriptam, ut quò oculorum aciem intendere prohibemur, ab externis characteribus, & indiciis deprehendamus. Ea verò ſi utrobique, tam in volis manuum, quàm in fronte, ritè, rectèque expreſſa ſint; liquidorum craſim, & ſolidorum ſtructuram ad bonum, inito fœdere, conſpirantes augurabimur. Quamobrem & parentes, & educatores ſpe optimâ puerilis naturæ, ad bonam frugem vergenti facilè obſecundabunt, & minimo negotio à vitiis avocatam, per virtutum ſemitas ducent ad privatam, & publicam utilitatem. Contra verò cunctis inſtitutionis conatibus obniti debent, ubi pueros viderint naturæ enormitatem manibus, & fronte præſeferre; ut ſtudio, operâ, conſilioque mores ad flagitia propè ruentes ſiſtant, atque ad probitatem pro virili parte urgeant, atque compellant.

Vulgaria totius oris indicia.

Vulgaribus phyſiognomis ſolemne eſt, ut indicia duntaxat delibent, quæ ex animi pathematibus in ore, oculis, ſuperciliis, genis, totiuſque corporis habitu, motuque exhibentur; quæ quoniam philoſophicam ſubtilitatem exercere minimè valent, ad Philoſo-

Philoſophum ſubtiliſſimum ſcribentes prætereunda putavimus. Neque enim operoſum eſt ex ore, oculiſque flammantibus iratum, torvis invidum dignoſcere; ex pallore, ac tremore pavidum; ex fuſco vultu, & dejecto triſtem; ex florido; nitenti, hilarique placidum, ac lætabundum: nam vel in brutis ipſis hæc eadem argumenta ſuas ipſorum qualeſcunque affectiones oſtendunt; ex quibus plerunque libros ſuos opplent tralatitiæ phyſiognomiæ profeſſores.

Cæterùm, jucundiſſime Fantone, nolim ſuſpiceris, me, philoſophicis animadverſionibus incumbentem, à Theologicis dogmatibus deſciviſſe. Quanquam enim indolem in pleriſque agnoverim ad bonum, ſuâ veluti ſponte, proclivem; non inficior tamen, omnium hominum originali labe vitiatam eſſe naturam, quâ ad unum omnes concupiſcentiæ pondere inclinantur ad malum. At illud nobis propoſitum fuit obſervationibus hiſce illuſtrandum, bonam indolem faciliùs civili, & Chriſtianâ inſtitutione adversùs concupiſcentiæ vim inſtrui, & firmari, ac præſidio Supernæ Gratiæ de vitiis triumphare, quàm quibus fluidorum, ſolidorumque intemperies obtigit, quorum animus operoſiori cultu ſubigendus eſt, ut probitatis fructus edere poſſit.

Originalis labes depravatæ naturæ cauſa ſtatuitur.

Quibus linearum ſignis, Vir Humaniſſime, tibi frons, & manus inſcriptæ ſint, locorum diſtantia vetat, quominùs inſpiciam. At firmius mihi oboritur ab effectu de cauſâ documentum in litteris tuis, quas crebras, eaſque jucundiſſimas accipio, in quibus cultiſſimi animi, ingeniique tui certos characteres cùm intueor, ſublimem mentis aciem, eruditionis copiam, & inflammatum, ſincerumque detegendæ veritatis ſtudium admiror, & amplector; ſimul etiam mirifico ſtyli, verborumque nitore, & amoris in me tui præclaris ſignificationibus maximè reficior. Quod ſupereſt, humanitatis tuæ argumentum ſingulare præbueris, ſi candidè ſententiam de qualicunque hac Diſſertatiunculâ prompſeris, & expoſueris; nam probanda eruditiſſimo cuique cenſuero, quæ tibi probata fuerint, nec ullius emendatione caſtiganda, quæ acri judicio tuo caſtigata fuerint, & emendata. Vale, & Rei Medicæ incremento, ac Civium tuorum valetudini te incolumem ſerva.

D. Fantoni laudes.

Romæ Idibus Novembris MDCCX.

JO: MARIÆ LANCISII

Cubicularii intimi, & Archiatri PONTIFICII

DISSERTATIO ALTERA

De Sede Cogitantis Animæ:

Ad Clariſſimum, Doctiſſimumque Virum D. IOANNEM FANTONUM *Medicinæ, & Anatomes Profeſſorem Celeberrimum.*

Clariſſimo, Doctiſſimoque Viro D. JO: FANTONO Medicinæ, Et Anatomes Profeſſori Celeberrimo

Jo: Maria Lanciſius S. P. D.

Orditur à difficultate argumenti.

EXimium illud Mathematicorum lumen Archimedes facile ſibi futurum, ajebat, ut totam terræ molem loco moveret, ſi, ubi pedem extra terram figeret, nanciſceretur. *Da mihi locum, ubi conſiſtam, ac terram movebo.* Hoc ipſum, Clariſſime Fantone, uſurpare nobis convenit, rem longè difficillimam, te flagitante, aggredientibus. Enimverò Cogitantis Animæ vim, & facultatem explicare cupienti opus eſſet extra ipſam animam alicubi conſiſtere, unde illam conſpicere, atque intueri liceret: quemadmodum ductâ ob oculo ſimilitudine divinitùs Plato diſſeruit in Alcibiade (*a*): *Oculus*, inquiens, *ſeipſum ſi videre volet, in oculum intueri debet; proinde etiam anima, ſi ſe ipſam noſcere volet, in animam intueatur oportet*

(a) P. pag. 35.

oportet. Quanquam verò Plato animam in ſe ipſam viſum intendere poſſe, crediderit; hoc tamen non de illa, quam nos quærimus, ſcientiâ, quæ, rerum ideas, & cauſas perſequens, Philoſophorum ſtudiis expetenda eſt, ſed de conſcientiâ, quam vocant, quæ potiùs effecta percipit, & non quid, ſed, an tunc ſit cogitatio, experitur. Nobis verò Philoſophiam naviter, quantùm valemus, profeſſis, ſatis eſſe non debet, quòd interno ſenſu (ignaris etiam, & vulgaribus hominibus notiſſimo) cogitantis animæ motus intelligamus; ſed enitendum, quoad ejus fieri poteſt, ut ſupra vulgi captum de humanâ cogitatione aliquid deprehendamus, & efferamus. Et quoniam in ipſam rationalem potentiam, quâ brutis eminemus, & ad cœleſtes mentes proximè accedimus, viſum intendere prohibemur, locum ſaltèm, & officinam perceptionum philoſophicâ diligentiâ, Anatome duce, perſcrutemur; quod ſanè Plato ibidem inquirendum monuerat, *in illum maximè animæ locum intueri oportet, in quo virtus animæ, ac ſapientia ipſa ineſt.*

Quomodo anima viſum in ſe ipſam intendere poſſit.

Age itaque, mi Fantone, ſedem hanc, tantopere à Medicis, & Phyſicis conquiſitam, perſequamur. Non te latet, celeberrimum (*a*) Carteſium probabili admodùm conjecturâ in eâ cerebri parte perceptionum, cogitationumque domicilium putaſſe conſtituendum, quæ unica eſſet, & in quam gemina externorum ſenſuum organa concurrerent, eâque ratione in glandulam pinealem, quæ inter geminas unica ipſi occurrit, conſenſiſſe. Neque à vero ille abluſit de unicâ, & in medio poſitâ parte conſtituendâ; cùm non poſſit anima librare, & maturare judicia, tum deinde huc, vel illuc ſpiritus, determinando, dirigere, niſi cerebri partem illam inſideat, quæ ſit veluti in lance Hypomochlion. Sed anatomicis obſervationibus deſtitutus Vir alioquin Egregius non vidit, alium eſſe in cerebro locum, in quo conditiones expoſitæ, luculentiùs, quàm in ſuâ conariâ glandulâ, conveniunt: tametſi ejus glandulæ uſum pro re, de quâ diſſerimus, non omnem ablegemus.

Carteſius eam ſtatuit ſedem animæ, in quam unicam gemina ſenſuum organa intra cerebrum coëunt.

Præter glandulam pinealem alius eſt locus unicus, in quem ſenſuum organa concurrunt.

Pars,

(a) *Multis locis, ſed potiſſimùm de Paſſion. part. 1. art. 32. & Epiſt. part. 2. Epiſt. 36. & 50.*

Pars, quæ in cerebro medium locum, non gemina obtinet, præter conoidem eſt corpus calloſum cum fornice, ſeptoque lucido: nam medullari indole donatum ſedem, & quidem non anguſtam habet, inter dexterum, & ſiniſtrum cerebri hemiſphærium, atque in ſpinalem medullam, quæ intrà cranium locatur, diffunditur, & propagatur. Et quanquam aliæ etiam ſint partes, quæ alicubi per medium cerebrum excurrunt, nimirùm adhæſiones protuberantiarum natiformium, ac teſtiformium, nec non centrum proceſſus annularis, ac potiſſimùm quidam funiculus medullaris, qui ſupra os ſphenoides tranſverſim ſub nervorum opticorum cohærentia, baſim utriuſque cerebri hemiſphærii colligat, atque conjungit; nihilo tamen minùs hujuſmodi intrà cerebrum particulæ, præterquàmquòd ſunt nimiùm exiguæ, modò ſecundum lineam centralem, ut oportet, accipiantur; deſtituuntur eâ concinnâ ſtructurâ, quâ mihi opus eſſe videtur, ut anima in iiſdem quidpiam poſſit, deliberando, moliri.

Tale eſt corpus calloſum.

Cùm igitur de calloſo primùm corpore, mox de glandulâ pineali dicturi ſimus, animadvertimus initio, quòd, tametſi corpus calloſum, fornix, ſeptumque lucidum diſtinctis vocibus apud Priſcos indicentur; ſunt tamen una, eademque medullaris, ac medium tenens inter hemisphæria cerebri ſubſtantia, quæ loco duntaxat, & figurâ invicem diſcriminatur. Etenim pro calloſo corpore intelligitur medullare planum, albæ inſtar tæniæ, latitudinis ferè transverſi ſeſqui digiti, quod ſuperiori parte ſub ſagittali ſuturâ penè horizontaliter ducitur; anteriùs quidem anguſtius, poſteriùs verò latiùs, quod ſanè ſub fornicis, crurumque nomine in ellipticam figuram declinat, eâque ratione majora cerebri hemiſphæria unit, atque connectit. Septum verò lucidum nihil eſt aliud quàm interna ejuſdem calloſi corporis, fornicisque productio in mediâ pariter medullari cerebri parte locata, quæ verticaliter à ſuperiori ſegmento calloſi corporis ducitur inferiùs, & tanquam ſepimentum, ventriculorum inter ſe cavitates ſeparat, atque ſejungit. Conjunctim itaque de omnibus iis medullaribus partibus, quæ cerebri medium tenent, ſermonem habebimus.

Corpus calloſum deſcribitur.

Quæ cerebri pars propriè dicatur ſeptum lucidum.

Naturæ

Naturæ igitur volumen potiùs, quàm opiniones hominum, verſantes, inquiramus in originem calloſi corporis. Porrò ad illius productionem eæ potiſſimùm medullares fibræ concurrunt, quæ procedunt à duobus ſegmentis corticis ſuperioris, & anterioris cerebri; hæc enim poſita ad contactum falcis meſſoriæ, deſcendunt, atque ità ſupra corpus calloſum intrò flectuntur, ut, oculo judice, non ad alium uſum facta videantur, niſi, ut ſuis corticalibus glandulis ſecernant liquidum, ſuiſque ductibus ſecretoriis ſtamina præparent ad conſtruendam calloſi corporis molem, eamque ſpiritu perluendam, replendamque.

Origo fibrarum medullarium corpus calloſum conſtituentium.

Quod ſanè ut liberè cerni poſſit, elevare oportet duram matrem ab hemiſphæriis, unàque vindicare intermedium ſpatium à falce meſſoriâ, atque ab ejuſdem extremis, quà anteriùs, quà poſteriùs, tendinibus: poſtremò calloſum corpus ſedulò liberare à retiformi vaſorum contextu, quo cum tenui meninge ad intima fulcitur, foveturque. Tum ſecentur utraque per longitudinem perpendiculariter ſegmenta corticis, donec in conſpectum veniat ipſorum medulla, quæ tota in corpus calloſum abſumitur. Hoc ipſum ſæpè tentavimus in equino cerebro, & rem profectò longè mirabiliorem, quàm apud homines, cernere licuit; procedit namque in equis ejuſmodi medulla inter duos veluti parietes corticalis ſubſtantiæ cerebri, quouſque faceſſat in calloſum corpus, in quod aliæ etiam deſinunt, atque concurrunt medullares fibræ ex propioribus fornicibus anteriorum ventriculorum, quinimo etiam ex ſtriatis corporibus. Hoc evidentiſſimè conſpicitur, ſi lamina utrinque exili cultro auferatur horizontaliter à corpore calloſo: ſtatim namque ſe offerunt innumeræ fibræ filorum inſtar alborum, quæ adglutinatæ, ac parallelæ feruntur ad fornices ventriculorum. Unde evidens fit, per transverſales calloſi corporis fibras utraque cerebri hemiſphæria invicem connecti, continuaque fieri: &, quod maximè ad rem noſtram conducit, medio corpore calloſo radices ſpinalis medullæ, quæ à cerebro proficiſcuntur, uniri, atque in perpetuo commercio ſervari.

Anatomica Methodus eaſdem perſcrutandi.

Textura calloſi corporis equorum differt ab hominibus.

Ut autem tota, quanta eſt, calloſi corporis ſubſtantia, præ-

ſertim illa, quæ ſupernam occupat ſuperficiem, oculis ſubjiciatur; ea conſpici debet integra, ſcilicet amotâ duntaxat piâ matre, & poſtquàm duo, quæ ad latera ſupereminent, cerebri ſegmenta diſſecta fuerint, ſervato horizontali plano cum ipſo calloſo corpore; comperiemus enim, coagmentari à nervis medullaribus in tranſverſum ductis, atque inter ſe ſimiliter parallelis, qui ſanè adeò perſpicuè in aliquibus cadaveribus apparent, ut referre videantur ſtamina craſſiora contexti ſerici (modò coloris ſit albicantis) quod vulgò dicitur *amuerre*, *tabino*, ò *cordellone*. Hunc autem fibrarum ductum in corpore calloſo ſubolfecerunt Clariſſimi Viri Th. Willis, & Marcellus Malpighius, quorum poſtremus in piſcium cerebro ità evidentes eſſe perſcribit, ut ſi adverſo lumine ſpectentur, eburneum pectinem repreſentent. ſed nos in hominibus ſummo ſtudio clarè perſpeximus.

Corpus calloſum coagmentatur a nervis medullaribus inter ſe parallelis.

Medullares fibræ corporis calloſi in piſcium cerebris eburneo pectori aſſimilat Malpighius.

Earum terminus.

Et quanquam hujuſmodi fibræ, quatenùs ſunt inter ſe parallelæ, & cum iiſdem utrinque terminis continuæ, videri poſſint omnes, ac ſingulæ ab uno principio in unum finem deſinere: veriſimilius tamen mihi eſt, alterno ductu, alteram à ſiniſtro hemiſphærio in dexterum ventriculi fornicem, alteram à dextero hemiſphærio in ſiniſtrum fornicem protendi. Nam cùm vaſa cerebri in ſuperficie, ſeu cortice ſæpeſæpius decuſſentur; non abludit à vero, in calloſo etiam corpore hujuſmodi alternum fibrarum textum, recurſumque inveniri; quo ſcilicèt liberum commercium (intercedente calloſo corpore) inter has medullares partes, in ſpinalem medullam deſituras, retineatur.

Deprehendimus quoque, tranſverſas has medullares calloſi corporis fibras, quæ ſtaminis locum tenent, non mediocrem validitatem accipere à ſubtegmine fibrarum medullarium, quæ per longum ab anteriori fornicis crure, quod baſim dicunt, ad poſteriora; vel contrario itinere ſub calloſo vulgari corpore ità exporriguntur, ut eo loco fibræ variare inclinationes videantur. Enimverò candidè hìc loci noſtrorum ſenſuum imbecillitatem fateri cogimur, propter quam in adeò molli albarum fibrarum plexu intimam illarum ſtructuram perſequi prohibemur. Unum tamen, quod hactenus vel omninò neglectum, vel non ſatis obſervatum

Tranſverſales Calloſi corporis fibræ ab aliis per longum exporrectis validantur.

ſervatum fuit, nos in ſuperiori ejuſdem calloſi corporis plano, ſeu ſuperficie conſpeximus, videlicet, fibras omnes medullares transverſim ductas ſecari ad angulos rectos à duobus inæqualiter teretibus nervis ſimiliter medullaribus, qui abſque durâ matre, ſed ſolâ arachnoideâ tunicâ ad mutuum ferè contactum per ejuſdem calloſi corporis medium, ab anterioribus ad poſteriora procurrunt.

Calloſi corporis fibræ à duobus nervis ſecantur ad angulos rectos.

Diu hoc loco anxios nos dubitatio detinuit, an ſcilicet duo alii medullares nervi per longum pariter à ſyncipite versùs occiput ſupra idem corpus calloſum ducerentur, cùm quidam laterales, ſimulque longitudinales quaſi funiculi in confinio medullaris, & corticalis ibidem cerebri partium appareant. Sed tandem repetitis diſſectionibus probabilius nobis viſum eſt, illos non veros nervos, ſed limbos eſſe paululùm ſupra medullare calloſi corporis planum elevatos: qui tamen limbi (cùm in omnibus indiſcriminatim cadaveribus reperiantur) certè non omninò inutiles, quanquam adhuc de vero uſu non conſtet, dicendi ſunt. Veniet fortè dies, quæ his etiam obſcuris rebus lucem affundet.

Limbi medullares nervos Æmulantes ſupra calloſum corpus elevati.

Eorum uſus adhuc ignotus.

Nervi autem, quos excurrere diximus per medium calloſum corpus, poſtquàm recta per univerſum horizontale planum ferè ad mutuum contactum proceſſerint; mox paululùm à ſe mutuo recedentes declinant, & flectuntur poſteriùs ſupra fornicis crura; quinimò licèt paulò poſt evaneſcere videantur, tamen reſurgunt, & ſupra eadem crura, quo loco invicem conveniunt, ac tertium ventriculum excitant, evidenter procedunt, tandemque penetrant, atque diſperduntur intrà thalamos nervorum opticorum, quâ ventriculos anteriores reſpiciunt. Ut autem excurſus medullarium horum nervorum per crura liberè cerni poſſit, neceſſe eſt abſcindere proceſſus illos cerebri, qui in nates, ac teſtes elongantur.

Eorundem nervorum progreſſus.

Parem tenent viam in anticâ calloſi corporis parte iidem nervi; replicantur enim ſupra externam ejuſdem ſuperficiem, quæ anterius fornicis crus appellatur, ac ſub nervorum opticorum nexu curvantur extrorsùm juxta foramen infundibuli, indèque evaneſ-

In anticam etiam calloſi corporis partem replicantur.

cere videntur, ubi medullaris cerebri ſubſtantia baſim conſtituit thalamorum, quæ ſunt principia ſpinalis medullæ. Intelligis itaque, & tuiſmet oculis perſpicere poteris, Clariſſime Fantone, mirabilem hanc medullarium nervorum ſupra calloſum corpus circumductionem, qui vel incipiant ab uno, vel ab alio extremorum, ſemper oriri, ac deſinere dicendi ſunt, & affinitatem, uſumque non ſupervacuum habere cum thalamis nervorum opticorum. Interea viſum penitùs effugit, an ab ejuſmodi nervis in longitudinem protenſis, fibrillæ aliquæ in ſingulos tranſverſales nervos calloſi corporis emittantur; quod quidem affirmare rationabilius videtur, cùm longitudinales à tranſverſalibus citrà ſciſſionem amovere difficillimum ſit; illud tantummodò per diductionem conſequi poſſumus, ut videamus eoſdem cum ſubjectis ſtaminibus apertè cohærere.

Fornicis ſeptique lucidi deſcriptio.

De fornice verò, ſeptoque lucido nihil habemus addendum iis, quæ Clariſſimus Malpighius demonſtravit, nempe illud conſtare medullaribus fibris variè implexis, contextiſque, ſed præſertim rectis ab anterioribus ad poſteriora propagatis, quæ quaſi ſubtegmen præbent tranſverſalibus, quibus ſuperior pars ejuſdem corporis coagmentatur, atque conſurgit. Huc uſque de corpore calloſo; nunc quæ à nobis in glandulâ pineali obſervata ſunt, referamus.

Glandulam pinealem nuſquam deficere

Primò hanc, etſi magnitudine ut plurimùm variâ, ſemper tamen propriæ ſedi hærentem, cùm in homine, tum cæteris omnibus in animalibus deprehendimus; unde clara ejuſdem ratio neceſſitatis & uſus deducitur. Nam qui aliquando planè defuiſſe ſcripſerunt, certè præ ſumma, quæ interdum occurrit, exiguitate, aut illam ſecantes abraſerunt, aut negligentes præterierunt.

Sanguineis Lymphis necnon veniculis eadem donatur.

Secundò attentè obſervavimus, conoidem piâ matre contectam eſſe, quæ adeò ſpiſſis, copioſiſque ſanguineis, lymphaticiſque vaſis, nec non aliquot nerveis fibrillis referta eſt, ut, ſi eam diligenter hac tunicâ ſpoliaveris, tertiam ferè molis partem te ab illâ detraxiſſe, compereris. Neque fallaciam oculorum ſuſpicaberis, quòd vidiſſe putemus nerveas quoque fibrillas per

tenuem

tenuem pinealis glandulæ meningem diſpergi. Tu quippe, quemadmodùm non ignoraveris, ſanguinea vaſa, vix cranium ingreſſa, variis nervis aſſociari; ita dubitare non debebis, quin, quò ipſa ſanguifera infrà cerebrum producuntur, nerveos pariter villos ſecum deferant, & quo pertingunt inſinuent.

Sanguinea vaſa cum nervis cranium ingrediuntur.

Minimè verò prætereundum eſt, quòd meninges nervorum ſurculos hìnc illìnc, ſeorſum à ſanguiferis, accipiunt; nam id perſpicuè ſpectamus in cerebello, cujus tenuis meninx nervulos utrinque ab internis petroſorum oſſium cavitatibus, atque ex nervis auditoriis recurrentes, ad pulcherrimos uſus, mutuatur, quorum illud certe poſtremum non exiſtimo, ut in magnis aeris tremoribus, qui per aurium anfractus ſub ſpecie ſoni improvisò admittuntur, ſubita quoque ſequatur ſpirituum expreſſio ex cerebelli cortice, tum quaquaverſum in artus per medullam, tum in præcordia per cardiacos nervos; quamobrem animal, ſomno etiamſi oppreſſum, ſubito terrore expergiſcatur, atque admoneatur non modò per nervos auditorios; verùm etiam per hoſce recurrentes: unde novis explicatis viribus armetur ad propulſandum quidquid fortè noxii, atque hoſtilis offenderit inopinatò.

Nervuli à petroſorum oſſium cavitatibus recurrunt in cerebelli meningem.

Horum uſus.

Tertiò animadvertimus, conariam glandulam in ſuperficie ſubrubram eſſe, ac mirum in modum ſanguineis punctis variegari, ſuoſque minimos glandulares utriculos microſcopio tentatam exhibere, qui peculiare nervorum liquidum ſeparant, ac proinde peculiarem puſilli cerebelli corticem conſtituunt. Nam, ſi per longum, aut transverſim conariam ſecueris, eam minimè præterquam in centro candicare, ſed remiſsè rubere, obſervabis. Inſuper animadvertes, ab ipſius baſi utrinque egredi duos nervos ſatis inſignes, quos nonnulli proceſſus medullares appellarunt; hos verò, ſi transverſim juxta glandulæ baſim incideris, pulchrum tibi ſpectaculum exhibebunt; videbis enim duos quaſi ocellos, circumducto ſubrubro cortice, micare candicantes. Iſtorum autem proceſſuum principium intrà conoidem per ramuſculos diviſum nobis inquirentibus aliquandò ſe ſe obtulit non abſimile ramificationi medullæ intrà cerebellum: quo fit, ut non injuriâ pinealem glandulam cerebellum ipſius cerebri appellare poſſimus.

Nervuli à pinealis glandulæ baſi prodeuntes.

Eorum origo intra conoidem.

Conoides cerebellum cerebri.

 Poſtremò

Poſtremò notavimus, hujuſmodi nervoſos proceſſus è pineali glandulâ egredientes ſupra thalamos opticorum obliquè, ſummâque cum adhæſione per ea maximè loca divaricari, quæ in thalamis extrema ſunt corticalis, & medullaris partium, quibus iidem componuntur; ſcilicet diviſio illa ab hiſce proceſſibus definitur, qui medium candicantis, & cineritiæ ſubſtantiæ retinent. Ubi deinde intrà thalamorum corpora penetrant, omnem oculorum aciem, microſcopio etiam armatam, effugiunt.

Nervulorum à glandula prodeuntium proceſſus.

Eſt autem & illud animadverſione dignum, quòd cùm in reliquis cerebri partibus magna ſit inter diverſos homines ſimilitudo: contra in corpore calloſo, & glandulâ pineali magna diſſimilitudo plerunque deprehendatur. Nam in aliquibus textura calloſi corporis eſt adeò compreſſa, ac detrita, ut nullæ ſtaminis fibræ diſtinctè obſerventur; in aliis nervi longitudinales ferè inconſpicui; in nonnullis elegantiſſimi, & ad oculum elevati; in multis inordinato itinere. Glandula pinealis nunc magna, nunc puſilla, immo paulò millii granum excedens; plerunque conica; aliquando ſphærica; minùs denique, aut magis tactui renitens, ac rubens occurrit. Quæ quidem diſcrimina noſtram quandam conjecturam non levi indicio confirmarunt. Nimirùm ex hac partium diſſimilitudine, concurrente ſanguinis craſi, vel diſcraſiâ, ut plurimùm nativam hominum indolem exoriri quoad judicia, conſilia, deliberationes, & ratiocinia. Atque ex hac veriſimilitudine duximus, quod ad te aliàs à nobis perſcriptum eſt in Phyſiognomicâ Diſſertatione de cognatione inter frontalem muſculum (unde lineæ rugæque frontis efformantur) & meningis, ac potiſſimùm cerebri fibras, quibus animæ facultates exercentur. Itaque videmur fidem noſtram, tibi tunc obſtrictam, præſenti Diſputatione liberaſſe.

Conoides in hominibus cum magna plerunque diſſimilitudine invenitur.

Ab ipſarum diſſimilitudine ingeniorum diverſitas.

Repetit quæ de cognatione inter frontem, & cerebrum monuit in Diſſertatione de Phyſiognomia.

Id autem oppidò explanatiùs dignoſceretur, ſi priùs perſpectis viventium moribus, eorundem mortuorum diſſecarentur cadavera; fortaſſe enim in iis, qui validâ cogitandi facultate, aut ſummo vitio obnoxii fuere, harum conformitas, & congruentia partium detegeretur; quod ſanè ad Philoſophiam amplificandam magnoperè conferret: idque poſterorum quoque diligentiæ ſedulò commendamus.

Ad cognoſcendum an in conoide vires animæ exerceantur oporteret pranoſſe multorum indoles, & illorum poſt mortem cadavera diſſecare.

Interea

Interea ſilentio hìc tranſire nolumus, quod die XXIV. Martii præſentis anni nobis accidit in diſſectione cerebri cujuſdam, qui, cùm verſabatur inter vivos, balbutiens erat, & fatuus: obiit in Noſocomio Sancti Spiritus, & ſectionis ſocios habuimus ſtudioſiſſimos Juvenes D. D. Franciſcum Soldatum, & Jo: Antonium Vulpium Medicinæ Doctores. Huic nondum trigeſimum ſextum annum excedenti univerſa cerebri ſubſtantia ſolitò compactior, atque albidior apparuit, ut colore coactum lac, quod vulgò *ricotta* dicitur, perbellè referret. Vaſa enim ſanguinea non admodum profundè per corticem penetrabant, neque à ſanguine, ſpirituque perlui ſatis videbantur. Corpus calloſum ſimiliter duriuſculum, & in eodem longitudinales nervi patuli quidem, ſed non quâ ſolent ratione inter ſe paralleli procedebant: transverſales verò planè inviſibiles: denique glandulam pinealem adeò exilem offendimus, ut cannabinum ſemen vix æquaret. Cæterùm intendant alii poſthac animum, videantque, an invenire præterea poſſint, quibus res in obſcuro adhuc poſita in lucem proferatur: nos enim contenti ſumus detexiſſe aliquid, ut alios ad quærendum excitemus. Sed omiſſis obſervationibus ad ea tranſeamus; quæ earundem utilitatem aliquam ſubindicare poſſunt.

Obſervatio apprimè aſſertum confirmans.

Ex iis, quæ hucuſque in corpore calloſo à nobis obſervata ſunt, hoc eſt, in ipſo naturæ libro perlecta, planum fit eam partem innumerabilium nervorum contextu formatam, & unicam eſſe, & in medio ſitam; unde dici poſſit veluti commune quoddam ſenſuum emporium, quò externæ nervorum impreſſiones appellunt. Non eſt tamen, quòd hanc officinam, deſtinatam tantummodò recipiendis objectorum motibus exiſtimemus; ſed etiam in eâ ſedem illam imaginantis, deliberantis, & decernentis animæ collocemus. Neque enim alibi faciliùs mens judicare de externis poteſt, quàm quò externa conveniunt; neque aliundè ſpirituum iter extrorsùm flectere, ac dirigere, quàm quò eorundem ſpirituum curſus introrsùm confluxit.

Corpus calloſum aſſeritur commune ſenſationum emporium.

Adeoque ſedes deliberantis animæ.

Non me latet, plurima eſſe cogitationum genera, quæ nullum cum externis ſenſibus commercium habent, ſed per ſe à

ratio-

Quæ cognitiones ab anima immediatè proficiſcuntur.

rationali animâ proficiſcuntur; cujuſmodi exiſtunt ideæ de Angelis, de Deo, deque noſtrâmet cogitatione, in quas ſecretâ mente incumbimus; itemque veritates omnes à materiâ abſtractæ, ſcilicet quæ à Geometriâ, atque ab Algebrâ, mediâ demonſtratione, petuntur. Verùm de iis duntaxat hìc conſilium eſt agere, quæ à ſenſibus hauſta per commune ſenſorium trajiciuntur, & partim percipimus ob ſuavem contactum, ſeu propter utilitatem, quam *proportionem*, *conſonantiam*, *& convenientiam in bono* aptè dixit Sanctus (*a*) Thomas; partim etiam incommodo, ac dolore perpetimur. Unde magnus (*b*) Hippocrates ſcriptum nobis reliquit, ſenſum, qui ſæpè mala perpeſſus eſt, eorum, quibus, quando, qualiter læſus ſit, eſſe delatorem ad ipſam cogitationem. Utroque verò modo, quæ per ſenſus accipimus, conſuetudine diſcernimus, atque in memoriæ Sede locamus; mox autem pro datâ occaſione variè permiſcemus, atque, ut ita dicam, cogitando excoquimus. *Ratiocinatio* namque juxta (*c*) Hippocratis ſententiam, *memoria quædam eſt*, *quæ componit ea*, *quæ per ſenſus ſunt percepta.* Hæc tandem, quæ in ipsâ imaginatione matureſcunt, rursùs ad externa ſenſuum organa, vociſque præſertim, aut manuum inſtrumenta, novis aptatis motionum ideis, arbitrio noſtro moderamur. Porrò ejuſmodi animæ facultas, quam Græci phantaſiam, nos verò imaginationem nuncupamus, proculdubiò effingendis idolis intenta, eo cerebri loco elaborare debet, qui ſit unicus; neque enim unius rei plures ſimul imagines efformamus, quod certè contingere deberet, ſi in geminâ parte imaginatio reſideret. Quamobrem appoſitè illam reponimus in corpore calloſo, quod medullare, atque unicum exiſtens, nervorum multitudine, ac villorum plexu planè mirabili, ad infinitam propemodum motionum, imaginumque varietatem ſubſtinendam inſtructiſſimum eſt.

Pulchra Hippocratis ſententia.

Ratiocinatio quid.

Unicam phantaſiæ ſedem eſſe convincitur.

Qui verò gemini nervorum proceſſus ex glandulâ pineali ad thalamos nervorum opticorum, ſeu ad principium ſpinalis medullæ pertingunt, ſententiâ noſtrâ ad id addicti eſſe videntur, ut

(a) *p. 2. quæſt. 26. art.* 1. *in corpor.*
(b) *lib. præcept. n. 1.*
(c) *loc. cit.*

ut quod in corpore calloſo maturatum jam, perfectumque eſt, ac pro animæ arbitrio, judicioque ad motus membrorum, organorumque dirigitur, atque determinatur, ipſo in itinere momentum pulſionis; ac novam, ubi, & quomodo opus ſit, directionis energiam nanciſcatur. Tanta certè eſt thalamorum moles, ut Anatomicis etiam aliis viſi fuerint, non ſolis oculorum uſibus deſervire, ſed plerorunque omnium, qui à cerebro proficiſcuntur, nervorum eſſe principia; quò magis in eâ conjecturâ confirmamur, tam nervos, qui ex corpore calloſo, quàm qui à glandulâ pineali oboriuntur, ad univerſi penè corporis miniſteria eſſe comparatos. *Nervoſi conoidis proceſſus quid præſtent.*

Et quoniam neceſſe erat, ut alia quoque inſtrumenta ipſi animæ ſuppeterent, quibus ſecundum varia pathemata, motuumque diſcrimina, major, vel minor ſpirituum copia à glandulis cerebri in calloſum corpus præſtò eſſet; propterea factum eſt, ut nuſquam dura mater aptius ad conſtringendum, premendumque cerebri corticem compoſita ſit, quàm ubi calloſo corpori ſupereminet: etenim falx meſſoria, quæ omnium conſenſu eſt maximus tendo duræ meningis, cùm anteriùs alligetur fixo termino oſſis criſtati, ducaturque per media hemiſphæria cerebri uſque ad mobilem terminum plani horizontalis ejuſdem duræ matris, poſteriùs cerebello ſuper extenſæ; cumque eadem dura mater (ut clarè demonſtrat Amicus noſter D. Pacchionus) duobuſquoque tendinibus tranſverſim ad tempora firmetur, facilè eſt concipere, ſupernum præcipuè cerebri corticem, quotieſcunque hujuſmodi tendines vigorem acquirunt, coarctari, atque conſtringi. Nam dura mater iis potiſſimùm locis, quemadmodum cum arteriis naturali alterno dilatationis, & reſtrictionis motu agitatur; ita interdum per arbitrium, ubi neceſſitas poſtulaverit (quod Clariſſimum Mayovvium non latuit) violenter, & pertinaciter tenditur, non abſimili ritu, quo ipſum diaphragma, volente animâ, majori conatu hypochondria inferiùs urgere ſolet. Cùm igitur falx meſſoria, ſimulque tendines ad tempora alligati in ſuſceptâ violentâ tenſione perſiſtunt, neceſſum eſt, ut mobilia ſegmenta duræ matris ad immobilia ferantur, nimirùm *Dura Mater calloſum corpus præ aliis cerebri partibus comprimit.* *Falcis Meſſariæ deſcriptio, & uſus.*

ut poſteriora ad anteriora, & media ad lateralia accedant; proindeque ut ſupernæ cerebri hemiſphæriorum partes, quæ veluti intrà vaginas duræ matris comprehenduntur, utrinque manibus quaſi preſſæ, fluidum tunc uberiùs ſecretum in illas medullares fibras urgeant, quæ indè originem ſortiuntur: eæ autem ſunt nerveæ fiſtulæ, quæ calloſum corpus contexunt, ut ſuperiùs oſtenſum eſt. Quæ verò copia ſpirituum major, aut minor devehitur in calloſum corpus, ab ejuſdem poſteà in longum productis nervis, nec non à proceſſibus glandulæ pinealis, aliiſque adhuc ignotis machinulis in hos, vel illos nervos, ad has, illasve actiones determinatur. Hujus certè operis exemplum in muſico inſtrumento, quod organum appellamus, adumbratum eſt, in quo aer follibus exceptus alternis eorundem preſſionibus protruditur, qui deinde per tubum, omnibus fiſtulis communem, delatus, ideò non omnes, ſed modò has, modò illas ſubire ſolet, quia non ſimul omnium, ſed modò illarum fiſtularum valvulæ pulſantis arbitrio recluduntur; cujus vices in homine tenet anima, quæ ope nervulorum calloſi corporis impedimenta plùs minùs amovere, impetum plùs minùs adjuvare ſolet.

Modus quo fluidi nervei ſecretio augetur arbitrio per compreſſionem duræ matris.

Ex oppoſitâ idcircò ratione fit, ut nervi, qui ſuprà calloſum corpus feruntur, durâ matre minimè veſtiantur. Scilicet oportebat, ut quæ ad has partes ſpirituum copia ex cerebri cortice ubertim confluit, blando, mitique motu temperaretur ad curſum. Nam functiones ibidem ab animâ perficiendæ ſunt leniſſimæ, quietiſſimæque, quas motus violentior interturbaret, ut clariùs infra explanabimus. Et quoniam pari ratione nervi à pineali glandulâ procedentes temperatè, ac ſuaviter eorundem ſpirituum motum ad thalamorum uſum regere, ac diſpenſare debent; propterea hæc glandula deſtituitur durâ matre; ſed illius cortex tenui duntaxat membranâ conveſtita, tunc ſolummodò preſſionem ſolito majorem experitur, cùm in magnis, violentiſque falcis meſſoriæ contractionibus poſteriores cerebri partes, inter quas pinealis glandula collocatur, versùs anteriores adducuntur.

Nervi ſupra corpus calloſum excurrentes cur ſint purè medullares.

Glandula pinealis dura matre non tegitur.

Sed ut ad animæ ſedem, unde digreſſi fuimus, revertamur, evidenter confirmatur, quòd inſtrumenta noſtræ cogitationis poſi-

ta ſint in anteriori, mediâque cerebri parte, ubi corpus præcipuè calloſum locatum eſt, quia nos ipſi ſentimus, dum præſertim inter tenebras alicui meditationi diu animum intendimus, moveri quidpiam interiùs ſub fronte, & ſyncipite, illudque in ſecretiori parte, quam ſenſus noſtri minimè attingunt, circumagi: propterea cùm faciles ſumus ad excogitandum, tunc ſanè quandam libertatem viarum, ſeu expeditum ſanguinis, ſpirituumque motum ſub anteriori calvariæ ſegmento, & circa corpus calloſum experimur: contra verò, cùm aut ſpontaneâ imbecillitate ad inchoandum mentis opus, aut illatâ ex nimio ſtudio ad progrediendum laſſitudine tenemur, iiſdem in locis gravitatem, calorem, ac veluti oppilationem ſub obtuſionis ſenſu percipimus.

Aliæ inſtantiæ convincentes corpus calloſum eſſe ſedem animæ.

Neque certè aliunde oritur, quòd ad ſapiendum, vel deſipiendum bona, vel mala ſanguinis conſtitutio tantoperè conducat, quemadmodum advertit (*a*) Hippocrates: *opinor*, inquiens, *inter omnia, quæ in corpore ſunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quàm ſanguinem, cujus ex conſtanti habitu* (*modò cætera concurrant*) *conſiſtit in nobis prudentia: & cujus ex perturbatione, prudentia itidem perturbatur.* Nam ſanguifera vaſa piam matrem, & arachnoideum velamen comitantur non ſolùm in cerebri cortice, quem vivido fluido penitùs perluunt; ſed ſuper calloſum etiam corpus, & ad latera ſepti lucidi, atque intrà ventriculorum fornices, nec non circa pinealem glandulam, quæ quidem loca tenuiſſimis fluidi guttulis partim aſperguntur, partim volatili halitu benignè foventur. Quoties igitur ſanguis alterutro vitio, ſcilicet vel nimio lentore, vel urgentium, atque irritantium copiâ particularum laboraverit, neceſſe erit, ut humana etiam mens huic vel illi, ægritudini evadat obnoxia. Si enim cogitationum inſtrumenta viſcidulo ſucco irretiantur, tunc volente quantumvis animâ, moveri illa non poterunt; unde animalium facultatum languor, ſtupor, ac deſipientia procedet. E contrario ſi eadem organa præfervidi copiâ ſanguinis urgeantur, agitenturque, injuſſa quoque movebuntur; immò ſecundum alias cruoris diſcraſias, aliis etiam, iiſque *peregrinis opinionibus* (ut ejuſdem divini Senis phraſi utamur)

Conſtans ſanguinis conſtitutio conducit ad ſapientiam ex Hippocrate.

Mala ſanguinis craſis cognitionem variè perturbat.

(*a*) *Lib. de Flat. n.20.*

mens occupabitur. Quod ſemper magis, mi Fantone, ad temperatè vivendum nos adhortatur; cùm, ut mens ſapiat in corpore ſano, moderatâ, ſobriâque quiete ſanguinis, non autem nimio, ac veluti temulento intrà cerebrum motu egeamus.

Hæc ſunt, Fantone dulciſſime, & in rebus anatomicis oculatiſſime, quæ de ſentientis, percipientis, ac deliberantis animæ inſtrumentis, officinâ, ſede, ac domicilio, hoc eſt de ſummis Phyſiologiæ ambagibus, inter altiſſimas rerum abſtruſarum tenebras conjicere potuimus; quâ in diſputatione moroſus certè erit, qui plus à nobis expetere contendat, quàm ingenioli noſtri conatus præſtare valeant. Neque enim de propriâ facultate tam temerè confidimus, ut ingenuam (*a*) Platonis confeſſionem uſurpare vereamur, ſcribentis in hanc ſententiam, quam ad hujus epiſtolæ coronidem appoſitiſſimam reputamus. „ *Proinde de animâ quantum ejus mortale, & quantum divinum ſit, & quatenus, & cum quibus, & quare ſeorſum habitationem accipit; hæc reverà velut dictum eſt, ſe habere, tunc ſolùm, ubi Deus ita conſenſerit, affirmabimus.* „ Vale.

Concluſio deducta ex mira Platonis confeſſione.

Romæ IV. Idus Aprilis MDCCXII.

Explicatio Figurarum Calloſi corporis.

Fig. I. Calloſi corporis planum cum ſuis nervis, & ſtriis nerveis demonſtrat.

AA H*Æmiſphæria cerebri horizontaliter juxta colloſi corporis planum diſſecta.*

bb *Segmenta corticalia albidiora in corporis calloſi ſubſtantiam abeuntia.*

c *Corporis calloſi facies anterior ſub ſagittali ſutura.*

dd *Nervuli longitudinales ab anterioribus ad poſteriora excurrentes.*

eeee *Striæ medullares pectiniformes ſub nervis longitudinalibus utrinque transverſim excurrentes.*

ff *Limbi medullares, nervos referentes, corporis calloſi.*

g *Corporis calloſi facies poſterior ſub ſagittali & coronali ſutura.*

(*a*) *In Timæo pag. m. 752.*

Fig. II.

Fig. II. Corpus calloſum ad anteriora curvatum demonſtrat.

AA *Proceſſus anteriores hæmiſphæriorum cerebri.*
bb *Corporis calloſi facies anterior, & inferior*
cc *Nervuli longitudinales anterius curvati; & ab invicem paulatim recedentes.*
dd *Nervuli longitudinales in partes inferiores thalamorum nervorum opticorum deſinentes.*
e *Inſignis nervulus transverſim inſtar funiculi utramque cerebri ſubſtantiam juxta infundibulum nectens.*
f *Foramen infundibuli.*
gg *Baſes anteriores thalamorum nervorum opticorum in arcus curvatæ.*
h *Nervorum opticorum coalitus.*
ii *Nervi optici abſciſſi*

Fig. III. Corporis calloſi partem poſteriorem, & inferiorem demonſtrat.

AA *Corticalis cerebri ſubſtantia verſus occiput.*
bb *Corporis calloſi facies poſterior, & inferior.*
cc *Nervulorum longitudinalium productio ſuper poſteriorem corporis calloſi ſubſtantiam, quam crura fornicis appellant.*
dd *Nervuli longitudinales ſuperexcurrentes.*
ee *Thalamorum facies poſterior.*
f *Nervorum opticorum coalitus parumper diductus.*
gg *Nervi optici diſſecti.*

Fig. IV. Glandulam pinealem in ſuo ſitu cum nervulis ab eadem prodeuntibus demonſtrat.

AA *Corpora VVilliſio ſtriata dicta.*
bb *Nervorum opticorum thalami ſuperiori ex parte occurrentes.*

cc *Protuberantiæ natiformes.*

dd *Protuberantiæ teſtes dictæ.*

e *Glandula conoides in ſuo ſitu à meninge, & ſanguiferorum plexibus vindicata.*

ff *Proceſſus medullares, ſeù nervuli ab ipſius conoidis baſi prodeuntes.*

gg *Iidem ſuper thalamos opticorum excurrentes.*

hh *Terminus eorundem proceſſuum.*

Fig. V. Glandulam Pinealem integram, & microſcopio inſpectam demonſtrans.

A *Glandulæ conoidis figura naturali major.*

bbb *Sanguifera vaſa per extimam ejus ſuperficiem excurrentia.*

cc *Ocelli albi, qui ſunt baſes nervulorum pinealium inciſorum.*

DISSERTATIONES DUÆ
OCTAVA nimirum & NONA:

Altera de Ortu, Vegetatione, ac Textura

FUNGORUM;

Altera de PLINIANÆ VILLÆ Ruderibus:

Ad Eximium & Nobiliſſ: Virum LUDOVICUM FERDINANDUM MARSILIUM.

Jàm editæ ad calcem Operis ejusdem Excellentiſſimi Viri de Generatione Fungorum *Romæ* ex Typographia *Franciſci Gonzagæ* 1714.

No-

Nobiliſsimo, Eruditiſſimoque Viro

COMITI LVDOVICO FERDINANDO MARSILIO

IOANNES MARIA LANCISIUS S.P.D.

I. MULTA ſunt, quæ Diſſertationem tuam de Generatione Fungorum, nuper ad me miſſam, mirificè commendant (ornatiſſime Marſili) quæque ſedulò legenti mihi ſingularem voluptatem attulerunt. Conjunctam enim cum diligentia eruditionem, cum obſervationibus ſubtilitatem, cum philoſophia laboris pertinaciam exhibuerunt. Illud tamen mihi præ cæteris jucundum fuit, quod Schediaſma hoc tuum imaginem veteris imperii mihi obtulit, florentiſſimi ſcilicet illius ævi, cùm inter Proceres Romanorum, ut quiſque nobiliſſimus habebatur; ita in re ruſtica pertractanda, rebuſque omnibus naturalibus inveſtigandis curioſiſſimus, ac patientiſſimus laudabatur. Hinc Varronis, Catonis, Celſi, Plinii, aliorumque ſtudia apud omnem poſteritatem ſunt celebrata, quæ ſequioris ætatis deplorandâ penitùs calamitate adeo viluerunt, ut, dedignantibus ſummis Viris, plerunque ad tenuis fortunæ homines in vitæ

Marſilii laudes.

Veteres Romani, qui ſtudioſiſſimè res naturales indagarunt.

penè

penè dixerim quæſtum illa conceſſerint. Tu verò ingenuæ nobilitatis ſtimulis excitatus, omni planè liberali dignâque illuſtribus hominibus perceptâ doctrinâ; neque militari duntaxat famâ contentus, eorum maximè veſtigiis inſiſtere conatus es, qui pacis, bellique artes amico fœdere conjunxerunt, poſteroſque exemplo ſuo docuerunt, non minori cum laudis fructu corpora militiæ exercitationibus, quàm ingenia ſapientiæ cultu, ac tentandis ſolerter experimentis eſſe ſubigenda.

II. Ut autem ſpecimen Tibi præbeam jucunditatis, quam cepi, commentarium tuum attentè perlegens, pauca judicio tuo accuratiſſimo proferam, quæ materiam Tibi fortè ampliorem ſuggerent, argumentum novitate, & jucunditate commendandum feliciùs illuſtrandi.

III. In primis autem doctrinâ tuâ dignum, & veritati apprimè conſentaneum illud eſt, quod à generatione Fungorum ſemina prorsùs eliminaveris. Illa enim granula pulviſculo arenaceo immerſa, quæ obſervantur in fungo Thyphoideo (qui ex Inſula Melitenſi durus, ac penè ligneus per univerſam nunc Europam, tanquam ſpecificum hæmorrhagiarum pharmacum advehitur) & ſi quoad formam quodammodo ſeminum ſpeciem præſeferant, vera tamen ſemina eſſe à nemine ſat probatum comperio. Nam præcipua, atque evidens ſeminis nota ex germinatione, non autem ex mera corporis figura petenda eſt; ſecus enim quæcunque corpuſcula, quæ in plantarum externa ſuperficie emergunt, veluti tubercula, tomentum, villi, florum apices, ipſiquemet aculei pro ſeminibus forent accipienda. Atqui adhuc incompertum eſt, an hujus fungi pulviſculus ſatus, germinare poſſit. Quamobrem nihil videtur probabilius, quam hujuſmodi granula hac fermè ratione progigni. Fungi ſuccus, qui intra ipſius tubulos circumfertur, per hiſcentia eorundem orificia uſque ad extimam ſuperficiem ſenſim in minimas guttulas extillat, ibique partim ob imminutum inteſtinum illius motum, qui fovetur tum à reliqui ſucci fermentatione, tum ab humoris copia, quæ perenni affluxu in fungo reſtauratur, & partim à circumfuſi aëris pondere, ſalibus ac nocturno frigore

A fungorum generatione ſemina eliminantur.

Fungus Thyphoideus quis, & qualis ſit.

paulatim cogitur, & concreſcit in arenaceos globulos, qui pro guttulæ magnitudine granulorum, ac tenuioris pulviſculi ſpeciem exhibent.

Fungus Caliciformis; plura de eo ſcitu digna.

Idem dicendum cenſeo de fungis caliciformibus Mentzelii, ac Bocconi: Nam à Clariſſimo Valliſnerio nobiſcum & ſtudiis iiſdem, & vetuſtate amicitiæ conjunctiſſimo accepimus, quæ hujus fungi ſemina exiſtimantur, ſata quidem diligenter à ſe, nunquam tamen contigiſſe, ut ea nata videret, id quod Eruditiſſimo tuique amiciſſimo Domino Amadeo, ut memoras, etiam evenit. Tubercula igitur illa, quæ ex caliciformium umbilico prodeunt, fungi partes ſunt, ac veluti laciniæ, quæ in aliis fungorum generibus conſpiciuntur, ac præſertim in digitatis; niſi malis ea appellare fungos minimos ex fungina ſubſtantia pullulantes. Nam qua propemodum ratione ſtirpium fibræ (ut mox demonſtrabimus) in fungos excreſcunt, profectò ex Campaniformium fibroſis tubulis corpuſcula hæc compingi exiſtimamus. Hac ſiquidem methodo caliciformes fungos progigni conſentaneum eſt: ſcilicet plantarum fibræ ob aliquod vitium læſæ, humore nutritio impellente, invicem veluti in faſciculum cohærent, atque in teretem, ac ſolidum pedunculum protuberant uſque ad fungi umbilicum; ibi verò tum nutritio liquore urgente, ac copioſius influente, tum ob peculiarem quandam tubulorum ſtructuram, ac mutuum nexum, dictæ fibræ quaquaverſus à recto ipſarum ductu ad latera non nihil declinare incipiunt, quo fit, ut in meditullio ab invicem ſecedant, atque in calicis figuram diffundantur. Evenit autem, ut in hac fibrarum inclinatione eæ, quæ centrum occupant rectà, tum quòd aliis ſint rigidiores, tum ob diverſum fluidi motum, atque impulſum, ſursùm ferantur, ideoque ab aliarum conſortio ſejunctæ, ac quaſi desciſcentes, facili negotio ex calicis umbilico ſeorſim veluti in fungillos attolluntur.

Ita quidem de his ſentio, adductus experimentorum, quæ hactenus innotuere, argumentis. Verum ſemper lex erit reſipiendi, ac reſiliendi, ſi quis meliora.

IV. Porrò quæ ſæpe ſæpius cernuntur intra vulgarium Fungorum

rum ſtrias, ac rimulas tenuiſſima, & ſubobſcura corpora à nobis quoque (ut Tibi jam obſervare datum eſt) per Microſcopium nihil aliud eſſe deprehenſa ſunt, quàm peculiarium Inſectorum partim ovula, partim fæces, iis quidem locis, perinde quaſi propriis in nidulis, ſedibuſque opportunè commodèque depoſita. Quod ſanè cunctis commune eſſe animantibus, atque plantis, quippe quæ nidum, & alimentum peculiaribus inſectis præbent, paſſim comperimus. Enimverò innumeris inſectorum generibus (forſitan nondum ſatis detectis) ſua quæque domicilia ad Univerſi varietatem, pulchritudinem, atque œconomiam conſervandam Auctor naturæ paravit in ſolidis, in liquidis, in viventibus, atque in non viventibus; quæ quidem inſecta, niſi ipſa viverent, & viciſſim fæcibus alerentur, atque invicem comederentur; jam aut ſine organicis motibus paluſtria omnia languerent, ac emorerentur; aut nos ipſi ab inſectis, in infinitum multiplicatis, occideremur.

Subobſcura, & tenuiſſima corpora, quæ in Fungorum rimulis deliteſcunt, inſectorum ovula, ac fæces ſunt.

Innumera inſectorum genera latent in ſolidis, liquidis, animatis, inanimatiſque corporibus.

V. Neque verò ſeminibus ad Fungorum generationem opus eſſe videtur, cum iidem nunquam naſcantur ſeparatim, verùm ſemper derivatis fibrillis, ſuccoque nutritio ab aliquo vegetante, vel vegetabili corpore. Etenim tenuiſſima filamenta, quæ Fungorum radices conſtituunt, non modò cohærentia, ſed continua etiam ſunt cum utriculis, fibris, ac fiſtulis aut viventis adhuc plantæ, aut germinaturi ſeminis, vel ſaltem fragmentorum corii, pellis, aut pericarpii fruticis, radicis, aut ligni; quæ tametſi mortua vulgò appellentur, quia nec augeſcunt, nec gemmas ampliùs, nec ramos, aut folia emittunt; habent tamen etiam tum, licèt ſine motu, ſuos quæque concretos ſuccos in ſuperſtitibus utcunque organis; quamobrem illis iiſdem refermentatis, & in fluorem actis ſuccis morbosè extendi, novaſque formas poſſunt induere. Qui enim aſſerunt Fungos aliquandò ex ſimplici terra, vel cinere natos eſſe, haud animadvertunt cinerem, ac tellurem, ut principium præbeant vegetandis Fungis, oportere jam habuiſſe permixta minima aliquot ſegmenta uſtulatorum, aut putreſcentium ſeminum, lignorum, pellium, herbarumve. Nam, ubi terra nuda eſt, ubi cinis opti-

Ad Fungos generandos ſeminibus non eſt opus.

Errant qui Fungos ex ſimplici terra, aut cinere enatos putant.

mè combuſtus, &, ut Chymici loquuntur, reverberatus, Fungos profectò nec unquam, nec uſquam oriri deprehendimus. Et ſanè non dubito, quin Tu, quem ſolus detegendæ veritatis amor incendit, mecum fatearis arenam, quæ poſt fluminum exundationem ab exiccato luto in Arcium vallis, & foſſis colligitur, non eſſe ſimplicem terram, ſed ſexcentis conſtare corporibus, quæ per decurrentium aquarum impetum à montibus, ſylvis, pratis, hortis, vineis, ſcrobibuſque deterſa, in fluviorum alveos confusè devehuntur: quo fit, ut comminutæ, & conciſæ particulæ ſeminum, radicum, fruticum, & foliorum tùm herbarum, tùm arborum; immo etiam non pauca inſectorum ovula, & ipſamet inſecta, ac ſæpe ſæpiùs brutorum cadavera eo in cæno latere ſoleant, & computreſcere; quæ quidem omnia, cum per vim Solis aruerint, multiſque terræ particulis tecta, obrutaque fuerint, aliorum fortè, non verò tuæ rationis aciem fallere poſſunt, ut ſolius arenæ cumulus credantur. Fungi itaque, quos ex glarea, quam vocas, Briſachicæ foſſæ, tuos ante oculos pullulare identidem vidiſti, non ex ſimplici, nudâque terrâ producti dicendi erunt.

Arena, quæ ab exiccato luto in Arcium Vallis, foſſiſque colligitur, variorum corporum ſeminibus referta eſt.

Fungi non ex ſimplici arena, ſeu glarea in Briſachica foſſa pullularunt.

VI. At video jam nos, qui rebus congruimus, nominibus duntaxat differre; nam in tua doctiſſima Diſſertatione maximè adhærere videris illorum opinioni, qui originem Fungorum ex *lento*, ac *putrilaginoſo*, ut ais, *humore* repetunt, *modò idoneis additus ſit comprincipiis, in Muli fimo ritè parato, contentis* (hoc enim experimentum ad faciliorem Fungorum ortum adducis) ibi enim ſimul digeritur, *& combinatur in prima Fungorum inchoamenta.* Verumtamen luce clariùs mihi quidem videtur in Equorum, Mulorum, cæterorumque Jumentorum fimo ſemper aliquot ſupereſſe, exigua quanquam, fragmenta herbarum, ſeminum, atque hordei præſertim, quæ noſtris paſſim ſenſibus obſervantur. Nimirum, quia organica hæc corpora à periſtaltico ventriculi, ſupernorumque inteſtinorum motu, citiùs ad colon, & podicem extruduntur, quàm minuta illorum ſtructura per actuoſam ſolventium fermentorum vim penitùs deſtruatur, ac diſſolvatur. Quamobrem avenam, atque hordeum ubique prope ſtabula ex Jumen-

Fungi ex Muli fimo procreantur.

Jumentorum fimus herbarum, ſeminum, ac hordei fragmenta continet.

Jumentorum ſtercoribus ſub Veris initium vegetari conſpicimus. Itaque, Vir præclariſſime, Tu quoque non obſcurè mihi aſſentiri videris arbitranti Fungos tùm in glarea poſt fluminum exundationem derelictâ, tùm in Muli fimo natos, ex vegetabilium particulis, tanquam primordiis, ac præcurrentibus principiis pullulare. Sed nihil nimis enucleandum; præſertim ubi res paulò diligentius tractata, nauſeam fortè aliquibus faciat. Majora igitur perſequamur. *Avena, atque hordeum prope Iumentorum ſtabula, ineunte Vere, ex illorum ſtercoribus effloreſcit.*

VII. Profectò Tibi, experimentalis Philoſophiæ ſtudiis jam ſubacto, neque novum, neque arduum erit conſuetis naturæ inſtitutionibus, & Matheſeos præceptis inſiſtere; nimirùm ut ex planis, apertis, atque extantibus phænomenis abſtruſiora, obſcuriora, & ſecretiora mecum rimeris. Quoniam verò compertum cuique eſt, Tibique maximè, qui naturalem Fungorum hiſtoriam quàm diligentiſſimè ſcripſiſti, Fungos in magnis, vegetis, ac viventibus arboribus produci quidem, ſed nunquam è loco ſano, ſemper autem vel eroſione intrinſecùs alimenti culpâ, aut foris rubigine, inſecto, vel avulſione, aut inciſione vulnerato; nec unquam à ſucco ſolùm nativo, ſed plùs, minùſve ab imbribus, nebulis, aliiſque aëri innatantibus corporibus labefactato; in proclivi certè fuerit, ut cognoſcas non aliter ſe rem habere, cum Fungi ex parvis, mortuis, atque humo etiam ſepultis animalium coriis, aut arborum, fruticum, herbarumque particulis emergunt: nimirùm utrobique accidere, ut fungorum principium ſit pars corporis vegetabilis, duobus ſimul vitiis obnoxia, ſolutæ nempe continuitati, & quoquo modo degeneri facto nativo ſucco: ut proinde jure merito Fungos ad plantarum morbos Plinius (*a*) retulerit; ac Sennertus (*b*) nonniſi in plantis, vel à plantis naſci putaverit. Non abſimili fermè pacto, quo Gallas in arboribus per inflicta ab inſectis vulnera, infuſaque unà cum fermentativis liquidis ova progigni, atque elevari, omnes nunc à præclariſſimo Malpighio edocti cognoſcunt, & fatentur; tranſverſales enim medullæ potiſſimùm fibræ, quæ plagam contraxerunt,

Fungi in vegetis quidem arboribus, ſed nunquam è loco ſano, atque integro gignuntur.

Gallæ pariter ex vulneratis ab inſecto arboribus producuntur.

(a) *N. H. Lib. 17. cap. 24. nu. 35.*
(b) *Hypomem. phyſ. lib. 5. cap. 6.*

xerunt, ab inſperſo fermentante inſecti ſucco, ovulique aurâ turgeſcunt in orbem, & cum aliis à cortice ſuperinductis fibris intùs fovent adulturum ſuo tempore animal, quod tandem, perforato plerunque carcere ſub muſcæ alicujus ſpecie in libertatem ſe vindicat.

Chryſalides ex Gallis erumpunt.

Recenſentur nonnullæ cauſæ fungorum ortum adjuvantes.

VIII. Cætera verò, quæ ad Fungorum generationem plerunque concurrunt, fotus nempè Solis, aut fimi; quinimmò etiam decocta eorundem Fungorum, aut ſola interdum affuſa calida aqua inſperſa ſuper Muli fimum, vel unà cum diſſoluto fermento ſuper radicem diſſectæ populi albæ, ut Matthiolus (*a*) admonet, vel (ut nos in ſecretis apud aliquos eſſe reſcivimus) uſtulatis truncis, & radicibus nucum avellanarum, aut Lapidi Fungario reſperſa, aliaque ſimilia, non ſunt cauſæ continentes, efficientes, & principales, cum ſine iis Fungi plerunque naſcantur, ſed appellandæ duntaxat veniunt adjuvantes, ac ſubſervientes. Nam conferunt, non Fungos producendo, verùm fluiditatem, laxitatem, mollitiem, tenacitatem aliquam, motum, ac fermentationem tribuendo iis duobus principiis, quibus re vera Fungorum ortus debetur. Quo fit, ut Fermentum terræ, quod Nicander (*b*); Arborum pituita, quam Plinius (*c*), Humor lentus, ac putrilaginoſus, quem Tu ipſe in Fungorum cauſam, adducis, eorundem generationem promoveant quidem, ſed idem plane efficiant, quod hydraulicis Machinis (quæ propriis organis præcipuè inſtrui debent, ſine quibus nullus illarum uſus exiſteret) præſtat vel ſufflamen, quod aquarum curſui modò impedimentum tollit, modò ponit; vel adeps, aut oleum, rotarum axibus adhibitum; vel quidvis aliud, quod motus facilitati ſubſervit, aut partem materiæ ſubminiſtrat.

Humor lentus, ac putridus ſine ulla textura corporis vegetabilis mucedinem, lanuginemque deſpumare poteſt.

IX. Mihi quidem tecum convenit in eo, quod humor lentus, ac putrilaginoſus, etiam non ſuperſtite animati corporis texturâ, mucedinis, lanuginiſque ſpeciem deſpumare poſſit; quoniam agitatione incluſi ſpiritus, ſeu fermenti ſubſtantia illa mollis ſenſim turgeſcit, attenuatur, atque in fibrillas elevatur, quæ Microſcopio

(a) *In lib. 1. Dioſcorid. cap. 93.*
(b) *Alexipharmac. pag. mihi 50.*
(c) *Lib. 22. cap. 23. num. 37.*

croſcopio ſpectatæ cujuſdam prati formam floſculis conſperſi præ ſe ferunt; quibus tamen nec ſemen ineſt, nec vegetabilium organa data ſunt. Simile quid cernimus in arboribus, quas Chymici Dianæ, ac Martis vocitant; univerſa enim illa ramorum, foliorum, ac fructuum ſcena nullis inteſtinis organis conſtructa eſt, ſed ſola diſſolventis menſtrui, & metallicarum particularum congerie, & complexione conſtat, atque conſurgit. Contra verò ubi lanugo, & mucedo à vegetantis alicujus corporis ſuperficie ad marcorem tendente attollitur, ea quidem ab ejus fibrillis in longum per ſuccorum fermentationem extenſis, & in puſillos veluti Fungos abeuntibus producitur. Dum verò hæc ſcriberemus fortè fortuna oculos conjecimus in cedrum quoddam inſitivum, vulgò noſtratibus *Cedrato* nuncupatum, quod, cum ante dies aliquot per longum diſſectum eſſet, mucorem contraxerat, quem Microſcopio inſpectantes, nihil aliud eſſe comperimus, quàm uberem ſegetem Fungillorum, qui ex vulneratis candidis cellularum fibrillis candidi prodeuntes, ac ſenſim liveſcentes in nigreſcens tandem capitulum evadebant.

Exempla in Metallicis.

Mucedo vegetabilium ſeges eſt Fungillorum.

X. Sed, nè argumentum ibi dimittere videamur, ubi majoribus eſt difficultatibus obſitum; primò inquiramus in modum, quo Fungi ex viventium arborum vitiis gignuntur, & adoleſcunt; ut inde paratiores, atque inſtructiores evadamus ad ea intelligenda, quæ circa ortum eorundem Fungorum ex minimis vegetabilium particulis in fimo, cæno, & Lapide etiam Fungario latitantibus, probabiliter fiunt: veroſimillimis enim rationibus in obſcuris, & arduis quæſtionibus libenter acquieſcimus.

Quomodo Fungi ex viventium arborum vitiis oriantur, & accreſcant.

XI. Enimverò cum naſcantur Fungi ex virentibus arboribus, quo ſitu plaga, ut dictum eſt, fuerit aperta, quis oculis primùm, deinde animo etiam non intueatur ideò Fungos ex vulneratis, vel corroſis alicubi vegetabilium particulis aſſurgere; quia nativus plantæ ſuccus, qui ſuos per tubulos à radice in truncum, atque illinc in ramos, & folia impulſus liberè diſcurrere ſueverat, propter ſaucios canales in ejuſdem vulneris, ulceriſque labris, ſinubuſque reſtagnare cogitur, atque ibidem concipere præternaturalem indolem, quam etiam liquida in Animalium

Nativus plantæ ſuccus in vulneris labris reſtagnare cogitur, ac degenerare.

plagis

plagis paſſim ſolent contrahere? Interim verò accedente pluviarum, aut ſaltem corpuſculorum aqueo-ſalino-ſulphureorum ambientis aëris occurſu, & mixtione non ægrè fit, ut jam degener ſuccus novâ, ac plùs minuſve morbida fermentatione coagitetur, quæ paulatim utriculorum, canaliumque fibras, cum non ampliùs in directum (ablatâ ibi loci continuitate) urgere valeat, emollit primùm; deinde explicat, rumpit, atque exſolvit; poſtremò eò uſque tranſverſum ducit, ac trahit, quò pertingere poteſt vis non impedita per ſuperincumbentem atmoſphæram tùm interni aëris, in trachealibus fiſtulis citra vulnus compreſſi, tùm partium volatilium à ſubterraneis ſpecubus per radicum oſcilla ſurſum cum aëre aſcendentium: quæ certè duò in vegetabilibus impellentis principii facultatem, quam *anaſſyton* appellant Græci, apertè conſtituunt.

Degener ſuccus ſalino-ſulphureis particulis agitatus canalium fibras emollit, atque exſolvit.

Cur Fungus arbore ipſa mollior enaſcatur, aliâque figurâ, & variis etiam coloribus præditus ſit, ac poteſtatibus tum juvandi, tum nocendi.

XII. Ubi verò obliqua hæc fibrarum exſolutio, ac productio ex arboris plaga fieri incipit certè illum ſervare nequit ordinem poſitionis, colligationis, & contextus, quem in recta, atque incolumi vegetatione tenuiſſet. Idcircò morboſa planta, quam Fungi nomine appellamus, neceſſariò arbore ipsâ ab initio aliquantò mollior, diversâque figurâ donata prodire ſolet; quinimmò ſecundum variam fibrarum, fiſtularumque, undè Fungi oriuntur, conſiſtentiam; necnon ſecundum variam naturam ſuccorum, qui per eaſdem fiſtulas ex affecto vegetante deducuntur, varius quoque adnaſcitur Fungus; ſcilicet modò durus, modò mollis; nunc albus, aut niger, nunc flavus, aut viridis; modò ſapidus, odorus, & ſalubris; modò male olens, inſalubris, & Veneficus: id quod univerſam Fungorum hiſtoriam repetenti Tibi planiſſimum erit. Nam, ut ordiamur à Fungorum conſiſtentia, ſanè qui ex viventium arborum radicibus pullulant, teneriores ſunt iis, qui ex trunco, ut ſæpè admodùm duri, qui ex ramis oriuntur: nimirùm, quia aqueo phlegmate dilutior eſt ſuccus, & fibræ molliores ſunt in radice, quàm in trunco; in ramis verò tùm fibræ, & tubuli ſolidiores, tùm ſuccus magis evectus, & diſpoſitus ad concretionem eſt, itaut minimo negotio ferruminetur in lignum, cujus major in ramis, quàm in trunco ſuperfi-

Cur Fungi è radicibus orti teneriores, è ramis verò duriores ſint, atque ex trunco mediocris ſint duritiei.

ſuperficies invenitur, ſi geometricis regulis illos ſeorſim accipiamus. Idcircò cernimus Fungos ad radicem natos, brevì marceſcere; longiori autem tempore obduratos perdurare qui à ramis propendent. Ex mortuis verò plantis ſemper prodire obſervamus molles Fungos; quia oportet aridos tubulos, & coactos ſuccos molliri primùm, deinceps in tenuiſſima ſtamina diviſos transverſum egredi, ut retia Fungorum compingant. Quod verò ſpectat ad colorum varietatem, intuemur Fungos pro ratione diverſitatis ſuccorum, qui in Arborum fiſtulis collecti ſunt, variis quoque modis depingi. Ita qui ex alba populo, vel ſalice naſcuntur, belle candicant; flaveſcunt qui ex moro pendent; rubere ſolent, aut nigreſcere qui ex quercu, vel robore gignuntur: plantæ enim, quæ vitriolo donantur, nigros Fungos pariunt. Similiter ſalubres experimur qui ex ſalubribus, inſalubres, & veneficos qui ex inſalubribus, ac veneficis plantis proficiſcuntur, aut venenatum inſectum connutriunt.

Cur è plantis emortuis molles fungi naſcantur.

Vndè colorum diverſitas in Fungis oriatur.

XIII. Sed age jam, Vir egregie, eò, undè digreſſi ſumus, revertamur, diligenter expendentes, cur Fungi eam texturam, formamque minimè ſervent, quam in plantis, eorum parentibus, conſpicimus. Profectò non inficiaberis in vulneratis, & per ſuccorum fermentationem diſſolutis fibrarum faſciculis, diverſas paulatim inclinationes ad rationem varietatis ponderum, & elaterum oriri tùm in emancipatis continentibus tubulis, tùm in luxuriantibus contentis liquidis. Quamobrem vario quoque modo, quam natura arboris exigeret, fibræ, & canales in Fungis complicantur, laxantur, mutuò nectuntur, & cohærent. Atque hinc forſitan ratio ducenda eſt, quod in pleriſque Fungis umbellæ fornix, ſive inferna capituli ſuperficies ſtriis ſulcata cernatur: nimirùm quia fibræ, & vaſa ex ſtipite prodeuntia, cum libertatem nanciſcuntur, alia magis, alia minus aſſurgunt, ſpatiaque intermedia omninò vacua relinquunt; quæ verò ſupernâ contexuntur in ſuperficie, quoniam teneriora ſunt, mutuò, ſtatim complectuntur, nullamque aſperitatem, aut ſulcos exhibent; potiſſimùm quia ab incumbente aëre in ipſo ortu, cum mollia ſint, facilè complanantur, ac levigantur.

Qua de cauſa Fungorum textura, ac forma diverſa ſit ab ea, qua prædita ſunt plantæ, quibus innaſcuntur.

Tradita de Fungorum ortu doctrina, ex fungoſis accretionibus, quæ in ulceribus fiunt, confirmatur.

XIV. Quod ſi libeat traditam hanc de Fungorum ortu ex vulneratis viventium vegetabilium partibus doctrinam ulteriùs explánare, ac luculentiùs confirmare; animum, quæsò, ad eas potiſſimùm fungoſas humani corporis excreſcentias adjiciamus, quas condylomata, & mariſcas vocant: naſcuntur ſiquidem ex modicis circa podicem diſciſſionibus, quibus ſubacidum fermentum leniter adhæreſcit, efficitque, ut ejuſdem cutis fibræ, ac vaſa diſſolvantur, attenuentur, atque obliquè producta formam acquirant Fungis quàm ſimillimam: ut proindè, quemadmodùm nefas eſt dubitare, quin minima noſtri corporis vaſa in condylomatum ſubſtantiam protendantur (quod in emortuis quoque animalium membranis Fungos edentibus eâdem lege contingit) ita fateri debeamus, arborum tubulos, & vaſa diſſoluta quidem, atque exiliora reddita, in eoſdem Fungos abire, quos magno ſimul, ac pulcherrimo ſpectaculo diverſis figuris, magnitudinibus, conſiſtentiis, coloribus, ſaporibus, aliiſque qualitatibus inſtructos, ſed ex cunctis ferè plantis pro diverſa earum natura per ſylvas, per prata, ubique denique locorum oriri animadvertimus.

Innumeræ Fungorum ſpecies coloribus expreſſæ in Bibliotheca Summi Pontificis.

Horum verò Fungorum innumeras penè imagines fideli admodùm ſtylo, coloribuſque delineatas, ac tribus voluminibus comprehenſas Tu mecum intuitus ſuperioribus diebus ſuſpexiſti in privata SS. D. N. CLEMENTIS XI. Bibliotheca, è qua faxit Deus, ut eædem in publicum unà cum aliis non minùs præclarè, atque egregiè depictis, quàm raris, utilibuſque naturalium rerum, ac priſcorum temporum monumentis) Europæ, atque Eccleſiæ tranquillitate reſtitutâ) aliquandò emittantur. Quod ſi ad illarum editionem; quamvis Pontificia hæc Aula doctiſſimis, ac ſolertiſſimis Viris abundet, aliquid tamen noſtra etiam mediocritas præſtare poſſit, optare licet, ut eâ SS. PATER utatur; fortaſsè enim, non quidem ingenio, & doctrinâ, quibus non planè carere ſentimus, ſed induſtriâ, ac ſedulitate, quas ex cultu, & obſequio ſtimulos accipere nemo non novit, operam noſtram impenderemus, atque augeremus. Rogamus itaque Sacratiſſimum Principem, ut hunc theſaurum latere non patiatur; præſertim cum innumerabiles illas, ut ita dicam, icones

nes ex naturalibus Fungorum archetypis, non ab imperito, aut oſcitante homine, ſed ſummo ſtudio à duobus magnis Viris expreſſas arbitremur; nimirùm ab Excellentiſſimo Magnate Federico Ceſio, celebri olim Lynceorum Academiæ Principe, necnon à Joanne Heckio, qui magnus ſui ævi Medicus, & Botanicus extitit. Namque non ſolùm inſignia Ceſiorum ſingulis ferè codicibus, qui figuras continent, impreſſa ſunt; verùm etiam in his, qui de Fungis tractant, paſſim adnotatum legitur, obſervatos Ceſi, Aquæſpartæ, aut in aliis Ceſiorum Oppidis. Inter cæteras verò Fungorum imagines in memoratis Summi Principis voluminibus admiror, quæ cum tuis æri tàm bellè inciſis, magnoperè conſentiunt, quemadmodùm ſunt Fungi capillares, calyciformes, aliique hujus ordinis. Sed occurrunt etiam multæ, eæque elegantiſſimæ effigies Fungorum, qui ex Pavonis ſtercore ſurgunt; eorum quoque, qui ex quercu nati, coloris lutei-fulvi, lactiſucci, & acres ſunt; aliorum prætereà, qui *Floriſperſi* dicuntur, quia ſuperficie conſperſa floribus, nempè extremis quibuſdam villis in florum ſpeciem accomodatis inſigniuntur. Vidimus inſuper nonnullos lanugine obſitos; non paucos hirſutos, alios atros, flavos, & perniciosiſſimos; viſcoſos etiam, mucoſos, glutinoſos, quin confertiſſimos ex ſaxo genitos; nonnullos odoros, & aromaticos. Sed omnes hìc recenſere infinitum eſſet. At, quæ tua eſt, inquies, ſententia de modo, quo Fungi ex mortuis, ut ajunt, vegetabilibus pullulant? *Diverſa Fungorum genera deſcribuntur.*

XV. Equidem præjactis jam viventium plantarum fundamentis, quæ apertiùs oculis intuentium patent; ſtatuo ſimiliter ex emortuis earundem membris Fungos oriri; videlicet fibras ramorum, ac tubulorum pluviâ, vel quovis alio humore molleſcere, ac propterea coactos in iiſdem ſuccos paulatim fluidos evadere, fermentari, atque à ſinubus, in quibus marcuerant, erumpere unà cùm laxatis tubulis, vaſiſque, quæ mox, quaſi emancipata, in novam formam, figuramque complicari ſolent, ac pro ratione impellentis liquidi, ductilitatis, & inclinationis fibrarum, atque obicis, qui ab aëre ambiente proficiſcitur, varias morboſarum plantarum ſpecies effingere. Atque id quidem *Quo pacto Fungi ex emortuis plantarum membris oriantur.*

in magnis arborum ſegmentis. Quod ſi exiguæ, ac minimæ ſint, eæque inter ſe confuſæ diverſorum fruticum, foliorum, ſeminumque particulæ, ut in cæno, in fimo, atque in Lapide Fungario; tunc præter ea, quæ de magnis, mortuiſque arborum membris indicata ſunt; illud etiam eſt advertendum, fibrillas nimirùm diverſarum plantarum, ita contigua, aut etiam continua inter ſe fieri oportere, ut veluti una alteri inſita videatur, Fungoſque inde obortos eſſe perinde quaſi ſpurios fœtus diverſorum vegetabilium. Vides itaque, Vir Clariſſimè, quàm inconſultò à nonnullis Fungorum ſemina quærantur, cum prolificum ſemen ſpuriis animalibus natura negaverit; nè ſcilicet in infinitum viventium genera abirent.

Per diverſarum fibrarum inſitionem Fungos etiam oriri.

Lapſis Fungarius quid, & qualis ſit.

XVI. Et quoniam nunquam in manus tuas perveniſſe fateris Fungarios Lapides, gratum Tibi futurum confido, ſi allatam hypotheſim ex curioſis ejusdem Lapidis obſervationibus confirmavero, quorum pleraſque acceptas refero Amicorum doctiſſimo Valiſnerio. Eſt enimverò Lapis Fungarius non quidem in verorum lapidum ordinem redigendus, ut ex vulgi errore opinari quis poſſet, ſed concretum quoddam ex complexu lapillorum, radicum, ſuccorum, ſeminum, terræque lapideſcentis coaleſcens. Ex eo verò non aliter Fungos elicies, quàm ſi aquam affundas, & tepido in loco reponas, vel ſaltem tepens aër acceſſerit; tunc enim ſaxeus ille nexus, arctaque textura laxatur, itaut vegetabilium fibræ emolliantur, ac ſucci concreti ab affuſis calidis humoribus ſolvantur, ac fermententur: quâ de re per lapillorum hiatus, ac rimas, ubi ſcilicet major concurrit vis propulſiva, minorque objicitur reſiſtentia, eædem vulneratæ cæteroquin radices, inciſi frutices, contuſa ſemina, laxatas illas ipſas fibras à concitato fluido foràs protrudunt in Fungos, quos, propter admixtas lapideſcentis ſucci particulas, paulò duriores comperimus iis, qui ex ſimplici fimo, vel laxa terra naſcuntur. Fit autem, ut ejuſmodi Fungarii Lapides, multâ prole editâ, poſtremò effæti ſterileſcant, leviores redditi, poroſioreſque; quia nimirùm in iiſdem non ſolùm ſuccus nutritius abſumitur, & exhauritur, verum etiam quia fibrarum ſubſtantia, continendis

dis ſuccis, formandiſque Fungorum corporibus neceſſaria paulatim deteritur, imminuitur, ac deficit; eo fermè pacto, quo argenteus conus, aureis foliis inductus, ſi per chalybeum foramen in exiles cylindros trajiciatur, longiſſima quidem inaurata ſuperficies ducitur; ſed tandem utriuſque metalli ſubſtantia conficitur, & deperit. Hoc quidem Fungarii Lapidis argumento ſatis patere arbitramur, Fungos, ubivis reperiantur, ſemper à vegetabili corpore, magno, vel minimo procedere, atque adoleſcere. Immeritò proindè nonnulli de naturæ obſcuritate queruntur; cum omnis plerunque vel noſtris in oculis ſit infirmitas, vel in mentibus indiligentia, quibus, cum rerum exiſtentiam metimur, facilè credimus, illa non eſſe, quæ ab exiguitate ſubitò cernere prohibemur: identidem verò inſtructiora ad agendum ſunt corpora, quæ nudos illico ſenſus prætereunt, atque effugiunt. Sed, licèt multiplex verum eſſe non poſſit, nihiloſeciùs tanta eſt illius vis, ut ad ſe amatores proximè ſemper alliciat, faciatque, ut, ſi totum detegere non poſſint, ſaltem per partes aliquas illud quoquo modo comprehendant, atque percipiant. Ita ſanè Licetus, (*a*), & poſt eum accuratiùs Daniel Sennertus (*b*) cum inſpexiſſent Fungos interdum ex ſola terra progigni, nunquam tamen ſine ſucco, aut excremento alicujus arboris; propterea ſunt opinati, animam priſtini viventis perfectioris, quæ in minimis etiam corpuſculis integrè permanere ſolet, ut locum, tempuſque idoneum nacta fuerit, ſe ſe exercere, & corpus Fungi conſtruere, & conformare. Nimirùm celeberrimi Viri, ſi minùs arborum ſtructuras, incluſoſque ſuccos in minimis fruſtulis ſuperſtites eſſe cognoverunt, ſaltem præexiſtentem vegetabilium partem in generatione Fungorum cum negare non poſſent, & fateri cogerentur, ad vim illam vegetativæ animæ confugerunt.

Non de naturæ obſcuritate, ſed de noſtra ſegnitie querendum.

XVII. Habes, Eruditiſſime, & Nobiliſſime Marſili, quid in accuratiſſima Diſſertatione tua judicio meo qualicunque arriſerit. Habes etiam pauca, in quibus pro tua humanitate non ſolùm diſſentire, ſed etiam contra amiciſſimè diſputare mihi licuit

Tt 3

(a) *Lib. 3. de Spontan. Vivent. ort. cap. 4.*
(b) *Loc. ſup. cit.*

cuit. Supereſt modò, ut in utriuſque ingenuitatem, candoremque animi mei benevolè complectaris. Hinc autem univerſos opinor intellecturos quanto ſtudio, tametſi impari niſu, per laudatiſſima veſtigia tua incedere conatus fuerim. Quod certè, non in hac duntaxat philoſophica lucubratione conſcribenda; verùm etiam in bonis Artibus utcunque fovendis, promovendiſque præſtare ſatago. Et quidem, ut Philoſophicomedicam Bibliothecam cum Naturalis Scientiæ inſtrumentis, tenueſque opes meas publico Romæ Studioſorum commodo dicarem, Te, Clariſſime Marſili, ducem habui, & incentorem. Tu enim magna cum Italiæ gloria Inſtitutum condidiſti, quo certè, ut nihil ſuperior ætas ad augendas liberales diſciplinas vidit illuſtrius; ita rem perfeciſti Sapientiſſimo Pontifice, optimarum omnium facultatum Patrono Munificentiſſimo, Bononiâ Patriâ tuâ Studiorum parente, & altrice celeberrimâ, Te denique, tuâque eruditione, atque ergà literas, doctrinaſque amore ſummo digniſſimam.

Laus Marſilii ex Bononienſi Inſtituto petita.

XVIII. Sed nè patientiam tuam diutiùs vexare pergam, hæc, quæ inter moleſtiſſimas curarum turbas exarare potui, ut conſuetâ benignitate excipias, rogo, atque obteſtor. Nam uberrimus mihi conſtabit tenuiſſimi laboris fructus, ſi Tibi non ingratum accidiſſe cognovero. Vale.

Officioſa epiſtolæ concluſio.

Ex Muſæo noſtro in Quirinali iv. Nonas Januarii MDCCXIV.

IOAN-

JOANNIS MARIÆ LANCISII
PHYSIOLOGICÆ ANIMADVERSIONES
IN
PLINIANAM VILLAM
Nuper in Laurentino detectam;
IN QUIBUS

Tùm de novis aggeſtionibus circa Oſtia Tiberis; tùm de ibidem ſuccreſcentibus arenarum tumulis; tùm denique de herbis, & fruticibus in recens aggeſto litore ſuborientibus diſſeritur.

Nobiliſsimo, atque Eruditiſſimo

EQUITI

MARCELLO SACCHETTO

Hieroſolymitani Ordinis

APVD CLEMENTEM XI. PONT. MAX.

Oratori Vigilantiſſimo

IOANNES MARIA LANCISIVS S.P.D.

Occaſio ſcribendi.

I. CUM in Laurentino tuo, Marcelle Doctiſſime, poſtremos bacchanalium dies, unà cum eximiæ humanitatis, ac doctrinæ Præſule Cajetano de Cavaleriis jucunde tecum, honeſtèque in antiquis potiſſimum eruendis Plinianæ Villæ ruderibus traduceremus; ad quam ſanè Villam idem Plinius (*a*), Saturnalibus præcipuè magnam voluptatem capturus ſe recipiebat: ſubiit profectò animum, quod M. Cicero 1. de Legibus admonuit, ſubciſiva tempora, nè pereant, adnitendum eſſe -- *ut ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum*

(a) *Vt fatetur in epiſt. ſua 17. lib. 2. verſùs finem.*

eorum numerum accommodentur quæ ſcribimus - - At verò nihil noſtræ ruſticationi accommodatius, aut officio ergà Te meo convenientius mihi quidem viſum eſt, quàm tenuiter, ut ſoleo, diſſerere de hac eâdem Plinianâ Villâ, cujus ſolum, quod ſub collis forma in gentilitiis prædiis tuis incultum olim, terrâ, vepribus, proceriſque arboribus obrutum, obſitumque erat, induſtriâ, impensâque tuâ pedibus tàm ſæpè, ac tàm liberè calcavimus; cujus parietes, quos nòn exiguâ parte adhuc ſuperſtites, rariſque lapidibus affabre incruſtatos læti per eos dies admirabamur effoſſos, & contrectabamus. Quæ igitur tunc properè commentabar, nunc ad excitandam Tibi amoris ergà Te mei, & præteritæ voluptatis memoriam, ad Te perſcribere vix ad Urbem reverſus conſtitui.

II. Sed jam video in hujus epiſtolæ limine pro ipſius Plinii famâ, atque exiſtimatione mihi ſtrenuè eſſe dimicandum cum illo, qui ejuſdem dictorum, factorumque ſe gravem, atque aſſiduum vindicem præſtare debuiſſet. Edidit Pariſiis (*a*) Secundi noſtri epiſtolas adjectis notis, & emendationibus Claudius Minöè J. C.: is, ubi paraphraſim apponit ad epiſtolam 17. Libri ſecundi, in qua Laurentina Villa mirificâ verborum copiâ, atque elegantiâ deſcribitur, Auctorem, ac Dominum illius non leviter mordet, dum ſtudet laudare. Etenim novo quodam captandæ per reprehenſionem benevolentiæ argumento in hanc ſententiam cum Plinii Manibus loquitur; perinde quaſi Vir, omnium teſtimonio verax, & probus exaggerare potuerit, vel etiam in oculis totius antiquitatis mentiri - - *Nè Te*, inquit, *fortaſsè præter modum oſtentes, Plini doctiſſime; memineris, quæsò, triti omnium ſermone proverbii, quo dicitur, ſuum cuique pulchrum: Et, quiſque ſuum laudat; cætera noſti: immò facilè fuiſſe diſerto, benèque docto homini; qualem Te eſſe fatemur ingenuè, augere verbis, quod tuo, & aliorum fortaſsè judicio pulchrum cenſeretur. Verùm, Plini, hoc Tibi do non invitus, ut prædium tuum chartis nunquam morituris expreſſum, ideoque ſolo ipſo beatius, cujus neſcio, an jam facies ulla ſuperſit, nobis commendes.* *Illata Plinio calumnia.*

III. Hactenùs Minöè, qui certè videtur vel non crediddiſſe, Villam

(a) *Apud Marcum Orry. Anno 1608.*

Villam eâ formâ, quam ſtylo ſuo Plinius delineavit, fuiſſe unquam excitatam, ornatamque; vel, ſi minùs, nullum ampliùs ejus ſignum in Laurentino inveniri. At enimverò huic Interpreti ignoſcendum arbitror, quod abſens infeſtum de Villa, alioquì amæniſſima, judicium tulerit. Si enim ille, ut nobis feliciter contigit, faciem loci pulcherrimam intueri potuiſſet, in alia omnia proculdubio diſceſſiſſet; neque ſanè putaſſet, Plinium nimio amore abreptum illius amænitatem ſupra verum extuliſſe.

Plinii fides vindicatur.

IV. Æquiori tamen animo de Villa iſta, & Plinii fide judicium tulit inter ſui temporis Architectos celeberrimus Pater D. Jo: Ambroſius Mazzenta Bernabita, qui ſolâ Plinianæ epiſtolæ lectione excitatus, & deſcribentis lineamenta ſequutus, mirificam adornavit Ichnographiam, quâ Villam ipſam, ædes, hortos, parteſque univerſas affabrè adumbravit, eaque inter cætera ſecretioris Bibliothecæ SS. Patris CLEMENTIS XI. monumenta ſelectiſſima conſervatur.

Plinianæ Villæ Ichnographia in Bibliotheca SS. Patr. Clementis XI.

V. Utinam ſuperioribus diebus nobiſcum verſati fuiſſent Raphael Fabrettus, & Hadrianus Auzut; nempè felices illæ animæ, quæ, cum in terris viverent, ſtudio priſcarum rerum tantoperè flagrabant; ac popterea, Marcelle clariſſime, Tecum identidem ruſticantes adeò anxiè, irrito licet conatu, hanc eandem Villam quæſiverunt: quâ porrò nunc lætitiâ exilirent: ſuburbanis inventis ædibus, in quibus olim tot Plinio ſimiles, & æquales, videlicet Fabius Quintilianus, Cornelius Tacitus, Catilius Severus, Suetonius Tranquillus, Julius Frontinus, Paternus, aliique doctiſſimi, ac diſſertiſſimi, quâ Oratoriæ Artis, & Juriſprudentiæ, quâ Hiſtoriæ, & Architecturæ Magiſtri cum Secundo noſtro convenientes, modò dulces, præclaroſque ſermones miſcebant; modò libellos, pugillares, ſtudioſumque otium repetebant?

Plinianæ Villæ rudera fruſtrà olim quæſita; nuper feliciter detecta.

Plinii Sodales.

VI. Nè cui verò ſuſpicio fortè oboriatur Villæne Plinianæ, an alterius ſint, ædium reliquiæ, quas iſtic paulò antè detectas, & lapide quadrato, ſeù reticulato, ut ajunt opere, ſtructas cernimus; ipſa certè loci diſtantia, ab eodem Plinio indicata, cùm ab Urbe, tùm ab Oſtienſi Colonia, atque à proximo vico, quem

Ædium detectæ reliquiæ ad Plinianam Villam pertinere demonſtratur.

Piaſtra

Piaſtra hodiè appellant, ac præſertim trium atriorum, totidemque porticuum, & arearum, nec non duarum turrium ad propugnaculum Villæ; cubiculorum item numerus, aſpectuſque, omnem planè dubitationem abſtergunt. Tuum itaque erit, Vir Nobiliſſime, ut ad ejus rei fidem (quippe qui Architecturæ per Te ipſum peritiſſimus haberis) Ichnographiam, & præ cunctis interiorem tàm per longitudinem, quàm per latitudinem ejuſdem ædificii formam cum pavimentis opere pleriſque locis muſivo, & Numidico, aut Alexandrino marmore ſtratis; parietibuſque vario cruſtarum genere diſtinctis, atque ornatis quàm citiſſimè delineandam ſuſcipias, æríque inciſam publici juris facias. Ita enim quam Villam è tenebris, in quibus tandiù ſepulta jacuerat, eruiſti, in ſempiternam hominum lucem, tanquam priſcæ munditiæ pariter, ac frugalitatis imaginem, editis tabulis proferes. Quid? quod magni ad honorem noſtrum, qui Romani ſumus, intereſſe videtur, Plinium in Urbe Conſulem ab omni mendacii nota vindicare; ut nimirùm vera, & facta, non ficta, ac fabulis ſimilia literis mandaſſe putetur. *Pliniana Villæ reliquiæ deſcribuntur.*

VII. Neminem interea futurum opinor, qui ſententiæ noſtræ negotium faceſſere arbitretur verba Plinii eâdem in epiſtola -- *Triclinium Villæ, ſi quandò Africo Mare impulſum ſit, fractis jam, ac noviſſimis fluctibus leviter alluitur* -- cum in præſenti ſexcentis fermè paſſibus à litore diſtet. Enimverò ipſamet Oſtia cum litorali quondam via uſque ad Laurentum ante Urbem conditam ad Plinii ætatem Tyrrhenis undis pulſabatur, quam hodiè longiſſimo à Mari intervallo diſterminari obſervamus. *Villæ diſtantia ab Oſtienſi litore huic ſententiæ non refragatur.*

VIII. Verùm ſentio me ad præclaram nunc tractationem evocari, ac veluti in majorem diſputationis altitudinem invehi; perinde, ut iis accidit, qui è litore ſolventes, faventibus auris, longiùs prætervehuntur: nimirùm ſuggerentibus ſe ſe argumentis, veluti annulis annulos excipientibus. Patere itaque, Marcelle ornatiſſime, ut Philoſophiæ amore abreptus familiaris epiſtolæ fines egrediar. Quid enim eſt dulcius inquiſitione rerum naturalium, atque in iis quid jucundius, quàm Cœlum, Terram, & Maria contemplari, quæque ſunt apud illa, prò noſtra tenuitate *Altioris diſputationis exordium de Tiberinis aggeſtionibus.* *Inquiſitio rerum naturalium jucundiſſima.*

cognoſcere; Quæremus ergo, non quidem obvia, cur ſcilicet litus utrinque ad Tiberis oſtia diuturnitate ævi marinum æſtum paulatim à ſe propellat, ac longiùs definiat. Id enim ubique ferè locorum, in quibus flumina ingrediuntur Mare, propter copioſæ terræ, quam deferunt, aggeſtionem, fieri comperimus; atque ab Ariſtotele (*a*) clare tùm animadverſum, tùm experimento comprobatum fuit -- *permutantur*, inquit, *& quæ circa Mare: & non ſemper hæc quidem terra, hæc autem Mare perſeverant omni tempore; ſed fit Mare quidem ubi arida; ubi autem nunc Mare, hìc iterùm terra.* -- Neque inveſtigabimus quid cauſæ ſit, ut idem litus ad lævam magis, hoc eſt, ad Orientem, quàm ad dexteram producatur, atque Mediterraneum ipſum anguſtioribus terminis quaſi coërcere videatur. Nam hoc à ventis Lybico, & Occidentali, quibus Oſtia maximè pulſatur, oriri nemo non novit: plùs enim turbidi laticis per Tiberim advecti ad ſiniſtram, quàm ad dexteram propellitur; atque idcircò in ſolo, quod paulò ante æquor lambebat, ob remiſſionem impetus in tranſvehentibus undis arena minutatim cadens coacervatur, atque congeritur. Quamobrem quò magis à Tiberinis faucibus utrinque receditur, eò minùs aggeſtionis in hac litorali plaga fieri animadvertimus; itaut perpaucæ arenarum aggeſtiones ad Laurentum ipſum fieri conſpiciantur. Quæremus potiùs, cur hæc incrementa, quæ apud priſcos minima fuerunt, ut vel non obſervari, vel præteriri ab Hiſtoricis potuerint; inſecutis tamen, ac noſtris præſertim temporibus, maxima ſingulis annis contingant, undè P. Kirkerius (*b*) literis mandavit -- *Oſtia olim alluebatur Mari, teſte Strabone; hodie verò tribus ferè milliaribus ab eodem diſtat, limo, quem Tiberis continuò advehit, litore oppleto.*

Cur pauca arenarum aggeſtiones ad Laurentum.

Tiberinæ aggeſtiones etiam ante Romuli ætatem contigere, & quibus ex cauſis.

IX. Non inficior Tiberim longo ante Romuli ætatem tempore novis identidem incrementis poſtremas ripas ſuas, & proximum litus adauxiſſe. Ingenium enim loci, per quem Romanum flumen ad Mare decurrit, ita à natura comparatum eſt, ut latiſſimis campis inæqualiter ſubſideat; ac propterea quâ parte versùs finitimam

(a) *1. Meteorolog. text. 67. & ſeq.*
(b) *Vet. & Nov. Latium cap. 7.*

finitimam oram in planum procurrit, atque inclinatâ parùm, ſed æqualiter ad horizontem ſuperficie ſub marinis undis protenditur; ibi quidem novâ telluris congeſtione, ut olim, ità nunc paulatim accreſcit, fluctuſque nullo negotio à ſe depellit. Contra verò quibus locis profundiori ſinu quondam tellus depreſſa erat & excavata, aut in futurum poſt novos arenarum cumulos circa curvatum litus retrò vertere Mare cogetur, proculdubio in ſalina ſtagna, quemadmodùm ante Reges, ſic etiam in poſterum concedere deprehendetur; quo factum fuit, ut Ancus Marcius (*a*) quartus Romanorum Rex Oſtienſium Salinarum uſum, atque inde vectigal primus inſtituerit.

X. Eadem quoque hiſtoriarum monumenta teſtantur Oſtiam ab eodem Anco in ipſo Maris, fluminiſque confinio (*b*) coloniam poſſitam fuiſſe, quare inditum loco nomen. Portum verò, quem Julius Cæſar (*c*) maximè ſuffecturum navigationi, cœco ibidem, atque importuoſo litore purgato, moliri jam inſtituerat; Claudium deinde ad oppoſitam fluminis partem (quippe alluvioni minùs obnoxiam) ut tradit Suetonius, (*d*) condidiſſe; cui poſtmodùm Nero (*e*) ac Trajanus (*f*) interiorem cum euripo Portum cavato ſolo addiderunt; quorum ſanè elegantiſſimam nobis iconem ſuis non omninò ſpernendis conjecturis reliquit Cornelius Majerus, (*g*) qui jure optimo conjecit ſummâ induſtriâ, ac ſollicitudine priſcos illos Architectos uſos fuiſſe, nè Mare abſorptam è Tiberi arenam per ventorum impetum vel in Portum, vel in ipſius fluminis fauces evomeret.

XI. Quod autem dignam Philoſopho curioſitatem excitat, illud profectò mihi eſſe videtur, litoralem Turrim S. Michaëlis nuncupatam (ut alias prætercam) quam Divus Pius V. tanquam ſpeculam ad fluctuum ictus trans Oſtiam extrui juſſit, nunc, in-

Turris S. Michaelis ſub Pio V. ad Mare extructa, nunc longo intervallo ab undis diſtat.

(a) *Livius lib. 1. cap. 3. Plin. lib. 31. Hiſtor. Nat. cap. 7.*
(b) *Florus lib. 1. cap. 4.*
(c) *Plutarchus in ejus Vita.*
(d) *In vita Claudii cap. 20.*
(e) *Horat. Tigrin. de Mariis in Deſcript. præcipuar. Vrbium.*
(f) *Cluverius Ital. antiqu. lib. 3. non ſolum ex Iuvenal., & Plinio juniori, verum etiam ex Lapidibus, & Numiſmatibus apertiſſimè deducit.*
(g) *In lib. de reſtituenda Tiberis navigatione.*

tervallo ſcilicet annorum quinque & quadraginta circiter ſupra centum, paulatim aggeſtâ terrâ paſſibus plus mille in directum Tiberini curſus, licèt aliquantò minùs ad lævam, à Mari ipſo disjungi, atque diſterminari.

Eadem incrementa litoris ad Ædes Sacchettorum.

XII. Sed quid externa, ab Oſtienſi nimirùm plaga nuper adaucti litoris argumenta congerimus, cum domeſtica, & ſummoperè conſpicua ejuſdem recentis, atque inſolitæ accretionis indicia Tibi ſuccurrant? Ædes certè iſtius Villæ, Ornatiſſime Marcelle, in Agro Laurentino à Majoribus tuis octoginta ſolùm ab hinc annis æquali tunc intervallo telluris hinc à ſtagno, illinc à Mari diſtantes fuerunt excitatæ; nunc verò, cum eandem nihil imminutam, vel auctam diſtantiam à ſtagno ſervent, à litore tamen duplo ferè majori itinere ſeparantur. Quod ſanè argumentum à via litorali robur accipit, quæ olim iſtic prope fluctus magnis ſilicibus ſtrata erat, nunc ſuperſtes adhuc cernitur, ſed ab iiſdem quàm longiſſimè diſtat.

Si eâdem ratione, qua nunc, aggeſtiones olim proceſſiſſent, Roma non in continenti, ſed in Mari poſitam fuiſſe oporteret.

XIII. At enimverò (utamur quæsò hìc analyticâ methodo) ſi ejuſmodi incrementa retroactis ab Anco uſque temporibus eâdem ratione proceſſiſſent, ſpatio nimirùm ab hinc annorum bis mille tercentum & ampliùs, proculdubio milliaria prope 17. illius terræ, quæ hodiè cis Oſtiam, & versùs Boream conſtituit effuſiſſimam Romani Agri planitiem, utrinque ad Tiberis ripas ferè uſque ad Vicum, vulgò *Prima Porta*, in Via Flaminia protenſam, cum Urbe ipſa Maris ſinum fuiſſe oporteret. Hoc autem ſecus accidiſſe illorum Hiſtoricorum teſtimonio apertiſſimè probatur, qui de Urbe Condita, deque Oſtia in coloniam redacta ſcripſerunt. Nam ii omnes, & Romam in continenti terra ædificatam, & Oſtiam non minùs (*a*) 13. ab Urbe millibus diſſitam fuiſſe commemorant. Compertum itaque eſt proximis, quàm ſuperioribus annis alluviones fluminis, & aggeſtiones Maris propè Oſtiam extitiſſe majores. Quæ cum vera ſint, nec, ut arbitror, ab ullo in dubium revocari poſſint; ſupereſt, ut ad horum diſcriminum cauſas detegendas, quod noſtri nunc muneris eſt, inconcuſſa, & explorata principia ponamus.

Aggeſtiones litoris longè majores poſtremis temporibus, quàm vigente Romanâ Republicâ.

XIV.

(a) *Affirmant Hieronymus in Euſebian. Chron. lib.* I. *Freculf. Chron. tom.* I. *lib.* 3. *cap.* 15. *Monach. Altiſiodoren. in Chron.*

XIV. Primò: Inæquales fluminum velocitates, ſilentibus potiſſimùm auris, oriri à duplici cauſa, ſive conjunctim, ſive ſeparatim agente, videlicet, vel ab inæquali alveorum inclinatione, ſeu proclivitate, vel ab inæquali ipſius aquæ altitudine; altera enim ratione pondus aquæ in minorem, vel majorem libertatem vindicatur; altera verò idem pondus plùs, aut minùs augetur; quo fit, ut certa aquæ moles, quæ per alveum minimè inclinatum lentiſſimè fluit, ſi deveniat ad locum, ubi ejuſdem fundus conſtituat lineam ad perpendicularem maximè vergentem, illicò maximam velocitatem, ac præcipitem curſum acquirat. Similiter amnes, qui ob minimam aquæ altitudinem placidè moventur, ubi ſive ex alvei occurrente anguſtia, ſive ex magnis ſupervenientibus pluviis, aut ex ſolutis nivibus majorem altitudinem acquirunt, plurimam etiam velocitatem adipiſcuntur. Atque hinc Hydroſtatici ex latitudine, vel anguſtia faucium, per quas in Mare flumina devolvuntur, univerſam illorum velocitatem magna ex parte conſtituunt, ut lentior fit curſus eorum, quorum latiora ſunt oſtia, velocior verò, quorum ſunt pro ratione anguſtiora.

Statuuntur principia ad eam diverſitatem explicandam. Primò, ab inæquali alveorum inclinatione, & aquæ altitudine.

XV. Secundò: Directionem pariter, vel obliquitatem curſus fluminis ad ejuſdem motus celeritatem, vel tarditatem conferre: nimirùm quia minores in primo caſu, in ſecundo autem majores decurrentibus aquis objices opponuntur. Hoc profectò intelligens olim Nitocris Aſſyriorum Regina, ut refert Herodotus (a), cum violentum nimis Euphratis curſum vellet retardare, tortuoſum reddidit; quare *fluvius per multos anfractus retentus, ſedatior meavit.*

Secundò, ex recto, vel obliquo fluminis curſu.

XVI. Tertiò: Pluvias, ac niveas aquas à montibus, convallibus, campis, & collibus affatim defluentes, ſiquidem durum, herboſumque ſolum diluant, minimam glareæ, ac terræ portionem ſecum deferre: è contrario autem maximam, ſi ejuſmodi loca emollita, gleboſa, atque ſubacta prærerfluant, & abſtergant; fieri enim nequit, quin decurrentes aquæ, ob ingentem impetum, quo per declivia feruntur, particulas corporum

Tertiò, ex duritie, vel mollitie telluris, per quam aquæ defluunt.

(a) *Lib. 1. cap. 185.*

rum minimè obtinentes in fluminum alveos uſque ad Mare ſecum auferant, ac violenter aſportent.

Quartò, ex diverſa defluentium aquarum velocitate.

XVII. Quartò denique: Majorem, vel minorem velocitatem fluminum in cauſa eſſe, ut glarea, arena, vel quævis alia corpora aquis innatantia, vel immerſa, velociùs pariter, aut tardiùs transvehantur, ac proinde ut, cùm in Mare prolabuntur, modò propè litus relinquenda deponantur, præſertim ſi ventus aliquis ante fluminum fauces obverſetur, eorumque curſui validè renitatur; modò verò ultra litus, atque intra pelagus, longè, latèque ab undis, & ventis diſſeminanda, ac diſpergenda impellantur.

XVIII. Sed jam præſentio, Marcelle Sapientiſſime, perſpicax ingenium tuum ex iis, quæ tanquam poſtulata ſcientiæ hydroſtaticæ poſuimus, ſolutionem noſtræ quæſtionis antevertiſſe. Scilicet ideò propioribus temporibus proportione longè majori, quàm antiquis, litora utrinque ad Tiberis fauces proferri, quia noſtro potiſſimùm ævo duæ aggeſtionum cauſæ largiùs cumulantur, atque junguntur, videlicet diminuta in Tiberinis aquis velocitas, & aucta in eiſdem terreorum corporum moles. Ex utriuſque enim complexione principii facilè deducitur, non ſolùm per noſtras ætates iſthæc latiùs, quàm olim augeri litora; verùm etiam in poſterum rebus ita ſe habentibus, quàm latiſſimè unà fortè cum frequentioribus Tiberis in Urbe alluvionibus auctum iri.

Ex imminuta Tiberis velocitate, & aucta terreorum corporum mole quæſtio reſolvitur.

XIX. Diminutâ porrò velocitate Tiberim noſtra magis, quàm antiquorum memoriâ fluere ex eo manifeſtum fit, quod imperantibus Regibus, ac Senatu deinde Romanam rem adminiſtrante, idem flumen per unicum alveum, & quidem anguſtiorem, maximè verò ipſo in oſtio, quo in Mare influit, hoc eſt majori cum aquarum altitudine, ſeu pondere in pelagus exonerabatur. Idcircò propter magnam illam velocitatem ex primo poſtulato quidquid Tiberinis undis admixtum erat (erat autem plerunque non parum, cum per univerſa Regum tempora, & ſub Reipublicæ initium jugera Militibus ſerenda darentur in Latio) quidquid, inquam, admixtum erat, ultra litus, & intra pelagus

Cur florente Romana re velocius Tiberinæ aquæ decurrerent.

magnam

magnam partem diſperdendum, ac diſſipandum ex poſtremo poſtulato ingenti cum vi devehi oportebat, quàm ſequioribus ætatibus, in quibus fluviolus ideò ex Tiberis alveo imperante Claudio (*a*) ad dexteram propè Mare derivatus fuit, ut per illum, non tantùm merces in Portu facilè onerari, exonerarique poſſent; verùm etiam, ut ſublatis cataractis, cùm claræ decurrerent aquæ, cænum, & ſordes ab eodem Portu facilè detergerentur. Sed interim ſumma poſtulabatur operarum aſſiduitas, ut quæ à diviſo flumine propè litus ſubſediſſent corpora, coarctatis faucibus intra Maris ſinum velociùs abriperentur: quod quidem conſilium multo ab hinc tempore in Tiberinis faucibus deſideratur: qua enim parte amplior flumini patet in Tyrrhenum ingreſſus, atque ipſæ corroſis ripis penitùs exleges noſtrâ ætate decurrunt. Quamobrem arenæ illuc advectæ, propter diminutum in majori, quàm oporteret, illius oſtii amplitudine, aquarum pondus, atque adeò velocitatem, non ultra, ſed propè litus deponuntur. Quod quidem experimento in omnium oculis poſito ad emiſſarium fluvioli quintam, aut ſextam circiter partem aquarum excurrentium per Tiberim derivantis, contrariâ omninò ratione demonſtratur. Nam cum Architecti ad navigationis uſum diligenter oſtium illud detineant coarctatum per ſeriem utrinque longiſſimarum trabium, quæ inter ſe ad angulos rectos ita diſpoſitæ ſunt, ut intermedia ſpatia ſaxis, atque arenis oppleta, ſolidas ripas, anguſtis invicem ſemper intervallis diviſas, aptè conſtituant; ideò adaucta ibidem aquarum altitudine, ac pondere, proindeque accelerato curſu, hoc eſt auctis momentis impetus, ac percuſſionis ſupra momenta ipſius ponderis tùm fundus altiùs excavatur, tùm quæ admixta devehuntur corpora longiùs, latiùſque, ſuperatâ occurrentis Maris reſiſtentiâ, facilè propelluntur. Atque hinc fit, ut ſex ab hinc annis, ex quo cæptus fuit ejuſmodi lapidum agger, nonniſi tenuiſſimum Portuenſi in ora augmentum litoris animadvertatur. Quæ ſanè res, ſi ad patentiores Tiberis fauces propè Oſtiam in uſum revocaretur, non

Majores Tiberis fauces ſine ulla lege laxatis ripis aquas evomunt in Mare.

Secus oſtium fluvioli arte, & quomodo coarctatum.

Hinc adaucta in aquis velocitate tùm fundus altius cavatur, tùm arenæ longius ab oſtio propelluntur.

Idem contingeret in amplioribus Tiberis faucibus, ſi coarctatæ detinerentur.

(a) *Vt prudenter conjecit Horat. Tigrin. de Mariis in ſua præcipuar. Vrbium Deſcript. tit. de Portu Claudii.*

non dubitarem, quin Oſtienſes quoque aggeſtiones, præſertim in directum, ſenſim minuerentur.

Tiberis Curatores ſolerter providebant, ut flumen rectà decurreret.

XX. His accedit, quod, cum Tiberis Curatores ſolertiſſimè olim providerent, ut aquarum curſus, quoad fieri poſſet, in directum perficeretur; poſterioribus, & noſtris præcipuè temporibus, nullis in eam rem Curatoribus datis (præterquam ad Oſtium fluvioli, ut dictum eſt) cæco impetu, pro ratione nimirùm fortuitæ hàc illàc declivitatis, vel acclivitatis, obſiſtentis, aut cedentis ripæ, aliorumque impedimentorum ex uno magis, quàm ex altero alvei latere occurrentium obliquas adeò, & contortas ſibi aperiat vias, ut ſæpè Mæandri in morem non ad Thyrrenum properare, ſed Romam versùs lentiſſimè remeare videatur. Quo fit, ut ex ſecundo poſtulato ejuſdem celeritas admodùm retardetur; cui certè compedes non leves inducit partim dilatata nimiùm oſtii amplitudo, partim etiam major Tiberinarum aquarum craſſities, ac lentitudo, propter quam minùs mobiles, ut ex dicendis luculenter patebit, evadunt.

Minor cani moles in Tiberim devolvebatur, cùm Romanus Ager aratro minùs proſcinderetur.

XXI. Undè verò ducenda ſit major glareæ, arenæ, cænique moles, quam Tiberis duobus poſtremis ab hinc ſeculis devehit, obſcurum Tibi, Clariſſime Vir, eſſe non poteſt. Videlicet florentibus primùm Populi Romani opibus, remotiſque Provinciis Quiritum Imperio ſubjectis, cum Annonæ copia aliundè ſuppeditaretur, nec maritimus, nec montanus circa Tiberim Ager aratro proſcindebatur: qua de re queſtus eſt Varro (*a*) quod *Patres-familias maluerint* (ſuâ ætate) *manus in Theatro, ac Circo, quàm in ſegetibus exercere; & frumentum iis locaverint, qui Romanis adveherent; undè ſaturi fierent ex Africa, & Sardinia*: & Tacitus (*b*) complorans calamitatem ſuorum temporum, in quibus alimenta quindecim dierum Urbi vix ſuperfuiſſe conſtitit, cum tamen nullâ infœcunditate Latinus Ager laboraret: *Africam*, inquit, *potiùs, & Ægyptum exercemus, navibuſque, & caſibus vita Populi Romani permiſſa eſt.* Enimverò effuſiſſima Romani Agri planities per aureas illas, & argenteas Latini nominis ætates ferè

Querela Varronis de non exaratis Romanis Campis.

(a) *In Præfat. de Re Ruſtica.*
Idem repetit Columella in Præfat. lib. 2. de Re Ruſtica.
(b) *Lib. 12. Annal. ſub Claudio Imper.*

fere nuſquàm exarabatur: verùm ſolis deſerviebat paſcuis gregum, armentorum, quæ in eſcam immenſi Populi cedebant. Immo, cùm primùm Æneas longè ante Urbem conditam in Latium delatus eſt, luci, ſylvæque litoralem Tiberis tractum obtinebant, ut cecinit Virgilius (*a*).

Ante Vrbem conditam Romanus Ager Lucorum, ac Sylvarum plenus.

Aque hìc Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit; hunc inter fluvio Tiberinus amæno
Vorticibus rapidis, & multâ flavus arenâ
In Mare prorumpit; variæ circumque, ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres, & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio ſuccedit opaco.

Quod ex Romanorum annalibus Poëta deſumpſiſſe videtur. Nam Livius (*b*) Camillum ad Quirites, qui Vejos migrare cogitabant, ita loquentem inducit -- *Majores noſtri convenæ, paſtoreſque, quum in his locis nihil præter ſylvas, paludeſque eſſet, novam Vrbem tàm brevi ædificaverunt.* Nemo igitur mirabitur, quod noſter Plinius, deſcribens duo itinera, quibus ad Villam ſuam adiri poterat, nullorum meminerit jugerum nullarum ſegetum, ut noſtrorum Patrum, & præſenti etiam ævo videre contingit; ſed ſylvarum ſolummodò, & pratorum, in quibus, ut ipſe ait -- *multi greges ovium, multa ibi equorum, boumque armenta, quæ montibus, hyeme depulsâ, herbis, & tepore verno niteſcunt* -- Proſpicere huic incommodo rei agrariæ ſtuduit Domitianus, qui (*c*) cum reſciviſſet, *ſummam vini ubertatem vigere; frumenti verò inopiam, exiſtimans nimio vineti ſtudio negligi arva, edixit, nè quis in Italia novellaret; utque in Provinciis vineta ſuccidere ntur.*

Per ætatem Plinii itinera ad Laurentinam Villam patebant per ſylvas, & prata.

Domitiani tempore frumenti inopia propter arva neglecta.

XXII. Hunc porrò morem Romanos Agros incultos relinquendi, atque longinquis è regionibus frumentum expectandi, ad Theodoſii uſque tempora perſeveraſſe, clarè nobis teſtatum facit (*d*) Symmachus in epiſtola ad Imperatorem, in qua Principem orat, ut *æternam Vrbem velit re magis, quàm ſpe tutam eſſe.*

Theodoſio imperante Romanus Ager aratrum non eſt paſſus.

(a) *7. Æneid.*
(b) *Lib. 5.*
(c) *Sueton. in vit. Flav. Domit. cap. 7.*
(d) *Lib. 10. Epiſt. 31.*

Nam ſubdit -- *æſtate jam provectâ, cum ex Africanis partibus minimum devehatur, non inani tangimur metu, ne res annonaria in graves cogatur anguſtias.* Atque hinc meritò celebris tunc temporis Poeta Claudianus (*a*) Romam ipſam, negatis frugibus, omninò ſqualentem deſcribit, voce tenui, tardoque gradu ad Jovis genua ſupplicem his verſibus.

Roma precor: Miſerere tuæ Pater Optime gentis
Extremam defende famem ....

Et inferiùs

Tot mihi pro meritis Libyam, Nilumque dedere,
Vt dominam Plebem, bellatoremque Senatum
Claſſibus æſtivis alerent, geminoque viciſſim
Litore diverſi complerent horrea venti.

Pontificibus abſentibus romani agri ſqualor. Maximè verò ſenſim collabente Romanorum potentiâ, barbariſque Nationibus Italiam omnem, & Latium potiſſimùm ferrò, & igne vaſtantibus; tùm poſtea Summis Pontificibus Avenionem ſecedentibus, Romanus Ager *aratorem deſiderare*, &, ut Cicero de Siciliæ campis contra Verrem ajebat, *lugere dominum videbatur.*

XXIII. Contra verò, faventibus Superis, reparatâ XVI. præ cæteris ſeculo per eoſdem Romanos Pontifices Latii fortunâ; (*b*) cùm auctus eſſet Incolarum numerus; neque ab externis regionibus commeatus ampliùs ſubveherentur, neceſſe fuit manum rursùs aratris admovere, terramque montanis etiam locis ſubigere, ac vertere, hoc eſt, decurrentibus aquis, ex tertio poſtulato, maximam telluris copiam in Tiberim evehendam ſubminiſtrare. *Aucta cæni copia à ſeculo xvi. ob reſtitutam aratris operam.* Potiſſimùm verò, cum plerique luci in Agro Romano Dianæ, Æſculapio, aliiſve cœcæ Gentilitatis Numinibus olim ſacri, quos propterea cædere nefas erat, per ætates Pii V., (*c*) Gregorii XIII., & Sixti V. ad augendam rem frumentariam exciſi fuerint, eâque ratione mollitum iis etiam locis ſolum novam flumini arenam ſuggeſſerit. Atque hinc certè factum, ut intra proximum ſeſquiſeculi ſpatium nonnulli animadver-

(a) *De Bello Gildonico ſub initium.*

(b) *Huc conferantur ea, quæ tùm nos ſcripſimus lib. 1. de Rom. Cæli Qualitat. cap. 4. tùm habentur in Conſtit. xix. S. Pii Quinti Bullar. vet. fol. 946.*

(c) *Vide Conſtitution. ſupra citat.*

madverterint, ac præſertim Auctor (a) Theſauri politici, ex quibuſdam montanis Oppidis ſpectari loca in montium verticibus extructa, quæ olim minimè cernebantur: nimirùm quia interpoſiti montes nunc aratro proſciſſi, ex deciduis pluviis imminuuntur: undè proſpectum, quem prohibebant, liberè aperiunt.

Loca nunc à montium culminibus ſpectantur, unde olim non cernebantur, & quare.

XXIV. Non eſt igitur mirum, quod in tanta ſeculorum viciſſitudine, diviſo flumine, ejuſque curſu deflexo, latiorique facto alveo, reſtitutâ re agrariâ, ſed Tiberis Curatoribus (quorum munus non ultimum erat prohibere, quominùs domorum, ſtabulorumque ſordes tàm liberè, ut modò fit, in flumen projicerentur) Curatoribus, inquam, unà cum arte coarctandi, purgandique majores Tiberis fauces omninò ſublatis, uberior nunc terræ, cænique cumulus in aſſiduam, latioremque litoris aggeſtionem, quam cernimus, deponatur. Quæ quidem aggeſtio non parùm per intervalla augeri quoque ſolet à ventorum præcipuè occidentalium impetu, quibus ampliora Tiberis oſtia noſtris magis, quàm priſcorum temporibus obſervantur, & arenarum tumulis, quos *Scanni* vocant, opplentur, factumque proinde eſt, ut quæ modò à Tyrrheno Mari illùc Naves appellunt, ſi prægandes fuerint, nullum planè aditum, difficilem verò etiam minores inveniant. Quis ſanè noſtro ævo vidit unquam, aut ubi poſteritas viſura eſt (niſi Tiberis cura in priſtinum reſtituatur) Triremes per flumen Romam uſque provectas, quemadmodùm Sixto IV. regnante facillimè contigit? Hic enim Pontifex *ſolemni die Corporis Domini poſt Sacra in Vaticana Æde peracta, comite Senatu, & Curiâ, Cardinalem Oliverium Caraffam Legatum fœderis contra Turcas, duxit ad Claſſem 24. Triremium, quæ in medio Tiberi conſederat, aſcenditque Prætoriam, ut benediceret Triremibus, Legato, Familiæ, & omni nauticæ turbæ*, ut Cardinalis Papienſis (*b*) ſuis in Commentariis ſcriptum nobis reliquit.

Superiorum epilogus, & concluſio.

XXV. Sed non hic eſt noviſſimus philoſophicæ voluptatis

(a) *Part. 3. pag. mihi 496.*
(b) *Epiſt. 449. ad Card. S. Marci 29. Maii 1472.*

fructus, quem in jucundiſſimo ſeceſſu tecum decerpſimus, Vir ornatiſſime. Etenim molli in litore ſemel inambulantes (erat autem mecum amiciſſimus Præſul de Cavaleriis) oculos fortè fortunâ conjecimus in eos arenarum tumulos, qui ſupra litus hìc, atque illìc emergentes, locum inæqualem reddunt, quem aprorum potiſſimùm Venatores non immeritò nuncupaverunt -- *il Tumuleto* -- At quoniam aſſenſionem meam rebus incertis, quoad poſſum, cohibeo, veritus, ne aliquandò falſa pro veris exploratiſque, non ſine tacito pudore, videar habuiſſe; cauſam rimatus ſum, propter quam nonnulli ſæpè tumuli repentè aſſurgant, atque ſenſim variis herbarum, fruticum, arborumque fœtibus vireſcentes, tanquam frondoſi, opacique colles in perpetuum poſtea ſervari ſoleant. Neque verò in eorum ſententiam facilè diſcedebam, qui illos à ventorum duntaxat turbinibus, arenas circa unum centrum cumulantibus, attolli aſſeverabant. Quanquam enim de exiguis tumulis id pronum ſit affirmare, qui ſcilicet per contrarios crebrò recurrentes vortices nullo labore diſſolvuntur: perennes tamen, quos luctari cum ventis, & nihil ferè deperdere videmus, à ſolis diffluentibus arenarum particulis conſtitui non poſſe arbitramur, ſed à ſolido, renitentique aliquo corpore, veluti à quadam baſi, & fulcro validè conſtabiliri. Quod ſanè experimento confirmaturi famulis negotium dedimus, ut grandiuſculos aliquot tumulos, quos nempè conſtantes futuros putabamus, nobis inſpectantibus effoderent, ac demolirentur. Si quis enim verum invenire cupit, ſummâ id curâ, ſtudioque conquirat neceſſe eſt. Semper autem in illorum viſceribus prægrandes arborum, aut ramos, aut truncos, aut radices, ab undarum æſtu in litus projectas deprehendimus. Et quidem mechanicâ neceſſitate inter implexa, atque inæqualia eorum ſtipitum brachia, quæ ventorum impetum retundunt, comprehenſæ, advolutæ, compactæque arenæ firmiores in dies fiunt, atque in continentis quaſi corporis ſoliditatem minimo negotio ferruminantur, coaleſcentibus præſertim fruticibus, recenteſque tumulos conveſtientibus. Acceſſit poſtremò ad oblectationis cumulum aliud ex alio quærentibus novum quoddam, botanicæ curioſitatis

Nova inquiſitio de tumulis recens in litore emergentibus.

Perennes tumuli ſemper ſolidæ baſi, & fulcro innituntur.

tatis

tatis argumentum. Nam diſquiſitio de origine tumulorum viam nobis aperuit ad utiliorem diſputationem de ortu, ac generatione plantarum, quæ in recenti litore, atque in illis potiſſimùm arenarum tumulis naſcuntur; quod ſanè vìx alia in ora longè à fluminum faucibus poſita fieri obſervamus.

XXVI. Neque verò tùm primùm id mihi phyſicâ indagine dignum viſum eſt. Etenim ſuperioribus annis, cum tepore verno multos doctos Viros, ſed in primis Marchionem Matthæum excelſi animi, & acris ingenii Nepotem tuum in Laurentino comitatus eſſem, diligenter animadverti pulcherrimam illam ſucceſſionem herbarum, quæ propè litus, hoc eſt, in ea telluris parte, tres circiter ante annos à fluctibus relictâ ſuboleſcunt. Nam, quanquam non ſemper idem ſit ordo nuper naſcentium iis locis herbarum: duæ tamen nunquam non priores oboriri ſolent; ſcilicet Kakile, ſeu Eruca maritima folio latiori, Joanne Bauhino; necnon Gramen ſpicatum, ſeu Spica argentea, quæ apud vulgus *Scarſica* nuncupatur. Cæteræ verò plerunque promiſcuè, & perpetuò longiùs à marinis undis erumpunt; videlicet Eryngium marinum I. B. Crithmum marinum ſpinoſum ejusdem, Parthenium marinum, ſeu Chamæmeli marini ſpecies, Polium marinum, Tithymalus Paralius, aliæque hujus cenſus multæ. Africanam quoque herbam inter eas comperit D. Petrus Aſſaltus Archilycei Botanicus apprime doctus, & peritus, qui iſthùc à Te, Ampliſſime Vir, per id temporis accerſitus exoticas æquè, atque indigenas plantas nobiſcum ſedulò perquirebat. Præterea deprehendimus longiùs à Maris undis, in eo videlicet litore, quod duobus, aut etiam tribus ab hinc luſtris ab ora per aggeſtiones ſucceſſivè receſſit, cum aliis herbis gigni etiam aromaticos frutices, nempè Juniperum, Ericam, Sabinam bacciferam, Myrtum, Stæcadem citrinam, Medicam marinam Cluſio, Medicam Echinatam; Anonidem luteam, mitem, maritimam, folio craſſo ſplendenti, Boccono, Ciſtum fœminam Matth., Aſphodelum flore luteo, Lychnidinam marinam, Viciam fl: purpureo cæruleo albeſcente; quin etiam Soldanellam, Helianthеum ericæ fol. ſupinum, Periclymenum, & hujus generis

Novum botanicæ curioſitatis argumentum de ſucceſſione herbarum in Oſtienſi litore ſuboleſcentium.

generis alios. Sed vertentibus in poſterum annis robuſtiores ibidem arbores, nempe Ilex, & Quercus: immò etiam pratenſes herbæ adolebunt; ita enim res ſuperiori ævo in antiquioribus aggeſtionibus, quingentis circiter à litore paſſibus proceſſit.

Hujus effectus ratio inveſtigatur.

XXVII. Hujus autem effectus cauſam tunc temporis mihi ſedulò inveſtigandam propoſui, conceptamque utcunque rationem Illuſtriſſimo Præſuli Battello per epiſtolam, iſtinc ad illum datam, indicavi. Quærebamus verò undenàm herbæ cùm exoticæ, tùm primigeniæ arido cæteroquin in litore ortum, atque alimentum nanciſcerentur. Deinde etiam quamobrem plantæ, quæ in majori ab undis diſtantia ſitæ ſunt, longè diverſam naturam induant, ut validiſſimæ quoque arbores ſuccedentibus luſtris ſuboriantur, de quibus etiam non pauca nunc ſubjicere paucis conabimur.

Duo botanicæ principia ſtatuuntur.

XXVIII. Primum autem, ut conſuetâ nobis methodo ex claris ad obſcura procedamus, duo botanicæ principia ſunt nobis ſtatuenda: Alterum quidem, nullam herbam, fruticem, aut arborem naſci uſquam poſſe, quin aut ſemen, aut plantæ fruſtum, quod ſeminalis plantæ locum tenet, ibidem inveniatur; Alterum verò, ſemen ipſum, aut ſeminalem plantam edere fœtum ſuum minimè poſſe, niſi ubi conſentaneum ſibi alimentum, ſemper tamen ex phlegmate plùs minùs ſalino-volatili-oleoſo, nanciſcatur: omnia enim vegetabilia ignem concipiunt, & cum fumo ſal volatile emittunt. Propterea non omnis terrà univerſas plantas ſine ullo diſcrimine, ſed unaquæque ſibi congeneres germinare, fovere, atque alere conſuevit.

Ex iiſdem principiis herbarum ſucceſſio explicatur.

XXIX. His verò poſitis non dubito, quin utriuſque effectus perſpicua ratio ſe prodat. Nam ideò tot plantæ naturâ inter ſe admodùm diſcretæ, cùm in nova, tùm in antiqua aggeratione, naſcuntur, quia non ſolùm ſingularum ſemina illic minimè deſiderantur, ſed potiſſimùm quia unaquæque ſuis locis nutritii ſucci analogiam reperit; quibus fit, ut ſingulæ ſuo quæque tempore, cæteris coadjuvantibus cauſis, fotæ poſtmodùm adoleſcant. Porrò ſi ab exoticis, ac præſertim ab Africanis ordiamur, earum quidem ſemina repetentibus annis ab avibus ex Africo litore

contra

contra Tyrrhenum poſito ad nos facillimè ſuis pennis implicita devehuntur. Te certè non latet Coturnices ex Africanis hortis ocimi, quod Baſilicum appellant, ſemina roſtro decerpere, atque intrà ingluviem nondùm ſoluta, ac dig. ſta perſæpè hùc deferre, quæ ſubinde noſtris in campis, minimo labore vegetare deprehendimus. Indigenarum verò ſemina, quemadmodùm ignoramus an aliqua ſaltem ex parte radicum, ramorum rimis abſcondita, ac per flumen devecta, mox à pelago ad tumulorum geneſim in litoralem plagam ſuos proprio tempore fœtus editura projiciantur; ita certum, compertumque habemus ab interiori ſolo, quod olim litus fuit, maximam partem per terreſtrium ventorum impetum propelli, non pauca à brutorum, præcipuè verò aprorum (qui tantâ copiâ iſtic pingueſcunt) pellibus, aviumque pennis irretita versùs oram aſportari. Nihil enim aut ſæpiùs, aut promptiùs videre nobis contingit, quàm ſupra domorum tecta, turriumque cacumina varias herbas innaſci, quòd illarum ſemina cùm ab avium plumis capta, tùm à ventis de imis locis everſa in ſublime traducantur. Duriores tandem arbores Ilices, & Quercus ſuis in terram opportunè cadentibus, atque ulra transvectis glandibus, etiam non ſatæ edi ſolent, & robur acquirere.

Herbæ in Turribus naſcentes ortum debent ſeminibus per aves, aut ventos illùc advectis.

XXX. Sed hìc non levis difficultas nobis oboritur. Etenim, ſi ſuſpicamur litoralium herbarum ſemina partim à Tiberino, marinoque latice cum arborum truncis traducta, partim ab avibus, & brutis prehenſa, partim denique à terreſtribus ventis abſterſa in arena ſepeliri; quî poſteà fit, ut non illicò, ſed earum, quæ primæ ortum habent, tribus ſaltem tranſactis annis; alia verò nonniſi poſt integra luſtra naſcitura ſerventur intacta, diſſolvi enim eo loco, penituſque corrumpi tàm longo temporis intervallo deberent. Verùm eidem objectioni facilè occurrimus primò, quod celebriores Botanici Turnefortius, Rajus, aliique aſſeverant nonnulla ſemina in annos vivida conſervari, terræque mandata proprias plantas progignere; quod ſanè ſuis etiam experimentis verum comperit laudatus D. Aſſaltus. Non erit itaque rationi, vel experientiæ abſonum affirmare aliquot

ſemina, tametſi, tribus ante annis à Tiberi unà cum arborum truncis advecta, ac poſtea in proximum litus à fluctibus impulſa, & conſepulta fuerint, tandem ſuboleviſſe. Auget porrò aſſerti veroſimilitudinem, quod ſciamus, non paucos fructus, ſi arenâ cooperiantur, ab omni corruptione diù immunes præſtari. Quid igitur vetat, quin ſemina illa tuentis arenæ ope diutiſſimè cuſtodiri, tandemque ad fœcunditatem diſponi poſſint? præſertim cum arena, quæ recens Laurentino in litore aggeritur, ejuſdem planè coloris, & conſiſtentiæ ſit, atque illa, quæ à Tiberi advehitur, & hùc illùc in propriis ripis deponitur, nec in marinam omninò indolem abierit: quemadmodùm inſtitutâ ſæpè comparatione, & facto periculo ſe detexiſſe nobis retulit Illuſtris Vir Comes Ferdinandus Marſilius, qui præterea arenas illas, quæ in litoribus procùl à fluminum faucibus reperiuntur, multum à noſtris differre deprehendit. Deinde fieri etiam poteſt, ut quæ triennio tardiùs pubeſcunt, non ſint illa eadem ſemina, quæ ab undis, ventis, atque à brutis principiò illùc traducta fuerant, ſed noviſſime ab iiſdem cauſis versùs oram transvecta.

Quomodo herbarum ſemina in annos incorrupta ſerventur.

XXXI. Neque verò aliundè oritur mirabilis ille naſcentium iſto in litore herbarum, ſtirpium, atque arborum ordo, ut non ſtatim omnes promiſcuè, ſed inſtitutâ quâdam ſucceſſione aliæ poſt alias, loco ſcilicet, ac tempore inter ſe disjunctiſſimis, maximèque diverſis pullulare cernantur, quàm ex diverſa, ac ſummoperè neceſſaria nutrimenti congruentia, & analógia, quæ non omnibus vegetantibus unò, eodemque tempore ab exiccato litore ſuggeri, ac ſubminiſtrari poteſt. Etenim arenoſa, ſalſaque terra, ad plantarum diſſimiles, ac ferè contrarias ſpecies nutriendas apta, & congruens evadere nequit, quin primùm Cœli rore, pluviâque temperetur, atque emolliatur; ſubinde avium, gregum, armentorum, ac ferarum ſtercoribus pariter & cadaveribus ſenſim pingueſcat; Sole denique, ac temporis diuturnitate ita coquatur, ut in ea per varios gradus ſingulis alimenta dividenda conficiantur.

Ex diverſa nutrimenti analogia cum diverſis herbarum ſeminibus varia indoles, & ſucceſſio plantarum deducitur.

XXXII. Cæterùm ſentio me verboſum plùs nimio; minùs

autem,

autem, quàm ad Te ſcribentem deceat, fuiſſe eloquentem. Verùm, ut veniam à Te impetraturum confido, Ampliſſime Vir, ſi exponendis, inquirendis, enodandiſque multis rebus, quæ iſtic vel nuper à nobis obſervatæ, vel ſupra vulgi captum poſitæ ſunt, plùs ſólito fuerim dicendo immoratus; ita quidem rogare Te ſuperſedeo, ut mihi ignoſcas, ſi nullas Veneres, de litoralibus alioquin, mariniſque effectibus diſſerens, ſcriptis meis adſperſerim; libenter enim Tullii monitum ſequor, qui non eloquentiam, ſed veritatem flagitat in Philoſopho. Vale, & perge alacri animo ruſticari, Scipiones, Catones, Æmilios, Attilios, Tullios, & Plinios noſtros æmulatus; nec deſine, ut cæpiſti, Pinetum ſerere: nam fore auguror, ut Te quoque protegat, *Officioſa Diſſertationis concluſio.* quæ

(*a*) *Tarda venit ſeris factura Nepotibus umbram.*

Romæ xiij. Kal. Martii MDCCXIV.

(a) *Virg. 2. Georg.*

Illuſtriſsimo, ac Reverendiſſimo

PRÆSULI CHRISTOPHORO BATTELLO

SS. D. N. CLEMENTIS XI. a Secretis Apoſtolicorum Brevium ad Principes.

IOANNES MARIA LANCISIVS S. P. D.

NULLUM jucundius, nullum Philoſopho fructuoſius tempus unquam exegi, quàm cùm laxato ab urbanis negotiis animo liberiori hoc naturæ theatro, clementiâ proſperè agentis Principis, perfrui conceſſum eſt. O quàm locupletem phyſicæ eruditionis librum noſtros ante oculos hìc reſeratum ſemper intuemur? Mare quidem, quod terram, quam aliis paulatim ſurripit, benignè ac liberaliter huic oræ largitur; aggeſtam pariter à fluctibus arenam, quæ fœcundo cœlo gravida ferè tertio quoque anno novos vegetabilium fœtus progignit, in quorum genere cernimus profectò, & admiramur non ſolùm marinas, & hortenſes herbas, ſed frutices quoque reſinoſos, atque aromaticos; immò virentes etiam Ilices, quarum ramis in fornicem flexis, longiſſima hæc ambulacra perpetuò inumbrantur. Sed quæ veræ ſint ejuſmodi ſuccedentium vegetationum cauſæ, ſæpè cum ſodalibus, nunc molli reſidentes in ſylvula, nunc ſicca ſpatiantes in arena diſputavimus. Tandemque non alia illarum eſſe principia, quàm ſemina ab avibus, brutis, ventiſque, quin etiam à Tibe-

à Tiberinis undis ad litus advecta, mecum differentes planè cognoverunt Illuſtres Viri Eques Marcellus Hieroſolymitani Ordinis Orator, ejuſque Nepos Matthæus Marchio Sacchettus, qui non tantùm ob generis ſplendorem, ac fortunæ divitias (plerunque caſu nobis obtingentia) verùm maximè ob ingenium, doctrinam, atque humanitatem, quæ hominum præcipua ſunt, meritò prædicantur. Has verò inter Sophiæ delicias, illud tantummodò nobis gaudium ſubducitur, quod tuâ, Illuſtriſſime Battelle, præſentiâ deſtituamur. Tu enim cum profanæ pariter, & ſacræ vetuſtatis ſtudiis maximè commenderis, laudatiſſimæ Plinianæ Villæ veſtigia, quæ hìc à dumetis, ſpiniſque vindicari jam cæpta ſunt, perſpicuis tuis colloquiis in hominum conſpectum, lucemque proferres. Nam ſi, ut Cicero putavit, locorum admonitu magnarum rerum, magnorumque virorum memoriam identidem recolimus; quas porrò veteris Architecturæ reliquias; quæ Latini ſermonis teſtimonia; quos denique Romanæ togæ Anteſignanos, hoc uno lapidum in aggeſtu videre Tibi videreris? Age itaque, Ornatiſſime Battelle, matura iter, & veni: adventum enim tuum Sacchettana Familia, Ager, & Domus, quæ claris ſemper hoſpitibus patent, amicè præſtolantur. Neque interim Te nubilus, pluviuſque aër vel minimùm deterreat, aut remoretur; is enim ſub Veris finem ruſticantibus ad Mare non obeſt, aut nocet, quin potiùs ſuaviter blanditur, & favet: nam cùm radios Solis ad verticem nunc aſcendentis coërcet, ac frangit, litorales haſce vias accendi non patitur, atque inardeſcere. Hoc nos beneficium experti fuimus non modò nudiùs tertiùs diſcedentes ab Urbe in lumine ſagittarum; verùm externo etiam mane, cum obducto nubibus cœlo ad Oſtienſem Eccleſiam propter recurrentem ibidem de nomine S. Monicæ feſtum diem in meridiem proficiſceremur. Cæterum Te iterum rogo, obteſtorque, ut quàm primùm in Laurentinum excurras: non enim dubito, quin ex brevi rurali receſſu, vegetior poſtmodùm ad aulica literarum ſtudia ſis rediturus. Vale.

Ex Villa Sacchettana in agro Laurentino iii. Nonas Maji MDCCXII.

Illuſtriſsimo, ac Reverendiſsimo Domino

JOANNI MARIÆ LANCISIO

CLEMENTIS XI. PONT. MAX.

Archiatro meritiſſimo.

IO: CHRISTOPHORVS BATTELLVS S. P. D.

IN magno curarum, laborumque æſtu perelegantes tuæ literæ, Illuſtriſſime Lanciſi, ac multum Pliniani cultus, atque ſplendoris præſeferentes me invenerunt: recrearunt etiam. Subduxi nihilominùs aliquantulùm temporis gravioribus occupationibus, quibus diſtinebar, ut officio reſponderem. Nunquid in Laurentino verſatur, & litoralem viam, ac cætera dilecta quondam loca adhùc errabundus obambulat ſpiritus illius diſertiſſimi Latinorum Oratoris, Tibique, dùm naturæ arcana curioſiùs inveſtigas, ac æternis conſignas monumentis, quidpiam dictavit? Abſit tamen à Chriſtiano homine ejuſmodi falſa non minùs, quàm abſurda Sinenſium Philoſophorum opinio; nec Tu verè Plinianâ indiges eruditione, aut eloquentiâ: ſtyli potiùs nitorem, & ſenſuum dignitatem feliciter æmularis, ac tantùm non æquas. Invideo planè (nec dicere

cere pudet) ruris, mariſque delicias, quas ferè ob oculos mihi ponis, ſed magis Hoſpitum humanitatem, ac munificentiam generi, opibuſque parem, quam, Te quoque ſilente, ſatis cognitam, atque perſpectam habeo. Perlibenter cum Illuſtriſſimo Origo noſtro iſthùc excurrerem in partem venturus hilaritatis, quâ abundas, ac penè circumfluis; at vereor, nè deſiderium meum importuna nimis impedimenta fruſtrentur. Origum autem Ampliſſimum Præſulem cum Sanctiſſimi Pontificis noſtri juniore Nepote de Oſtienſi itinere crebros audio miſcere ſermones, nec irritos fore arbitror, ubi aliquid novi diſceſſui craſtinâ die conſtituto non adverſetur. Tu interim ſeceſſu amæniſſimo, quoad Tibi licuerit, mente tamen curis vacuâ, & à librorum commercio alienâ perfruere. Hoſpitum benevolentiam, quam plurimi ſanè facio, quæque ſingulari meo in ipſos ſtudio propemodùm jure debetur, arctiùs etiam mihi concilia: valetudinem verò tuam, è qua nedùm Sanctiſſimi Principis, ſed nobilioris quoque Palatinæ Familiæ incolumitas pendet, in primis tuere diligentiſſimè, Teque nobis vegetum, ſi unquam aliàs, florentemque (quod Amicorum omnium, meumque potiſſimum votum eſt, & eſſe debet) aliquandò reſtitue.

Romæ pridie Nonas Maji MDCCXII.

DISSER-

DISSERTATIO DECIMA

in qua proponitur.

FORMA ac METHODVS

Deſcribendæ Morborum Hiſtoriæ in gratiam Medicinæ Tyronum per occaſionem Epiſtolæ ab AUCTORE *ad Philippum* à TURRE *Adrienſem Epiſcopum* de Excellentiſſimi Viri Domini HORATII ALBANI.

CLEMENTIS, XI. PONT. MAX.

Germani Fratris Morbo, Interitu, ac Funere.

Illuſtriſſimo, ac Reverendiſſimo Præſuli

PHILIPPO DE TURRE EPISCOPO ADRIENSI MERITISSIMO

IO: MA: LANCISIVS ARCHIATER PONTIFICIVS S. P. D.

D. Horatii Albani mors publici luctûs, & maeroris cauſa.

PRÆSTARET, Illuſtriſſime Vir, neſciſſe literas, ſi epiſtolarum inter nos ſuaviſſima commercia erant acerbiſſimi luctus, & ingentis jacturæ nuncio funeſtanda. Certè nihil triſtius unquam bonis Viris accidit, neque publico dolore, & lacrymis juſtiùs unquam parentatum eſt, quàm inter atros hoſce dies mærentibus nobis exactos in ſummo animi angore

angore, quem nulla temporis diuturnitas penitus abſterget. Amiſimus enim rarum humanitatis, modeſtiæ, ac probitatis exemplum D. Horatium Albanum S. Sanctiſſimi D. N. CLEMENTIS XI. Fratrem non ſolum ſanguinis, ſed virtutum etiam cognatione germanum. Quamquam verò recenti vulneri ægrè admodum medicina paretur, tamen, ut apud Virum Religioſiſſimum pariterque amicum jucundiſſimum doloris levamentum qualecunque perciperem, de noſtra, & communi omnium ærumnâ ad Te ſcribere conſtitui, præſertim quod ſenſum triſtitiæ iſthuc etiam pervaſiſſe, Tibique præ cæteris moleſtum, ingratumque eſſe non ambigam, quippe quem pietas, & amor noſter potiſſimùm tangit. Quoniam autem Philoſophos naturæ ſtudium, & Chriſtianos religionis cultus, ac præmii celeſtis expectatio à luctuoſis rerum humanarum caſibus avocare ſolet, fortunæque adverſitatibus lenimentum inſpergere; accipe virtútum ſummam, & narratiunculam ejus morbi, quo nobis Vir Eximius acerbo fato ereptus eſt, ſi modò mihi tantâ calamitate perturbato, atque percluſo, in ordinem narrationis intendere animum licebit, & in phyſicas, ac morales animadverſiones verba contexere.

Hiſtoria Morbi.

HAbitu corporis carnoſo donatus erat D. Horatius, procerâ ſtaturâ, colore ſubrubro, ſuaptè naturâ ad iram pronus, quam tamen educatione, & ſapientiâ ita compeſcere didicerat, ut omnium mitiſſimus evaſerit. Ab ineunte ætate uſque ad ſenium ſpecie quadam malaciæ affectus ad prava potius, acida, ſalina & craſſa, quàm ad euchyma alimenta ferebatur, eaque nimium ingeſta interdum vomitu rejiciebat, cum diuturniorem inediam facillimè pateretur. Vinum ſemper ſubauſterum, ac nive gelidum vel inter hyemis algores, flagitante bilis æſtu, in delitiis habuit, putabatque, ſe frigido potu febres antevertiſſe: cum potius liquida hìc illic remoraretur, facilemque eorum, quæ in lotio continentur, ſecretionem, tartarique præcipitationem promoveret. Puer identidem faucium phlogoſi, & ulceribus crurum, quæ alioquin tumidula plerunque illi fuerunt, pertina-

D. Horatii Albani temperamentum, habitus corporis, mores, victus.

citer vexatus fuit. Matureſcentibus annis frequenter lentis febribus, ſemel diuturnâ iſchiade, mox auditus gravitate, & pertinaci, eâque reverſivâ icteritiâ; ſubinde recurrente ſæpius nephritide conflictatus eſt. Anno MDCCIII. Urbini fœdo corporis colore, febrique circa veſperas incrudeſcente diu laborantem ipſe ego, qui clementiâ S. Sanctiſſimi Pontificis eò diverteram, pillulis ex pulvere ſtomachico Quercetani, rhabarbaro, & chinâ china feliciter incolumitati reſtitui. Cum dein Romam rediiſſet eaſdem paulo poſt morborum ſucceſſiones paſſus fuit; modò enim nephritide cum calculorum excretione, modò dolentibus teſtium, aut podicis varicibus, modò icteritiâ, nunc febribus, nunc ſpaſmodicis ſcapulæ, aut æſophagi, frequentiùs verò ſtomachi, inteſtinorumque doloribus tortus ab oleo ſemper amygdalino, aquâ tectuccianâ, therebintho, crebris clyſteribus, ac non rarò à phlebotomiâ levamen accepit.

Ejuſmodi morbi conſueti, ac pertinaces.

Sed quanquam tot mala, tàm ſæpè repetentia Nobiliſſimum Virum de mutanda victus ratione non obſcurè admonuiſſent; nihilo tamen minus conſuetudo valuit, & fucata quædam, ut ſæpè accidit, utilitatis ſpecies, doloſis nonnunquam, aut fortuitis experimentis confirmata. Nec ignoras, Illuſtriſſime Præſul, ſapientium hominum, quàm ſimpliciorum curationes eſſe difficiliores. Quamobrem jure optimo ſcripſit Plinius (*a*) morbum eſſe aliquem *per ſapientiam mori.*

Sapientum morbi curatu difficiliores.

His verò ægritudinibus ſub anno MDCCVIII. acceſſit renum gravitas, quinimo mictio urinæ à paulo violentiori corporis motu ſubobſcuræ, quæ tamen præcipitato poſtmodum ſanguineo ſedimento clareſcebat. Interim calculorum querelæ per ſeſquiannum ferè ſiluerunt. Verùm ipſo autumno anni MDCCIX., cum digniſſimus Vir, mutatis Ædibus, ſolitudinis amans humiliorem partem, quæ frigore, atque humiditate minus tuta eſt, ad habitandum elegiſſet, non multos poſt menſes dolore ſiniſtri renis repente corripitur, & uno expulſo grandiori calculo, ſibi viſus eſt alter in veſica relictus, qui propter ſui molem difficiliùs excluderetur; cum tamen inducta duntaxat ſphincteris irritatio ſpeciem ſuperſtitis calculi adumbraret. Itaque Lithotomum ſecretò

Nefritis, & calculorum dolor, atque eventus hujuſce morbi.

(a) *N. H. lib. 7. cap. 50.*

cretò accerſivit, qui ſpe ductus componendi calculum (ut aliàs experimento didicerat) in novum ſitum, egreſſui magis opportunum, ceream candelulam intra urethram uſque ad veſicæ collum, ſolitò forſitan majori cum impetu immiſit; nam ſtatim, multumque laceſſitus eſt locus; quapropter non modica, laceratis ibidem venis, cruoris quantitas per unum, alterumve diem effluxit. Ab eo dein tempore noſter Æger tàm in quiete, quàm in motu, nullâ comitante dyſuriâ, non amplius ſanguinem, ſed turbidum lotium uſque ad mortem reddidit, quod, etiamſi ſedimentum craſſum, ac nihil malè olens, aut matulæ lateribus adhæreſcens deponeret, attamen vix unquam omnino perſpicuum evaſit.

Ac enimvero non hic fuit malorum finis. Nam menſe potiſſimùm Maio elapſi anni MDCCXI. non levibus animi pathematibus, propter gravem, diuturnamque S. Sanctiſſimi Pontificis ægritudinem mirum in modum affectus, multas noctes vigilavit, remiſsâque ſenſim eâ mentis tranquillitate, quâ Vir Æquanimus fruebatur, idibus Junii dexteræ genæ, ac palpebrarum eryſipelate corripitur. Deinceps, ut æſtum in capite ſibi relictum temperaret, inconſultis Medicis, totius decurſu æſtatis Nucerianam aquam, modico ſemper admixto vino, largiter prandium inter, & cænam potavit, cauteriumque quod ſupra dexterum genu multos annos utiliter geſtaverat, ſponte, incautèque claudi ſivit; & cum in dies per autumnum novas curas ſuſtinere coactus eſſet, omni interim neglecto ciborum delectu, ac perſiſtente gelidi potus abuſu, ad Kal: Decembris pervenit, quo tempore nocturnis iterum vigiliis confectus difficilem ſcalarum aſcenſum, non tam propter anhelitum, quàm ob capitis, viriumque imbecillitatem cum fœdo quodam, atque ad ictericum vergente corporis habitu experiebatur; quanquam fæces præter morem copiâ minores, croceâ bile eſſent refertiſſimæ. De ſumma rurſus inappetentia, deque gravativo ſimul, ac tenſivo capitis dolore, abſque ulla tamen ſiti, conquerebatur; linguam albo muco incruſtatam exhibebat; pulſus erat paulo humilior, ſed quietus; nulla per noctem urgebat ſpirandi difficultas; immò capite nimium fortè depreſſo decumbebat.

Novæ corporis affectiones ex animi ægritudine.

Ægroti levamen ex nova inſtituta victus ratione, congruiſque remediis.

Itaque, cum Excelſus Vir, qui annum jam ſexageſimum attigerat, omnium vaſorum, glandularumque cacochymiâ, ad cachexiam tendente, vel nudo oculorum teſtimonio laborare, ſimulque lithiaſi tùm renum, tùm cyſtidis felleæ multo antea obnoxius eſſe, judicio noſtro videretur, congruâ inſtitutâ victus normâ, renovato fonticulo, exhibitiſque per epicraſim pilulis anticachecticis, & quotidie juribus pullæ gallinaceæ ex decoctione ligni ſaſſafras, radicum, atque herbarum refermentantium, & cephalicarum intra duas hebdomadas diſſipatus fuit capitis dolor, hinc æger cibos meliùs appetere, viribus validiùs conſtare, cute nitidiore præditus apparere; ita ut pridie pervigilium S. Sanctiſſimi Natalis pomeridianis horis ad Vaticanas Ædes curru vehi, ſcalas aſcendere, atque in genua provolutus grati animi causâ S. Sanctiſſimi D. N. Pedes facillimè oſculari potuerit; cum matutinis ejuſdem diei horis ſummus Pontifex Eminentiſſimum D. Annibalem Albanum Filium ejus (ex Germania, uti Sedis Apoſtolicæ Nuntius extra ordinem plus duobus annis manſerat, plenum meritis, & gloriâ reducem) inter S. R. E. Cardinales cooptaſſet, cujus ſanè tunc meliùs ſe habentis fratris aſpectu idem Pontifex ſupra conceptam ſpem fuit recreatus.

Recrudeſcit morbus ex piſcium uſu.

Verùm Præclariſſimus Vir poſtero die, putans ſe jam convaluiſſe, novis periculis ſtomachum objecit; ſcilicet religione motus piſces, alioſque hujus generis cibos aſſumpſit; mox ventriculi doloribus, & vomitu non ingeſtorum tantùm, ſed etiam pravorum ſuccorum ſaporis acido-amari conflictatus eſt, cui nocturna tunc primùm adjungitur febris, lenta quidem, ſed continua, quæ illum uſque ad interitum comitata eſt. Mæſtitia inſuper, ac mæror, viriumque debilitas adaucta ſunt. Et quanquam, præter Doctiſſimos Viros D. D. Michaelem Angelum de Paolis, & Gaſparem Realem, ſedulos Pontificiæ Familiæ Medicos, quos in hac curatione ſocios habui, aliis quoque Romæ celeberrimis Profeſſoribus, D. D. nempe Jacobo Sinibaldo, Jo: Baptiſta Foſſombrono, & Ottaviano Saſſio in conſilium adhibitis, nulli rei defuerimus; ac proindè Ægrotus iterum melius agere occæperit, illum tamen hypochondriorum affectiones, tenſiones nimirum, borbo-

Romani Medici tunc temporis præſtantiores in conſilium adhibentur.

borborygmi, ac vomitus acido-amari poſt leves potiſſimùm in victu errores ſollicitabant; & præſertim ab aſſumpto cibo breves interdum rigores dexteri potiſſimùm femoris, & cruris in ſcenam prodibant, quæ quidem ſymptomata, ut nos de aliquo tuberculo juxta ventriculum vel in cava hepatis parte admonuere, ſic perpetuo metu ſollicitos reddiderunt, ne tandem melancholicus decubitus ad cerebrum, diuturnis cæteroquin vigiliis, animique moleſtiis jam debilitatum, ut Hippocrates pluribus locis admonuit, Ægrum eſſet perditurus. Etenim nunquam ipſe ab adverſa valetudine planè reſurgere, quin potius aliquid ſemper de prioribus cùm corporis, tùm animi viribus amittere videbatur; ita ut ſigna paternæ lætitiæ infra rationem ſummi amoris dederit, cum Eminentiſſimum Annibalem Filium complecteretur X. Januarii, die ſanè Romanis lætiſſimo, atque auſpicatiſſimo, quod idem Cardinalis tunc primùm Urbem triumphali prope ritu invectus, plaudentium ex omni ordine civium quaſi humeris in Vaticanum reportatus fuit. Quarè minimis etiam in victu, potuque erroribus, quos propter invictam nauſeam identidem committere cogebatur, malum ſibi perpetuò adaugebat; & quanquam pilulis ſtomachico-diureticis lympham, quæ repentè œdematoſum in manu dextera tumorem per eos dies induxerat, ad urinæ vias cum levamine derivare ſtuduiſſemus; naturam nihilominus morbo ſemper ſuccumbere magis obſervavimus. Nam, adauctâ ſenſim auditus gravitate, ſomnoque contentione agitato, ſequentem diem plurimùm mærens, ac demiſſus exegit, proindeque omnes deinceps dicendi, diſſerendique occaſiones, præter eas, quæ de Divinis offerebantur, planè fugiebat.

Annibalis Albani Cardinalis in Urbem ingreſſus.

Itaque cum inter tantas morbi vices præcipua piiſſimo Viro Religionis cura fuiſſet, confeſſionis ſacramento Animam ſæpiſſimè expiavit, ac die XX. ejuſdem Menſis, quo ſanè recurrebat feſtivitas S. S. Fabiani, & Sebaſtiani, in quorum Sacra Æde ſepulchrum ſibi elegerat, Euchariſtiæ cibo refectus fuit; quinimo poſtero die, aucto morbo, ad durum Æternitatis iter conficiendum Viatico Corporis Chriſti ſummæ cum pietatis exemplo ſe

Excellentiſſimi Viri pietas, qua neceſſariis ſacramentis muniri ſæpius expetivit.

communivit. Princeps autem S. Sanctiſſimus precibus ad Deum fundendis, ſacriſque faciendis nunquam fraternæ charitati, & Paſtorali ſollicitudini defuit: cumque reſciviſſet, eò jam evaſiſſe mali gravitatem, ut, corporali ſalute prorſus conclamatâ, nullam ab humanis ſubſidiis opem ſperare liceret; quò illum præſtaret alacriorem ad viam univerſæ carnis ineundam, fraternas ædes, quas nunquam prius inviſerat, adire dignatus eſt. Verebamur autem, ne, ſenſibus jam conſopitis Ægrotus inviſentis Pontificis præſentiam non perſentiſceret, & Princeps ultima officia Fratri dulciſſimo fruſtra impertiretur; cum ille excuſſo languore, collectiſque viribus, conſueto obſequio quanquam moribundus erexit animum, & admirationem teſtatus inquit, -- *Vndè hoc mihi, Beatiſſime Pater, ut tàm inuſitatæ Clementiæ argumentum ſummus Pontifex erga humilem, nec merentem Eccleſiæ filium exhibeat?* Gratias deinde (quod audienti mihi lacrymas expreſſit) verbis, ac ſenſibus ſingulari reverentiâ demiſſis, plurimas egit. Et quanquam morbi acerbitas corporis vires attriviſſet, virtutem tamen animi, ac modeſtiam in primis nec minuit, nec retardavit: qualem enim ſe Clementi XI. toto vitæ tempore, ac Pontificatus præſertim præbuerat, talem etiam ſub ipſum vitæ exitum præbuit. Tùm Pontifex ſanguinis caritate major *fraterni amoris præcepto Divinitùs tradito Chriſtianos quidem omnes obſtrictos eſſe, ſed maximè omnium Chriſtiani Gregis Paſtorem*, reſpondit. Mox languentem complexus Apoſtolicis ſententiis ſolatus eſt, & ſacris ſtimulis ad ſpem vitæ perennis excitavit, atque ad ſupremum agonem viriliter obeundum inſtruxit, & inflammavit. Tunc autem veluti ad extremum illud, quo dulcius expetere non potuiſſet, ſolatium à Deo reſervatus eſſet; vix ab Ædibus receſſerat Pontifex, cum ſenſim in deterius declinavit; atque in ſoporem relapſus, levi oris torturâ, & loquelæ impedimento, quoties compellabatur, correptus fuit. Poſtremo trium dierum inediâ vitæ curſum apoplecticâ ſyncope piè, ſanctèque inter agmina Sacerdotum explevit horâ ſextâ poſt diem Sabbati XXIII. Januarii MDCCXII.

Inviſitur à ſummo Pontifice.

Pont. Maximi de charitate ſententia.

Excellentiſſimi Viri obitus ex apoplectica ſyncope.

Ubi primùm infelix rumor Urbem pervaſit, dolore oppreſſi

omnium

omnium animi inſuetæ triſtitiæ ſigna ediderunt: nec quiſquam fuit, qui ſublatum Virum humaniſſimum non defleret. Quanquam verò rigente Cælo, noctuque ad B. Mariæ Tranſtiberinæ cadaver efferretur, nihil quidquam cænoſæ viæ, ac longiſſimi itineris moleſtia obſtitere, quo minus Familia ſummi Pontificis, Primores, atque incredibilis omnium ordinum frequentia funus proſequeretur. At licet Pontifex modeſtiæ ſtudioſiſſimus nihil præter cæterorum conſuetudinem in Fraternis exequiis admittere voluiſſet; quidquid tamen inſuetus Civium amor præſtare certaret, vetare non potuit, ut eò maximè in ſtudiis ſingulorum emineret, quod non aſſentatione exortum, nec fortunæ Principis delatum, ſed Defuncti virtutibus perſolutum, & publicæ calamitati impenſum videretur. Luculenta ſunt enimvero occulta etiam argumenta pietatis, & candoris, quibus non gratiam expectes à Principe ſuperſtite, ſed tantummodò erga memoriam extincti gratum animum conteſteris.

Ejuſdem funus, ac popularium in eum amor, & obſervantia.

Translatum ad Eccleſiam cadaver, tranſacta quartâ, & vigeſimâ ab interitu horâ, diſſecuimus. Porrò eximius Aulæ Chirurgus D. Petrus Ciaſconus ſectionem perfecit, cui ipſe etiam interfui unà cum præfatis Clariſſimis Viris D. D. De Paolis, & Reali. Itaque principio animadvertimus artus omnes naturali ſymmetriâ, & omninò flexiles, nec non externum corporis habitum ſatis adhuc carnoſum, coloris tamen ſubalbidi, & parum ad flavum vergentis; thoracem verò aliquantulum elatum, ac foris circa mendoſas coſtas œdemate obſitum. Deinde ab imo ventre, veluti in caſu noſtro à fonte, & capite morborum omnium opus inchoavimus. Adeps ſub cute & multus, & candidus apparuit. Omenti moles, ac ſubſtantia, ut ipſa quoque inteſtina, nihil præter naturam oſtenderunt. Nemo interim adſtantium malè olens illud miaſma, quod inciſo mortuorum abdomine illicò afflari ſolet, perſenſit.

Cadaveris ſectio quidque ſingulis partibus obſervatum ſit.

De Thorace, & imo ventre.

Ventriculus amplus quidem pro cæterorum membrorum magnitudine; texturâ tamen ſuarum membranarum adeò tenuis, laxus, atque enervis inventus eſt, ut minimè reſponderet validæ, compactæque totius corporis, & aliorum viſcerum ſub-

De Ventriculo.

ſubſtantiæ. Deſtituebatur inſuper rugis illis, quibus interior tunica inſtruitur. Venæ quædam turgidulæ, ac varicoſæ per externam ejuſdem faciem ſerpebant. Fluitabat præterea in ejuſdem cavitate liquidum, quod ex juribus ante triduum exhibitis, & portione bilis conflatum putavimus.

De Pancreate. Pancreas mole, & colore naturam ſervabat, conſiſtentiâ tamen paulò ſolidius contrectatum fuit.

De Hepate. Hepar magnum, & parte convexa tùm colore, tùm ſubſtantiâ ſanum; cava verò alicubi ſubvirideſcens, præſertim utrinque ad ductus colydochi excurſum. Cyſtis fellea figurâ non piriformi, ſed ferè cylindrica, & colore non flavo, ut paſſim ſolet, ſed albo prorſus occurrit: diſſecta ſeptem lapides inæqualis magnitudinis, & quaſi cubicæ figuræ continebat, quorum qui ductui propiores erant cellulatim intra quaſdam membranas, à tartaro mucilagineo compactas, locabantur. Sed interna cyſtidis membrana, cæteroquin admodum craſſa, certis locis ſcatebat albo, & purulento fluido; neque ulla uſpiam bilis tinctura inficiebatur. Interim choledocus planè expeditus, ac liber patebat in duodenum.

De Cyſtide fellea calculis plena.

De Liene. Lien tumidulus, ac mollis, ſectus friabilior detectus eſt.

De Renibus in quibus plures calculi. Renes mole quidem non admodum grandes, ſed contentis corporibus morboſi occurrerunt. Nam ſiniſter multis ubique puſillis calculis etiam in ſuperficie, ſed uno potiſſimùm lapide obſitus erat in pelvi, pondere ſexquiunciæ, qui falcatæ figuræ cum eſſet, cuſpides ſuas adigebat in glandularem pelvis membranam, quæ compreſſa manavit craſſo, ac ferè purulento liquido, quo urina ab eo tempore undè turbidâ mingi cæpit, inficiebatur. dexteri verò renis alioquin laxa ſubſtantia multis varicibus affecta erat, cæterùm incolumis.

De Veſica. Veſica urinaria citra ullam noxam in apertum ſe dedit, interius alba adinſtar eboris. In urethra pariter nihil vitioſum deprehendimus.

De Thorace. Expedito totius abdominis examine ad peramplum thoracem gradum fecimus, cujus cartilagines ſternum cum coſtis colligantes, penè ad oſſeam conſiſtentiam pervenerant. Uncia cruenti ſeri,

ſeri, proles intercepti longo agone in pulmonibus ſanguinis, dexteram cavitatem occupaverat.

Pulmones ſubnigris maculis extremorum vaſculorum varicibus in ſuperficie affecti apparuerunt. Siniſter lobus, quo ſanè in latere Æger diutiùs decubuerat, aliquantulum verſus dorſum nigricabat. *De pulmonibus.*

Cor magnum, ſed externâ ſuperficie flaccidum in amplo pericardio, multo foris adipe, intus verò aliquot unciis ſanguinei ſeri gravato, continebatur. Cavitates cordis tàm cruore, quàm polypis penitùs vacuas, validis tamen, & lacertoſis parietibus efformatas comperimus. *De Corde, ejuſque ſinubus.*

Tandem ad caput aſcendimus, quod apprimè rotundum, cranio duriſſimo, craſsâque menynge, vitreæ laminæ undique adplicata, atque adhærente, nobis objectum eſt. Tenuis verò menynx præter modum plenior propter lympham undique in cerebri cortice inſtar glutinis concretam unà cum liquidiori parte, quæ medullæ cavitates occupabat, in conſpectum ſe dedit. Subſtantia cerebri valida, & ſtructuræ mirabilis ſe prodidit, tàm in corpore calloſo, conſpicuis medullarium nervorum faſciculis efformato, quàm in ſepto lucido, & prominentiis omnibus. Vnum, quod ſingulare in diu melancholicis, & quietem animi à ſomno poſtulantibus, à me obſervatum eſt, videlicet glandulam pinealem viſcidulo ſero ita infarctam, ut quaſi ſepulta, ac vaginata videretur; inciſa tamen naturalem conſiſtentiam, ſed colorem aliquanto obſcuriorem exhibuit. De reliquo planè incolume offendimus nervorum principium. *De Capite, cranio, cerebro &c.*

Singula hæc, Præſulum Clariſſime, quæ ſecantibus nobis ſe ſe obtulerunt, morbi tùm ideam, tùm cauſam, quam antea conceperamus, apprimè confirmaverunt. Nam pravorum ciborum appetentia, quam malaciam diximus, & ſalubrium averſatio ab ineunte ætate connutrita, ortum ſuum habuit ex languida ventriculi texturâ; undè extitit ille languor etiam fermenti, quod tono, & validitate fibrarum glandulas comprehendentium exprimitur: quo ſicuti Æger diuturnam inediam non incommodè ferebat; ita cogebatur ab acrioribus, & exoticis cibis, *Vndè ortum duxerit Excellentiſſimi Viri anorexia, ſeu potius malacia.*

potuque frigidiori, & vini auſteritate morbidum fibrarum irritamentum arceſsere, quod illis natura negaverat: eo tamen factum eſt, ut diuturnâ contractionum violentiâ venæ evaſerint varicoſæ. Conſultiùs itaque feciſſet, Vir ſapientiſſimus ſi mihi, aliiſque ſæpè commonentibus, obaudiſſet, ac cibos potius aſſumpſiſſet concoctu faciles, qui & modicâ mole, & ſolutionis celeritate fibris, fermentiſque etsì languidulis ultro cedentes, lentè licet urgentibus fuiſſent obſecuti.

Vndè Iſchiadicæ & ictericæ affectiones ejuſdem, calculi, dyſuria, capitis-dolor, & cætera profecta ſint.

Intelligis proinde, Vir Doctiſſime, ex quo fonte manaverint cùm iſchiadicæ, atque ictericæ affectiones, tùm renum, cyſtidiſque calculi, & reliqua urinarum incommoda, tùm ſurditas, virium imbecillitas, & gravativus capitis dolor, cæteraque ſymptomata, quæ Nobiliſſimum Ægrum ad exitium adduxerunt. Quanquam enim ſuccis pancreatico, ſplenico, atque hepatico optimâ craſi valentibus eſſet; nihilominus pravitates cibis ingenitas, neque in ſtomacho ſubigere, neque in cæteris chyli officinis penitus emendare poterat; quamobrem ſanguis, ejuſmodi chylo renutritus, quocunque appelleret, inſitam ſemper tenacitatem, atque acredinem ſecum deferebat. Quarè pro ætatum, locorumque, ſive partium diverſitate, diverſos morbos, ſecundum Hippocratis (*a*) monitum, efficiebat. Etenim cum ejuſdem corpus vigentibus annis propter innatum ſubtiliſſimum ſulphur æſtuaret, vegetoque fibrarum tono valeret, per id temporis ſalino-viſcidula primæ digeſtionis recrementa, utcunque ſoluta ad eas, quæ cum externo aëre commercium habent, ſuperficies validè protrudebantur. Undè crurum ulcera, & ex criſpatis referentibus vaſis, tumiditas, nec non faucium phlogoſes interdum divexabant. Poſtquàm verò per ætatem nativus cùm in ſolidis, tùm in liquidis vigor, calorque ſenſim langueſcere cæperunt; tunc quidem morbi vel in ſanguine, quemadmodum febres diuturnæ, vel in partibus prope ventres, ac viſcera potiſſimùm orti ſunt, quales fuerunt iſchiadicæ affectiones, teſtium, vel podicis varices, atque auditus gravitas. Aucto deinde ſuccorum lentore, & lymphâ ad naturam mucilaginei tartari redactâ,

Vndenam crurum ulcera & faucium flogoſis in juventa.

(a) *Lib. de Flat. n. 4.*

redactâ, tartareas pariter concretiones in loculis viſcerum, in quibus minimus eſt impetus, produxit: quamobrem icteritiæ ab hepatis obſtructionibus, & calculi tàm in cyſti fellea, quàm in renibus à ferruminatis tartari particulis ſuccreverunt, quorum ſanè expulſio tandiu per urinæ vias obtenta, & conſervata fuit, donec motricium, ac circumpellentium in renibus fibrarum energia eorundem repugnantiam valuit ſuperare. Sed inducta in iiſdem propter ſenium hebetudine, nil mirum ſi (quod paſſim contingit) tubulis, ac pelvi præſertim inhæſerunt, grandioreſque paulatim facti adoleverunt in lapidem, qui ſuis poſtea cuſpidibus glandulosam pelvis tunicam ſemper irritando, puriformis liquidi, quo turbidum lotium reddebatur, perpetuam ſecretionem promovebat.

In mictu ſanguinis non ſola renum ſubſtantia, ſed vaſa quoque ipſa laxantur.

In ea verò tùm varicum, tùm flaccidi dexteri renis obſervatione gratiſſimum nobis fuit, ſi ſummo in mærore quidquam gratum eſſe potuit, quod rem animadvertimus, quam ſibi inobſervatam fatetur lumen illud Anatomiæ Bartolomeus Euſtachius, (*a*) ſcilicet in ſanguinis mictu non ſolam renum ſubſtantiam, ſed ipſa quoque vaſa dilatari, & laxari; quod multò clariùs ſuperioribus menſibus in Marchione Riario Urbis Senatore, qui diuturno uſque ad mortem cruento lotio cum veſicæ lithiaſi laboravit, deprehenderamus; ut propterea idem Anatomicorum doctiſſimus jure exclamaverit - *nihil ad Medicorum eruditionem conducibilius eſſe, quàm morborum cauſas in ipſis mortuorum reſeratis cadaveribus explorare.*

Qua de cauſa lotium turbidum factum ſit.

Inde autem factum conjecimus, ut lithotomi incuriâ veſicæ collo rudiùs per candelam contrectato, nunquam deinceps renalis hæmorrhagia, ſed lotium duntaxat turbidum apparuerit; quod ſcilicet irritato uno extremo fibrarum faſciculo, qui quaſi per nodum cum ſphinctere colligatur, illicò alterum principium, quod in ſiniſtram pelvim diſtenditur, & coit in renem, contractum, & corrugatum fuerit, eaque propter grandior calculus ibidem jam contentus, penitius membranæ glanduloſæ adactus fuerit, ac perpetuo ſtimulo puriformem ſuccum (turbidæ urinæ cauſam)

(a) *In Tract. de Renib. cap. 45.*

perinde ut ipſa turunda ab ulceribus elicuerit. Contra verò in dextero rene, ubi nullus calculus, eadem contractio varicum oſcula conſtipavit, ac proinde ſanguineam mictionem prohibuit, ſolâ ſuperſtite, quæ emendari non potuit, viſceris laxitate.

Lethalis ægritudinis origo ex decubitu melancholico intra cranium.

Reliquum eſt, ut poſtremæ lethalis ægritudinis originem ex diſſectione etiam ſupremi ventris eruamus. Quanquam enim peccata in victu, dein exiguæ etiam ſuppurationes in cyſti fellea aliquid ſemper in ſanguinem infunderent, quo tùm fædus corporis habitus, tùm febris aleretur; præcipuum tamen malum in decubitu melancholico intra cranium ſitum erat; ubi partim ex languore fibrarum cerebri, & membranarum ejus ob animi pathemata, quo ad remittendum ſanguinem, & lympham minus erant idoneæ, partim ex quaſi connato eorundem liquidorum lentore, undè ipſa ad excurrendum ferè inepta reddebantur, neceſſe fuit, ut ſucci ſubſiſtentes in gluten ſenſim, atque ubique cogerentur, donec omni obſtructo etiam ad præcordia ſpiritibus aditu, animalis, vitaliſque motus omnis cum apoplecticâ ſyncope interierit.

Cur cordis ſinus vacui, ventriculus autem hauſto ante triduum liquore abundaret.

Quod autem Cordis cavitates omnino vacuas; ſtomachum verò contra multo fluido, ante triduum hauſto, etiam tunc refertum invenerimus; etsì utrunque rarum ſit phænomenon, nobis tamen nullum faceſſit negotium recolentibus præcordia D. Horatii validiſſimis fibris; ventriculum è contrario imbecillibus à natura fuiſſe contexta. Quamobrem facilè contigit, ut moles ſanguinis, quæ ob largam craſſioris lotii copiam, & alimoniæ penuriam decurſu morbi valdè imminuta fuerat, per venas refluens, à cavis cordis muſculis alioquin robuſtis nullo labore propelli potuerit, vel per id temporis, quo animalibus viribus ſenſim deficientibus, reſpiratio quoque paulatim defecit; undè fluidiſſimus tantummodò cruor, qui per cavam exiguâ duntaxat copia reducebatur, non fuit impedimento, quominus ultimis vitæ momentis à ſuperſtite cordis vigore ſuos extra ſinus urgeretur. Aliter verò ſe res habuit in ſtomacho, qui ſuâpte naturâ languidus, & multo magis prope agonem iners, & piger, exhibitum, quaſi per aſſidentium vim, triduo ante mortem juſculum,

culum, impotentiâ circumpellendi, retinuit: conſuetum quippe eſt poſtrema alimenta, etiam apud illos, qui ventriculo valent, modò apoplexiâ corripiantur, poſt ſeptimum quoque diem protinus cruda, vel evomi, vel in illorum extiſpiciis intra ſtomachum deprehendi. Adeo verum eſt, primam coctionem ob influxum præcipuè animalium ſpirituum inchoari ſimul, & perfici.

Funebris pompæ deſcriptio.

Poſtquam ſatis, Clariſſime Præſul, noſtris obſervationibus, & ſtudiis factum fuit, unguentis delibutum, atque conditum cadaver, ſublimi in lecto ſummo mane humeſcentibus confluentium oculis expoſitum eſt. Ampliſſima Ædes lugubri apparatu, pompâque mortuali, ſuffixis pro tempore imaginibus, veliſque admirabili varietate, atque eleganti opere dependentibus, ornabatur; cerei propè innumerabiles confertiſſimi collucebant. Altaria continenti Sacrificiorum celebritate frequentabantur, & Clericorum precibus, pſalmiſque laquearia perſonabant. Solemni ſacro per Athenarum Archiepiſcopum Corradinum facto, ingens Præſulum, ac Patriciorum numerus interfuit. Funebris oratio ob modeſtiam Principis nulla eſt habita, ſed quæ cum lacrymis extabat in ore omnium triſtitia, dum alter alteri virtutes, & merita defuncti commemorabat, quâvis facultate oratoris facundior ad laudem erat.

Simul omnes Eminentiſſimi Cardinales à S. Sanctiſſimo Patre ad Purpuram evecti, condixerant funeri ſe adfuturos. Pontifex tamen moderationis tenaciſſimus, ne memoriam quidem extincti Fratris ſingulari illo honorificentiæ teſtimonio permiſit ornari. Quamobrem ut Pontifici pariter morem gererent, & grati animi ſignificationem non prætermitterent, unuſquiſque ſuis in Titularibus Eccleſiis ſolemni ritu parentalia celebravit; quo ſervatus honoris modus, & multiplicata defuncto ſuffragia. Eò uſque virtuti etiam in terris proſperè omnia ſuccedunt; & gloriæ neglectus in ampliorem gloriam evadit.

Honores Defuncto habiti ab omnibus civium ordinibus.

Inter univerſa Urbis Templa, & Regularium ordines hactenus funeralibus officiis certatur, & piis mortui manibus pax imploratur more majorum. Nos verò, quotquot ab intimo Pontificis

 cubiculo

cubiculo ſumus, Viro incomparabili, quem veluti Patrem obſervabamus, colebamuſque, magnifico cenotaphii apparatu, ſacriſque celebrioribus in proximum diem XXIII. labentis Februarii, ab illius interitu trigeſimum, juſta ſolvenda paramus. Ita religioſiſſimi Viri, Clariſſimi Patricii, Parentis Optimi, & Sapientiſſimi Hominis partibus functus eſt Horatius Albanus, qui nominis celebritate totam proculdubio adæquabit poſteritatem, utinam inuſitata virtutum ejus exempla imitaturam: neque enim ipſe quem imitaretur in omnibus fortè Pontificum Familiis invenit. Nunquam certè hactenus vel audivimus, vel legimus, viventis Pontificis germanum Fratrem nihil ſibi ex fraterna poteſtate ſumpſiſſe; immo à publicis, alieniſque negotiis non ſolùm abſtinuiſſe, verum etiam modeſtiori habitu, comitatu, conſuetudine, atque omnibus officiis ſe continuiſſe, poſtquam Clemens XI. in ampliſſima Sedis Apoſtolicæ Majeſtate conſedit, quàm antea in privata Albanæ Gentis fortuna fuiſſet. Omnibus aſſurgere, humaniter ſingulos conſalutare, nullo diſcrimine conditionis cunctos amplecti, iis conſtanter obluctari qui honorificentiùs juremerito illum accipere niterentur. Nemo exterorum demiſſius coram Principe agebat, nemo religioſius cavit, ne rogando importunus S. Summo Patri, ac moleſtus eſſet. Quem autem putas Magiſtratum, quod munus, quos honores, illo ſublato, conferendos eſſe relictos? Haud facilè credent poſteri, cum in Regina Orbis Roma vix probus Civis decedat, quin, petitorum ad munera vacantia ſollicitam excitet contentionem: Horatium Principi conjunctiſſimum ſimul, & clariſſimum morte obitâ non Magiſtratum, non munera, non honores aliis deferendos, ſed ſolam moderationis eximiæ famam ab omnibus commendatam reliquiſſe. Tantarum autem virtutum à Deo Opt: Max: etiam in hoc vitæ curriculo præmium tulit; nihil enim ipſi defuit ad plenam ſapientis animi lætitiam. Nam illi datum eſt propitio Numine, ut Fratrem ſuum longævi imperii ſpatio glorioſiſſimè regnantem, & proſperâ valetudine utentem videret, ſibique morienti aſſidentem, ac benedicentem; ut maximum natu Filium Annibalem per ſtudiorum, & negotiorum

Defuncti laudatio.

rum

rum ſtadia diu exercitum, & probatum, toto Orbe plaudente, ad Purpuram evocatum, ejuſque decumbentis ſupremam benedictionem flexo genu cum fratribus implorantem complecteretur; ut honeſtiſſimos, & univerſis acceptiſſimos Filios Carolum, & Alexandrum probitatis potiſſimùm, & humanitatis hæredes haberet; ut nullum denique non experiretur amore, ac benevolentiâ devinctiſſimum.

Sentis itaque, Præſul, Philoſophicis non minus, quàm ſacris ſtudiis Celeberrime, quantum uno in homine amiſerit Roma, & quanto jure ſibi ereptum Aula defleat; ego verò, qui illius gratiâ, & patrocinio præ cæteris perfruebar, dolori meo ſolamen invenire non poſſim. Quanquam firma Pontificis incolumitas, Cardinalis Albani, & Fratrum virtus reparandam jacturam polliceantur. Vale.

Romæ Idibus Februarii MDCCXII.

JOANNI MARIÆ LANCISIO

Intimo Cubiculario, & Archiatro Pontificio.

PHILIPPVS A TVRRE EPISCOPVS ADRIÆ.

VIRORUM Principum mors tùm præcipuè acerbior & luctuoſior eſſe ſolet, cum illi ſummo in loco poſiti, quàm minimum de fortuna ſua ſumunt, & modum vitæ ſuæ non amplitudine dignitatis, ſed moderatione animi, & manſuetudine definiunt. Nam qui eos intuentur ita de felicitate ſua ſentire, ut ſe quodammodo non ſentiant, tunc maximè dignos eos arbitrantur, qui in ejuſmodi bonis quàm diutiſſimè conſiſtant; quibus eos bonis, & felicitati præpropero fato, atque immaturo ereptos cum vident, lamentationibus & luctu complent omnia; tanquam judicio ſe fruſtratos ſuo, & votis dejectos eſſe intelligerent. Hæc facies, hic ſenſus Romanæ Vrbis fuit, cum Horatium Albanum vitâ exceſſiſſe cognovit. Ille enim Sanctiſſimi Pontificis Clementis XI. Frater, qua cognatione in rebus humanis nulla excelſior eſt, nullum ad jucundam cum ampliſſima fortuna ſocietatem commodius vinculum; ita tamen cum hac ſublimi vitæ ſuæ conditione egit, ut ſanguinis jura omnia amore, pietate, & benevolentia erga fratrem Sanctiſſimum tueri vellet, de ejus majeſtate, potentia,

potentia, ac imperio nihil ſibi vellet adſciſcere. Ita major Fratre Pontificis viſus, dum Fratris auctoritate, quæ ſumma olim & prævalida erat, uti noluit: & dum ſimilis privato fuit, ſtudiis populi, & favore hominum ſupra omnem Principatus ſortem evectus eſt. Quæ verò ejus modeſtia, quæ facilitas animi, & civilis modus, quanta in omnes humanitas, atque inclinatio voluntatis, adeundique, ac agendi licentia, & propemodum demiſſio dignitatis, quæ tamen dignitas naturæ neceſſitate excelſiſſima erat, & cum rerum omnium principe conjunctiſſima! Quibus ille virtutibus, aliiſque maximis, & innumeris, quas ego dum præſens Romæ eram, & cæteri omnes in unius animo confertiſſimas ſuſpexere, cumulatus, ornatuſque, ita Urbem, quæ rarò diuturni in Viros Principes amoris eſt, ad ſe rapuit, & perpetuâ in benevolentia continuit; ut nemo unus eſſet, qui Horatium Albanum non optaret diù vivere, in cujus vita Fraternam amplitudinem omnes eſſe ſcirent, nemo agnoſceret. At ubi funeſtiſſimo ejus mortis caſu ſpes ſuas, ac vota intercidiſſe Roma vidit, in omnem mœroris ſignificationem effuſa, templa, vias, fora continenti luctu, & quæſtibus implevit: non optimates, non populus, non plebs æraria à Lacrymis temperare: omnis ordo, omnis ætas Principem pientiſſimum, parentem ſuum, & virum, penè dixerim, dignatione parem lamentari, appellare.

Hanc Civitatis mœſtiſſimæ ſpeciem pervagatus rumor ad nos tunc detulit; meque animo revolventem acerbiſſimam ſortem in communionem doloris advocavit; cum tu Illuſtriſſime Vir, ſpectaculum illud moleſtiſſimum ipſis etiam oculis ſubjeciſti. Vidi enim in epiſtola tua elegantiſſima, eloquentiæ coloribus, quanquam pallido mortis afflatu corruptis, vidi expreſſam ſqualentis Urbis imaginem, elatum funus, parentalia inſtructa, pias cæremonias, omnemque triſtiſſimi apparatus ordinem, & feralem pompam. Inter quæ publici luctus argumenta cum me ad lacrimas commoveri perſentirem, alia in parte ad mœroris levamentum contemplabar Pontificem ſummum, atque optimum, in poſtremos fraterni oris anhelitus incumbentem; piiſque pre-

cibus omnem mortalitatis labem expiaturis, cœlo inferentem felicem animam: & tres præterea filios intuebar paternis adhortationibus intentos, conſtantiæque, & pietatis in ſummo rerum articulo exemplis confirmatos. Quo aſpectu ideo recreabar, quod illi terras deſerenti nullum aliud accidere potuiſſe majus ſolatium reputabam, quàm ut Fratrem maximum, atque ſanctiſſimum, liberoſque ſpectatiſſimæ indolis per ſe incolumes florenteſque relinqueret. His verò etiam virtutes ampliſſimas perpetuâ imitatione cumulandas, tanquam hæreditatis jure tradebat; ut Patrem non vultu, non cognatione, ſed ſimilitudine morum referrent. Quos inter Annibalem admiramur, qui poſt emenſum ſtudiorum curriculum, florentibus adhuc annis graviſſimæ Legationi impoſitus, cum magna Germaniæ parte peragrata Pontificiam majeſtatem circumtuliſſet, & ſplendore laudis Provincias, urbeſque quamplurimas imbuiſſet, utpote per longum tirocinium, amplioribus ſtipendiis jam maturus, inter Purpuratos Principes cooptatus eſt. Scilicet Clemens XI. qui in ſumma rerum poteſtate ſanctiora ſemper exempla ſectatur, ipſe aliquandò exemplum futurus, ſummam Dignitatem noluit eſſe ſanguinis acceſſionem, ſed virtutis auctoramentum, & meriti. Porro feliciſſimus hujus Purpuræ natalis eo fermè tempore contigit, quo Princeps optimus in extremo vitæ diſcrimine verſabatur. Quod equidem divino conſilio factum putaverim: nimirum ut Parentis imminentem jacturam honor filio additus veluti compenſaret: atque hinc intelligeret Cardinalis Albanus quanta ſit ea dignitas, & quàm magnis, graviſſimiſque rectè factorum documentis ſuſtinenda, quæ re ante omnes ſibi cariſſima, atque ipſis paternis virtutibus fuerit æſtimata.

Ut verò me conferam ad eam epiſtolæ tuæ partem, in qua ſeriem & ordinem malorum, quibus egregius Princeps longâ corporis ægritudine afflictatus eſt, accuratâ, & eruditiſſima narratione perſequeris; illud ſanè, pace tuâ dixerim, ex Artis tuæ præſcriptione ſuſceptum argumentum maximo cum noſtro periculo agis. Niſi enim doctrinæ tuæ luminibus, & facundiæ lenociniis abductos aliò nos raperes, & veluti à doloris ſenſu removeres,

veres, quot feralis morbi articulos, quot vices deſcribis, tot acerbiſſima recordationi noſtræ vulnera inſerres. Quare inter has mœroris inducias licuit mihi locum hunc epiſtolæ tuæ percurrere, in quo momenta ſingula diutini morbi, & recurrentia identidem pravi habitus phænomena enarras, & ad criterium medicum expendendo promptis ex therapeuticæ fontibus ſubſidiis foves. Et ſi vita illa immortalitate digniſſima ab ingruentium malorum impetu dexterâ ullâ defendi potuiſſet, certè iſthac tuâ defenſa fuiſſet. Tu enim, qui apud Principem *Comitivæ Archiatrorum honore decoraris*, præclaram hanc dignitatem ita ſcientiâ, doctrinâ, & rerum uſu amplificas, *ut inter ſalutis Magiſtros ſolus habearis eximius*; ut verbis Caſſiodori lib. 6. Epiſt. ſeu Form. 19. & officium tuum, & meritum complectar. Porrò hoc unum optamus, & à Deo petimus, ut Artem hanc tuam, divino inſtinctu & ductu, feliciſſimè, ut facis, diù impendas in tuenda ea vita, quæ cœlitus nobis demiſſa rerum omnium inter mortales proxima eſt cœlo; & in cujus incolumitate chriſtiani orbis univerſi felicitas continetur. Ita, quoniam Horatius Albanus, omni tua ope & induſtriâ nequicquam enitente, è Romæ ſinu, & amplexibus avulſus eſt, ſervet nobis idem Deus Opt. Max. Sanctiſſimum Fratrem, atque annos, quos illi mors immatura abſtulit, Clementi XI. ultra ſtatutum vitæ terminum jucundiſſimos addat. In eo cum amiſſi Principis vultum contemplamur, omnia ferè doloris argumenta videmur conſumpſiſſe: illud unum tantæ cladi opponimus, eoque ſoſpite alia non quærimus acerbiſſimi caſus ſolatia: Hunc denique nobis Pontificem in tanta temporum calamitate poſtulamus, qui magna poſſit prudentiæ, conſtantiæ, & fortitudinis exempla adverſis rebus objicere, & demum, cedente fortunâ virtuti, longiſſimam ſibi, & Reipublicæ moliri tranquillitatem.

Ad hæc ſpes noſtras, & vota dum excitamus, gratias tibi, Clariſſime Lanciſi, & ago, & habeo maximas, quod me potiſſimum delegeris, ad quem tuas illas abſolutiſſimas literas mitteres, judicioque tuo exornaveris, & auxeris. Tuos profectò ingenii fœtus ſuſpexi ſemper, & colui, quantum mihi de rebus

ab inſtituto meo alienis judicare fas eſt; ſed hunc maximè etiam cum admiratione perſequutus ſum, in quo tàm multos, tam præclaros ſcientiæ Medicæ locos complecteris; ut quæ in unius hominis tractanda cura præcepta ſaluberrima, & accuratiſſimas obſervationes accumulas, ea ſint in poſterum plurimorum incolumitati profutura. Perge igitur artem hanc tuam nobiliſſimam, & cœlo olim dicatam excolere, & promovere, ſcriptiſque tuis celeberrimis, & Medendi ratione, & uſu fac nobis Medicos tui ſimiles, vel ſi hoc ſperare vix liceat, doctrina, & experientiâ tibi quàm proximos. Nam quotidiè turba Medicorum erumpit, qui imperitiâ ſuâ, & audaciâ *animas noſtras negotiantes*, ut ajebat Plinius lib. 24. cap. 1. facultatem eximiam undique fœdant, & in convitium vertunt; novamque Philoſopiam, quæ noſtro hoc ſeculo omnem propè naturam adhuc deliteſcentem in dias luminis oras eduxit, ſe profeſſos jactantes, mirè eam proſtituunt, infamantque, qui enim ex Indice quopiam, vel Lexico ſonare didicit ſales fixos, & volatiles, alkalim cum acido acuminato pugnantem, ſulphur ramis infenſum, vel fermenta, & balſamicam virtutem, ſolidorumque, & liquidorum æquilibria, elaſticam vim, & fibram motricem, mechaniſmum, & potentiarum momenta, preſſionemque aëris in noſtra corpora agentem; & qui Galenum, uti loquaciſſimum, & nullius frugis, magis audacter damnare novit, & inſolentius Ariſtoteli inſultare, quos nec legit unquam, nec à limine ſalutavit, is auctoritatem ſcientiæ ſe habere, & gravi ſupercilio in vitas noſtras impunè graſſari jus, faſque ſibi eſſe putat. Sed hæc extra meas oleas, fortaſſe non extra veritatem. Hoc demum abs te peto, ut quantum tu es apud me in honore, ac nomine, tantùm mihi de tua benevolentia tribuas. Vale, & alios fac valere.

Rhodigio Nonis Martiis MDCCXII.

Σ. III/105.

Lorentzcyklt. M. 4.
Aug. 1645. nd.